

ČASOPIS PRE KNIHOVNÍCTVO

KNIŽNICA

KNIŽNICE
A INFORMÁCIE

RECENZIE

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

KNIŽNÁ KULTÚRA

EDIČNÁ ČINNOSŤ

BIOGRAFISTIKA

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

štvrtročník
číslo 02
2021
ročník XXII.

2021

Slovenská národná knižnica vydala v roku 2020
bohato ilustrovanú publikáciu

OD DAGEROTYPIE PO MODERNÚ FOTOGRAFIU

Kniha sprevádza čitateľa takmer dvestoročným vývojom fotografických techník od najstaršej dagerotypie až po súčasnú fotografiu. Prezentované exempláre tvoria súčasť rozmanitých fotografických zbierok, ktoré sú budované cieľavedomou akvizičnou činnosťou Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. *Od dagerotypie po modernú fotografiu* sa tak stáva oslavou zanikajúceho remesla „alchýmie“ tmavej komory.

Publikáciu je možné objednať e-mailom na adrese objednavky_knihy@snk.sk
alebo telefonicky na čísle 043/2451 277.

číslo 2 | 2021 | ročník XXII.

vydáva Slovenská národná knižnica

www.snk.sk

ISSN: 1336-0965

Zodpovedný redaktor

Mgr. Eva Barnišinová

e-mail: eva.barnisinova@snk.sk

tel.: 0915 071 840

Výkonný redaktor

PhDr. Darina Auxová, PhD.

e-mail: darina.auxova@snk.sk

tel.: +421 43/2451 277

Technické a grafické spracovanie

Mgr. Jana Nemcová

Adresa redakcie

Slovenská národná knižnica

Nám. J. Čigera Hronského 1

036 01 Martin

e-mail: redakcia@snk.sk

tel.: +421 43/2451 304, 277

Redakčná rada

Ing. Katarína Krištofová, PhD.

Mgr. Katarína Buzová, PhD.

Mgr. Szabolcs Dancs

PhDr. Jana Huňová

Mgr. Iveta Hurná

Katarzyna Ślaska

Mgr. Michal Sliacky

Ing. Silvia Stasselová

Mgr. Norbert Végh

Časopis vychádza 4-krát ročne

v elektronickej verzii na

[https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-](https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html)

[cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html](https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/casopis-kniznica/archiv-kniznica.html)

ca.html.

Imprimované: 2. 7. 2021

Vážení čitatelia,

efektívna komunikácia pozostáva z primeranej verbálnej a neverbálnej zložky. Upriamim pozornosť na verbálnu – na slovo. Zaiste, neraz ste začuli či čítali vetu: „Slovo má neuveriteľnú moc.“ Uvažovali ste niekedy nad tým, ktoré slovo možno považovať za najdôležitejšie a zároveň za najzákernejšie? Podľa môjho názoru je to slovíčko *Prečo*.

Prečo? Pretože je také jednoduché kritizovať, vysmievať sa, urážať, osočovať... často bez toho, aby sme boli oboznámení s celkovou situáciou a počinmi jej aktérov. Pritom sa stačí zamyslieť a odpovedať si na otázku – Prečo?

Prečo sa dané osoby rozhodli vyriešiť problém práve takto?

Prečo sa správajú tak, ako sa správajú?

Je namieste kritika? Prečo?

Je namieste pochvala? Prečo?

Je namieste byť škodoradostný, urážlivý či hnevľivý? Prečo?

A takto by sme mohli pokračovať.

To ma však privádza k otázke na zamyslenie – nezabudli sme sa pýtať?

Nezabudli sme sa správne pýtať?

Je zřejmé, že odpoveď na otázku *Prečo?* si žiada pripravenosť a racionálne argumenty, odôvodňujúce správnosť a opodstatnenosť konania. *Prečo?* Lebo v opačnom prípade ide o prázdne slová a klišé, ktorými hovoriaci sám seba diskredituje, poukazuje na svoj amaterizmus a v očiach ostatných klesá jeho hodnota ako priateľa, kolegu či šéfa.

Som presvedčená, že aj našich pätnásť autorov sa pýtalo *Prečo?* – každý v špecifickej oblasti týkajúcej sa knihovníctva a knižnej kultúry. Nasledovalo bádanie, zisťovanie, ako aj hľadanie overených faktov a relevantných i objektívnych zdrojov. Úsilie vyústilo do jedinečných autorských príspevkov, obsahujúcich odborné stanoviská, pohľady a názory, ktoré sú zaiste zaujímavé pre knihovnícku i verejnú obec. Nech teda aj vás oslovia, inšpirujú, poučia, motivujú či obohatia.

Pozvanie do druhého čísla *Knižnice* prijala Mirka Pastierová, Katarína Jašová, Lenka Džimová, Katarína Matušková, Juraj Valko, Jacek Wojciechowski, Rozália Cenigová, Helena Beránková a Marta Botiková, Eva Pástorová, Ivana Poláková, Peter Cabadaj, Darina Obušeková a Renáta Šmidová.

Nech ich autorské počiny odpovedia aspoň na niekoľko vašich otázok *Prečo?*

Prajem príjemne čítanie.

Mgr. Eva Barnišinová
zodpovedný redaktor

Uverejnené názory vyjadrujú stanoviská autorov, ktorí sú garantom obsahovej správnosti príspevku. Redakcia si vyhradzuje právo robiť v texte štylistické úpravy a jazykové korektúry a v prípade potreby krátiť príspevky. Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia. Pri prepise citovaných textov si redakcia vyhradzuje právo ponechať pôvodný pravopis kvôli autenticite dokumentov a prameňov.

Pokyny pre autorov príspevkov nájdete na <https://www.snk.sk/sk/obchod/edicna-cinnost/pokyny-pre-autorov.html>.

OBSAH / Table of Contents

KNIŽNICE A INFORMÁCIE

Libraries and Information

- 6/ **Aktuálne trendy vyhľadávania informácií**
Current Trends in Information Search
Mirka Pastierová

- 13/ **Zdieľanie znalostí (nielen) v knižniciach**
Knowledge Sharing (Not Only) in Libraries
Katarína Jašová

- 29/ **Alternatívne metriky ako nové nástroje na hodnotenie vedy**
Altmetrics as New Tools for the Evaluation of Science
Lenka Džimová

- 35/ **Interná komunikácia a jej dopad na používateľov knižnično-informačných služieb**
The Impact of Internal Communication on a User of Library and Information Services
Katarína Matušková

- 40/ **Fake news je toxická potrava pre našu myseľ (rozhovor)**
Fake News Is a Toxic Food for Our Minds“ (an Interview)
Juraj Valko

RECENZIE

Reviews

- 50/ **Zo zahraničnej odbornej literatúry**
Foreign Specialized Literature Summary
Jacek Wojciechowski

ŠKOLSKÉ KNIŽNICE

School Libraries

- 61/ **Čitateľské aktivity školských knižníc v roku 2020**
School Library Activities Promoting Reading Held in 2020
Rozália Cenigová

KNIŽNÁ KULTÚRA

Book Culture

- 73/ **Zo života popol. Karol Jaroň – česko-slovenský vydavateľ, typograf, bibliofil a organizátor**
A Whole Life Turned to Ashes. Karol Jaroň, a Czech-Slovak Publisher, Typographer and Bibliophile
Helena Beránková – Marta Botiková

- 86/ **Prekladová slovensko-maďarská a maďarsko-slovenská tvorba v Literárnom archíve SNK po roku 1918**
Translations from Slovak into Hungarian and from Hungarian into Slovak Published After 1918 from the Collections of the SNL Literary Archive
Eva Pástorová

- 94/ **Tiché knihy**
Silent Books
Eva Barnišinová

EDIČNÁ ČINNOSŤ

Publishing Activities

99/ **Knižničné publikácie z produkcie Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici vydané v roku 2020**

Library Literature Published by the State Scientific Library in Banská Bystrica in 2020

Ivana Poláková

BIOGRAFISTIKA

Theory of Biography

104/ **Na trase Humenné – Praha – Tel Aviv. Prozaik Ladislav Grosman**

The Prose Writer Ladislav Grosman: On the Route Humenné – Prague – Tel Aviv

Peter Cabadaj

109/ **Rudo Moric. Mal na zreteli najmladších čitateľov**

Rudo Moric Kept the Youngest Readers in Mind

Peter Cabadaj

ZAHRANIČNÉ KNIŽNICE

World's Libraries

114/ **Helsinská knižnica Oodi – óda na vzdelávanie**

Oodi Library in Helsinki – an Ode to Education

Darina Obušeková

118/ **Zaujímavosti zo svetových knižníc** Interesting Facts about Libraries of the World

Renáta Šmidová

AKTUÁLNE TRENDY VYHLÁDÁVANIA INFORMÁCIÍ

MGR. MIRKA PASTIEROVÁ, PHD.

The article deals with the trends in terms of search tools in the web environment. It summarizes selected statistics on the use of the search engine tools on the global level. It also provides a typology of trends in the context of existing tools and interactivity, including categories such as voice search, visual search, anonymous and private search, etc. An overview of the development and prediction of emergent and potentially disruptive technologies based on an analysis of existing Gartner hype cycles is also outlined. Finally, the article is complemented by the open questions and issues related to technological innovations and information retrieval algorithms.

Keywords: information search; information search trends; information search tools; emergent technologies; divergent technologies

 mirka.pastierova@uniba.sk

 Univerzita Komenského
v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra knižničnej
a informačnej vedy

 <https://fphil.uniba.sk/kkiv/>

ÚVOD

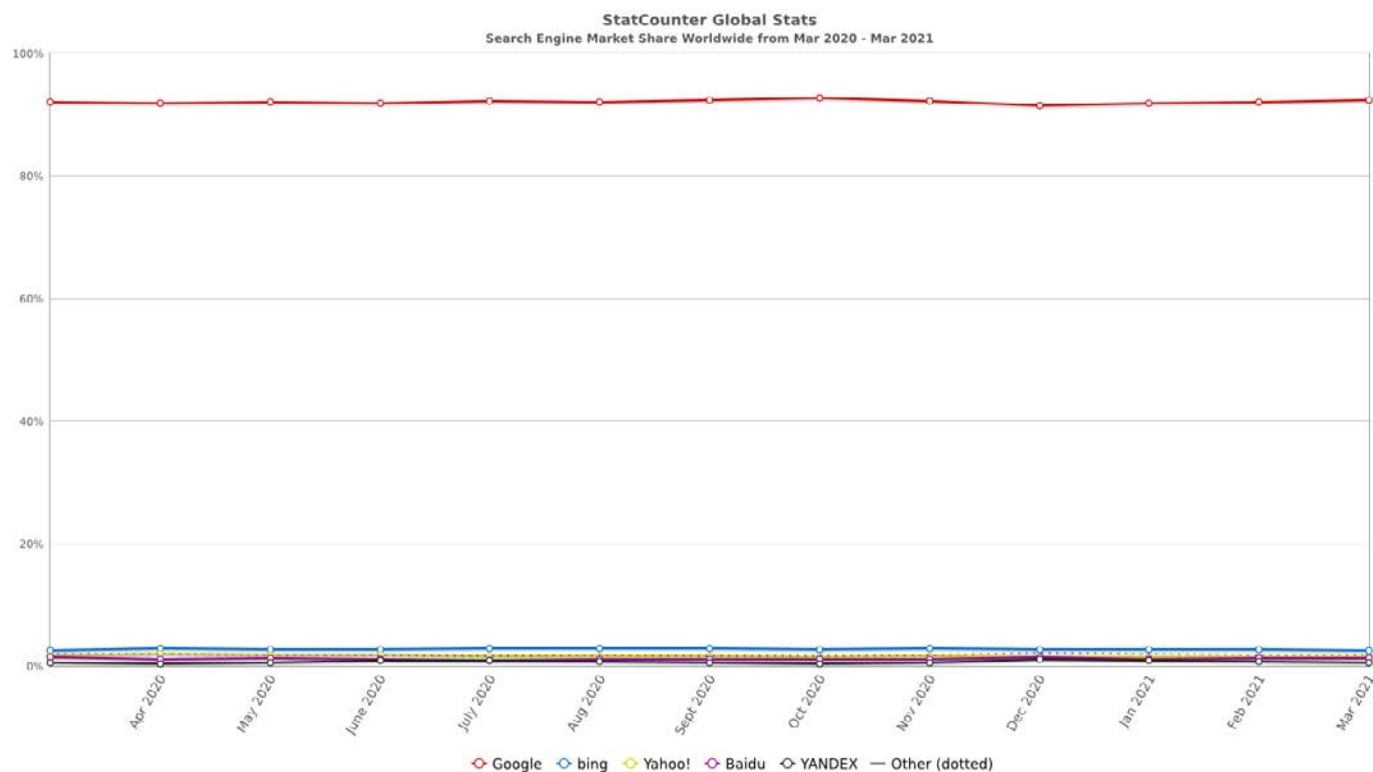
Vyhľadávanie informácií ako jedna zo základných kategórií informačnej vedy patrí medzi kľúčové procesy realizujúce sa v informačnom prostredí a je aj jednou zo základných kategórií štúdia informačnej vedy. Veľká pozornosť je venovaná vyhľadávaniu informácií najmä v kontexte výskumov orientovaných na informačné správanie či v oblasti testovania a návrhu informačných prieskumových systémov. Po viac ako päťdesiatročnej dominancii algoritmicky orientovanej paradigmy sa v oblasti vyhľadávania informácií presadili interaktívne prístupy zohľadňujúce používateľov, ktoré umožnili vznik rozmanitých vyhľadávacích nástrojov, ako ich poznáme dnes. Napriek tradičnému vnímaniu týchto pozícií ako protichodných možno skonštatovať, že už niekoľko dekád dochádza k ich vzájomnej kombinácii v kontexte holistickejších koncepcií (Järvelin, Ingwersen, 2011). Napríklad poznatky o modeloch používateľa sa dlhodobo využívajú v kognitívnom inžinierstve, ktoré spolu so širšou disciplínou interakcie človek – počítač položili základy dizajnským smerom, ako interakčný dizajn, dizajn používateľských rozhraní či dizajn používateľskej skúsenosti a použiteľnosť. Vďaka prakticky orientovaným dizajnským paradig-

mám, fungujúcim v úzkom prepojení s informatickými prístupmi a umelou inteligenciou, môžeme v súčasnosti využívať dostupné intuitívne nástroje na vyhľadávanie informácií vo webovom prostredí.

Nasledujúci text predstavuje trendy v oblasti využívania nástrojov na vyhľadávanie informácií a ich typológiu. Ohniskom nášho záujmu sú predovšetkým emergentné technológie s potenciálom radikálnej disrupcie vývoja a priamym dopadom na vyhľadávanie informácií. Venujeme sa aj najpodstatnejším otvoreným problémom, ktoré sa spájajú s vyhľadávacími technológiami a predstavujú výzvy do budúcnosti.

VYUŽÍVANIE WEBOVÝCH VYHĽADÁVACÍCH NÁSTROJOV

V oblasti webových vyhľadávacích nástrojov (Obr. 1) dominuje (k marcu 2021) *Google* s 92,41 % podielom na trhu. Na druhej pozícii s 2,46 % sa umiestnil *Bing*, na tretej skončil *Yahoo!* s 1,48 % podielom na globálnom trhu. Čínsky vyhľadávač *Baidu* obsadil s 1,3 % štvrtú pozíciu a päťicu uzatvára *DuckDuckGo* s 0,6 % podielom.

Podiely na globálnom trhu vyhľadávacích nástrojov (Search © 1999 – 2021)

Google je primárnym nástrojom vyhľadávania informácií nielen v globálnom meradle. Najväčší podiel návštevnosti používateľov na stránkach Google (pri desktopovom vyhľadávaní) bol tvorený 95,47 % v Indii (Johnson, 2021). Medzi ďalšie krajiny, kde sa Google stal dominantným vyhľadávačom, patrili Brazília (92,58 %), Taliansko (91,7 %) a Španielsko (91,19 %).

Každoročne sa v USA realizuje výskum ASCI (*American Customer Satisfaction Index*), ktorý sumarizuje úroveň spokojnosti používateľov aj so službami internetových portálov a vyhľadávačov (Benchmarks © 2020). Google ponúkajúci nielen vyhľadávacie služby, ale aj iné online produkty, získal najvyššie hodnotenie predstavujúce 79 zo 100 ASCI bodov. Medzi ďalšie najlepšie hodnotené portály patrili Yahoo! (72 bodov), Ask.com, MSN (Microsoft), AOL (Verizon Media) a Bing (všetky po 71 bodov) a napokon Answers.com (70 bodov). Medzi uvedenými portálmi sa teda nachádzali aj vyhľadávače, ktoré už boli spomínané z pohľadu aktuálne najväčšieho podielu na trhu vyhľadávania (Obr. 1).

V ďalšej časti príspevku sumarizujeme všeobecné trendy vyhľadávania v kontexte existujúcich nástrojov a technológií typologickou formou.

TYPOLÓGIA TRENDOV V OBLASTI VYHĽADÁVACÍCH NÁSTROJOV

Na typológiu trendov nadväzuje tradičná taxonómia vyhľadávacích nástrojov v prostredí webu. Patria sem prieskumové stroje, metaprieskumové stroje, predmetové adresáre a hybridné nástroje. Prieskumové stroje (Google, Bing a pod.) sú dnes najviac rozšíreným typom vyhľadávačov, takže formy predmetových adresárov a hybridné adresáre, ako sme ich poznali v minulosti, sú v súčasnosti na ústupe a mnohé z nich už neexistujú, ako Yahoo!, Directory a DMOZ.

V rámci kategórie vyhľadávačov na báze prieskumových strojov aktuálne existuje množstvo špecializovaných typov nástrojov:

- **metaprieskumové stroje** – kombinujú výsledky viacerých prieskumových strojov s elimináciou duplicity výsledkov (napr. Dogpile),

- **vertikálne prieskumové stroje** – špecializujú sa na obsahové alebo tematické segmenty, ako aktuality, obrázky, videá, mapy, produkty, hotely a pod. (napr. Google Obrázky, YouTube, Google News, Bing Images a i.).

Trendy v oblasti prieskumových strojov sú tvorené nástrojmi, ktoré ponúkajú **nové modality interakcie**:

- **konverzačné vyhľadávanie** – vyhľadávanie na báze konverzácie v prirodzenom jazyku,
- **hlasové vyhľadávanie** – vyhľadávanie pomocou zadania hlasového dotazu¹ formou otázky v prirodzenom jazyku (napr. hlasoví asistenti Siri, Alexa, Google Assistant a pod.),
- **vizuálne vyhľadávanie** – vyhľadávanie na základe zadania dotazu vo forme obrázka alebo fotografie či ich výsekov (napr. Google Lens, Pinterest Lens a pod.).

Medzi novšie trendy radíme nasledujúce špecializované vyhľadávacie nástroje:

- **anonymné a súkromné vyhľadávanie** – prieskumové a metaprieskumové stroje, ktoré zohľadňujú bezpečnosť a ochranu osobných údajov (DuckDuckGo, Startpage, Swisscows a pod.),
- **sociálne vyhľadávanie** – umožňuje hľadanie a monitorovanie zadaných kľúčových slov v obsahu viacerých sociálnych médií naraz (napr. Social Searcher, Mention a pod.), ale aj vyhľadávanie prostredníctvom samostatných služieb sociálnych médií,
- **vyhľadávanie bez zadania dotazu** – proaktívne vyhľadávanie, ktoré používateľovi odporúča informácie bez potreby zadania dotazu na základe jeho existujúceho profilu (napr. notifikácia o trase v čase pravidelného odchodu z práce).

Keďže sa mnohé vyhľadávacie služby snažia o stále väčšiu integráciu jednotlivých nástrojov a poskytovať prístup k rozmanitým možnostiam interakcie či typom digitálneho obsahu z jedného miesta, je niekedy ťažké jednoznačne ich kategorizovať. Táto typológia má skôr ukázať najvýraznejšie smery vývoja a nekladie si za cieľ vymedzovať uzavretú hierarchickú štruktúru.

V nadväznosti na typológiu trendov v oblasti webových vyhľadávacích nástrojov budeme ďalej analyzovať **emergentné technológie**, z ktorých niektoré majú potenciál narušenia predpokladaného vývoja vyhľadávania informácií.

PREHĽAD VÝVOJA EMERGENTNÝCH TECHNOLOGIÍ

Emergentné technológie a najnovšie technologické trendy v rôznych aplikačných oblastiach monitorujú a analyzujú výskumné agentúry, ako napr. *Gartner* (2021) a *Forrester* (2021). *Gartner* každoročne prináša prehľad a predikcie vývoja formou **hype kriviek**, ktoré vizualizujú konkrétne technológie a umožňujú tak lepšie pochopenie možnosti ich nasadenia v praxi. Jednotlivé hype krivky sú rozdelené na fázy od spúšťača inovácie, cez prehnané očakávania, prepadu do dezilúzie, sklonu k osvieteniu až po tesne pred fázou produktivity.

Z pohľadu vývoja je potrebné identifikovať technológie, ktoré majú potenciál fundamentálnej zmeny (Plummer, 2020). Práve **disruptívne technológie** majú dlhodobý dopad nielen na modely fungovania vyhľadávacích služieb, ale rekonštituujú aj existujúce vzorce a vzťahy v spoločnosti. Na základe syntézy hype kriviek emergentných technológií (Costello, Rimol, 2020) a umelej inteligencie (Goasduff, 2020) možno sumarizovať nasledujúce trendy vyhľadávania informácií s potenciálom radikálnej disrupcie.

Kľúčovú rolu v kontexte vyhľadávania informácií zohráva technológia vytvárania **digitálneho dvojčaťa osoby** (z angl. digital twin of the person). Ide

o novú formu digitálneho modelovania osôb, ktorá reprezentuje ľudí ako vo fyzickom, tak aj v digitálnom priestore. Takéto modely môžu rozšíriť možnosti personalizovaného vyhľadávania a odporúčania informácií, pretože jednotlivé vyhľadávacie nástroje ich nebudú musieť vytvárať na základe dlhodobého zberu dát v rámci samostatných služieb. Digitálne dvojča ako model používateľa bude totiž kumulovať všetky dostupné osobné a behaviorálne dáta, a tak sprístupňovať výsledky vyhľadávania reflektujúce ešte lepšie reálny zámer používateľa. Navyše, potenciálne môže priniesť aj pokročilé možnosti predikcie budúceho správania a potrieb používateľov, na pozadí simulovať možné scenáre riešenia problémov a rozhodovať.

Nadalej pretrváva trend **multimodálnej interakcie**, približujúcej sa prirodzenej medziľudskej komunikácii. Rozširujú sa tradične dostupné modalita interakcie s počítačmi pomocou myši, klávesnice a obrazovky o kombináciu hlasu, pohybu očí, gest a pod. Multimodálna interakcia je jedným z hlavných predpokladov vzniku nových a z hľadiska pokračujúceho vývoja už spomínaných trendov (konverzačné či vizuálne vyhľadávanie a pod.).

Ďalší trend predstavuje oblasť **obojsmernej interakcie mozog – počítač**. Aktuálne sú dostupné invazívne aj neinvazívne technológie na monitorovanie aktivity ľudského mozgu pomocou snímačov počítača. Následne sa získané signály môžu využiť

napr. na syntézu ľudskej reči, ovládanie kurzora obrazovky a pod. Invazívne techniky sú založené na priamom zasahovaní do fyziológie ľudskeho mozgu za účelom zdokonalenia jeho fungovania či sprostredkovania ľepšej symbiózy človeka s pokročilými technológiami umelej inteligencie (Kulshreshth et al., 2019). Spomínané prístupy rozširovania možností ľudskeho tela pomocou implantátov alebo externých zariadení môžu radikálne zmeniť spôsob, ako spracúvame informácie v mozgu, ale aj ako interagujeme s existujúcou digitálnou vrstvou pri vyhľadávaní informácií.

Nadväzujúcim trendom je **formatívna umelá inteligencia**, ktorá dynamicky reaguje na vznikajúce meniace sa situácie. Pomocou tohto prístupu sú vytvárané modely založené na umelej inteligencii schopné adaptovať sa a vyvíjať či dokonca generovať úplne nové modely zamerané na riešenie konkrétnych problémov. Mechanizmy využívajúce modely umelých neurónových sietí, ktoré už dlhšie fungujú v niektorých aktuálnych vyhľadávacích nástrojoch, sú založené na **adaptívnom strojovom učení a samokontrolovanom učení**, ako napr. *Google*.

Pretrvávajúcim trendom sú tiež **ontológie a znalostné grafy**. Medzi najnovšie prístupy patrí **zložená umelá inteligencia**, ktorá integruje viacero modelov naraz, napr. spomínané znalostné grafy a strojové učenie. Ukazuje sa, že kombinácia viacerých techník môže produkovať efektívnejšie výsledky inteligentných systémov (Bhatt et al., 2020).

Trend, ktorý priamo súvisí s modelmi informačného prieskumu, je **dôvera v algoritmy**. Modely dôvery v zodpovedné autority sú nahrádzané modelmi dôvery v algoritmy (Costello, Rimol, 2020), ktoré majú zabezpečiť súkromie a bezpečnosť osobných dát, ale aj konať v etických rámcoch a bez predsudkov či zaujatosti voči segmentom populácie vzhľadom na pohlavie, vierovyznanie, politické názory či sociálny status. Dôvera v algoritmy má byť sprostredkovaná **zodpovednou a vysvetliteľnou umelou inteligenciou**.

V oblasti umelej inteligencie sa okrem uvedených trendov presadzujú ďalšie nové oblasti (Goasduff, 2020). **Veci ako zákazníci** (angl. things as customers) nadväzujú na existujúcu infraštruktúru IoT (Internet of Things, čiže internet vecí). Z pohľadu vyhľadávania informácií vytvárajú „vечи ako zákazníci“ nové formy komunikácie a vzťahov v digitálnom ekosystéme. Inteligentné zariadenia (agenti) prepojené v sieti konajú autonómne, bez potreby zadania konkrétneho dotazu človekom. Konajú

a rozhodujú v mene človeka, napr. pri výbere najlacnejšej služby či produktu. Do vzťahov vstupujú stroje, ktoré spolupracujú s ďalšími strojmi bez potreby človeka, aby mu pomohli čo najefektívnejšie vyriešiť konkrétny problém.

Dôležitosť veľkých dát v kontexte strojového učenia pri zefektívňovaní vyhľadávania informácií a informačnom prieskume je dnes už nepopierateľná. Stále viac sa však zdôrazňuje aj kľúčová rola **malých dát** (angl. small data). Modely založené na umelej inteligencii môžu benefitovať aj z tréningov za účasti človeka na menej rozsiahlych dátach, ako sú zápisy zo stretnutí, dotazníky, hárky s tabuľkami do 1000 riadkov a stĺpcov a pod.

Aktuálne existujú rozmanité techniky umožňujúce **identifikáciu ľudských emócií** pomocou umelej inteligencie. Oblasti ako **afektívne programovanie a programovanie orientované na nálady** majú svoje zázemie pri návrhu technologických riešení zohľadňujúcich emócie. Nálady a pocity ľudí sú rozpoznávané a analyzované na základe spracovania biometrických vstupov snímačmi a následne využité napr. na personalizáciu, odporúčanie informácií či predikciu informačných potrieb. Ak trebárs digitálny asistent s kamerou identifikuje, že ste smutní, môže vám vybrať vhodné skladby alebo odporúčať tipy na výlety do okolia a pod.

V nadväznosti na vyhľadávacie nástroje a technológie je potrebné citlivo vnímať aj problémy a riziká, ktoré sa s nimi spájajú. Niektoré z nich budeme analyzovať v ďalšej časti príspevku.

OTVORENÉ PROBLÉMY TECHNOLÓGIÍ VYHĽADÁVANIA INFORMÁCIÍ

Niektoré problémy spojené s vyhľadávaním informácií sú vypuklé a majú badateľný dosah už teraz, iné sú viditeľné menej a ich reálne dopady budú zrejme až v budúcnosti.

Z pohľadu prístupu k rôznorodým informačným zdrojom považujeme za kritickú už spomínanú dominantnú pozíciu prieskumového stroja *Google*. Jednostranné a dlhodobé využívanie personalizovaného vyhľadávania *Google*, ale aj iných služieb, generuje známy a často skloňovaný **efekt filtračných bublín** (Pariser, 2011). Ďalej je tiež problematický zber, analýza a ďalšie zdieľanie či dokonca

predaj osobných údajov, ktoré monitorujú nielen samotné vyhľadávače, ale aj iné služby. Cieľom spracovania citlivých údajov z prehliadača, operačného systému, ale aj používateľského profilu a histórie vyhľadávania je zdokonaľiť vyhľadávacie služby a zvýšiť relevanciu vyhladaných výsledkov. Na druhej strane to však produkuje problémy súvisiace s možnosťou **identifikácie konkrétneho používateľa a cielenia marketingového obsahu**. V tomto kontexte znamenajú pozitívny posun iniciatívy súvisiace s legislatívnou reguláciou bezpečnosti a ochrany osobných údajov (v rámci EÚ známe GDPR), ale aj zmeny iniciované samotnými vývojármi operačných systémov a aplikácií. V súčasnosti s týmito problémami úspešne bojujú aj alternatívne vyhľadávacie nástroje, ktoré ponúkajú výsledky bez využitia personalizácie a s podporou anonymizácie používateľov (už spomínané súkromné a anonymné vyhľadávače).

V neposlednom rade, stále otvoreným problémom ostáva i masívna **infodémia**, ktorá naďalej sprevádza pandémiu COVID-19. Tento pojem opisuje stav informačnej explózie, pri ktorej je problematické identifikovať a odlíšiť presné informácie od nepresných a dôveryhodné informácie od nedôveryhodných. Dnes sa často stretávame s dezinformáciami a hoaxmi, zámerne manipulovanými informáciami, ktoré sa prostredníctvom sociálnych médií šíria rýchlejšie ako vírus (Zarocostas, 2020). Dezinformácie vytvárané ľuďmi (aj strojmi), založené na konšpiračných teóriách, môžu mať nielen negatívny efekt na zdravie ľudí, ale aj na polarizovanie spoločnosti. Tento trend má, samozrejme, vplyv aj na vyhľadávanie informácií a rozhodovanie, ktoré je často sprevádzané preťažením, neistotou a môže vyústiť až do problémov na úrovni psychiky. Navyše, samotné prieskumové stroje nedokážu zohľadniť všetky aspekty kredibility zdrojov a produkujú tak výsledky, ktoré musia byť

následne kriticky hodnotené človekom. Problémom je aj odporúčanie dezinformácií a následné vytváranie filtračných bublín samotnými vyhľadávacími nástrojmi, ako napr. *YouTube* (Hussein et al., 2020). Preto sa aktuálne veľmi intenzívne pracuje na návrhu mechanizmov identifikácie a filtrovania potenciálne škodlivého obsahu a dezinformácií (Cui et al., 2020, Ducci, 2020, Hussein et al., 2020, Saxena et al., 2020, Tommasel et al., 2020).

V nadväznosti na už spomínané oblasti vývoja modelov dôvery v algoritmy je dôležitou témou **etika samotných algoritmov**. Na globálnej úrovni, ale najmä v EÚ, sa realizujú viaceré dôležité iniciatívy vytvárajúce rámce, najmä pre algoritmy, založené na umelej inteligencii, ktoré nastavujú pravidlá fungovania etických inteligentných systémov (Garcia del Blanco, 2021). V súvislosti s algoritmami je potrebné uviesť, že často ide o „čierne skrinky“, lebo nie vždy vieme presne opísať, ako fungujú. V budúcnosti budeme naďalej čeliť novovznikajúcim výzvam, na ktoré bude nutné dynamicky reagovať hlavne z dôvodu rýchleho tempa vývoja v oblasti umelej inteligencie.

ZÁVER

V článku sme sa snažili zachytiť aktuálnu situáciu a najmä trendy, ktoré majú pre oblasť vyhľadávania informácií vo webovom prostredí veľký potenciál širokého uplatnenia. Emergentné technológie sme prepojili s aplikáciami vo vyhľadávaní informácií a poukázali sme aj na potenciálne divergentné technológie. Pre budúcnosť je kľúčovou úlohou vytvoriť také legislatívne rámce, ktoré umožnia fungovanie algoritmov zrozumiteľných ľuďom a konajúcich eticky, bez nánosov predsudkov.

Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0360/21 Sociálne reprezentácie etických výziev digitálnej informačnej revolúcie.

POZNÁMKY

¹ V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (<https://slovník.juls.savba.sk>) sa pri nespisovnom tvare *dotaz* uvádza jeho spisovná podoba *otázka*, *dopyt*. V knižničnom prostredí sa často vyskytuje slovné spojenie *vyhľadávanie bez zadania dotazu*, *hlasový dotaz* a pod., preto ponechávame podstatné meno *dotaz* v tomto tvare (pozn. redakcie).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Benchmarks By Industry: Internet Search Engines and Information. In *ACSI.org* [online]. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/273900/user-satisfaction-with-us-internet-portals/>
- BHATT, Shreyansh – SHETH, Amit – SHALIN, Valerie – ZHAO, Jinjin. 2020. Knowledge Graph Semantic Enhancement of Input Data for Improving AI. In *IEEE Internet Computing* [online]. Vol. 24, no. 2, p. 66-72, 1 March – April 2020. [cit. 2021-04-08]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1109/MIC.2020.2979620>
- COSTELLO, Katie – RIMOL, Meghan. 2020. Gartner Identifies Five Emerging Trends That Will Drive Technology Innovation for the Next Decade. In *Gartner.com* [online]. [cit. 2021-04-02]. Dostupné na internete: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2020-08-18-gartner-identifies-five-emerging-trends-that-will-drive-technology-innovation-for-the-next-decade>
- CUI, Limeng et al. 2020. DETERRENT: Knowledge Guided Graph Attention Network for Detecting Healthcare Misinformation. In *Proceedings of the 26th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery & Data Mining (KDD '20)* [online]. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, p. 492-502. [cit. 2021-04-13]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1145/3394486.3403092>
- DUCCI, Francesco – KRAUS, Mathias – FEUERRIEGEL, Stefan. 2020. Cascade-LSTM: A Tree Structured Neural Classifier for Detecting Misinformation Cascades. In *Proceedings of the 26th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery & Data Mining (KDD '20)* [online]. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, p. 2666-2676. [cit. 2021-04-13]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1145/3394486.3403317>
- Forrester.com* [online]. © 2021. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://go.forrester.com>
- GARCIA DEL BLANCO, Ibán. 2021. Framework of ethical aspects of artificial intelligence, robotics and related technologies. In *European Parliament* [online]. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654179/EPRS_STU\(2020\)654179_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654179/EPRS_STU(2020)654179_EN.pdf)
- GOASDUFF, Laurence. 2020. 2 Megatrends Dominate the Gartner Hype Cycle for Artificial Intelligence, 2020. In *Gartner.com* [online]. [cit. 2021-04-02]. Dostupné na internete: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/2-megatrends-dominate-the-gartner-hype-cycle-for-artificial-intelligence-2020/>
- HUSSEIN, Eslam – JUNEJA, Prerna – MITRA, Tanushree. 2020. Measuring Misinformation in Video Search Platforms: An Audit Study on YouTube. In *Proc. ACM Hum.-Comput. Interact.* [online]. 4, CSCW1, Article 048 (May 2020), 27 pages. [cit. 2021-04-02]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1145/3392854>
- JÄRVELIN, Kal – INGWERSEN, Peter. 2011. Cognitive Models of Information Retrieval. In *Understanding Information Retrieval Systems: Management, Types, and Standards* [online]. Edited by Marcia J. Bates, Auerbach Publishers, Incorporated, 2011. ProQuest Ebook Central. [cit. 2021-04-03]. Dostupné na internete: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/uniba-ebooks/detail.action?docID=840405>
- JOHNSON, Joseph. 2021. Google: search engine market share in selected countries 2020. In *Statista.com* [online]. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/220534/googles-share-of-search-market-in-selected-countries/>
- KULSHRESHTH, Abhinav – ANAND, Abhineet – LAKANPAL, Anupam. 2019. Neuralink – An Elon Musk Start-up Achieve symbiosis with Artificial Intelligence. In *International Conference on Computing, Communication, and Intelligent Systems (ICCCIS)*, Greater Noida, India 2019, p. 105-109. [cit. 2021-04-05]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1109/ICCCIS48478.2019.8974470>
- PARISER, Eli. 2011. Beware online „filter bubbles“. In *TED Talk* [online]. [cit. 2021-04-11]. Dostupné na internete: https://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles
- PLUMMER, Daryl. 2020. Seven Digital Disruption You Might Not See Coming: 2020 – 2025. In *Gartner.com* [online]. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/7-digital-disruptions-you-might-not-see-coming-in-the-next-5-years/>
- SAXENA, Akрати et al. 2020. Mitigating Misinformation in Online Social Network with Top-k Debunkers and Evolving User Opinions. In *Companion Proceedings of the Web Conference 2020 (WWW '20)* [online]. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, p. 363-370. [cit. 2021-04-13]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1145/3366424.3383297>
- Search Engine Market Share Worldwide. In *Statcounter.com* [online]. © 1999 – 2021 [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://gs.statcounter.com/search-engine-market-share>
- Smarter With Gartner: Trends. © 2021. In *Gartner.com* [online]. [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/category/it/trends/>
- TOMMASEL, Antonela – GODOY, Daniela – ZUBIAGA, Arkaitz. 2020. Workshop on Online Misinformation – and Harm-Aware Recommender Systems. In *Fourteenth ACM Conference on Recommender Systems (RecSys '20)*. Association for Computing Machinery, New York, USA, p. 638-639. [cit. 2021-04-13]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1145/3383313.3411537>
- ZAROCOSTAS, John. 2020. How to fight an infodemic. In *The Lancet* [online]. Vol. 395, Issue 10225, February 2020. [cit. 2021-04-12]. Dostupné na internete: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30461-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30461-X/fulltext)

ZDIEĽANIE¹ ZNALOSTÍ (NIELEN) V KNIŽNICIACH

MGR. KATARÍNA JAŠOVÁ, PHD.

The article innovatively deals with the engaging issue of knowledge sharing from the librarians' point of view. In the introduction, the author clarifies the context and basic terminology of the research area and emphasizes the importance of knowledge sharing. The article also contains an analysis of the barriers limiting, or even preventing, the process of knowledge sharing.

Keywords: knowledge; knowledge sharing; barriers to knowledge sharing; information society; knowledge society

✉ katka.jaso@gmail.com

ÚVOD

Téma zdieľania znalostí je v súčasnosti veľmi aktuálna. Vyplýva predovšetkým z kontextu vývoja ľudskej spoločnosti a potreby riadenia znalostí, ktoré teoreticky vymedzuje znalostný manažment. Ten je súčasťou teórie manažmentu, ale nemá ustálenú definíciu. Vo všeobecnosti sa vysvetľuje ako proces systematického vyhľadávania, výberu, organizácie, koncentrácie a prezentácie znalostí s cieľom pomôcť organizáciám zvyšovať úroveň v inštitúciách tak, aby zamestnanci lepšie rozumeli konkrétnym oblastiam svojej činnosti. Na základe využitia vlastných skúseností získavajú o nej hlbšie porozumenie, čo môže mať pozitívny vplyv na dosiahnutie stanovených cieľov organizácie (Novotný, Mikulecký, 2011).

Jednoducho povedané, ide o prísun správnych znalostí správnym ľuďom a v správnom čase tak, aby sa na ich základe dokázali títo správni ľudia vhodne rozhodovať.

V súvislosti s týmto príspevkom je teda dôležité spomenúť, že téma zdieľania znalostí sa v teoretickej a praktickej rovine analyzuje najmä prostredníctvom znalostného manažmentu. Pre potreby tohto článku sa však plne sústreďujeme najmä na samotnú analýzu procesu zdieľania znalostí.

ZDIEĽANIE ZNALOSTÍ Z POHĽADU INFORMAČNEJ A BUDÚCEJ ZNALOSTNEJ SPOLOČNOSTI

Aby sme vhodne vysvetlili potrebu zdieľania znalostí tak, ako to vníma informačná a budúca znalostná spoločnosť, rozhodli sme sa poskytnúť prehľad jednotlivých fáz vývoja ľudskej spoločnosti z ekonomického hľadiska (Diačiková, 2007), pozri Tabuľka 1.

Podľa *Slovníka mediálnej a informačnej gramotnosti* (2011) je znalostná spoločnosť taká, v ktorej vedomosti predstavujú ústredný predpoklad sociálneho rozvoja a sú najdôležitejšou produktívnou silou. Jej koncept sa výrazne orientuje na jednotlivca, jeho úlohu, potenciál a význam pre spoločnosť. Do popredia sa dostáva pojem takzvanej „učiacej sa organizácie“, ktorá sa vyznačuje tým, že znalosti sa stávajú produktívnymi až potom, keď sú prepojené a tvoria ucelené poznanie. Mení sa i štýl vedenia organizácie, dokonca niektorí experti hovoria skôr o koučovaní, než o klasickom riadení (Truneček, 1997). S vývojom ľudskej spoločnosti sa definujú aj ďalšie požiadavky trhu práce na zamestnancov. Vo všeobecnosti ide o schopnosti, ktoré by mali mať pracovníci v informačnej a znalostnej spoločnosti.

Tabuľka 1 Vývojové fázy ľudskej spoločnosti (Zdroj Diačiková, 2007)

Vývojová fáza ľudskej spoločnosti	PRIEMYSELNÁ SPOLOČNOSŤ	INFORMAČNÁ SPOLOČNOSŤ	ZNALOSTNÁ SPOLOČNOSŤ
princíp rozvoja	výrobný	informačný	znalostný
zdroj rozvoja	energie, suroviny	informácie	znalosti
vplyv na človeka	posilnenie fyzických daností človeka	posilnenie duševných schopností človeka	
vplyv na prírodné zdroje	zmenšovanie absolútnej veľkosti	riešenie obmedzenej veľkosti prírodných zdrojov a hľadanie ďalších zdrojov	
firemná orientácia	produkty, náklady, zisk	procesy, zákazníci, hodnota, lojalita	
marketingový princíp	maximálny objem predaja, získavanie zákazníkov	firmy sú riadené s ohľadom na zákaznícke segmenty a hodnotové reťazce	

ÚDAJ – INFORMÁCIA – ZNALOSŤ

Ako uvádza Peter Brejčák (2016), Svetové ekonomické fórum ešte v roku 2015 disponovalo zoznamom desiatich najdôležitejších schopností, ktoré zaručovali pracovníkovi vyššiu konkurencieschopnosť na pracovnom trhu. Pod vplyvom neustále sa prejavujúcej štvrtej priemyselnej revolúcie, ktorá sa vyznačuje najmä technologickými inováciami, tento rebríček prehodnotili. Odborníci zo Svetového ekonomického fóra na základe svojich úvah vyslovili názor, že v roku 2020 sa zmení dôležitosť schopností, dokonca dôjde k ich aktualizácii, ako je to znázornené v Tabuľke 2, z ktorej vyplýva, že viacero schopností súvisí so zdieľaním znalostí, a preto sa táto problematika stáva veľmi aktuálnou.

Zdieľanie znalostí je úzko prepojené s komunikáciou a odborníci, ktorí sa zaoberajú touto problematikou, uvádzajú, že zdieľať znalosti je ľahšie pre výrečnejšieho človeka. Avšak, pri prenose tzv. tichých znalostí je dôležitá najmä neverbálna komunikácia, pomocou ktorej vedome a nevedome komunikujú všetci – teda aj menej výrečnejší jedinci (Riege, 2005). Pre lepšie porozumenie problematiky uvedieme v krátkosti jej základné pojmoslovie.

Je dôležité poznamenať, že pojmy **údaj** – **informácia** – **znalosť** sú významovo rozdielne, avšak i napriek tomu si ich ľudia zvyčajne zamieňajú alebo stotožňujú.

Zjednodušene by sme mohli povedať, že údaj je „**surová informácia**“, teda niečo, čo existuje, ale ešte nemá priradený význam (pridanú hodnotu).

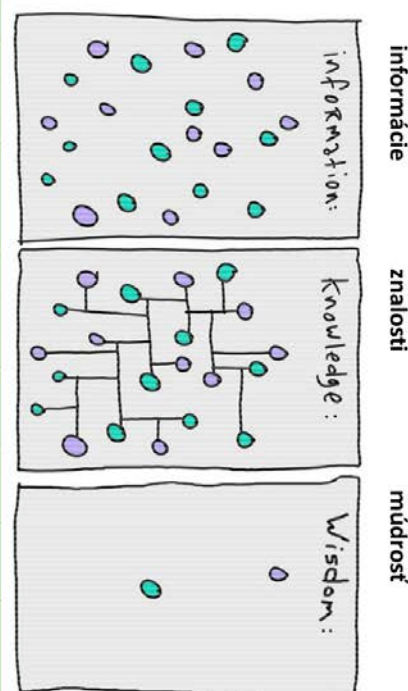
Informácia je už tzv. „**pochopený údaj**“, čiže údaj, ktorý je zasadený do kontextu a dáva odpoveď na určité otázky (ako napr. kto?, čo?, kedy?, kde?). S týmto pojmom môžeme stotožňovať pojem „**explicitná znalosť**“, ktorý znamená, že informácia existuje nezávisle mimo človeka na rozdiel od znalosti, ktorá sa už na daného človeka viaže. Znalosť² dáva odpoveď na otázku ako? a prečo?, včleňuje sa do našich štruktúr, do tzv. „**mentálnych reprezentácií**“. Môžeme povedať, že ide o pochopenú a spracovanú informáciu. Základnú charakteristiku týchto pojmov znázorňuje Tabuľka 3.

Tabuľka 2 Top 10 schopností podľa Svetového ekonomického fóra (Brejčák, 2016)

TOP 10 SCHOPNOSTÍ PODĽA SVETOVÉHO EKONOMICKÉHO FÓRA	
V ROKU 2015	V ROKU 2020
1. Komplexné riešenie problémov	1. Komplexné riešenie problémov
2. Koordinácia s ostatnými	2. Kritické myslenie
3. Ľudský manažment	3. Kreativita
4. Kritické myslenie	4. Ľudský manažment
5. Vyjednávanie	5. Koordinácia s ostatnými
6. Kontrola kvality	6. Emocionálna inteligencia
7. Orientácia na služby	7. Posudzovanie a schopnosť rozhodovania
8. Posudzovanie a schopnosť rozhodovania	8. Orientácia na služby
9. Aktívne počúvanie	9. Vyjednávanie
10. Kreativita	10. Kognitívna flexibilita

Tabuľka 3 Charakteristika pojmov údaj – informácia – znalosť a grafika, ktorá zobrazuje rozdiely medzi pojmami informácia – znalosť – múdrosť

ÚDAJ	INFORMÁCIA	ZNALOSŤ
skupina nespojitých údajov	text, ktorý odpovedá na otázky: kto, čo, kedy a kde	text odpovedajúci na otázky ako a prečo
text, ktorý nedáva odpoveď na konkrétny problém	údaje dávajúce význam	oprávnené, pravdivé presvedčenie
dosiaľ neinterpretované, zaznamenané fakty	tok zmysluplných správ	presvedčenia a názory vytvorené na základe týchto správ
fakty a správy	relevantné údaje pre konkrétny účel	hodnotné informácie z ľudskej mysle
	správa, ktorá zmení príjemcovo vnímanie	odskúšané, zhodnotené informácie v kontexte
PRÍKLAD:	PRÍKLAD:	PRÍKLAD:
8 °C	Vonku je 8 °C	Kedže je vonku 8 °C, vezmem si kabát.

Zdroj obrázku: <https://rayed.com/posts/2013/12/information-knowledge-wisdom/>

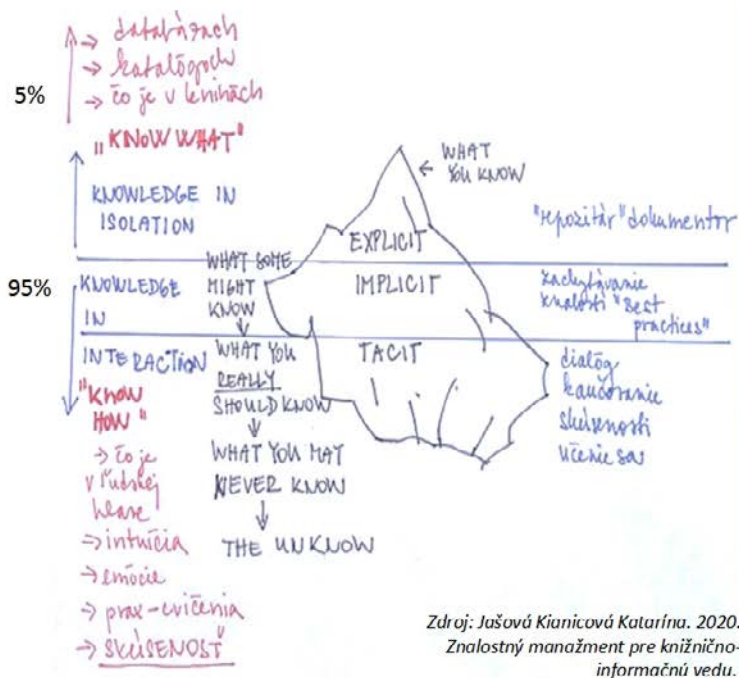
Tabuľka 3 prezentuje aj príklad: prvý stĺpec ukazuje hodnotu 8 °C. Vieme, že osem stupňov Celzia je vo všeobecnosti údaj teploty, ale nevieme, čoho sa týka. Je to teda pre nás údaj bez zmyslu. Ak zistíme, že sa vzťahuje na počasie, údaj sa stáva informáciou (dostáva zmysel). A až na základe tejto informácie môžeme použiť svoju znalosť (kontext našej mysle). Našou znalosťou je to, že osem stupňov Celzia vonku je chladné počasie. A ak je vonku chladné počasie, zareagujeme tak, že si zoberieme kabát. To, že si vezmeme kabát, je naše poznanie, resp. znalosť získaná z okolitého sveta skúsenosťou alebo výchovou. Ďalší príklad poskytuje pravá strana Tabuľky 3. Uvádza grafiku, ktorá zobrazuje zelené a fialové body. V priečniku informácia sú zelené a fialové body chaoticky rozsiate bez vzájomného súvisu. Znalosť dodáva chaotickým informáciám určitý systém, tým sa vytvára súvis medzi jednotlivými bodmi. Múdrost nám umožňuje pracovať s daným zeleným a fialovým bodom. Vzniká usporiadaná bunka poznania. Pod zeleným bodom máme pomyselnú zložku, kde máme uložené všetko o zelenom bode a to isté platí aj v prípade fialového bodu.

Znalosť, ktorú môžeme nazvať aj informáciou v kontexte mysle alebo pochopenou informáciou, ďalej rozdeľujeme do troch skupín. Pomôžeme si Obr. 1 (s. 17), ktorý na pravej strane prezentuje základné

charakteristiky jednotlivých typov znalostí. Na ľavej strane obrázku je znázornená „metafora ľadovca“³.

Ako vyplýva z Obr. 1, odborníci zistili, že iba 5 %⁴ znalostí dokážeme vyjadriť verbálne (rozprávaním, opisovaním skúseností, rozhovorom, začínaním) alebo písomne (rôznymi správami, písomnými stanoviskami a pod.). Ide o explicitné, ľahko vysloviteľné znalosti, ktoré môžu existovať samostatne, mimo nášho vedomia. Tesne pod hladinou ľadovca sa nachádza pás implicitných znalostí. Ide o vedomé znalosti, o ktorých vieme, ale sú viazané na subjekt, teda na človeka. Získavajú sa skúsenosťou a časom ich považujeme za niečo samozrejmé (napr. rutinné činnosti, ktoré vieme vykonávať bez zložitého premýšľania a sústredenia; po čase nám idú „od ruky“, napr. písanie na stroji, šoférovanie alebo akákoľvek iná zručnosť). Ako sme už spomenuli, implicitné znalosti si uvedomujeme – sme si vedomí toho, že ich vieme. Dokážeme ich čiastočne vyjadriť. Tacitné (tiché) znalosti sú uložené hlboko v našich myšliach, nedokážeme ich sami o sebe vyjadriť a neraz si ich ani len neuvedomujeme. Filozof Michael Polanyi⁵ (1891 – 1976) sa zaoberal týmto typom vedomostí a identifikoval ich existenciu. Podľa neho ide o znalosti, ktoré sa nebadane naviazali na naše skúsenosti, mentálne modely, hodnoty, intuície či predstavy. Otázne je, ako sa

METAFORA L'ADOVCA

CHARAKTERISTIKA ZNALOSTÍ		
EXPLICITNÉ ZNALOSTI	IMPLICITNÉ ZNALOSTI	TACITNÉ ZNALOSTI
Je možné ich formalizovať	sú osobné, vzázané na subjekt	sú implicitné znalosti, ktoré sa nemôžu formalizovať
Je možné ich systematicky usporiadať	je veľmi ťažké ich formalizovať	
dajú sa bez väčších problémov vyjadriť	získavajú sa skúsenosťou, praxou	
dostávajú väčšinou podobu informácie	časom sa začínajú považovať za niečo samozrejmé, čoho si ostatní nemusia vôbec všimnúť, alebo pochopiť	
sú dobre komunikovateľné		
Je možné ich zdleľať		

Obr. 1 Na pravej strane je charakteristika znalostí, na strane ľavej čiastočne do slovenčiny preložený náčrt metafory ľadovca

tacitné znalosti môžu premeniť na implicitné a explicitné? Jedným z možných riešení je premýšľanie nad daným problémom.

Černík s kolektívom (1987) považoval za najvladnejšiu doménu myslenia riešenie problémov, ktoré si vyžaduje veľmi intenzívne myslenie. Keď sa činnosť človeka v problémovej situácii neuberá naslepo, nepozostáva z chaotických pokusov, ale pokusy riešiť problém presahujú rámec bezprostrednej situácie, a keď osoba riešiaci problém uplatňuje myšlienkové operácie a doterajšiu skúsenosť, až vtedy môžeme hovoriť o riešení problému. Problém je prvok problémovej situácie, ktorý vyvolal ťažkosť, protirečenie. Určuje sa v procese analýzy problémovej situácie. Tá sa rozčleňuje na známe a neznáme a určuje to, čo je potrebné nájsť. Problém je najjednoduchšie vymedzený tým, že človek má cieľ, ale nemá jasnú (naučnú) cestu k nemu. Nájdením tejto cesty sa dosahuje riešenie daného problému.

Z uvedeného vyplýva, že ak nejaký problém analyzujeme, prichádzame na rôzne postupy a riešenia daného problému – spomíname si na informácie, ktoré vieme, prepínáme na asociácie a znalosti, ktoré máme, alebo na predchádzajúce skúsenosti (implicitné znalosti), ktoré sa nám vynárajú (tacitné znalosti) pri riešení daného prob-

lému a zvažujeme ich výhodnosť, aby sme zvolili ten najvhodnejší postup. Ak už majú naše znalosti formu ucelenej myšlienky, dokážeme ich zrozumiteľne komunikovať, a tak vyjadriť svoju znalosť explicitne.

Tacitné znalosti však zdieľame aj neverbálne. Najlepším príkladom je pohybová skúsenosť. Ak je niekto dobrým tanečníkom a učí druhého človeka tancovať, vyjadruje svoju znalosť tanca pohybom. S jedinečnou ľahkosťou predvádza jednotlivé tanečné figúry. Na základe predchádzajúcich skúseností dokáže improvizovať bez ťažkostí. Do pohybov je začlenený jeho osobný vklad, ktorým vytvára jedinečný tanečný štýl. Ak by sme tento princíp aplikovali na oblasť knihovníctva, môže ísť o inštruktáž výpožičného procesu. Inštruujúci knihovník popri svojom explicitnom výklade neverbálne obohacuje svojich pozorovateľov aj o predvádzanie ladanosti a istoty svojich pohybov pri načítavaní kníh do konta čitateľa, čo prezrádza jeho značné skúsenosti a fundovanosť.

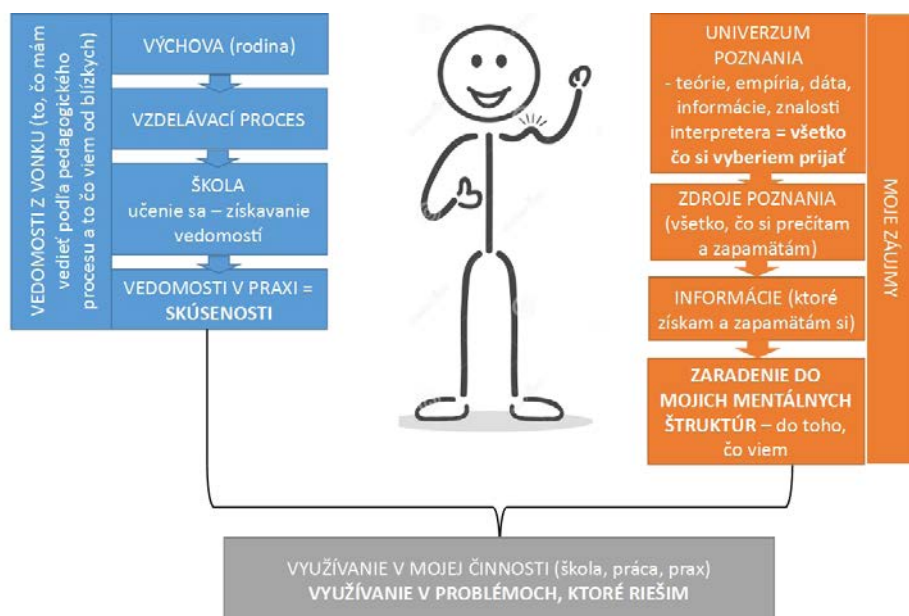
Na základe uvedených informácií si môžeme položiť zásadnú otázku, prečo sú naše znalosti také dôležité? Jednou z odpovedí môže byť: Ak dvaja robia to isté, nikdy to nie je to isté. Čo to ale znamená? Znalosti

Ľudí sú jedinečné a originálne v tom, že sú ovplyvnené okolnosťami a faktormi, s ktorými sa môže človek počas svojho života stretnúť. Nie je to len vedomosť toho, čo sa naučíme v škole, ale aj praktické využitie konkrétnej vedomosti v praxi, čo predstavuje skúsenosť. Skúsený pracovník poznajúci organizáciu, v ktorej pracuje, dokáže riešiť problémy, pretože ich už v minulosti riešil alebo má podobné skúsenosti a dané problémy vyriešil uspokojivo. Takýto zamestnanec sa môže stať kľúčovým pracovníkom, v súčasnosti človekom s populárnym označením „**znalostný pracovník**“.

To, akí sme šikovní v našej práci, závisí od symbiózy opísaných faktorov, ktoré sme uviedli na Obr. 2.

ZDIEĽANIE ZNALOSTÍ V ORGANIZÁCIÍ, TRH ZNALOSTÍ

Tému zdieľania znalostí v organizácii môžeme vnímať prostredníctvom dvoch významných prístupov. Prvý prístup chápe znalosť ako tovar, na ktorý sa môže aplikovať ekonomický princíp (dopyt – ponuka). Druhý prístup sa sústreďuje na vytvorenie vhodného priestoru, v ktorom by mohlo dôjsť ku tvorbe, zdieľaniu a transformácii znalostí. Predpokladom tvorby akéhokoľvek trhu znalostí je však dôležitá prítomnosť dôvery zamestnancov organizácie (Truneček, 2004). Spôsob fungovania trhu znalostí je znázornený na Obr. 3.

Obr. 2 Nákres vplyvu jednotlivých činiteľov na bázu znalostí človeka (Jašová, 2021)⁶

Subjekty trhu znalostí

Obr. 3 Subjekty trhu znalostí (Krajčiová, 2017)

Obr. 3 graficky znázorňuje, ako dochádza k výmene, respektíve ku zdieľaniu a prenosu potrebných znalostí. Na jednej strane tohto reťazca je prvok „predávajúci“. Ide o človeka, ktorý má konkrétnu znalosť. Prvok „kupujúci“ označuje človeka, ktorý túto konkrétnu znalosť potrebuje. Prvok „sprostredkovateľ“ je ten, kto spája kupujúceho s predávajúcim (toho, kto sa dopytuje s tým, ktorý ponúka). V bežnej praxi to môže byť vedúci, ktorý za povereným pracovníkom pošle nového pracovníka na zaučenie alebo len vytvorí priestor na zdieľanie znalostí. Ako každý trh, aj tento musí fungovať na základe odmeny za poskytnutý „tovar“⁸. Za poskytnutú znalosť je možné platiť nefinančnými prostriedkami, a to formou (Truneček, 2004; Krajčiová, 2017):

- ▶ reciprocitu (ja dnes tebe, ty zajtra mne),
- ▶ reputácie (budujem si dobré meno),
- ▶ altruizmu (nejde mi o odmenu, ale o rozšírenie mojich znalostí alebo pre dobrý pocit, že som niekomu nezištne pomohol – altruizmus je v našich podmienkach stále málo rozšírený).

BARIÉRY ZDIEĽANIA ZNALOSTÍ

Ideálny stav, v ktorom dochádza k pozitívnemu zdieľaniu znalostí nastáva vtedy,

- ▶ ak sú pracovníci ochotní zdieľať svoje znalosti,
- ▶ ak sú v organizácii vytvorené vhodné pracovné podmienky (dôvera alebo rôzne typy motivačných prostriedkov),
- ▶ ak vedúci alebo manažér pozná svojich zamestnancov a vie, čo môže od nich očakávať a dokáže spojiť ľudí, ktorí vedia, s tými, ktorí potrebujú vedieť.

Obr. 4 Ilustrácia úrovni vzniku bariér (Riege, 2005),
vlastné spracovanie

Takýto ideálny stav (ochota, pozitívne prostredie, prístupnosť manažéra) však môžu narušiť rôzne vplyvy – **bariéry**.

Doteraz sme zdôrazňovali, že zdieľanie znalostí je prospešné a potrebné aj pre našu budúcnosť, vrátane kontextu ľudskej spoločnosti. Napriek tejto potrebe môže dôjsť k určitým bariéram, ktoré znemožňujú zdieľať naše znalosti. Existujú rozličné teoretické prístupy, ktoré vysvetľujú bariéry zdieľania znalostí z rôznych pohľadov. V článku uvádzame Riegeho klasifikáciu bariér (2005), ktoré sa podľa jeho interpretácie vyskytujú na troch úrovniach. Ide o úroveň individuálnu, technologickú a organizačnú. Sú popísané na Obr. 4. V článku sa sústreďujeme najmä na analýzu individuálnych bariér.

INDIVIDUÁLNE BARIÉRY ZDIEĽANIA ZNALOSTÍ

Andreas Riege (2005) individuálne bariéry rozčlenil do viacerých samostatných bodov. Pre potreby a rozsah nášho článku sme vybrali tie, ktoré sú z pohľadu nášho spoločenského prostredia najdôležitejšie. Pre prehľadnosť tieto body individuálnych bariér zdieľania znalostí najprv vymenujeme, a potom ich budeme postupne analyzovať. Budeme sa držať Riegeho textu, ktorý doplníme našimi príkladmi a skúsenosťami.

1. Chápem zdieľanie znalostí ako málo dôležitú činnosť, ktorej nie je potrebné venovať čas ani energiu.
2. Mám strach z toho, že zdieľanie znalostí môže znížiť alebo ohroziť moju istotu zamestnania.
3. Mám nízke hodnotenie o svojich znalostiach – o tom, že moje poznatky by vôbec niekomu mohli pomôcť.
4. Explicitné a tacitné poznatky, medzi ktoré patria skúsenosti alebo know-how, si vyžadujú čas na plné docenenie a pochopenie.
5. Pri prenose znalostí som ich nedostatočne zachytil, nedôsledne zhodnotil, nezískal som dostatočnú spätnú väzbu, čo obmedzilo moju schopnosť učiť sa a vyhýbať sa opakovaným zlyháním.
6. Nedostatok času na kontakty a interakcie medzi zdrojmi znalostí a príjemcami.
7. Nedostatok sociálnych sietí, resp. komunit v mojej organizácii, kde dochádza k neoficiálnemu zdieľaniu znalostí.

8. Nedôvera ľuďom, ktorí by mohli potenciálne zneužiť moje vedomosti alebo si za ne pripísať nespravodlivý kredit (zrekvirovanie zásluh).
9. Nedôvera v presnosť a dôveryhodnosť znalostí pracovníka, ktorá je zapríčinená vzájomnou antipatiou.
10. Najčastejšie odlišnosti, ktoré komplikujú zdieľanie znalostí: rozdiely v úrovniach skúseností, vekové rozdiely, rodové rozdiely, rozdiely v národnej kultúre, etnickom pôvode, jazykových znalostiach, osobných hodnotách (konzervativizmus a liberálizmus) a v náboženskom presvedčení.

Analýza individuálnych bariér

1. Chápem zdieľanie znalostí ako málo dôležitú činnosť, ktorej nie je potrebné venovať čas ani energiu.

Ide o situáciu, kedy pracovník nevníma svoju a ani cudziu znalosť ako niečo dôležité, ako niečo, čo môže jemu alebo niekomu inému pomôcť pri práci. Je dôležité spomenúť, že daný človek nemá čas alebo sa mu nechce zisťovať, kto je kto v jeho inštitúcii. Ide o veľmi nevýhodný typ bariéry, pretože poznať ľudí vo vlastnej inštitúcii je veľmi dôležité. Ten, kto pozná ľudí, vie, na koho sa môže s konkrétnym problémom obrátiť. Tak isto vie nasmerovať niekoho iného na osobu, ktorá disponuje potrebnou znalosťou. Zaujímavým ilustračným príkladom je generačná výmena, pri ktorej je dôležité, aby pracovníci mladších kolegov nevníмали len ako konkurenciu, ale ako niekoho, kto po nich preberie pomyselnú štafetu. Ak už pracovník odchádza do dôchodku, je dôležité zachytiť jeho znalosti. Ak nie je pozitívne nastavený na zdieľanie znalostí, tak je dobré zvoliť vhodný postup tak, aby to nevnímal ako „úlohu navyše“. Napríklad poveriť jedného z kolegov, s ktorým má dobré vzťahy, aby s ním spravil rozhovor a následne spracoval získaný materiál. Vtedy môže byť odchádzajúci pracovník prístupnejší k zdieľaniu znalostí. Samozrejme, môže sa stať, že ani takýmto spôsobom nebude chcieť svoje znalosti zdieľať. Ide o dobrovoľnú aktivitu a aj keď môžu existovať rôzne spôsoby motivácie, nemusia byť vždy úspešné.⁹

2. Mám strach z toho, že zdieľanie znalostí môže znížiť alebo ohroziť moju istotu zamestnania.

Táto bariéra je veľmi vážna, pretože odovzdanie zna-

lostí môže oslabiť istotu pracovníka. Je veľmi dôležité, aby v takýchto prípadoch **zasiahol manažment** a vytvoril priestor dôvery, v ktorom bude určitá istota, že **za zdieľanie znalostí sa neprepúšťa**.¹⁰

3. Mám nízke hodnotenie o svojich znalostiach – o tom, že moje poznatky by vôbec niekomu mohli pomôcť.

Tento predsudok súvisí aj s vlastným sebahodnotením alebo s istou mierou vnútornej rezignácie. Na druhej strane môže súvisieť i s neschopnosťou podeliť sa o niečo, čo viem. V každom prípade ide o bariéru, s ktorou sa dá pracovať. Dôležitý je nielen pozorovací talent manažéra, ale aj miera jeho emočnej inteligencie, pretože je potrebné podporovať pracovníka s nízkym sebavedomím a uistiť ho, že to, čo vie, je výnimočné a jeho znalosti sú cenné, keď ich bude ďalej rozvíjať.¹¹

4. Explicitné a tacitné poznatky, medzi ktoré patria skúsenosti alebo know-how, si vyžadujú čas na plné docenenie a pochopenie.

Proces zaúčania nového pracovníka býva často veľmi krátky, avšak doučiť sa niektoré poznatky trvá dlhší čas. Práve preto je trojmesačná skúšobná doba, počas ktorej si pracovník môže vyskúšať a zistiť, či je schopný a ochotný vykonávať danú prácu. Niekedy sú častejšie slovné konzultácie pri zaúčaní, inokedy je výhodnejšie alebo frekventovanejšie praktické učenie. Hlbšie a dlhšie zaúčanie môže pomôcť novému pracovníkovi zvládnuť požadované zručnosti oveľa kvalitnejšie.¹²

5. Pri prenose znalostí som ich nedostatočne zachytil, nedôsledne zhodnotil, nezískal som dostatočnú spätnú väzbu, čo obmedzilo moju schopnosť učiť sa a vyhýbať sa opakovaným zlyhaniam.

Ak sú znalosti šírené nesprávnym či nevhodným spôsobom, tak potom zvyčajne dochádza k časťným nedorozumeniam. Aby bola znalosť správne prenesená, musí byť prijatá, spracovaná a absorbovaná (Davenport, Prusak, 1998). Prenos znalostí však nikdy nebude úplný. Dochádza k skresleniam a dezinterpretácii. Prenos znalostí je vo svojej podstate kreatívny proces, v rámci ktorého adresát svojsky interpretuje jemu odovzďávané poznatky. Základným predpokladom úspešnej komunikácie je spoločný jazyk a vhodne zvolená terminológia. Taktiež je dôležité osvojiť si terminológiu a pojmoslovie vyštudovaného alebo zaučeného

odboru a pri hodnotení znalostí, ak je poznatok prenášaný od odosielateľa príjemcovi, aj určitý druh kritického myslenia. Vďaka tomu dokáže vhodne spracovať jemu odprezentované znalosti. Spätná väzba môže mať formu protiotázky alebo presnejšej otázky, ktorou sa dopytujeme, či sme porozumeli správne. Ak nie, môžeme sa dožadovať dôkladnejšieho vysvetlenia. Je dôležité naučiť sa, že robiť chyby nie je zlé. Z chýb sa dá poučiť. Zlé je zotrvať v chybnom názore. Správne poznávanie môže zvyšovať individuálne a organizačné účinky procesu učenia sa.¹³

6. Nedostatok času na kontakty a interakcie medzi zdrojmi znalostí a príjemcami.

Zdieľanie znalostí môže výraznejšie komplikovať prílišné pracovné zaťaženie a prehnaná byrokratizácia. Žiaľ, dochádza k tomu, že pracovné nasadenie, najmä kreatívnych pracovníkov, je priveľké a nemajú dostatok času na odpočinok, triedenie znalostí a komunikáciu s kolegami. Priveľké pracovné zaťaženie je z dlhodobého hľadiska neúnosné, a preto je potrebné zdôrazňovať aj dôležitosť psychohygieny. Prepracovaní zamestnanci môžu mať individuálnu bariéru, ktorá nemusí pochádzať z ich vnútornej motivácie, ale zvonka (nadmerné zaťažovanie zamestnancov zamestnávateľom). Trebárs, ak dostaneme pokyn vypracovať projekt do šibeničného termínu a musíme vyplniť viac výkazov práce ako je potrebné, pretože sa to vyžaduje, ide o istú formu nadpráce, ktorá nám môže znemožniť interakcie medzi zdrojmi znalostí a niektoré potrebné znalosti sa k nám môžu dostať neskôr.

7. Nedostatok sociálnych sietí, resp. komunit v organizáciách, kde dochádza k neoficiálnemu zdieľaniu znalostí.

Ide najmä o formálne (ale aj neformálne) sociálne siete a odborné komunity, ktoré sa vyskytujú v organizáciách a naprieč nimi prechádzajú. Je dôležité spájať ľudí v organizácii, aby sa navzájom poznali a v prípade potreby si vedeli recipročne pomôcť.

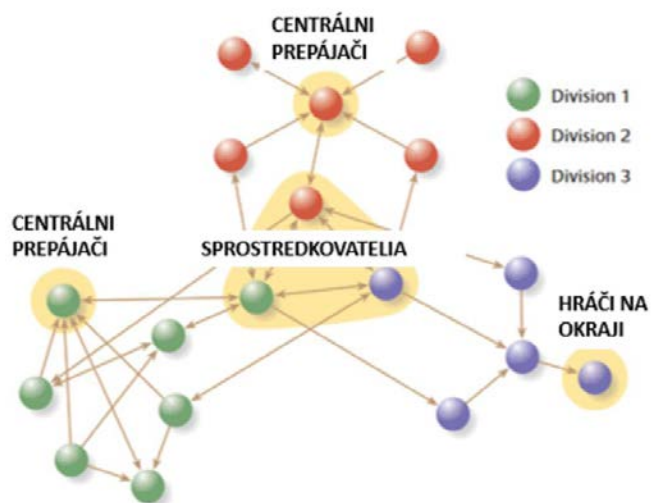
Obr. 5 prezentuje grafiku uvedenú v článku *Strategies for preventing a knowledge-loss crisis* od významných autorov Salvatora Parisa, Roba Crossa a Tomasa H. Davenporta (2006). Na Slovensku sa téme venovala Marcela Katuščáková v učebnici *Manažment znalostí – sociálne aspekty* (2010). V kontexte diel sa na typológiu pracovníkov môžeme pozeráť z viacerých hľadísk. Uvedení autori delia pracovníkov do troch hlavných skupín. Definujú, že existujú:

Centrálni prepájači (central connectors), ktorí poznajú svojich kolegov a majú vecnú predstavu o ich znalostiach. Dalo by sa povedať, že ide o akési chodiace adresáre typu „who is who“ v organizácii. Často iniciatívne zaučajú nových pracovníkov.

Sprostredkovatelia (brokers), ktorí poznajú ľudí naprieč jednotlivými oddeleniami a vedú s nimi odkomunikovať spoločné riešenie úloh (napríklad pri výročných správach, ak knižnica komunikuje s ekonomickým oddelením).

Hráči na okraji (peripheral players), ktorí majú dobré prepojenie na ľudí mimo svojej organizácie. Dokážu ľahko nadväzovať kontakty s pracovníkmi z iných organizácií.

Je dôležité, aby sa v organizáciách vyskytovali pracovníci všetkých týchto typov, pretože majú výrazný podiel na budovaní formálnych či neformálnych sociálnych sietí a v konečnom dôsledku sú dôležití aj pri tvorbe odborných komunit danej organizácie.

Obr. 5 Tri kľúčové sieťové roly podľa Salvatora Parisa, Roba Crossa a Tomasa H. Davenporta v článku *Strategies for Preventing a Knowledge-Loss Crisis* (2006)

8. Nedôvera ľuďom, ktorí by mohli potenciálne zneužiť moje vedomosti alebo si za ne pripísať nespravodlivý kredit (zrekvirovanie zásluh).

V danej oblasti je potrebné zachovať istú dávku opatrnosti. Autorské práva sú v súčasnosti chránené zákonnou úpravou. Je dôležité, aby inovácie, ktoré sa vytvorili, patrili naozaj ľuďom, ktorí ich tvoreníu venovali svoj čas a úsilie. Samozrejme, môže ísť aj o tímovú prácu, kde je potrebné zachovávať spravodlivé princípy férovosti.¹⁴

9. Nedôvera v presnosť a dôveryhodnosť znalostí pracovníka, ktorá je zapríčinená vzájomnou antipatiou.

Sympatie k spolupracovníkom sú spravidla odlišné. Na vytváranie dojmov majú vplyv skúsenosti a, samozrejme, prvý dojem. Ak kolega nie je sympatický, ale napriek tomu vieme s ním nevyhnutne komunikovať, nič sa nedeje. Zlom nastáva vtedy, ak máme spolupracovať s kolegom, s ktorým máme na pracovisku konflikt, resp. je nám nesympatický. Vo všeobecnosti je známe, že ku konfliktom na pracovisku dochádza a vzájomné nezhody prenášame do pracovných vzťahov. Vtedy je dôležitý empatický zásah vedúceho alebo manažéra, ktorý môže jedného z kolegov presunúť na inú pozíciu alebo môže byť mediátorom za účelom vyriešenia daného konfliktu, ak je to ešte možné. Ak je už konflikt rozvitý a mediátor nedokáže uzmierniť rozhádzaných pracovníkov, je potrebné pristúpiť k radikálnejším riešeniam, ktoré pomôžu obnoviť štandardné pracovné vzťahy v organizácii.

10. Najčastejšie odlišnosti, ktoré komplikujú zdieľanie znalostí: rozdiely v úrovniach skúseností, vekové rozdiely, rodové rozdiely, rozdiely v národnej kultúre, etnickom pôvode, jazykových znalostiach, osobných hodnotách (konzervativizmus a liberalizmus) a v náboženskom presvedčení.

Na pracoviskách existujú aj odlišnosti, ktoré istým spôsobom môžu komplikovať zdieľanie znalostí a vzájomné porozumenie. K tým najčastejším zaraďujeme:

1. rozdiely v úrovniach skúseností – rozdielna prax a vplyv výchovy, vzdelania,
2. vekové rozdiely – názorové a znalostné odlišnosti medzi jednotlivými generáciami pracovníkov,
3. rodové rozdiely – neuvažujeme pritom nad stereotypmi viažucimi sa k danému pohlaviu, ale berieme do úvahy možnosť odlišného riešenia problémov.

Podľa Riegeho (2005) sa národná kultúra zamestnancov všeobecne považuje za vzájomne prepojený súbor hodnôt, postupov a symbolov, ktoré sa jednotlivci učia a zdieľajú tieto významy s ostatnými členmi organizácie.

Existujú štúdie¹⁵, ktoré načrtli bariéry medzikultúrneho zdieľania znalostí na základe zjavných a aj skrytých odlišností. Podľa neho prekážky súvisiace s národnou kultúrou a jazykové bariéry majú v domácom meradle malý význam, sú však určite významným faktorom, ak ide o zdieľanie postupov najmä na medzinárodnej úrovni.

TECHNOLOGICKÉ A ORGANIZAČNÉ BARIÉRY

Je dôležité zdôrazniť, že najnovšie informačné technológie, ktoré sa implementujú do organizácie, bývajú neraz vnímané ako technológie so „superschopnosťou“ vyriešiť všetky problémy. Nie je to tak. Informačné technológie by mali uľahčovať život, ale iniciovať riešenie problémov by sme mali my sami. Preto uvádzame niektoré typy technologických bariér, ktoré sme zhrnuli do týchto piatich bodov:

1. Integrácii nových IT systémov a nových postupov bránia dávno zaužívané, avšak prekonané postupy.

Ak inovujeme technickú infraštruktúru, tak musíme v dostatočnej miere zabezpečiť aj to, aby naši kolegovia a zamestnanci vedeli daný IT systém vhodne používať. Ak zamestnanec zistí, že informačný systém vie uľahčiť jeho pracovný proces, bude ho ochotnejšie využívať. Avšak, ak voči novej technológii nezíska dôveru, nenastane očakávaný efekt, pretože žiadny najnovší prístroj sám osebe nezabezpečí pokrok.

2. Nedostatok technickej podpory (internej – externej) a okamžitá údržba integrovaných IT systémov môže brániť pracovným rutinám a komunikačným tokom.

IT systém bol zavedený najmä preto, aby bol prostriedkom pracovných rutín a komunikačných tokov. Dôležité je, aby pracovník vedel, koho môže kontaktovať s technickým problémom, kto môže technický problém uspokojivo a rýchlo vyriešiť. Pracovníci, ktorí nemajú najlepší vzťah s počítačom a pracujú s ním len z nevyhnutnosti zaiste privítajú, ak zodpovedná osoba vykoná najnutnejšiu údržbu počítača. Nedostatok technickej podpory môže spôsobovať trvalú nedôveru v IT a zapríčiniť, že pracovník daný systém odmietne používať.

3. Nereálne očakávania zamestnancov ohľadom parametrov nových technológií.

Bariéra sa zakladá na stotožnení technológie s modernou rozprávkou o kúzelnjej zlatej rybke, ktorá splní všetky priania a vyrieši za nás všetky problémy v zamestnaní. Pravdou však zostáva, že ak informačnej technológii alebo informačnému systému nedefinujeme správny príkaz, úloha môže

zostať nesplnená. Moderné systémy uľahčujú život len vtedy, ak sú správne a fundovane obsluhované.

4. Nedostatočná kompatibilita medzi rôznymi systémami a procesmi IT.

Bariéra sa týka prevádzkovateľov informačných technológií a systémov v rámci danej organizácie. Ich úlohou je úprava systémov a procesov tak, aby kompatibilne spolupracovali a plnili primárny účel. Ich úlohou je úprava systémov a procesov tak, aby kompatibilne spolupracovali a plnili primárny účel. Môžeme spomenúť aj ďalší problém, a tým je nesúlad medzi požiadavkami jednotlivcov a integrovanými systémami IT, ktoré sa tiež môžu vyskytnúť. Je preto dôležité, aby pracovníci jasne stanovili svoje požiadavky tak, aby ich technici mohli vhodne zapracovať pri zavádzaní nových systémov.

5. Odpor voči novým technológiám, ktorý je zapríčinený spokojnosťou pracovníkov so zastaraným vybavením.

Dôležité je, aby manažéri všetkým zamestnancom zrozumiteľne vysvetlili svoje rozhodnutie zabezpečiť do organizácie nové informačné systémy alebo novú informačnú infraštruktúru. Ak je pôvodný informačný systém zastaraný a je potrebné ho vymeniť alebo obnoviť, je dôležité zamestnancov citlivo pripraviť a naladiť ich pozitívne na implementáciu nového informačného systému. Ak budú mať zamestnanci vysokú mieru neochoty používať nový systém z dôvodu prehnane konzervatívnych pracovných návykov, môžu vzniknúť rôzne pracovné problémy, ktorým by sa dalo predísť, ak by pracovníkov včas a dostatočne pripravili na zmenu. Zavádzanie zmien sa všeobecne stretáva s veľkým odporom, preto je dôležité danú zmenu citlivo načasovať.

Ak hovoríme o najdôležitejších bariérach, ktoré môžu vzniknúť na **organizačnej úrovni**, môžeme zhodnotiť, že postupy zdieľania znalostí často zlyhávajú, pretože organizácie sa snažia prispôbiť existujúcu organizačnú kultúru namiesto toho, aby prispôbili dané postupy už existujúcej organizačnej kultúre (Riege, 2005). Z toho vyplýva, že je potrebné vytvoriť také prostredie, v ktorom sa ľudia budú chcieť podeliť o svoje znalosti, zachovávajúc pritom princípy reciprocity. Manažéri nemôžu očakávať, že sa ľudia podelia o vedomosti len preto, že oni to považujú za správne. Musia ubezpečiť pracovníkov, že by nemali „sediť“ na nápadoch alebo konceptoch len zo strachu pred krádežou ich duševného vlastníctva. Mali by priaznivo nastaviť a udržiavať prostredie dôvery a tiež sa venovať problematike systémov motivácie,

odmeňovania a hodnotenia pracovníkov za zdieľanie znalostí, ktoré by malo byť vítané a patrične odmeňované. Zodpovední vedúci by si tiež mali uvedomiť, že uchovanie znalostí vysokokvalifikovaných a skúsených pracovníkov je dôležité (neraz je to bagatelizované). Medzi organizačné bariéry okrem iného zahrňujeme aj problematiku komunikačnú a znalostnú v rámci organizačnej štruktúry. Súhrnne uvádzame, že na organizačné bariéry zdieľania znalostí vplyvajú predovšetkým **organizačná kultúra, organizačná štruktúra a systém odmeňovania**. Podľa Ludmily Mládkovej (2007) predstavuje organizácia živý organizmus. Jednotlivé aktivity tohto „organizmu“ a jeho časti sú prepojené so znalosťami. **Organizačná štruktúra** tvorí kostru organizácie. Ak zvolí organizácia spôsob riadenia znalostí, ktorý je nekompatibilný s jej organizačnou štruktúrou, nepodarí sa ho implementovať. Pojem „organizácia“ možno chápať ako dobrovoľné združenie ľudí, ktorých cieľom je naplniť určitý cieľ. Organizácie nefungujú vo vzduchoprázdne, ale existujú v závislosti od vonkajšieho prostredia, a preto musia citlivo reagovať na spoločenské zmeny. V znalostnej spoločnosti narastá význam inovácií, učenia sa a kreativity. Učenie, inovácie a kreativita si vyžadujú, aby organizácie a jedinci v nich mali k dispozícii zodpovedajúce znalosti, ktoré môžu správne využiť. Ak by sme hovorili o organizácii s produktívnym využitím znalostí, môžeme hovoriť o málo hierarchickej organizačnej štruktúre (tzv. horizontálna organizačná štruktúra), kde dochádza k vzniku autonómnych tímov a manažér sa mení na kouča. Tu môžeme zaznamenať aj zmeny v spôsobe motivácie, napr. kolektívna motivácia (Truneček, 1997).

Ladislav Hofreiter a Martin Halaj (2017) uvádzajú, že pod spojením **organizačná kultúra** si môžeme predstaviť súbor základných predpokladov, postojov, hodnôt a noriem správania sa, ktoré sa šíria naprieč celou organizáciou a odrážajú sa v cítení, myslení a správaní sa vedenia organizácie a jej zamestnancov. Organizačnú kultúru je preto možné pokladať za neviditeľnú silu, ktorá riadi a definuje atmosféru v organizácii. Ak by sme mali hovoriť o kultúre podporujúcej zdieľanie znalostí, podľa Sulimana Al-Hawamdeha (2003) ide predovšetkým o takú kultúru, kde zákonite dochádza ku:

- ▶ učeniu sa zo skúseností,
- ▶ dôvere,
- ▶ silnej sociálnej alebo odbornej sieti,
- ▶ priaznivému štýlu vedenia,
- ▶ priaznivej organizačnej štruktúre.

Bariéry, ktoré sa môžu v tomto prípade vyskytnúť a nepriaznivo ovplyvniť zdieľanie znalostí:

- ▶ asymetria znalostí (v zmysle nerovnomerné kvantitatívne rozloženie znalostí),
- ▶ nedostatok komunikácie (komunikačné bariéry v komunikačných tokoch),
- ▶ nedostatok motivácie pracovníkov (ak je vedenie nadšené zo zdieľania znalostí, podriadení to rovnako cítiť nemusia – navyše, zdieľanie znalostí je výsostne dobrovoľný proces a nie je možné ich k nemu donútiť),
- ▶ nedostatok zamerania (vágne ciele),
- ▶ nedostatok dôvery (viera, že zdieľané znalosti sa nezneužijú).

Ak sa má v organizácii vytvoriť atmosféra dôvery a vzájomného rešpektu, musí existovať **system odmeňovania**, uznania a motivácie (Katuščáková, 2010). Pre potreby pochopenia témy motivácie môžu slúžiť rôzne teórie motivácie. Tie v knihe *Manažment* veľmi prehľadne popísal Mikuláš Sedlák (1997). Podľa neho ani jedna z teórií motivácie neposkytuje univerzálne akceptovateľné vysvetlenie ľudského správania a ani nie je „majstrovskou teóriou“, ktorá by mohla objasniť celkový motivačný proces. Každá z teórií však ponúka čiastkové, komplementárne poznatky týkajúce sa motivačného procesu a každá z nich môže do istej miery pomôcť k lepšiemu pochopeniu motivácie k práci a aj k zdieľaniu znalostí. Motivačné teórie potrieb sa sústreďujú na identifikovanie osobných potrieb a odmien, ktoré ovplyvňujú správanie ľudí. Neopisujú však dynamiku motivačného správania, teda tzv. **procesné motivačné teórie**, z ktorých má každá osobitné zameranie. **Teória** tzv. **ekvity** (rovnosti, spravodlivosti) sa venuje primárne vzťahom medzi postojom k vstupom a výstupom a praxou odmeňovania. Čiže táto teória vychádza z názoru, že ľudia chcú, aby sa s nimi slušne zaobchádzalo. **Teória očakávania** je zasa založená na postuláte, ako veľmi chceme niečo dosiahnuť a na pravdepodobnosti, s akou predpokladáme, že to dosiahneme. Napokon, **teória posilnenia** sa koncentruje na správanie jednotlivca, ktoré ovplyvňujú príslušné následky.

Podľa Miroslavy Šoltés a Jany Šoltésovej (2012) sa odmeňovanie pracovníkov definuje ako vzájomné prepojenie politiky, procesov a postupov organizácie v nadväznosti na ich prínos a kompetencie. Pozostáva z peňažných a nepeňažných odmien a zamestnanec-kých výhod. V rámci odmeňovania zamestnancov majú najväčšiu váhu peňažné odmeny, pretože v sebe

zahŕňajú mzdu (plat a doplnky k základnej peňažnej odmene – príplatky, prémie, odmeny). Nepeňažné odmeny sú také, ktoré neobsahujú žiadne priame platby a často vychádzajú z povahy vykonávanej práce. Ide o pocit úspešnosti a uznania, rozvoj zamestnanca prostredníctvom ďalšieho vzdelávania, kariérneho rastu a pod. Ďalšou je skupina zamestnanec-kých výhod v podobe finančnej pomoci (nemocenské dávky, úhrady poisťného, služobné auto a i.). Celková odmena predstavuje sumu všetkých platieb a zamestnanec-kých výhod, ktoré môže pracovník v organizácii získať. Katuščáková (2010) dodáva, že odmeny by mali napomáhať k dosiahnutiu požadovaného stavu, napríklad k spolupráci, kooperácii na experimentoch, vzdelávaní či prebratí rizika. Naopak, organizácie často uprednostňujú odmeňovanie bezpečného byrokratického správania pred preberaním rizika, individuálnym správaním typickým pre inovátorstvo a podnikavosť. Davenport a Prusak (1998), autori významnej knihy v oblasti znalostného manažmentu s názvom *Working Knowledge: How organizations manage what they know*, sa zhodujú v predpoklade, že manažment by mal oceňovať spôsob práce na základe zdieľania znalostí a neoceňovať len vlastníkov znalostí. Autori dokonca navrhujú, aby organizácie odmeňovali aj za kreatívne chyby (Katuščáková, 2010).

METANOIA PODĽA SENGEHO

Treba zdôrazniť, že zdieľanie znalostí je dobrovoľný proces – človek musí byť ochotný svoju znalosť zdieľať, a na to musí byť určitým spôsobom mentálne nastavený. Peter Senge (2016), významný autor zaoberajúci sa princípmi učiacej sa organizácie, hovorí o takzvanej „*metanoii*“, čo v gréčtine znamená „*zmenu myslenia*“, „*obrat v myslení*“. Podľa neho existujú rôzne spôsoby, ktoré prinášajú omnoho väčšie uspokojenie a sú v mnohom produktívnejšie než prevládajúci systém riadenia organizácií. To, ako organizácie fungujú, je dôsledkom toho, ako sa po pracovnej stránke prejavujú jej zamestnanci, ako zmýšľajú a aké majú interakcie. Tiež tvrdí, že budovanie takzvanej učiacej sa organizácie¹⁶ nemá konečný – vrcholový stav, ale že ide o nikdy nekončiaci sa proces. Z jeho slov možno vyvodíť, že pri zdieľaní znalostí je dôležité, aby ľudia spolu komunikovali a boli zainteresovaní do procesov svojej organizácie, a preto definoval disciplíny¹⁷ učiacej sa organizácie. Podľa neho majú tradičné disciplíny manažmentu

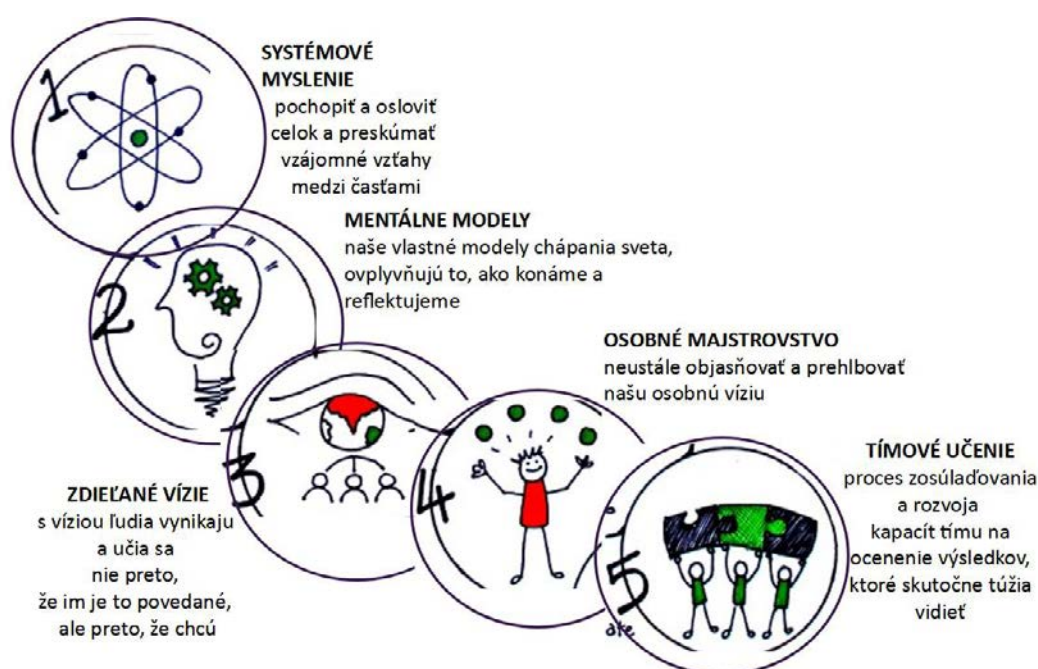
(napríklad účtovníctvo) svoju dlhotrvajúcu existenciu. Avšak, disciplíny „učenia sa“ sa od nich odlišujú tým, že sa zaoberajú myslením, vzťahmi či spoločným učením sa. A v tomto zmysle sa skôr podobajú umeleckým než tradičným manažérskym disciplinám. K úlohám budovania organizácií, zvyšovania ich inovačných a tvorivých spoločností alebo k navrhovaniu zásad a štruktúr sa prostredníctvom „nových“ disciplín nikdy nepristupovalo a vždy sa využívali tradičné manažérske disciplíny. Možno práve preto dochádzalo ku „vzostupu“ a „pádu“ mnohých spoločností (z pohľadu životného cyklu spoločnosti). Preto Peter Senge v roku 1990 predložil teóriu, v ktorej analyzuje päť disciplín (Obr. 6). Zdôrazňuje, že sa majú v organizácii rozvíjať ako súbor. Má sa k nim pristupovať ako k celku, nie ako k jednotlivým, samostatným prvkom. Spomenuté disciplíny sú nasledovné:

1. **Mentálne modely:** ide o hlboko zakorenené predpoklady zovšeobecnenia alebo názornej predstavy, ktoré ovplyvňujú to, ako si vykladáme svet a ako sa v ňom správame. Z hľadiska potrieb organizácie je to schopnosť človeka tvorivo myslieť a účelne konať v podmienkach reálnych možností. Predstavujú tiež základ procesu učenia sa.
2. **Osobné majstrovstvo:** je disciplínou nepretržitého prehlbovania a objasňovania vlastnej osobnej vízie, rozvíjanie trpezlivosti a objektívneho vnímania skutočnosti. Tiež súvisí s umením zvládnuť problémy aplikácie overených metód.

3. **Zdieľané vízie:** v umení vytvárať zdieľané vízie je rozhodujúce tvorivé vedenie, keď manažéri nemôžu diktovať, čo sa má robiť, ale vízie musia byť prenášané na spolupracovníkov a zároveň zdieľané. Prvkom a predpokladom skutočného zdieľania vízie je umenie odkrývať spoločné „obrazy budúcnosti“, ktoré posilňujú skutočné zaujatie.
4. **Tímové učenie:** je základom tvorivej integrácie znalostí, schopností, zručností a má zmysel iba vtedy, ak nie je učením vybraných jednotlivcov a vytvára sa spoločný záujem.
5. **Systémové myslenie:** je disciplína, ktorá ostatné disciplíny integruje a zlučuje do jedného súdržného celku teórie a praxe. Synergia týchto disciplín by mala podnietiť tvorivé a otvorené prostredie v organizácii, ktoré je pozitívne k zdieľaniu znalostí (Senge, 2016, Truneček, 2004).

ZÁVER

Je bezpochyby zjavné, že na zdieľanie znalostí medzi knihovníkmi v knižniciach jestvuje mnoho zmysluplných dôvodov. Na pozitívne zdieľanie znalostí vplyva kultúra organizácie a existencia dôvery v nej. Ak existuje dôvera, k zdieľaniu znalostí dochádza ľahšie. Pre efektívne zdieľanie znalostí je potrebné predpokladať, že existujú rôzne potenciálne bariéry, ktoré môžu vzniknúť. Tieto sme sa snažili popísať

Obr. 6 Päť Sengeho disciplín (podľa náčrtu Tanmaya Vora a textu Yoan Thirion, 2019), preložila Jašová (2020)

v našom texte. Ak sa však už bariéry vyskytnú, je potrebné ich správne identifikovať a navrhnúť najvhodnejší spôsob ich odstránenia. Zároveň je nutné urobiť potrebné kroky, aby sa dané bariéry znovu

neobjavili. Vtedy je dôležitý pozitívny prístup – nielen pracovníkov, ale aj vedúcich a manažérov, ktorí zdieľajú spoločné vízie a uvedomujú si dôležitosť prenosu znalostí.

POZNÁMKY

- ¹ Na slovné vyjadrenie anglického výrazu „to share“ sa v slovenčine ujal pojem „zdieľať“. Ide o nespisovné slovo – bohemizmus. Domnievame sa, že sa začal používať najmä z toho dôvodu, že väčšina literatúry týkajúcej sa tejto problematiky bola práve českej proveniencie (napríklad Truneček, Mládková, Bureš). Vhodným prekladom by bol napríklad: (po)deliť sa s kým o čo (Lingea.sk). Alebo, ako uvádza Katuščáková (2009) v článku *Znalostný manažment: „deliť sa spoločne o niečo“*. Súčasná slovenčina momentálne nedisponuje vhodným prekladom slova „to share“, a preto, rovnako ako autorka článku o znalostnom manažmente Katuščáková, aj my uprednostňujeme subštandardný výraz „zdieľať“.
- ² Znalosť je synonymom slov poznatok, vedomosť.
- ³ Uvedený obrázok *Iceberg of Knowledge* je čiastočne preložený do slovenčiny zo zdrojov: GALOPPIN, Luc. 2010. When I Say Learning [online]. In *Online Magazine for Organizational Change Practitioners*. Dostupné na internete: <http://www.reply-mc.com/2010/11/09/when-i-say-learning/>. RIVERA, Javier – VIDAL, Rosario et al. 2016. *Innovation Design and Management Through Technological Competitive, Systemic, Creative and Strategic Intelligence (5i)*. [online]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/228848882_Innovation_Design_and_Management_through_Technological_Competitive_Systemic_Creative_and_Strategic_Intelligence_5i. BLACK, Simon. 2012. Change and the Knowledge Iceberg [online]. In *Change Academy Network – University of Kent*. Dostupné na internete: <https://blogs.kent.ac.uk/change-academy/2012/04/30/change-and-the-knowledge-iceberg/>. Podľa JAŠOVÁ KIANICOVA, Katarína. 2020. *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*.
- ⁴ Pomer 5 % explicitných znalostí ku 95 % tacitným znalostiam uvádza zdroj Solutions, C. D. 2003. Knowledge Management: Explicit & Tacit Knowledge. In Katuščáková, M. 2015. *Kontexty manažmentu znalostí*.
- ⁵ Michael Polanyi analyzoval túto problematiku vo svojich publikáciách *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy (1958)* a *The Tacit Dimension (1966)*.
- ⁶ Nákres vplyvu jednotlivých činiteľov na bázu znalostí človeka (Jašová, 2021) je inšpirovaný schémou *Súvislosti medzi základnými pojmami informačného procesu* podľa knihy Vymětal, J. a Diačiková, A. 2006. *Informační a znalostní management v praxi*.
- ⁷ V kontexte článku by sme mohli používať výrazy organizácia, inštitúcia. Slová spoločnosť, firma, podnik evokujú zoskupenie venujúce sa obchodným aktivitám. Preto budeme používať všeobecnejšie slovo „organizácia“, ktoré sa môže vzťahovať aj na inštitúcie, ktoré sú vo verejnom sektore a ich hlavným záujmom nie je produkovať zisk.
- ⁸ Vyhybame sa téme finančného vyjadrenia hodnoty získanej znalosti. Táto téma nie je momentálne prioritná pre cieľ nášho článku. Vieme, že existujú rôzne konzultačné a poradenské firmy, ktoré za svoje „know-how“ získavajú finančnú odmenu. Ak organizácia rieši riadenie znalostí aj na úrovni cieľov organizácie, môže do svojich strategických plánov zahrnúť aj spôsob odmeňovania zamestnancov za zdieľanie ich znalostí.
- ⁹ Pozitívnym príkladom môže byť rozhovor, ktorý uskutočnili reportéri kresťanských médií v roku 2018 s hlavným kľúčiarom Vatikánu. Proces jeho zaúčania, počas ktorého mal zistiť správne párovanie 3000 kľúčov s vhodnými dverami a bránami, trval tri roky. To znamená, že tri roky sa zaúčal u dosluhujúceho kľučiaru (pozn. autora).
- ¹⁰ Uvádzame príklad. V istej knižnici akademického typu odmietli zamestnanci v preddôchodkovom veku zdieľať znalosti s mladšími kolegami, pretože sa báli o svoje zamestnanie (vraj ich to oslabí, nebudú potrební a prepustia ich ešte pred odchodom do dôchodku). Mladších kolegov situácia mrzela, pretože videli skúsených pracovníkov a iste by sa im pracovalo lepšie, keby od nich získali určitý typ vedomostí. V takomto prípade je dôležité zapojiť manažment alebo vedenie organizácie (ak je to v ich záujme), aby vytvorili taký typ prostredia, ktorý by zaistil, že za zdieľanie znalostí nebudú pracovníci perzekvovaní a prepustení. Avšak, môže sa vyskytnúť aj negatívny prípad, ktorý potvrdzuje oprávnenosť vzniku tejto bariéry. Ako príklad uvedieme skúsenosť istej českej umeleckej reštaurátorky so zaúčaním novej kolegyně. Pracovná sila, ktorá mala reštaurátorku pomáhať, bola po zaučení a určitej praxi prijatá na jej miesto. Spomenutá reštaurátorka prišla o zamestnanie. Istá miera opatrnosti je preto v danom prípade pochopiteľná.
- ¹¹ V rámci akademických diskusií o kritériách hodnotenia humanitných vied sa v časopise *Naša univerzita* (Univerzita Komenského) uskutočnili rozhovory so zaujímavými vedcami zo Slovenska. Jeden z rozhovorov poskytla aj literár-

na vedkyňa Mária Bátorová (2014). Podľa nej mnohí literárni vedci po roku 1989 nemali potrebu poznania, zvedavosti a dychtivosti po nových veciach. Trpeli obrovskou bázňou pred cudzinou a „nič neznamenám“ v cudzom „vševediacom svete“. „Velkým vedcom“ bolo ľahšie zotrvať na domácej pôde, ako byť v zahraničí „jedným z mnohých“ (Bátorová, 2014). Na ilustráciu uvedieme vlastný príklad z konferencie teologických knižníc BEHT v Záhrebe. Účastníci boli veľmi zvedaví na knihovníkov predovšetkým z „východného bloku Európy“ a ak sa tí neprekonali a nehovorili s nimi, aj keď len lámanou angličtinou, tak prvotný záujem sa rýchlo strácal. Je dôležité nielen brať skúsenosti, ale aj mať odvahu odovzdať vlastné skúsenosti, i keď máme pocit, že sú primitívne. Na tejto konferencii sme získali aj informáciu o istej teologickej knižnici z amerického prostredia, v ktorej mali knihovníci problém presvedčiť svojho zriaďovateľa o naliehavej potrebe a dôležitosti digitalizácie teologických časopisov a budovania digitálnej knižnice pre potreby súčasnej spoločnosti. Preto si myslíme, že vysoká úroveň ľudskej spoločnosti nezaručuje inovatívne myslenie jej členov.

- ¹² V tomto prípade môžeme uviesť konkrétny príklad z praxe, v ktorom sa vyzdvihuje opodstatnenosť pridelenia kvalitného mentora (napríklad pri katalogizovaní kníh nestačí len katalogizačné školenie a prijatie metodiky, dôležitý je mentor, ktorý bude ochotný poradiť v každej situácii, pretože vždy sa vyskytne situácia, ktorá nie je opísaná v príručke). Pridelenie „mentora“ zohráva veľmi dôležitú úlohu pri nadobúdaní skúseností a katalogizačnej zručnosti.
- ¹³ Napríklad, ak zle skatalogizujeme knihu, dokážeme si priznať chybu, poučíme sa, zlyhanie napravíme a už sa v danej záležitosti nebudeme mylíť tak často.
- ¹⁴ Na ilustráciu tejto bariéry opäť použijeme subjektívne príklady. Zamestnankyňa istej kultúrnej inštitúcie spracovávala spolu s kolegami určitú tému. Ich šéf však písomné spracovanie témy označil iba za svoje dielo, preto na ďalších projektoch pracovala s menším nasadením, pretože neočakávala patričné uznanie za svoju prácu. Naopak, istý pracovník automobilovej spoločnosti pri linkovej práci vymyslel vhodnú inováciu, ktorá bola natolko úspešná, že sa stal autorom patentu a za túto inováciu dostal aj finančnú odmenu. Prístup nadriadených k zamestnancom podnecuje aj ich ochotu, urobiť niečo navyše. Ak sa prejavená kreativita pokladá za niečo samozrejmé alebo nevyhnutné, zamestnanec sa nebude snažiť tak ako keď vie, že za niečo nové dostane nielen finančnú odmenu, ale aj patričné uznanie, ktoré znamená pre niektorých pracovníkov viac ako finančná odmena.
- ¹⁵ Porov. Riege (2005); Ives et al., 2000; Chow et al., 2000; McDermott and O'Dell, 2001.
- ¹⁶ Učiaci sa organizácia sa uplatňuje v prostredí, ktoré je založené na využívaní znalostí nielen pre každodenný život, ale aj pre zvyšovanie konkurencieschopnosti danej organizácie. Ak boli v agrárnej spoločnosti dôležité potraviny a pôda, v industriálnej spoločnosti výrobky a stroje, tak v informačnej spoločnosti sú dôležité informácie, informačné produkty i služby a v znalostnej spoločnosti sa pozornosť sústreďuje na „znalostné aktíva“ a intelektuálne produkty a služby (Ivana Tichá, 2005; Katarína Kianicová Jašová, 2020).
- ¹⁷ Autor pod pojmom disciplína nerozumie „vynútený poriadok“ alebo „kázňový prostriedok“, ale preberá ho z latinského *disciplína*, čo je učenie, vyučovanie, znalosť (Peter Senge, 2016).

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- AL-HAWAMDEH, Suliman. 2003. Knowledge Management. Cultivating Knowledge Professionals. Oxford : Chandos Publishing, 2003. ISBN 978-18-433-4037-9. In KATUŠČÁKOVÁ, Marcela. 2010. *Manažment znalostí: sociálne aspekty*. Žilina : Žilinská univerzita, EDIS. 140 s. ISBN 978-80-554-0244-4.
- BÁTOROVÁ, Mária. 2016. Hranice vedy a poznania – k diskusii o kritériách v hodnotení humanitných vied [online]. In *Bratislava: Naša Univerzita. Časopis Univerzity Komenského*, apríl 2016, s. 18-20. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/nasa_univerzita/NU2015-16/NU1604.pdf alebo <https://dennikn.sk/641099/problemy-so-slovenskymi-humanitnymi-vedcami/>
- BREJČÁK, Peter. 2016. 10 schopností, bez ktorých sa na trhu práce už o päť rokov nezaobídete [online]. In *Trend*. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <https://www.trend.sk/spravy/10-schopnosti-bez-ktorych-trhu-prace-pat-rokov-nezaobidete>
- ČERNÍK, Václav – FARKAŠOVÁ, Etela – VICENÍK, Jozef. 1987. *Teória poznania*. Bratislava : Pravda. 376 s.
- DIAČIKOVÁ, Anna. 2007. *Možnosti riadenia a využívania znalostí v podmienkach firemnej praxe* [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <https://dokumen.tips/documents/moznosti-riadenia-a-vyuzivania-znalosti-v-podmienkach-firemnej-praxe.html>
- DAVENPORT, Thomas H. – PRUSAK, Laurence 1998. Working Knowledge: How organizations manage what they know. In KATUŠČÁKOVÁ, Marcela. 2010. *Manažment znalostí: sociálne aspekty*. Žilina : Žilinská univerzita, EDIS. 140 s. ISBN 978-80-554-0244-4.
- HOFREITER, Ladislav – HALAJ, Martin. 2017. Organizačná kultúra a kultúra bezpečnosti [online]. In *TRILOBIT odborný časopis Univerzity Tomáše Bati ve Zlíne*. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <http://trilobit.fai.utb.cz/Data/Articles/PDF/549ccb1-44c8-4897-82ab-4b0e214bf9bc.pdf>

- JAŠOVÁ KIANICOVÁ, Katarína. 2020. *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, EDIS. 72 s. ISBN 978-80-554-1706-6.
- Katolícke noviny. 2018. *Vatikánsky kľučiar stráži skoro 3000 kľúčov (článok aj video)* [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <https://www.katolickenoviny.sk/spravodajstvo/category/zahranicne/article/vatikansky-kluciar-strazi-skoro-3000-klucov.xhtml>
- KATUŠČÁKOVÁ, Marcela. 2009. Znalostný manažment [online]. In *ITLib*, 2009, č. 4 [cit. 2021-05-06]. Dostupné na internete: <https://itlib.cvtisr.sk/clanky/clanek1060/>
- KATUŠČÁKOVÁ, Marcela. 2010. *Manažment znalostí: sociálne aspekty*. Žilina : Žilinská univerzita, EDIS. 140 s. ISBN 978-80-554-0244-4.
- KATUŠČÁKOVÁ, Marcela. 2015. *Kontexty manažmentu znalostí*. Žilina : Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta humanitných vied, Katedra mediamatiky a kultúrneho dedičstva. 118 s. ISBN 978-80-89832-01-9.
- KRAJČIOVÁ, Marta. 2017. *Riadenie znalostí* [online]. [cit. 2021-04-06]. Dostupné na internete: <https://www.slideshare.net/martaseminare/mk-11-riadenieznalostiv1>
- MLÁDKOVÁ, Ludmila, 2007. Management znalostí v moderní organizaci [online]. In *INFORUM 2007: 13. konference o profesionálních informačních zdrojích*. Praha, 22. – 24. 5. 2007. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <https://www.inforum.cz/pdf/2007/mladkova-ludmila.pdf>
- NOVOTNÝ, Josef – MIKULECKÝ, Petr. 2011. *Znalostní management a jeho uplatnění v menších podnicích* [online]. [cit. 2019-10-20]. Dostupné na internete: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/42489/Novotny_ZnalostniManagement_SP_FES_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- PARISE, Salvatore – CROSS, Rob – DAVENPORT, Thomas H. 2006. *Strategies for Preventing a Knowledge-Loss Crisis* [online]. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/profile/Thomas-Davenport/publication/40969436_Strategies_for_preventing_a_knowledge-loss_crisis/links/53db93a50cf2a76fb667a589/Strategies-for-preventing-a-knowledge-loss-crisis.pdf
- RIEGE, Andreas. 2005. Three-dozen knowledge-sharing barriers managers must consider [online]. In *Journal of Knowledge Management* 9(3): 18 – 30. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/239416416_Three-dozen_knowledge-sharing_barriers_managers_must_consider
- SEDLÁK, Mikuláš. 1997. *Manažment*. Bratislava : ELITA 1997. 453 s. ISBN 80-8044-015-8.
- SENGE, Peter. 2016. *Pátá disciplína: teorie a praxe učící se organizace*. Praha : Management Press. 439 s. ISBN 978-80-7261-428-8.
- Slovník mediálnej a informačnej gramotnosti. 2011. *Znalostná spoločnosť* [online]. Bratislava : Katedra knižnično-informačných vied Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. [cit. 29-07-2018]. Dostupné na internete: http://stella.uniba.sk/mig/index_old.html
- ŠOLTĚS, Miroslava – ŠOLTĚSOVÁ, Janka. 2012. *Odmeňovanie pracovníkov vo vybranom malom podniku* [online]. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta manažmentu. [cit. 2021-03-25]. Dostupné na internete: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bertova1/subor/Soltes2.pdf>
- TICHÁ, Ivana. 2005. *Učící se organizace*. Praha : Alfa Publishing 2005. 144 s. ISBN 80-86851-19-2. In JAŠOVÁ KIANICOVÁ, Katarína. 2020. *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*. Žilina : EDIS, Žilinská univerzita v Žiline. 72 s. ISBN 978-80-554-1706-6.
- THIRION, Yoan. 2019. *Towards a learning organization and beyond* [online]. 2019. [cit. 2021-04-07]. Dostupné na internete: <https://www.agilepartner.net/en/towards-a-learning-organization-and-beyond/>. In JAŠOVÁ KIANICOVÁ, Katarína, 2020. *Znalostný manažment pre knižnično-informačnú vedu*. EDIS: Žilinská univerzita v Žiline 2020. 72 s. ISBN 978-80-554-1706-6.
- TRUNEČEK, Jan. 1997. *Management v informační společnosti*. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze. 228 s. ISBN 80-7079-201-9.
- TRUNEČEK, Ján. 2004. *Management znalostí*. Praha : C. H. Beck 2004. ISBN 80-7179-884-3.
- VYMĚTAL, Jan – DIAČIKOVÁ, Anna a kolektív. 2006. *Informační a znalostní management v praxi*. Praha : Lexis Nexis CZ 2005. 399 s. ISBN 80-86920-01-1.

ALTERNATÍVNE METRIKY AKO NOVÉ NÁSTROJE NA HODNOTENIE VEDY

MGR. LENKA DŽIMOVÁ

The article is focused on altmetrics as new tools for the evaluation of science. Altmetrics are tools for measuring research impact in a digital environment. Peer review and bibliometrics have become standard methods of measuring the impact of research on science. However, both traditional methods have several disadvantages. So, the author describes altmetrics as complementary tools for measuring the social impact of the research. She demonstrates the advantages and disadvantages of these alternative bibliometrics. Moreover, she introduces *Plum Analytics* and *Altmetric.com* – the two most notable providers of altmetric services and platforms.

Keywords: alternative metrics; altmetrics; evaluation of science, scientific research

- lenka.dzimova@savba.sk
- Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied
- <https://uk.sav.sk/>

ALTMETRIKA AKO VEDNÁ DISCIPLÍNA

Vysoký nárast objemu vedeckých dokumentov a prístupu k nim predznamenal akútnu potrebu filtrovania jednotlivých publikácií na základe ich kvality. Proces „peer review“, teda recenzovania nezávislými odborníkmi, ktorý má svoje korene už v 17. storočí, súčasným požiadavkám hodnotenia kvality nepostačuje. V posledných desaťročiach sa preto hlavným nástrojom na posudzovanie vedy a výskumu stali citačné metriky. Avšak aj metriky majú viaceré nedostatky, na ktoré upozornili mnohí vedci a odborníci. Medzi nedostatky tradičných metrických patrí najmä ignorovanie kontextu a dôvodov citovania i hodnotenie na úrovni zdrojového dokumentu (Priem et al., 2010). V poslednom desaťročí sa preto začalo uvažovať o nových možnostiach hodnotenia vedeckých výstupov.

Altmetriku ako vednú disciplínu prvý raz uviedol Jason Priem na sociálnej sieti Twitter. So spoluautormi v roku 2010 publikoval manifest, v ktorom vysvetlil základné aspekty a dôvody vzniku altmetriky (Bornmann, Haunschild, 2018).

Pojem *alternatívne metriky* (ang. Altmetrics) vznikol ako výraz, ktorý má indikovať alternatívnu (novú) podobu k tradičným metrikám. Altmetrics je skratka pre „article level metrics“ a vyjadruje, že tieto metriky slúžia na hodnotenie vplyvu vedeckých výstupov na úrovni článku. Altmetriky však merajú aj ohlas iných objektov – napr. kníh, videí (Dobbersteinová, Hudecová, Stožická, 2019). Základným princípom fungovania všetkých altmetrických je priradenie metrických údajov jednotlivým publikačným výstupom. Predmetom posudzovania je konkrétny a nezávislý dokument od vlastného zdroja. V praxi to znamená, že články nie sú hodnotené na základe zdrojového dokumentu (časopisu), v ktorom boli publikované, ale podľa vlastného prínosu.

Aby bolo podobné sledovanie možné, je nevyhnutná jednoznačná a trvalá identifikácia, a preto sa uvádza univerzálny a trvalý identifikátor DOI (*Digital Object Identifier*), ktorého používanie je podmienkou na jednoduché počítanie a rast hodnôt alternatívnych metrických jednotlivých digitálnych objektov (Dobbersteinová, Hudecová, Stožická, 2019). Najznámejší poskytovatelia alternatívnych metrických (*Altmetric*, *Plum Analytics*, *Impactstory*), samozrejme, rozoznávajú zmienky o dokumentoch rôznymi

spôsobmi (napr. pomocou hypertextového odkazu alebo bibliografických informácií) a použitím automatizovaných nástrojov určených na analýzu textu. Zmienka o dokumente sa nedá vždy zachytiť, ide hlavne o prípady, ak absentuje dostatočné množstvo údajov (Bornmann, Haunschild, 2018).

Alternatívne metriky sú orientované predovšetkým na vyhodnocovanie webových aktivít, pričom hlavným zdrojom údajov sú najmä sociálne médiá. Altmetriky sledujú počet stiahnutí, kliknutí, ukládanie, poznámkovanie, tweety, sprístupňovanie, lajkovanie, odporúčanie, štítkovanie, príspevky, diskusie a komentáre (Bornmann, 2014).

ZDROJE ÚDAJOV PRE ALTMETRIKY

Na sledovanie počtu citácií pred vznikom altmetrie sa ako alternatíva používalo zaznamenávanie počtu zobrazení a stiahnutí dokumentu. Zdrojmi dát pre alternatívne metriky sú rôzne médiá, predovšetkým internetová denná tlač (online denníky), blogy, sociálne siete a ostatné nástroje webu 2.0. Jedným z najpopulárnejších nástrojov na sledovanie vplyvu článku je napríklad *Mendeley*¹. Sleduje počet uložených dokumentov používateľmi do knižnice a označuje ich ako čitateľov (angl. Readers) článku. Výhodou služby *Mendeley* je vysoké pokrytie a voľne dostupné dáta (Bornmann, Haunschild, 2018).

KLASIFIKÁCIA ALTMETRÍK

Klasifikovať altmetriky je možné viacerými spôsobmi. Jedna z prvých klasifikácií bola vytvorená v roku 2012 spoločnosťou *Impactstory* a altmetriky rozdeľuje podľa predmetu merania na:

- odporúčané (recommended),
- citované (cited),
- uložené (saved),
- diskutované (discussed),
- videné (viewed) (Piwowar, Priem, 2012).

VÝHODY A NEVÝHODY ALTMETRÍK

Alternatívne metriky majú na rozdiel od tradičných metrických viaceré výhody:

- umožňujú hodnotenie na úrovni individuálneho dokumentu (napr. článku, monografie, kapitoly),
- sú určené na hodnotenie pestrej škály produktov vedeckej komunikácie (výskumných dát, blogov, prezentácií, videí a i.),
- sú rýchlejšie ako tradičné metriky – ohlas dokumentov je možné odhaliť už po niekoľkých dňoch od ich zverejnenia,
- umožňujú zistiť kontext dokumentu a ako je dokument vnímaný vedeckou komunitou a verejnosťou,
- vhodne dopĺňajú informácie, získané na základe tradičných metrík (Nižníková, 2018/2019; Ondrišová, 2016; Wouters, Costas, 2012).

Altmetriky nie sú univerzálnym, ale skôr doplnkovým nástrojom pri riešení problému hodnotenia vedy a výskumu i napriek veľkému množstvu pozitív, pretože alternatívne metriky majú viaceré negatíva a obmedzenia. Niektoré z nich súvisia predovšetkým s ovplyvňovaním jednotlivých ukazovateľov, ktoré sa prejavuje v dôsledku viacerých dôvodov. Skresľovanie metrík môže byť podľa Bornmanna (2014) výsledkom nasledujúcich javov:

- komercializácia obsahu na sociálnych sieťach – sociálne médiá si zakladajú na komunikovanom obsahu, preto často upozorňujú používateľov na nejaký obsah, čo môže ovplyvňovať aj altmetriky,
- manipulácia s hodnotami je dokonca jednoduchšia ako v prípade tradičných metrík – zatiaľ čo tradičné metriky je možné ovplyvňovať najmä zámerným citovaním v inom vedeckom článku (dokumente), altmetriky sa dajú ovplyvňovať pomocou vytvorených *falošných multiúčtov* alebo dokonca robotov.

Jedným z problémov, ktorým musí altmetrika čeliť, je nedostatočné spracovanie jej teoretických východísk (Bornmann, 2014). Altmetrika ako pomerne nový vedecký odbor existuje len jednu dekádu. Je pravda, že stále viac štúdií sa zaoberá touto problematikou, ale neustále chýbajú kľúčové výskumy, ktoré by overili a porovnali všetky aspekty ovplyvňujúce alternatívne metriky.

Medzi negatíva altmetrík patrí tiež spojitosť s otázkou kvality získaných údajov. Altmetriky počítajú prevažne informácie, ktoré sa nachádzajú na sociálnych médiách. Tie však nevyužívajú všetci aktívne, preto altmetrické ukazovatele odrážajú

vplyv článku len na určitú skupinu ľudí – zohľadňujú viac aktívnych používateľov sociálnych médií, medzi ktorých patria skôr mladšie generácie. Z tohto dôvodu altmetriky možno považovať za mierne predpojaté (Bornmann, 2014).

Rovnako ako citovanie, tak aj zmienka na sociálnej sieti môže mať rôzny charakter a viaceré významy. Môže ísť o jednorazovú zmienku o existencii štúdie, podrobnejší komentár, ale i o negatívne zamerané spomenutie. Pri meraní počtu zmienok sa však tento fakt nerozlišuje – podrobnosti sa môžeme dozvedieť až po dodatočnom zobrazení informácií. Na rozdiel od citovania, ktoré má svoje presné štandardizované pravidlá a upravujú ho viaceré citačné štýly a normy, nemajú zmienky na sociálnych sieťach žiadne pravidlá. Nejednotná forma sťažuje správnu identifikáciu článkov. Tento problém môže riešiť napríklad uvádzanie DOI. Používateľov sociálnych médií však nemožno nijako „donútiť“, aby vždy postupovali rovnakým spôsobom a tento identifikátor pri zmienke o článku aj reálne použili. Preto väčší poskytovatelia altmetrických služieb využívajú systémy *text miningu*² (Bornmann, 2014).

POSKYTOVATELIA ALTMETRÍK

Vývoju a poskytovaniu altmetrických služieb sa v súčasnosti venujú rôzne spoločnosti. Medzi najznámejšie patrí *Plum Analytics* a *Altmetric*³.

Altmetric

Altmetric je komerčná spoločnosť, ktorá poskytuje viacero produktov týkajúcich sa altmetrík. Základ tvoria tri produkty:

- *Altmetric Explorer*,
- *Altmetric Badges*,
- *Altmetric Details Page API*.

Sú prispôbené potrebám koncového užívateľa – napr. existuje verzia *Explorer for Publishers* a *Explorer for Institutions*. *Altmetric Explorer* analyzuje a zbiera informácie zo sociálnych sietí (Facebook, Twitter alebo Google+), blogov, internetovej dennej tlače, online referenčných manažérov (Mendeley), Wikipédie a ďalších zdrojov. Ak sa má používateľ dostať k produktu, je potrebné, aby ho mala inštitúcia/vydavateľ predplatený (Altmetric, n. d.).

Emblém metriky spoločnosti Altmetric. Zdroj Altmetric, n. d.

Produkt *Altmetric Badges* umožňuje vloženie údajov z *Altmetric.com* na webovú stránku, resp. do databázy, preto je možné nájsť údaje z *Altmetric.com* aj na iných webových stránkach (patrí k nim napríklad databáza *Nature Index*). Služba *Altmetric Badges* je taktiež spoplatnená (Altmetric, n. d.).

Altmetric poskytuje niekoľko nástrojov v režime „*Free tools*“. Vedci tak môžu získať zadarmo individuálny prístup a bezplatný produkt ponúka spoločnosť aj akademickým knižniciam (Altmetric, n. d.).

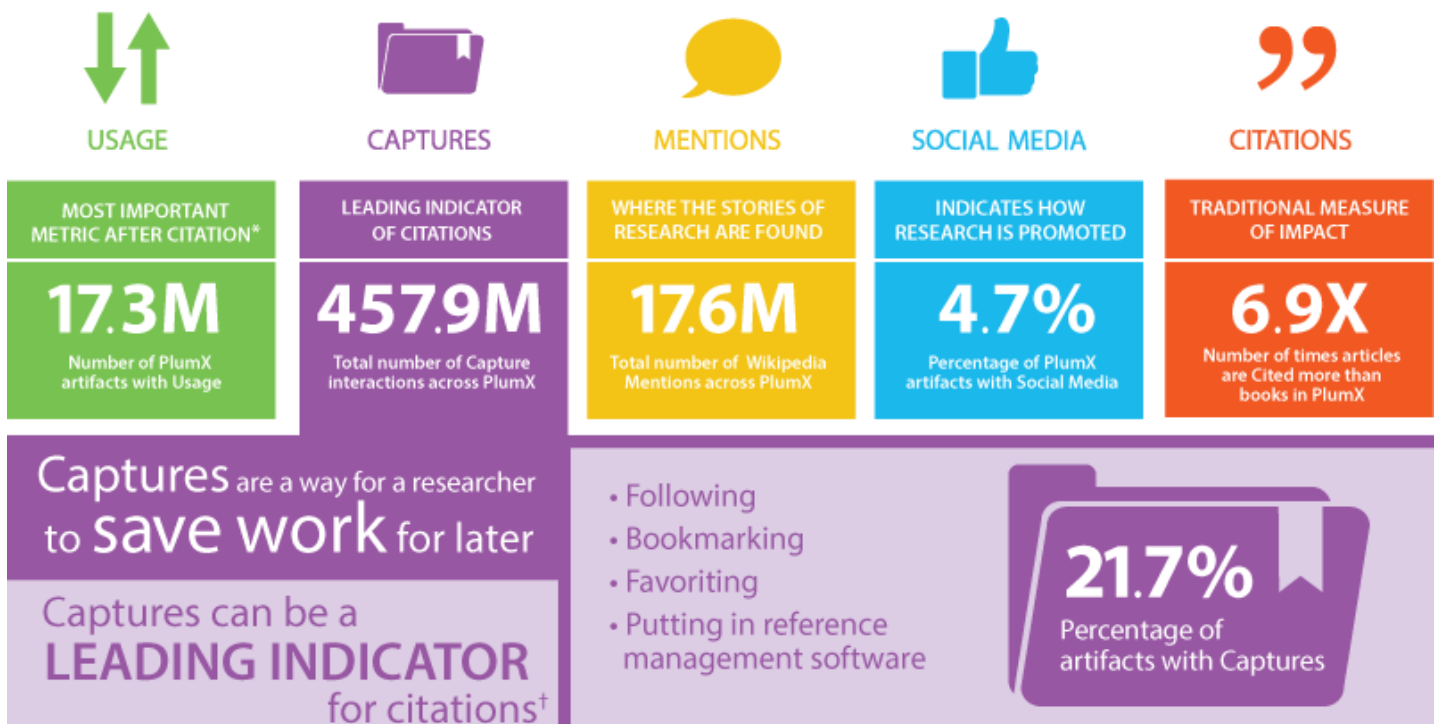
Vizuálne zobrazenie metriky má podobu farebného disku (odznaku, donutu) s numerickou hodnotou v jeho centre. Farby aj číselná hodnota nie sú statické, menia sa podľa toho, ako rastú zmienky na webe. Každá farba disku poukazuje na iné médium a slúži k rýchlemu „náhľadu“ do webovej „histórie“ článku. Číslo uprostred predstavuje **altmetrické skóre** pozornosti (angl. *Altmetric Attention Score*), ktoré vypočítava automatizovaný algoritmus na báze váženého výpočtu. Váženú hodnotu si tvorcovia metriky vybrali na základe predpokladu, že nie všetky stopy na webe, ktoré článok zanechal, majú rovnakú hodnotu – napr. už len v tom, že sa líši ich dosah. Zmienka v dennej tlači má vyššiu hodnotu ako „zdieľanie“ článku priemerným používateľom na Facebooku. Altmetrické skóre pozornosti je odvodené na základe automatizovaného

algoritmu. Číslo altmetrického skóre pozornosti sa odvíja od kvantity, teda počtu zmienok, ktoré článok získal. V rámci výpočtu sa však prihliada i na zdroje, odkiaľ údaje pochádzajú, a tak vzniká vážená hodnota. Jednotlivé zdroje majú pridelenú vždy svoju vlastnú váhu, napr. denná tlač má váhu 8, zmienka na blogu má váhu 5, Wikipédia 3, Facebook 0,25. Keďže altmetrické skóre pozornosti je vždy celé číslo, dochádza k zaokrúhľovaniu hodnôt – napr. jeden príspevok na Facebooku sa v konečnom skóre prejaví ako hodnota 1, štyri príspevky na Facebooku majú stále hodnotu 1. V prípade, že sa počíta hodnota pre sociálne siete, svoju rolu zohráva i to, kto je autorom príspevku a aké je jeho správanie na sociálnej sieti. Spoločnosť *Altmetric* za každý rok uverejňuje (vo voľne dostupnej forme) zoznam výskumov, ktoré dosiahli najlepšie altmetrické hodnotenie. Zoznam obsahuje 100 článkov, ktoré si za posledný rok získali najviac pozornosti. Zväčša je to vzorka rôznych článkov, ktoré sú tematicky pestré – zaoberajú sa napr. problematikou globálneho otepľovania alebo sú to nové zistenia z oblasti medicíny (Altmetric, n. d.).

Plum Analytics

Druhou významnou spoločnosťou, ktorá vytvára altmetrické ukazovatele, je *Plum Analytics*. Metrika tejto spoločnosti má názov *PlumX Metrics* a má

How Do You Measure Research Output?

Päť kategórií v metrike PlumX Metrics. Zdroj PlumX Metrics © 2021

vizuálnu podobu slivkového kvetu s piatimi lupeňmi, kde každý jeden okvetný lístok predstavuje jednu z kategórií:

- citácie (citačné indexy),
- využitie (počet kliknutí, stiahnutí dokumentu, zobrazení),
- záložkovanie (s cieľom vrátiť sa k dokumentu),
- zmienky (komentovanie, zverejňovanie, blogovanie),
- sociálne médiá (Facebook, Twitter, Instagram).⁴

PlumX Metrics sa v súčasnosti nachádza v databázach od spoločnosti Elsevier, a to Scopus a Science Direct. Metriku je možné získať aj bezplatne, najčastejšie ju využívajú nekomerčné open access časopisy alebo repozitáre.

Vzhľad metriky PlumX Metrics sa mení podľa objemu jednotlivých dát – čím vyššie sú čísla pri jednotlivých kategóriách, tým väčší je okvetný lístok, ktorý danú kategóriu predstavuje. Môžeme skonštatovať, že vzhľad metriky PlumX Metrics pri konkrétnom dokumente nie je statický, ale v priebehu času dochádza k uvedeným dynamickým zmenám.

Metrika PlumX Metrics. Zdroj PlumX Metrics © 2021

POZNÁMKY

- ¹ *Mendeley* je akademická sociálna sieť a bezplatný referenčný manažér, ktorý môže výskumníkom pomôcť pri práci s referenciami (pozn. autora).
- ² Text mining, inak označovaný ako dolovanie textu, je proces získavania informácií (znalostí) z textu (pozn. autora).
- ³ Spoločnosť *Altmetric* okrem tohto pomenovania používa aj názov *Altmetric.com* (pozn. autora).
- ⁴ Údaje sme čerpali z <https://plumanalytics.com>.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- ALPERIN, Juan Pablo. 2013. Ask not what altmetrics can do for you, but what altmetrics can do for developing countries. In *Bulletin of the American Society for Information Science and Technology* [online]. Vol. 39, no. 4, p. 18-21. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1002/bult.2013.1720390407>. ISSN 0095-4403
- Altmetric [online], [n. d.]. London : Altmetric. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <https://www.altmetric.com>
- BORNMANN, Lutz – HAUNSCHILD, Robin. 2018. Alternative article-level metrics. In *EMBO reports* [online]. 2018, vol. 19, no. 12, e47260. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.15252/embr.201847260>. ISSN 1469-221X
- BORNMANN, Lutz. 2014. Do altmetrics point to the broader impact of research? An overview of benefits and disadvantages of altmetrics. In *Journal of Informetrics* [online]. Vol. 8, no. 4, p. 895-903. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.joi.2014.09.005>. ISSN 1751-1577
- DOBBERSTEINOVÁ, Jitka – HUDECOVÁ, Simona – STOŽICKÁ, Zuzana. 2019. *Sprievodca svetom vedeckého publikovania: Učebný text pre kurz Publikačný poradca* [online]. Bratislava : Vydavateľstvo otvorenej vedy, Centrum vedecko-technických informácií SR. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3236329>. ISBN 978-80-89965-17-5
- NIŽNÍKOVÁ, Lucia. 2018/2019. Altmetriky – nový spôsob merania dopadu vedy a výskumu. In *Bibliotheca Universitatis* [online]. Banská Bystrica : Univerzitná knižnica Univerzity Mateja Bela, roč. 14, č.1, s. 11-12. [cit. 2020-17-07]. Dostupné na internete: <http://ojs.umb.sk/index.php/bu/article/view/69/41>. ISSN 1337-4753
- ONDRIŠOVÁ, Miriam. 2016. Alternatívne hodnotenia vplyvu vedeckých výstupov vo webovom prostredí. In *Knižničná a informačná veda 26* [online]. Bratislava : Univerzita Komenského, s. 28-44. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/Publikacie/KaIV/KIV26_28.pdf
- PIWOWAR, Heather – PRIEM, Jason. 2012. A new framework for altmetrics. In *Impactstory blog* [online]. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <http://blog.impactstory.org/31524247207/>
- PlumX Metrics [online]. © 2021. Philadelphia : Plum Analytics. [cit. 2021-01-08]. Dostupné na internete: <https://plumanalytics.com/>
- PRIEM, Jason et al. 2010. *Altmetrics: A manifesto* [online]. 26 October 2010. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <http://altmetrics.org/manifesto>
- WOUTERS, Paul – COSTAS, Rodrigo. 2012. *Users, Narcissism and Control – Tracking the Impact of Scholarly Publications in the 21 st Century* [online]. Utrecht : SURF foundation. [cit. 2020-12-07]. Dostupné na internete: <http://research-acumen.eu/wp-content/uploads/Users-narcissism-and-control.pdf>

INTERNÁ KOMUNIKÁCIA

A JEJ DOPAD NA POUŽÍVATEĽOV KNIŽNIČNO-INFORMAČNÝCH SLUŽIEB

MGR. KATARÍNA MATUŠKOVÁ

Internal communication is a set of all communication flows within an institution. It includes processes, tools, ways through which we share information with other colleagues. However, what if the employees do not know the goals or vision of their institution? How to set adequate information flow? How to develop well-functioning internal communication in order to achieve user satisfaction?

Keywords: internal communication; processes; tools; library and information services; library user satisfaction

 katarina.matuskova@ku.sk

 Katolícka univerzita
v Ružomberku
Univerzitná knižnica

 <https://uk.ku.sk/>

ÚVOD

V článku sa venujeme komunikačným problémom, s ktorými sa takmer dennodenne stretávame na pôde akademickej knižnice. Vzniknuté a často aj nevyriešené problémy v internej komunikácii sa mnohokrát dostávajú aj do komunikácie externej, a tak prichádzajú používatelia s cieľom nájsť na ne odpoveď a súčasne hľadajú pomoc v orientácii a v záplave informačných zdrojov – preto je veľmi dôležitý pozitívny dopad internej komunikácie na externú komunikáciu.

Interná komunikácia by mala byť na rovnakej úrovni ako komunikácia externá. Nemala by byť druho-radou. Práve naopak. Mala by predchádzať tvorbe imidžu, ktorý vnímajú používatelia z externého prostredia.

INTERNÁ KOMUNIKÁCIA

Interná komunikácia sa vo všeobecnosti charakterizuje ako súbor všetkých komunikačných tokov vo

vnútri inštitúcie. Zahŕňa v sebe procesy, nástroje i spôsoby, prostredníctvom ktorých sa odovzdávajú informácie medzi zamestnancami inštitúcie. Zabezpečuje sa tak plynulé dosiahnutie spoločných cieľov. Iná situácia nastáva, keď zamestnanci nepoznajú ciele inštitúcie, v ktorej pracujú. V takom prípade môžu zamestnanci smerom k externému prostrediu komunikovať viac-menej čokoľvek. Ak však o tom nevedia kmeňoví zamestnanci ako vyslanci a tvorcovia imidžu inštitúcie, úspech sa prejaví len veľmi ťažko. Zamestnanci, ktorí nemajú jasnú predstavu o tom, kam smerujú a prečo, len s ťažkosťami dosiahnu požadovaný cieľ. A už vôbec nemožno očakávať, že budú naplňovať ciele inštitúcie.

Z kontextu vyplýva niekoľko základných otázok:

- Ako správne nastaviť smerovanie informácií, ktoré by mali byť založené na obojsmernom dialógu?
- Ako posúvať informácie v správnom čase a na správne miesta?
- Ako dosiahnuť čo najväčší úžitok z dobre fungujúcej internej komunikácie orientovanej na externý svet, tvorený používateľmi, odbornou verejnosťou či návštevníkmi sprievodných podujatí knižnice?

Prostredníctvom efektívnej internej komunikácie zamestnanci spoznajú nástroje, ktorými je možné dosiahnuť vopred stanovené ciele. Foto Halfpoint

ÚLOHY INTERNEJ KOMUNIKÁCIE

Interná komunikácia má viaceré úlohy:

- jej cieľom by malo byť získavanie motivácie a vťahovanie zamestnancov do diania v inštitúcii,
- zabraňuje fluktuácii, zamestnanci aktívne participujú na dosahovaní stanovených cieľov,
- zabezpečuje efektívnu spoluprácu jednotlivých oddelení na jednotlivých úrovniach riadenia,
- zabezpečuje spätnú väzbu obomi smermi a transparentnosť informácií.

ZÁSADY INTERNEJ KOMUNIKÁCIE

Zásady internej komunikácie vychádzajú z nastavenia vzorcov firemného správania:

- nastavenie vzorcov podľa firemnej kultúry, ktoré vychádzajú z organizačnej schémy inštitúcie,
- používanie komunikačných kanálov, prostredníctvom ktorých sú informácie posúvané na jednotlivé úrovne riadenia,
- držanie sa hodnôt, ktoré inštitúcia dostáva do popredia ako kľúčové,
- zapájanie zamestnancov do diania v inštitúcii, získavanie spätnej väzby, ktorá je priebežne vyhodnocovaná a na základe ktorej sa môžu procesy konštruktívne posúvať k naplneniu cieľov.

VÝZNAM INTERNEJ KOMUNIKÁCIE

Súčasnú dobu je plnú zmien a neistoty. Na stále sa meniace opatrenia sme nútení flexibilne reagovať, a to nielen smerom von, k externému svetu, ale aj dovnútra, najmä smerom ku kolegom a zamestnancom. Práve ich nedostatočná informovanosť vedie k neistote i k strate vzájomnej dôvery. Význam internej komunikácie si však možno uvedomiť aj v inom kontexte, nielen v aktuálnej krízovej situácii. Spôsob komunikácie vo vnútri inštitúcie má obrovský vplyv na mnohé ďalšie kľúčové faktory:

1. Dostupnosť informácií včas zvyšuje produktivitu a vedie k tímovej práci

Ak v rámci pracovísk oboznámime zamestnancov a kolegov s plánom práce a činností (napr. na najbližší týždeň či mesiac), tak potom vedia, s čím môžu rátať a o čom môžu používateľov informovať. Pokiaľ budú

zamestnanci informovaní v dostatočnom časovom predstihu, vznikne priestor na nové postrehy, nápady a motivácie, keďže sa stávajú súčasťou zefektívňovania a mnohokrát aj inovácií a zjednodušenia nastavených procesov. Necítia sa len ako pasívni prijímatelia a vykonávatelia, ale aj ako aktívni členovia tímu.

2. Spätná väzba uplatnenia nápadov, inovácií, práce zamestnanca na chod inštitúcie

Ak má zamestnanec dostatok informácií o tom, aký dopad mal jeho „zlepšovák“ na fungovanie, napr. výpožičných služieb, je motivovaný hľadať cesty k naplneniu spoločných cieľov, a tak rozvíjať svoj (veľakrát pod rutinou skrytý) potenciál. Je dôležité komunikovať opodstatnenosť každého článku pracovného kolektívu a priamy dopad konkrétnej pozície na celkovú úspešnosť inštitúcie. Práve spokojní zamestnanci sú najlepšimi ambasádormi inštitúcie.

3. Postupnosť jednotlivých krokov od vrcholného manažmentu smerom k zamestnancom na jednotlivých úrovniach riadenia

Riaditeľ inštitúcie by mal odkomunikovať víziu, poslanie i hlavné ciele inštitúcie rovnakým spôsobom všetkým členom v tíme. Možnosti, akými sa uvedené informácie dostanú k zamestnancom v rovnakom čase, sú rôzne (od newsletterov, formou mailov, prostredníctvom pravidelných porád a pod.). Efektivita je založená na aktívnom prístupe k uvedeným informáciám, na obojsmernej komunikácii na získanie spätnej väzby s cieľom uistiť sa, že všetko bolo správne pochopené – a tak ciele, ktoré boli stanovené, sa dosiahnu jednoduchšie. Dôležité je komunikovať ľudsky a osobnejšie, nie abstraktne, a ak je to možné, tak bez formálneho jazyka. Veľakrát práve neformálna komunikácia na pracovisku pomôže objasniť nové pracovné postupy do praxe.

Dôležité je, aby bola interná komunikácia v súlade s externou. Nie je dobré, ak si navzájom protirečia. Stáva sa, že pravidlá, ktoré sú záväzné pre používateľov, najčastejšie porušujú práve interní zamestnanci, čo pôsobí kontraproduktívne. Ak niečo vyžadujeme od používateľov, napríklad dodržiavanie ticha v otvorenom priestore, ale my sami tak nekonáme, ťažko môžeme očakávať, že naše pravidlá budú rešpektované. Základom je otvorený a transparentný dialóg.

Komunikácia je aj o počúvaní, nielen o hovorení. Foto Halfpoint

NÁSTROJE INTERNEJ KOMUNIKÁCIE Z FORMÁLNEJ STRÁNKY

Tlačené: nástenky, tabule, inštitucionálne časopisy, výročné správy (porovnávacie štúdie výsledkov jednotlivých rokov).

Elektronické: emailová komunikácia, newslettery, Intranet, chaty.

Osobné: formálne a neformálne porady, videokonferencie, dni otvorených dverí, neformálne – stretnutia v spoločných priestoroch (kuchynka, medziposchodie), teamubildingy.

Novodobé nástroje: interné sociálne médiá, tvorba videí s posolstvom, technické platformy umožňujúce zdieľanie.

Úzko s internou komunikáciou súvisí aj interný marketing. Jeho cieľom je, aby každý pracovník knižnice dobre poznal službu, ktorú ponúka či poskytuje, a tak čo najlepšie reprezentoval dodávateľa služby, t. j. knižnicu, v ktorej pracuje.

Závisí to od:

- komunikácie medzi manažmentom a zamestnancami,
- neustáleho samovzdelávania zamestnancov,

- zdokonaľovania služieb, ktoré knižnica ponúka,
- odmeňovanie ako motivácia za individuálny prístup/výkon.

AKTÍVNE POČÚVANIE

Aktívne počúvanie slúži predovšetkým na:

- získavanie informácií,
- predchádzanie konfliktom,
- vytváranie atmosféry porozumenia,
- budovanie vzťahov na pracovisku.

Počas aktívneho počúvania akceptujeme právo druhého na vlastný názor, používame empatiu a usilujeme sa o porozumenie vcítením sa do konania druhého. Neznamená to, že s ním súhlasíme, snahou je vidieť veci z pohľadu druhej strany. Empatia je silným nástrojom k porozumeniu. Pomáha a stojí na začiatku úspešnej komunikácie. Veľakrát sa dopúšťame chýb nielen ako hovoriaci, ale aj ako počúvajúci účastník komunikácie.

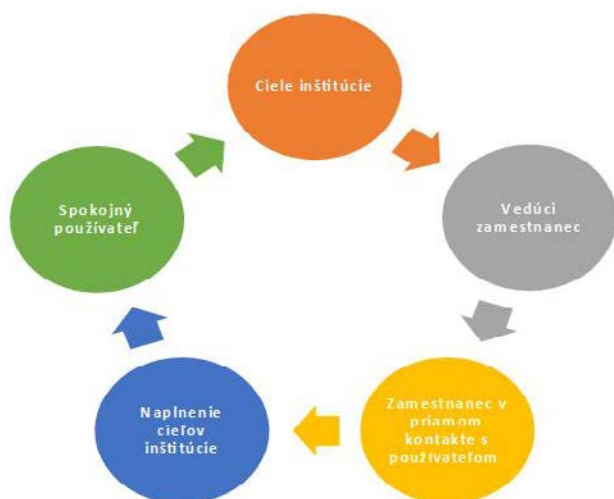
Časté chyby na strane hovoriaceho:

- neusporiada svoje myšlienky predtým, než začne hovoriť,
- vyjadruje sa nepresne,

- snaží sa v jednej výpovedi vyjadriť príliš veľa, účinnosť sa zvyšuje stručnosťou,
- do svojich výrokov vnáša príliš veľa informácií, odbočuje a začleňuje, pridáva do výpovede nové témy, ktoré často vzájomne nesúvisia, takže pre komunikačného partnera je ťažko sumarizovať a pochopiť vyslovené.

Časté chyby na strane počúvajúceho:

- nedostatok sústredenej pozornosti,
- počas partnerovho rozprávania už myslí na svoju odpoveď, snaží sa ju sformulovať namiesto toho, aby pozorne počúval,
- tendencia pozastavovať sa nad detailmi, ktoré ho vyvedú z miery, dôsledkom je nepochopenie podstatných myšlienok a celkového významu výpovede,
- rozvíja myšlienky hovoreného, opakuje to, čo bolo partnerom povedané,
- má tendenciu skákať do reči a dokončovať začatú vetu.

Vizualizácia cyklu dopadu internej komunikácie. Autor Katarína Matušková

Predpokladom efektívnej, priamej internej komunikácie je zvolenie vhodných slov, odborných termínov, logickej stavby viet a intonácie, ktorá poukazuje na naliehavosť našej správy. Je dobré overiť si, či partner správne pochopil prezentovaný úmysel. Pokiaľ sa zmení náš monológ na dialóg, sme na správnej ceste k vzájomnému pochopeniu a naplneniu cieľov, ktoré sme si v rámci internej komunikácie stanovili.

ZHRNUTIE

Interná komunikácia je jednou z najdôležitejších ciest, ako dosiahnuť stanovené ciele v inštitúcii. Prioritne slúži na získavanie spätnej väzby, zlepšovanie vzájomnej spolupráce i na predchádzanie problémom, ktoré by mohli nastať, avšak vďaka dostatočne včasnej komunikácii vo vnútri inštitúcie sa im podarí predísť bez toho, aby boli negatívne ovplyvnené služby. Dôležité je stručné, jasné a pravidelné definovanie požiadaviek manažmentu, jeho vízií a stratégií, ktoré budú zreteľne ukotvené v plánoch a stanovených cieľoch. Zamestnanci budú s nimi oboznámení s tým, že môžu jednotlivé kroky pripomienkovať a hľadať najlepšie spôsoby implementácie do praxe. Vytvorí sa tak firemná kultúra, ktorej vyslancami budú spokojní zamestnanci. Práve oni sú v každodennom kontakte s používateľmi služieb. Ak vedia, čo je cieľom poskytovaných služieb a majú osvojené prostriedky, akými uvedené ciele môžu dosiahnuť, tak im porozumie aj „zákazník“ z externého prostredia, v prípade knižnic používateľ služieb.

Príspevok odznel v rámci odborného seminára *Hovoríme, ale je nám rozumieť?*, organizovaného Slovenskou národnou knižnicou 25. marca 2021.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- DIAČIKOVÁ, Anna: Interný a externý marketing knihovníka a informačného špecialistu. In *Ikaros* [online]. 2008, ročník 12, číslo 5/2. [cit. 2021-01-13]. Dostupné na internete: <https://ikaros.cz/interny-a-externy-marketing-knihovnika-a-informacneho-specialistu-anna-diacikova>
- KARAFFOVÁ, Diana: Interný marketing ako dôležitý prvok firemnej kultúry In *GRANT journal* [online]. Hradec Králové, 2002, 05/04 [cit. 2021-01-12]. Dostupné na internete: <https://www.grantjournal.com/issue/0502/PDF/0502karaffova.pdf>
- PEASE, Allan: *Řeč těla na pracovišti*. Praha : Portál, 2012, 128 s. ISBN 978-80-262-0152-6.
- ŘEZÁČ, Jaromír: *Moderní management*. Brno : Computer Press, a. s. 2009, 408 s. ISBN 978-80-251-1959-4.

FAKE NEWS JE TOXICKÁ POTRAVA PRE NAŠU MYSEĽ (ROZHOVOR)

MGR. JURAJ VALKO

The advent of the Internet and the rapid adoption of social media platforms paved the way for information dissemination that has never been witnessed in the human history before. With the current usage of social media platforms, consumers are creating and sharing more information than ever before, some of which are misleading with no relevance to reality. In the context of Internet-based media, disinformation has become a major phenomenon. The concept of disinformation is still ambiguous, and the boundary between the definition of disinformation and other relative concepts, such as hoax news, propaganda news, misinformation, fake news, alternative fact, and post-truth may be blurred. In an interview with Gabriel Tóth, an expert in political communication specializing in social media and online communications, and Tomáš Kriššák, a political scientist focusing on information security and the impact of Internet platforms on society, the reader learns why fake news dissemination is a dangerous phenomenon, what topics dominate the content of fake news websites and social media sites, how to communicate properly with people who are prone to trust misleading news, as well as how libraries could contribute to stop spreading disinformation.

Keywords: fake news; false information; hoax news; disinformation; fake news websites; social media; media literacy; critical thinking

 juraj.valko@snk.sk

 Slovenská národná knižnica

 <https://www.snk.sk/sk/>

Gabriel Tóth. Foto Gabriel Tóth

Internet dnes predstavuje neoddeliteľnú súčasť našich životov. Zbavil masmédiá 20. storočia monopolného postavenia v sfére sprostredkovania informácií a umožnil širokej verejnosti zapojiť sa do verejného diania aj v oblastiach, v ktorých bola až dovtedy vylúčená. Čo bolo pôvodne chápané ako mocný nástroj demokratizácie spoločnosti a slobodného prístupu k relevantným zdrojom informácií, sa však čoskoro stalo zároveň živnou pôdou pre rýchle, lacné a mimoriadne účinné šírenie falošných a poplašných správ. Informačný priestor je každodenne atakovaný novými hoaxmi a dezinformáciami, ktoré prostredníctvom alternatívnych webov, reťazových e-mailov a najmä sociálnych sietí recipientov presvedčajú, manipulujú, vyvolávajú v nich emócie a strach, apelujú na ďalšie šírenie. Po tom, ako zostavovatelia slovníkov *Oxford Dictionaries* vyhlásili termín post-truth (t. j. postpravdivý) za slovo roka 2016, téma boja proti šíreniu falošných správ a intenzívneho rozvoja kritického myslenia a mediálnej gramotnosti prenikla aj do odborného diskurzu v oblasti knihovníctva a informačnej vedy.

V rozhovore s **Gabrielom Tóthom**, expertom na politickú komunikáciu so špecializáciou na online prostredie a sociálne siete, a **Tomášom Kriššákom**, politológom so zameraním na informačnú bezpečnosť a vplyv internetových platforiem na spoločnosť, sa dočítate aj o tom, prečo je šírenie fake news nebezpečným javom, ktoré témy dominujú v obsahu dezinformačných webov a ďalších médií, ako správne komunikovať s ľuďmi, ktorí sú náchylní dôverovať zavádzajúcim správam, ale tiež o tom, akými spôsobmi by knižnice mohli prispieť k útlmu tohto škodlivého šírenia.

Tomáš Kriššák. Foto Tomáš Kriššák

Fake news, dezinformácie, misinformácie, hoaxy, konšpiračné teórie. Pre laickú verejnosť sú významy týchto termínov pomerne ľahko zameniteľné. Ako by ste ich charakterizovali a aké sú medzi nimi hlavné rozdiely?

► **Gabriel Tóth:** Ani v odbornej literatúre neexistuje úplne presné vymedzenie každého z týchto pojmov. Dezinformácie alebo misinformácie sú spravidla správy, ktoré nemusia byť úplne klamlivé, ale veľmi často umne miešajú objektívnu skutočnosť s nepravdou. Cieľom dezinformácií je vyvolať zdanie pravdivosti a v komunikácii vyvolať chaos či konflikt. Pojmami hoax alebo fake news sa zvyknú označovať informácie, ktoré sú v drvivej miere úplnými klamstvami alebo výmyslami. Všetky tieto spomenuté pojmy sa však vo verejnej diskusii často zamieňajú a ich význam nie je úplne ustálený.

► **Tomáš Kriššák:** Fake news, teda falošné správy sú podmnožinou dezinformácií. Ide o zámerne vytvorené nepravdy a manipulácie, ktoré ich tvorca sformuloval tak, aby pôsobili ako seriózne zdroje informácií. Najmä v online prostredí nájdeme stovky príkladov webov, ktoré pôsobia profesionálne, majú skvelú grafiku a dizajnom pripomínajú spravodajský portál, ale ich obsah pozostáva z dezinformácií. Dezinformácie sú všetky falošné a nepravdivé informácie, ktoré boli vytvorené s vedomým cieľom oklamať a zavádzať. Misinformácie sú taktiež nepravdivé informácie, ale chýba pri nich zámer. Často môže ísť o omyl alebo nevedomosť, ktorá spôsobí informačný zmätok. Hoaxy sú poplašné správy. Zámerne cieľia na emocionálne centrá ľudského mozgu a ich tvorcovia často

apelujú na publikum, aby tieto manipulatívne informácie čitatelia rýchlo a bez rozmýšľania šírili ďalej. Konšpiračné teórie môžu predstavovať názor na ľubovoľnú tému, ktorý tvrdí, že istá skupina ľudí vedome a tajne (konšpiračne) pôsobí v neprospech inej skupiny ľudí alebo celého ľudstva. Konšpiračné teórie vysvetľujú historické alebo súčasné udalosti ako výsledky tajného sprisahania skupiny mocných činiteľov. Pri nich však treba rozlišovať, že existujú aj konšpirácie, ktoré sú skutočné, ako napríklad rôzne atentáty, snahy o prevrat a podobne. V informačnom priestore ale dominujú nepravdivé konšpiračné teórie, ktoré majú často prvky hoaxov a dezinformácií.

Prečo je šírenie falošných správ škodlivým javom? V čom tkvie najväčšie nebezpečenstvo ich šírenia?

► **Tomáš Kriššák:** Rôzne formy falošných správ sú v podstate jednou z najtoxickjších foriem potravy pre našu myseľ. Otravujú dušu človeka, zhoršujú jeho duševný stav a zdravie, poškodzujú jeho schopnosť dôverovať a robiť informované rozhodnutia, čo vyvoláva celú škálu ďalších vplyvov. Taktiež sa podpisujú pod zhoršovanie medziludských vzťahov a celkovú kvalitu života človeka. V spoločenskom meradle prinášajú destabilizáciu, demoralizujú obyvateľstvo, degradujú hodnoty a normalizujú prejavy, ktoré napomáhajú zvyšovať radikalizáciu spoločnosti a znižovať schopnosť tolerancie.

► **Gabriel Tóth:** Dosah šírenia dezinformácií je zjavný a vidíme ho každý deň v praktickej komunikácii. V prvom rade vyvolávajú zdanie, že sa tu už ničomu nedá veriť. Ľudia si o jednej udalosti prečítajú niekoľko verzií a výsledkom je, že nevedia, ktorá informácia je objektívna. Na spoločnosť ako takú to vplyva následne tak, že klesá dôvera v oficiálne inštitúcie, authority alebo médiá. Spolu s tým sa spoločnosť polarizuje, vznikajú uzavreté bubliny, ktoré žijú vo svete alternatívnej pravdy. Pre demokraciu je to veľmi zlá správa, lebo je založená na konsenze, ktorý sa v takejto situácii takmer nedá dosiahnuť.

Aké sú najvýznamnejšie motivácie aktérov konšpiračno-dezinformačnej scény na vytváranie a zámerne šírenie škodlivého obsahu?

► **Tomáš Kriššák:** Dlhodobo vnímam tri kategórie motivácií: *osobná* – šíritelia takýchto informácií sledujú vlastné ciele, napríklad chcú ohúriť okolie, poháňa ich osobná nespokojnosť, vlastná silná viera v dezinformácie a konšpiračné teórie; *finančná* – ší-

renie dezinformácií je pre aktuálne fungovanie digitálnych médií výnosný biznis, a tak je pre mnohých prevádzkovateľov takýchto portálov šírenie nepravd jednoduchou a pohodlnou cestou k solventnosti; *politická* – dezinformácie a konšpiračné teórie boli vždy akcelerátorom mobilizácie politickej podpory. S takto vyhrotenou propagandou a nepravdami pracovali tie najhoršie režimy ľudskej histórie a cez jej pôsobenie si upevňovali svoju moc. Nie je tomu inak ani dnes. Aj Slovensko ponúka veľké množstvo prípadov, keď sa šírenie dezinformácií a konšpiračných teórií premenilo na určitý druh obchodu so strachom, ktorý sa v rukách manipulátorov mení na politický kapitál.

► **Gabriel Tóth:** Motivácie sú rôzne, ale dajú sa rozdeliť do niekoľkých kategórií. Časť ľudí im jednoducho verí, majú tendenciu všade hľadať alternatívne a konšpiračné vysvetlenia, nie sú ochotní uveriť, že najčastejšie je to najjednoduchšie vysvetlenie správne. Druhou kategóriou je štátna propaganda. Veľké množstvo štátov využíva dezinformácie ako nástroj zahraničnej politiky a prostredníctvom ich šírenia sa snaží oslabiť protivníka alebo dosiahnuť svoj cieľ. A poslednou, aj keď asi najväčšou skupinou, sú ľudia, ktorí to robia pre peniaze. Napríklad šíria konšpiráciu, že čarovný výťažok z nejakej rastliny je univerzálnym receptom na rakovinu, a potom na jeho predaji zarábajú. Omnoho častejšie to však funguje na predaji inzercie, teda prostredníctvom dezinformácií nalákajú ľudí na obsah svojich stránok alebo časopisov a zarábajú peniaze zobrazovaním reklám.

Prečo majú ľudia tendenciu podliehať dezinformáciám?

► **Tomáš Kriššák:** Napríklad preto, že dezinformácie predstavujú obraz predsudkov, ktoré v sebe mnohí nosíme. Naše mozgy sú veľmi výkonné a osobne ich považujem za zázrak prírody, ale ani tieto výnimočné biopočítače nie sú schopné úplne sa adaptovať na dnešnú technologickú revolúciu. Človek, žiaľ, ťahá za oveľa kratší koniec ako dezinformačné weby, ktorým pomáha existencia globálnych sociálnych sietí, kde sa obsah zobrazuje miliardám ľudí na základe práce algoritmov, ktoré vyhodnotili psychologické obrazy miliárd používateľov. Podľahnúť takému asymetrickému tlaku je v podstate samozrejmosťou, pričom je potrebné pomáhať odstraňovať stigma, ktorá sprevádza podliehanie dezinformáciám.

► **Gabriel Tóth:** V prvom rade preto, lebo žijú v dobe, keď sme doslova obklopení obrovskou ma-

sou informácií z rôznych oblastí. Ak nevieme rozlišovať, ktoré zdroje sú dôveryhodné a ktoré nie, veľmi ľahko uveríme dezinformácii, hlavne v oblastiach, v ktorých sa dostatočne nevyznáme. Ak sa bavíme o konšpiráciách, tie na nás útočia dvomi spôsobmi. Jednak cez naše existujúce predsudky. Ak nemáme radi nejaké etnikum, omnoho ľahšie uveríme tomu, že nám chcú uškodiť alebo zneužívajú systém. Dôležitú úlohu v tom hrá aj strach z nepoznaného. Zároveň existujú typy ľudí, ktorí si svoj neúspech zdôvodňujú sprisahaním, ktorého sú obeťou. Prípadne im vyhovuje, keď si zjednodušia svet jednoduchým vysvetlením, že všetko sa deje preto, lebo to tak niekto mocný z úradia zosnoval.

Šírenie falošných správ nie je fenomén nový, avšak jeho mimoriadny spoločenský dosah evidujeme až v posledných rokoch. Prečo? Aké faktory sa na vzraste dôvery v konšpiračné a dezinformačné naratívy podpísali najväčšími?

► **Tomáš Kriššák:** Za posledných 10 rokov to bol primárne nástup nových komunikačných technológií. Sprístupnenie a rozšírenie komunikačných zariadení, predovšetkým mobilných telefónov, a arogancia technologických spoločností, ktorých platformy tvoria najpoužívanejšie digitálne prostredia pre väčšinu dnešnej globálnej populácie. Tradičné médiá disponujú celým radom zásad, etických kódexov a mechanizmov, ktoré dlhodobo znemožňovali zamorenie populácie nepravdami a konšpiračnými teóriami. Digitálne prostredie, v ktorom trendy udávali agresívne biznis modely, je opakom tohto zodpovedného princípu, a tak v snahe maximalizovať výnosy z reklamy naďalej platí paradigma, podľa ktorej zvyšovaním počtu používateľov a predlžovaním ich času v prostredí rôznych platforiem idú do popredia obsahy, ktoré majú najväčšiu pravdepodobnosť upútania pozornosti. Z povahy fungovania ľudského mozgu to bývajú informácie vzbudzujúce hnev, strach a ďalšie negatívne emócie. To všetko vedie k násobnému zhoršovaniu tohto trendu v globálnom meradle.

► **Gabriel Tóth:** Tu je jednoduchá odpoveď. Najdôležitejším faktorom je vývoj sociálnych sietí. Tie sú postavené práve na viralite (t. j. vírusový marketing – pozn. autora). Sociálne siete podporujú šírenie príspevkov medzi jednotlivými užívateľmi bez akejkoľvek kontroly. Ich algoritmy následne podporujú obsah, ktorý má najväčší počet interakcií, čo sú spravidla šokujúce alebo alternatívne správy, a ten

AKO ODHALIŤ FAKE NEWS

OVERTE SI ZDROJ
Prostredníctvom iných informačných zdrojov si overte účel webovej stránky a jej kontaktné údaje.

ČÍTAJTE ĎALEJ
Nadpisy môžu pôsobiť senzačne, aby návštevníka nútli zobrazíť celý obsah. O čom je celá správa?

OVERTE SI AUTORA
Urobte si krátky prieskum o autorovi správy. Je vierohodný? Je vôbec skutočný?

RELEVANTNÉ POUŽITÉ ZDROJE?
Skontrolujte vložené odkazy. Posúďte, či informácie v správe korešpondujú s pôvodnými zdrojmi.

SKONTROLUJTE DÁTUM ZVEREJNENIA
Opätovné zverejnenie starej správy automaticky neznamená, že sú jej informácie stále relevantné.

NIE JE TO VTIP?
Ak je správa príliš bizarná, môže ísť o satiru. Pre istotu si overte autora i obsah webovej stránky.

NIE STE ZAUJATÍ?
Zvážte, či vaše vlastné presvedčenie neovplyvňuje váš úsudok.

OBRÁŤTE SA NA EXPERTA
Prekonzultujte sporný obsah s knihovníkom alebo navštívte webové stránky zamerané na overovanie faktov.

Translated by Juraj Valko

IFLA
International Federation of Library Associations and Institutions

Ako odhaliť fake news. Zdroj <https://www.ifla.org/publications/node/11174>

sa tak opäť rýchlejšie šíri. Dokopy to vytvára akýsi uzavretý kruh. Tomuto javu nahráva aj nízka digitálna gramotnosť. Ľudia sa ešte nenaučili pracovať s novými médiami, a preto sú náchylnejší dôverovať aj neovereným informáciám, alebo ich nevedia odlíšiť od tých objektívnych.

Falošné správy sú (nielen) na Slovensku najčastejšie šírené prostredníctvom sociálnych sietí, reťazových e-mailov, ako aj prostredníctvom tzv. alternatívnych médií. Ako by ste definovali alternatívne médiá a ako sa líšia od tzv. tradičných médií? Ktoré alternatívne médiá patria v našej krajine medzi najplyvnejšie?

► **Gabriel Tóth:** Ja by som ani nepoužil pojem alternatívne médiá, lebo to vyvoláva dojem, že pracujú s alternatívnymi informáciami. Pritom najčastejšie ide o priame klamstvá alebo aspoň prekrútené správy v podobe dezinformácií. Podľa mňa je deliaca línia medzi týmito médiami a klasickými médiami jednoduchá – určuje ju spôsob, akým pracujú

s informáciami. V tradičných médiách je informácia pred publikovaním viackrát overená a prechádza tradičným editačným procesom. V konšpiračných médiách to tak spravidla nie je a neviete, ako a prečo ich správy vznikajú. Medzi najväčšie z pohľadu dosahu na verejnosť patria hlavnespravy.sk alebo *Zem & Vek*, ale najväčší počet dezinformácií sa aj tak šíri bez toho, aby sme vôbec poznali ich zdroj.

► **Tomáš Kriššák:** Manipulatívne médiá často zámerne nerešpektujú novinárske štandardy a etiku. Manipulujú publikom prácou s emóciou a nemajú zodpovedný vzťah k publikovanému obsahu. Nezverejňujú napríklad opravy a ponúkajú často jednostranné a čiernobiele vykreslenie udalostí. Do pozornosti dávam projekt konspiratori.sk, ktorý na Slovensku už niekoľko rokov spoľahlivo pomáha rozlišovať, ktorým zdrojom informácií je na Slovensku a v Českej republike lepšie sa vyhnúť, keďže porušujú minimálne jedno z piatich kritérií dôveryhodnosti médií.

Aké kritériá by teda mala spĺňať seriózna správa?

► **Tomáš Kriššák:** V prvom rade by mala byť takáto správa objektívne presná a obsahovať fakty. Taktiež by v nej nemal byť priestor na špekulácie, konšpirácie a snahy apelovať na čitateľa prostredníctvom emocionálnej manipulácie. Seriózna správa spĺňa etické a profesionálne štandardy žurnalistiky. Zo strany redakcie jej zverejneniu predchádza kontrola správnosti obsahu. Seriózna správa by mala obsahovať jednoznačné informácie o tom, kto je jej autorom. Obrazový materiál, ktorý je v správe použitý, by mal byť taktiež objektívny. Jeho zverejneniu nepredchádzajú rôzne grafické úpravy. Všetky zverejnené informácie sú podávané v úplnom kontexte.

Ktoré témy jednoznačne dominujú v obsahu dezinformačných webov a ďalších médií šíriacich falošné správy? Ktoré z nich považujete za najnebezpečnejšie a prečo?

► **Tomáš Kriššák:** Aktuálne je to už približne rok téma spojená s aktuálnou pandémiou, ale v zásade je veľmi ťažké povedať, čo je dlhodobý dominantný trend. Dezinformačné weby sa v snahe maximalizovať svoj dosah venujú aktuálnym témam, a tak sledujeme každý týždeň príchod nových sérií dezinformačných naratívov. To všetko vytvára záťaž pre verejnosť. V takom sýtom informačnom chaose sa nedá orientovať, čo prehľbuje pocity hnevu a frustrácie v spoločnosti.

► **Gabriel Tóth:** Tematicky sa delia do rôznych skupín. Najnebezpečnejšie sú zdravotnícke dezinformácie, lebo tie doslova zabíjajú. Stačí sa pozrieť na súčasnú komunikáciu týkajúcu sa vakcinácie, koľko ľudí sa odmieta dať očkovať, lebo čítali rôzne nezmysly. Ďalšou skupinou sú politické dezinformácie, ktoré sú buď súčasťou spomínanej propagandy, alebo slúžia vybraným politikom a stranám na získanie popularity. Sem by som zaradil konšpirácie o migrantoch alebo LGBT komunite. A potom tu máme skupinu falošných správ, ktoré sú niekedy až nepochopiteľné. Napríklad, že Zem je plochá, že v podzemí žijú jaštery, ktoré nás ovládajú, alebo že svet ovláda niekoľko vplyvných rodín. Bolo by to až smiešne, keby toľko ľudí tomu neverilo.

Zmenil sa postoj verejnosti k falošným správam po vypuknutí pandémie ochorenia COVID-19?

► **Tomáš Kriššák:** Vnímam, že verejnosť si je viac vedomá vážnosti tohto javu a jeho vplyvov na spoločnosť. Určite sa zvýšila aj spoločenská objednávka na riešenie tohto javu.

► **Gabriel Tóth:** Nemyslím si, že sa zmenil postoj verejnosti k falošným správam. Skôr sa zvýšila ich frekvencia vo verejnom priestore. Akákoľvek kríza je skvelou živnou pôdou pre takúto komunikáciu. Informácií je nesmierne veľa, samotné inštitúcie často nevedia ich pravdivosť v rýchlosti posúdiť, a tak sa dobre darí alternatívnym faktom. V týchto časoch je preto extrémne dôležitá jasná a zrozumiteľná komunikácia verejných autorít, od vlády až po vedcov. Ľudia musia vedieť, ktoré zdroje sú dôveryhodné a na ktoré sa môžu obrátiť.

Ako už bolo spomenuté, dezinformácie či konšpiračné teórie sa teda môžu podieľať na demoralizácii spoločnosti.

► **Tomáš Kriššák:** Áno, často vidíme, že tento cieľ strategicky a cielavedome naplňajú. V dobe pandémie sledujeme tieto javy na dennom poriadku.

► **Gabriel Tóth:** Bez pochybností, áno. Vidieť to v posledných rokoch v takmer každej krajine, kde sa spoločnosť čoraz viac rozdeľuje do opozitných táborov. V USA je napríklad polarizácia spoločnosti na najvyššom bode za desiatky rokov. Zároveň s tým klesá aj dôvera v inštitúcie, nielen v médiá, ale aj v politikov či mimovládne organizácie. To je pre spoločnosť veľmi nebezpečné.

Z výsledkov analýzy D. Hajdu a K. Klingovej, ktorá bola publikovaná v roku 2020 pod názvom *Hlasy strednej a východnej Európy: vnímanie demokracie a vlády v 10 krajinách EÚ*¹, okrem iného vyplýva, že Slováci a Slovenky sú náchylnejší dôverovať falošným správam viac ako občania iných skúmaných krajín strednej a východnej Európy – vrátane Bulharska, Česka či Maďarska. Ako si tento jav vysvetľujete?

► **Gabriel Tóth:** Vysvetlení môže byť viacero, ale netrúfam si povedať, ktoré je správne. Celkovo považujem Slovensko v digitálnej a mediálnej gramotnosti na podobnej úrovni ako okolité postkomunistické štáty. Nemyslím si, že ide o zásadné rozdiely, skôr mohli byť vyvolané konkrétnou témou alebo obdobím. Ak sa pozriete aj na západné štáty, tie čelia rovnakému problému s dezinformáciami a polarizáciou spoločnosti. Tento fenomén je preto univerzálny a Slováci nie sú ani pozitívnu, ani negatívnu výnimkou.

► **Tomáš Kriššák:** Slovensko je špecifické v pomerne vysokom počte dezinformačných zdrojov na webe a na Facebooku. Verejnosť je ich výstupmi doslova zahľtená. Tomuto javu nepomáha ani charakter našej krajiny, ktorú tvoria zväčšia menšie sídla, kde je vyššia pravdepodobnosť šírenia rôznych klebiet, často reflektujúcich naratívy z dezinformačných stránok. Svoju rolu zohráva aj sklamanie z aktuálneho vývoja v krajine, pocit frustrácie a celkové emocionálne rozpoloženie, keď je pre ľudí prirodzené hľadať nejakú racionalizáciu svojich pocitov. Túto potrebu naplňajú dezinformačné weby. Poslednou premennou je aj nižšia úroveň školstva, chýbajúca občianska výchova, absencia vedenia k aktívnemu občianstvu a nízka dôvera v štát a jeho inštitúcie.

Pre bežného používateľa internetu a recipientov mediálnych správ je orientácia v informačnom chaose neľahkou úlohou. Existujú metódy, aplikáciou ktorých je možné overiť, či je publikovaná správa pravdivá a relevantná, alebo, naopak, rozpoznať, či je falošná?

► **Tomáš Kriššák:** Odporúčam zaujať zdravý skepticizmus a zdroje informácií si overovať. Je treba mať na pamäti, že zdroje, stránky aj autori majú svoju reputáciu, a preto je možné vyhodnotiť ich dôveryhodnosť. Aktívne v sebe pestovať vnútorného pozorovateľa a spozornieť, keď zbadáme, že informácie nás začnú emocionálne vyrušovať, posúvať k hnevu alebo strachu. To všetko a mnoho ďalších

faktorov môžu naštartovať proces, po ktorom vie každý vyhodnotiť hodnotu informácie a jej zdroja. Dôležité je tiež spomaliť a urobiť si návyk nepreberať informácie len z jedného zdroja. Nezatvárať sa do názorových bublín a nebrať vážne podnety zo sociálnych sietí. Tým by sa mali v dnešnej dobe ľudia vyhýbať a minimalizovať svoj čas v ich prostredí na pár minút denne. Naopak, je dobré predplatiť si kvalitné médium alebo aspoň sledovať správy z tlače, televízie alebo rozhlasu, ktorý má vysokú a stabilnú reputáciu.

► **Gabriel Tóth:** Najdôležitejšie je v prvom rade vedieť rozlíšiť zdroj správy. Ten obvykle býva zárukou, že správa by mala byť dôveryhodná. Ak je uverejnená v médiu, ktoré je známe kvalitnou a objektívnou žurnalistikou a zároveň dôsledne dodržiava proces editácie, môžeme jej s vysokou pravdepodobnosťou dôverovať. Ak nám zdroj správy nič nehovorí, alebo máme pochybnosti o jeho dôveryhodnosti, je dobré mať sa na pozore a kritickejšie nazerať na správy, ktoré chcú byť niečím šokujúce, tvrdia, že poznajú skrytú pravdu, ktorú nepozná nikto iný alebo majú zavádzajúci nadpis. Takéto informácie je dobré overovať, ideálne porovnať so správami tradičnejších médií. Čo sa týka sociálnych sietí, odporúčam sledovať overené zdroje a určite neklikať na články, ktoré majú potenciál byť klamlivé alebo pochádzajú z dezinformačných zdrojov. Pamätajte si, že všetko, čo v online prostredí robíte, sa zaznamenáva, a na základe vašich predchádzajúcich reakcií vám algoritmus ponúka ďalší obsah. Ak teda budete čítať alternatívne zdroje, na vašom profile alebo vo vyhľadávачi sa vám budú zobrazovať častejšie.

Akým efektívnym spôsobom možno komunikovať s ľuďmi, ktorí sú presvedčení o pravdivosti falošných správ a hoaxov, t. j. ktorí sú ovplyvnení fámami a dezinformačnou scénou?

► **Tomáš Kriššák:** V prvom rade je potrebné zapojiť empatiu a rešpektovať druhého aj v jeho postojoch a názoroch, ktoré môžu byť založené na manipulácii. Nik nechce byť oklamáný, ale keď sa to už niekomu stane, tak v snahe pomôcť mu ho môžeme svojím postojom len nahnevať, a tak našu pomoc impulzívne odmietne. Preto je dôležité myslieť na udržanie pokojnej a vyváženej diskusie, kontrolovať vlastné emócie a dbať na to, aby druhá strana nenadobudla dojem, že sme jej nepriateľ alebo že ňou pohrdáme. Až keď existuje medzi oboma stranami rešpekt a dôvera, môžeme hovoriť o tom, kde sa rozchádzajú

tvrdenia s faktami a realitou. A aj tu je najlepšie, ak druhej strane podáme len pomocnú ruku k tomu, aby tento proces overenia si informácie jednotlivcov absolvoval sám a sám sa dopracoval k tomu, aká je realita.

► **Gabriel Tóth:** Určite nie je vhodné sa s nimi hádať a ani sa nad nimi nejakým spôsobom vyvyšovať, prípadne si z nich ťahať. Často uveria klamstvám, lebo nepoznajú danú problematiku, prípadne sú obeťou podvodu. Ak sú z nášho blízkeho okolia, pomáha otvorená diskusia. Spýtať sa ich, odkiaľ majú danú informáciu, či naisto pochádza z dôveryhodného zdroja, a poskytnúť im prístup k ďalším, objektívnejším informáciám. Vyvolanie konfliktu by ich len utvrdilo v pôvodnom názore, čo je opakom toho, čo chceme dosiahnuť.

Ako sa vyvracajú falošné správy, konšpiračné teórie alebo hoaxy?

► **Gabriel Tóth:** Aj v odborných kruhoch sa vedú diskusie o tom, či to má vôbec zmysel. Vyvracaním akejkoľvek informácie ju totiž nepriamo šírite ďalej a istým spôsobom jej zdroju pomáhate. V odbornej literatúre sa tomu hovorí „bumerang efekt“, keď si ľudia na konci dňa aj tak zapamätajú len samotnú konšpiráciu a nie objektívne fakty. Je preto veľmi dôležité zamyslieť sa najprv nad tým, ktoré správy vôbec má zmysel vyvracať. Podľa môjho názoru platí, že pokiaľ ide o dezinformácie, ktoré sú už masovo rozšírené, je potrebné uviesť veci na pravú mieru a byť čo najviac konštruktívny. Dôležité je nielen povedať, že je informácia klamstvom, ale uviesť aj dôvody, prečo ju tak hodnotíme. Následne objasníme fakty.

► **Tomáš Kriššák:** Postupov existujú desiatky. Najjednoduchšia cesta pre verejnosť je porovnať si nové tvrdenia s viacerými výstupmi zo serióznych zdrojov. Tento postup napríklad pomáha odhaliť, že výstupy zo serióznych zdrojov sa zhodujú, zatiaľ čo pri dezinformačných médiách nachádzame variácie – objektívna pravda je len jedna, lož má nekonečne veľa podôb. Dobrým rýchlokurzom, ako si urobiť pred akceptovaním novej informácie vlastný test jej pravdivosti, ponúka facebookový chatbot *Checkbot*². *Checkbot* je chatovací robot, ktorý s používateľom Facebooku vedie automatickú konverzáciu. Používateľ požiada o odkaz na určitú informáciu, ktorú by si chcel overiť. *Checkbot* následne začne klásť stručné otázky, pomocou ktorých si používateľ dokáže túto informáciu overiť. Je dôležité poznamenať, že *Checkbot* nehovorí,

čo je pravda a čo lož, alebo čo si má kto myslieť, ale je pomocníkom, ktorý nám pomáha naštartovať vlastné procesy kritického myslenia, ktoré môžeme používať samostatne. Môžeme povedať, že *Checkbot* je tréner kritického myslenia pre každého.

Má zmysel šíriteľov škodlivého obsahu priamo konfrontovať a pokúšať sa tvrdenia, ktoré často obhajujú ako vlastný názor, vyvracať? Akú formu konfrontácie možno považovať za účinnú?

► **Tomáš Kriššák:** Áno, ale opäť je potrebné myslieť na zapojenie empatie a do podobnej snahy zapojiť aj rešpekt k druhému. Situácia je dostatočne zlá a často považujem za úspech už len to, že je druhá strana ochotná pokračovať v dialógu a neznižovať sa k útokom či nadávkam.

► **Gabriel Tóth:** Ak ide o niekoho, kto vedome šíri klamstvá a dezinformácie, veľký zmysel to nemá. Buď to robí pre peniaze a často tomu ani sám neverí, alebo je motivovaný napríklad politickým prospechom, čo je prípad niektorých politikov. Títo ľudia to robia z cynických pohnútok a každá diskusia s nimi bude márna. Naopak, zmysel to má v prípade, že ide o niekoho, kto to robí nevedome. Treba sa snažiť, aby z toho nevznikol zbytočný konflikt, a debatovať radšej konštruktívne, a to aj v prípade, že diskusia nepovedie k očakávanému výsledku.

Aké opatrenia – napríklad zo strany štátu či médií – by mohli zmierniť šírenie dezinformácií? Napríklad v Dánsku je šírenie hoaxov považované za trestný čin.

► **Tomáš Kriššák:** Existujú desiatky postupov. Jednak je možné zvýšiť povedomie verejnosti o tomto probléme a systematicky pracovať na zapojení verejnosti do budovania digitálnej domobrany. V Litve takto fungujú skupiny elfov, ktorí na internete potláčajú aktivity trollov³. Na Slovensku máme podobnú iniciatívu, *#somtu*, ktorá potláča nenávisťné prejavy a ukazuje, že komunikovať na internete sa dá aj fakticky a s empatiou. Štát by mal prioritne jasne komunikovať, mať dobre nastavené mechanizmy a štruktúry strategickej komunikácie a aktívne zlepšovať svoju legislatívu a kapacity na potlačanie vplyvu dezinformačných médií na jeho území.

► **Gabriel Tóth:** Jedna vec je trestnoprávny postih. Najmä v oblasti zdravotníckych konšpirácií by sme mali byť úplne striktní, lebo priamo ohrozujú zdravie človeka. Zároveň štáty musia tlačiť na sociálne

siete a internetových gigantov, aby dôslednejšie pracovali s editáciou obsahu a zjavné klamstvá či hoaxy rýchlejšie odstraňovali. Dlhodobým riešením je však edukácia ľudí a spoločnosti ako takej. Každý by mal vedieť rozlíšiť, či informácia pochádza z dôveryhodného zdroja a kriticky ju posúdiť. Len tak si vybudujeme dostatočnú imunitu voči tomuto negatívnemu fenoménu.

Mediálna gramotnosť je považovaná za jednu z kľúčových kompetencií pre život v 21. storočí. Mediálne gramotný človek by mal byť okrem iného schopný kriticky interpretovať obsahovú i vizuálnu stránku mediálnych správ a rozoznávať v ich posolstvách rozličné manipulatívne prvky. Súhlasíte s názorom, že zmenou k lepšiemu v oblasti boja proti dezinformáciám je aj reforma školstva s dôrazom na dostatočné vzdelávanie v oblasti mediálnej výchovy a gramotnosti?

► **Gabriel Tóth:** Určite áno. Veď práve mladí ľudia sú dnes najviac obklopení množstvom rôznych informácií, keďže sa najviac pohybujú v online priestore. Preto by súčasťou školských osnov mala určite byť výchova ku kritickému mysleniu a mediálna výchova. Zároveň by som ale nezabúdal ani na starších obyvateľov. Neraz do online priestoru vstúpia bez akejkoľvek predchádzajúcej skúsenosti z tejto oblasti a často sa preto stávajú obeťami dezinformácií. Z klasického mediálneho prostredia sú naučení dôverovať tradičným správam, a preto majú pocit, že túto dôveru v obsah si prinášajú aj na sociálne siete. Tie sú však oproti klasickým médiám informačnou džungľou plnou nástrah, ktorým nevedia čeliť.

► **Tomáš Kriššák:** Áno, ale je to len čiastkové riešenie, je potrebné, aby boli prítomné aj iné riešenia, ktoré spadajú pod informačnú bezpečnosť. V tomto kontexte by som spomenul potrebu zavedenia legislatívy a regulácií, ktoré by zaväzovali technologické platformy k zodpovednému správaniu a ochrane jej používateľov. Taktiež je potrebné, aby štát viac vykonával agendu strategickej komunikácie a chránil obyvateľstvo pred manipuláciami, ktoré môžu vzniknúť tak v samotnej krajine, ako aj v zahraničí. V neposlednom rade je dôležité, aby spoločnosť hodnotovo smerovala k ochrane slobody prejavu cez jej zodpovedné používanie.

Aktívne sa angažujete v boji proti šíreniu hoaxov a dezinformácií vo verejnom priestore. Môžete nás s vašou prácou v tejto sfére bližšie oboznámiť?

► **Tomáš Kriššák:** Tejto agende sa venujem približne jedenásť rokov. Začal som s ňou na akademickej pôde a pokračoval popri rôznych civilných zamestnaniach. Tému informačnej bezpečnosti sa naplno venujem len posledné tri roky. Za ten čas som realizoval desiatky workshopov a webinárov pre študentov, učiteľov, seniorov a iné skupiny. Spolu s agentúrou *Seesame* sme vytvorili a prevádzkujeme aplikáciu *Checkbot*. Som jeden z moderátorov iniciatívy [#somtu](#). Viedim komunitu *Sebavedomé Slovensko* s cieľom znížiť vplyv dezinformácií z prostredia toxického nacionalizmu a mnoho ďalších aktivít ako mentoring, poradenstvo, publikačná a osvetová činnosť.

► **Gabriel Tóth:** Ako externý člen Katedry politológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa dlhodobo venujem výskumu sociálnych sietí a aj šíreniu dezinformácií, najmä v oblasti politiky. V prvom rade sa touto oblasťou zaoberám na výskumnej a akademickej úrovni, často s kolegami publikujeme rôzne analýzy, ktoré sledujú najväčšie dezinformačné zdroje. Okrem toho ako majiteľ komunikačnej agentúry pre klientov *Katedra Komunikácie* robíme monitoring dezinformačných zdrojov k vybraným témam, naposledy pre celonárodný projekt sčítania obyvateľov. Zachytávali sme najvýraznejšie konšpirácie a klamstvá v súvislosti so sčítaním, aby sa dalo rýchlo reagovať a uvádzať ich na pravú mieru.

Odporučili by ste čitateľom časopisu *Knižnica* ďalšie projekty, ktoré na Slovensku dlhodobo a cieľavedome pomáhajú brániť šíreniu škodlivého obsahu na internete?

► **Tomáš Kriššák:** Aktuálne dokončujeme prácu na vzdelávacej platforme [projekthope.sk](#), kde si môžu pedagógovia a žiaci nacvičiť dynamiku diskusie s trollom, hejterom⁴, stalkerom⁵ a fanatikom, čo sú najrozšírenejšie negatívne archetypy v online prostredí. Je to jeden z nástrojov, ktoré sú súčasťou vzdelávacích aktivít, ktoré zvyšujú adaptačné možnosti na novú mediálnu realitu.

► **Gabriel Tóth:** Tých projektov je dnes našťastie už veľmi veľa, množstvo neziskových organizácií a aktivistov sa venuje edukácii alebo priamo boju s dezinformáciami. Určite by som pre základný prehľad odporučil stránku [blbec.online](#), ktorá monitoruje najväčšie dezinformačné stránky a médiá. Ak si nie je používateľ istý, či daný zdroj je relevantný, stačí sa pozrieť na túto webovú stránku a jednoducho si ho overiť. Iným príkladom je projekt [konspiratori.sk](#),

ktorý zabraňuje tomu, aby sa na dezinformačných stránkach zobrazovala reklama a konšpirátori tým zarábali na klamaní ľudí.

Ako nedávno upozornila Medzinárodná federácia knižničných asociácií a inštitúcií (IFLA), téme rozvoja mediálnej gramotnosti a kritického myslenia musí byť v tejto „postpravdivej“ dobe venovaná zvýšená pozornosť aj na úrovni knižníc. Napriek tomu, že na Slovensku funguje široká a etablovaná sieť knižníc, ktoré používateľom sprístupňujú množstvo dôveryhodných domácich i zahraničných zdrojov, o riešenie tejto problematiky – odhliadnuc od prednášok a ďalších komunitných aktivít, ktoré sa ojedinele konajú v rôznych kútoch republiky – stále nie je prejavovaný dostatočný záujem. Ako by podľa vás mohli knižnice aktívnejšie upozorňovať na škodlivosť falošných správ a utlmovať ich šírenie?

► **Tomáš Kriššák:** Knižnice považujem za dôležitých spojencov v úsilí o zvýšenie kolektívnej informačnej bezpečnosti. Knižnice predstavujú pre komunity, ktoré ich obklopujú, naďalej dôveryhodné inštitúcie, a tak za logický krok považujem zväzovanie vytvorenia programu, na základe ktorého by sa zamestnanci knižníc stali pre svoje komunity ambasádormi kritického myslenia. Pre komunity by organizovali prednášky, stretnutia, premietania, kurzy a inú osvetovú činnosť v tejto oblasti. Osobne si myslím, že v tejto sfére by mali prejavovať vyššiu mieru akcieschopnosti aj ministerstvo školstva a ministerstvo kultúry.

► **Gabriel Tóth:** Podľa mňa je najdôležitejšou úlohou knižníc, aby slúžili ako zdroj overených informácií. Ľudia, ktorí v nich pracujú, sú často najväčší odborníci na hodnovernosť informácií a istým spôsobom slúžia ako garanti toho, že ľudia nájdu v knižniciach diela a publikácie, ktoré sú overené a relevantné. Zároveň však čelia obrovskej konkurencii internetových služieb. Ľudia si zvykli veci skôr vyhľadávať v online priestore ako v knižniciach. To je normálny trend, ktorý sa nedá zvrátiť, preto je nevyhnutné sa mu prispôbiť. Snažiť sa mladých ľudí vzdelávať viac v online priestore a nájsť také formáty, ktoré ich zaujmú. Som presvedčený, že úloha knižníc a knihovníkov je nesmierne dôležitá aj v tejto dobe, ale musia si nájsť cestu, aby využili nové komunikačné formáty.

Medzi základné funkcie knižníc patrí doplňovanie a uchovávanie knižničných fondov a ich sprístupňovanie verejnosti. Tie sú v praktickej rovine

tvorené nielen zdrojmi, ktoré možno hodnotiť ako dôveryhodné, ale aj produkciou s problematickým obsahom. Neprekvapí preto, že viaceré knižnice ponúkajú používateľom prístup napríklad aj k jednotlivým zväzkom už spomínaného časopisu *Zem & Vek*. Mali by knižnice – spravidla apolitické inštitúcie – z hľadiska akvizície a prístupnosti zavádzať voči takýmto materiálom odlišné postupy ako voči štandardným dokumentom? Súhlasili by ste s tvrdením, že diela pochybného obsahu nemajú byť súčasťou knižničných fondov?

► **Tomáš Kriššák:** Ctím si odkaz Milana Rastislava Štefánika: „*Pravde veriť, pravdu žiť a pravdu brániť!*“ Myslím si, že keby najväčšia osobnosť našich dejín videla, akým materiálom sa dostáva v slovenských knižniciach priestor, tak by zahrešil a voči tomuto stavu by rázne konal.

► **Gabriel Tóth:** V tomto prípade existujú dve možnosti, ako tento problém riešiť. Ak vychádzame z predpokladu, že knižnice slúžia ako garant dôveryhodných a overených informácií, nemali by ponúkať svojim používateľom niečo, čo tieto predpoklady nespĺňa. Myslím, že niet pochybností, že napríklad časopis *Zem & Vek* šíril množstvo poloprávď alebo rovno klamstiev. Inou alternatívou je tento zdroj vo výbere ponechať, ale čitateľov hneď upozorniť, že nie je hodnoverný a že nespĺňa základné parametre relevantnej informácie. Určite by sa však nemalo stávať, že bude toto médium bez akéhokoľvek upozornenia ležať na polici vedľa dôveryhodných zdrojov.

Pomohlo by napríklad, ak by bibliografické záznamy kníh, periodík či samostatných článkov konšpiračného alebo inak pochybného charakteru, ktoré už boli zaradené do katalógov knižníc, obsahovali nejaké špeciálne označenie, napríklad formou predmetového hesla (kľúčového slova)? Takéto predmetové heslo by uľahčilo vyhľadávanie, resp. filtrovanie neželaného obsahu.

► **Gabriel Tóth:** Tieto zdroje by určite mali byť označené a používatelia by mali byť oboznámení s tým, že majú pochybný charakter. Znovu sa vrátim k tomu, čo vnímam ako základnú úlohu knižníc. Nie sú to len „sklady“ a police plné kníh, ale predstavujú súbor informácií, ktoré sú triedené podľa tém a svojej relevantnosti. Poskytujú tak čitateľom niečo ako smerovník a majú v tomto ohľade obrovskú pridanú hodnotu. Nemali by sa jej vzdávať a stať sa len pasívnym „odkladiskom“.

POZNÁMKY

- ¹ Pozri HAJDU, Dominika – KLINGOVÁ, Katarína. 2020. *Voices of Central and Eastern Europe*. Bratislava : GLOBSEC, 22 s. [online]. [cit. 2021-05-10]. Dostupné na internete: https://www.globsec.org/wp-content/uploads/2020/09/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe_Slovensko_verzia-pre-tlac.pdf
- ² Aplikáciu *Checkbot* si môže zadarmo vyskúšať každý, a to 24 hodín denne, 7 dní v týždni. Je dostupný na adrese <https://www.facebook.com/CheckbotSK>
- ³ Pojem troll (alebo trol) je v internetovom slangu používaný na označenie zvyčajne anonymného účastníka online diskusných fór, chatov alebo blogov, ktorý provokuje používateľov internetu a rozosieva nezhody tým, že zámerne zverejňuje provokatívne, urážlivé alebo irelevantné príspevky týkajúce sa zväčša citlivých tém. Cieľom trollov je najčastejšie vyprovokovať ostatných používateľov alebo narušiť priebeh vecnej diskusie. Bližšie [Ct24.ceskatelevize.cz](https://ct24.ceskatelevize.cz). *Co spojuje internetové trolly? Psychologové vypracovali jejich nelichotivý profil* [online]. [cit. 2021-05-10]. Dostupné na internete: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2178160-co-spojuje-internetove-trolly-psychologove-vypracovali-jejich-nelichotivy-profil>
- ⁴ „Nedokonavé sloveso hejtovať, dokonavé sloveso hejtnúť, slovesné podstatné meno hejtovanie a prídavné meno hejtovaný (...) označuje negatívne hodnotenie príspevkov v rámci sociálnych sietí; ako aj pomenovanie hejter ako názov osoby, ktorá vyjadruje nesúhlasný postoj, ktorej sa čosi nepáči, prípadne je negatívne naladená a kritizuje, často nevhodným spôsobom, aktivity ostatných účastníkov komunikácie na sociálnych sieťach.“ Bližšie MISLOVIČOVÁ, Sibyla. 2016. Slovesá lajkovať, hejtovať a iné odvodeniny z anglických slov like a hate. In: *Kultúra slova* [online]. Bratislava; Martin : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2016, roč. 50, č. 2, s. 104-106. ISSN 0023-5202. [cit. 2021-05-10] Dostupné na internete: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2016/2/KS2-2016.pdf#page=42>
- ⁵ Termín kyberstalking ako špecifický typ stalkingu používame na označenie opakovaného, dlhodobého, systematického a stupňovaného obťažovania obete prostredníctvom informačných a komunikačných technológií. Prejavuje sa napríklad zasielaním nevhodných, obťažujúcich či útočiacich správ, zhromažďovaním informácií o obeti, zverejňovaním falošných informácií o tejto osobe, útokmi na softvér alebo hardvér a pod. Pozri KOPECKÝ, Kamil. 2010. *Stalking a kyberstalking: Nebezpečné pronásledovanie* [online]. Olomouc : NET UNIVERSITY, 2010. ISBN 978-80-254-7737-3. [cit. 2021-05-10]. Dostupné na internete: <http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd?download=9%3Astudie-o-stalkingu-a-kyberstalkingu>

ZO ZAHRANIČNEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PROF. JACEK WOJCIECHOWSKI

The article presents foreign specialized publications related to librarianship and information science. The summary provides a rich panorama of approaches and perspectives in current research on various librarianship and information science issues and topics, e. g. how design thinking is applicable to library products and services, how digital technologies impact human brains and peoples' essential intellectual capacities, why watching fictional films or reading fictional books gives people an opportunity to think about who they are, what they value, or who they are connected to, etc. The author analyses in detail the following works: DILL-SHACKLEFORD, Karen E. – VINNEY, Cynthia. *Finding Truth in Fiction*. Oxford : Oxford University Press, 2020; WOLFOVÁ, Maryanne. *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Brno : Host, 2020; TYMOŠYK, Mykola. *Ukrajinska knyha i svit. Chudožno-publicystyčna opovid'*. Washington – Kyjiv : Ukrajinskijj Universytet Washington – Kyjivskijj Nacionalnyj Universytet Kultury i Mystectv; 2018; CLARKE, Rachel Ivy. *Design Thinking*. Chicago : American Library Association, 2020; *Biblijatečny vesnik. Navukovy zbornik*. Nr. 11. Minsk : Nacionalnaja Biblioteka Belarusi, 2019.

Keywords: design thinking; library administration; fiction; social life; parasocial relationships; digital technologies; reading; critical thinking; history of printed books; Belarusian librarianship; library and information science

✉ jwck@wp.pl

🏠 Jagiellonian University in
Kraków

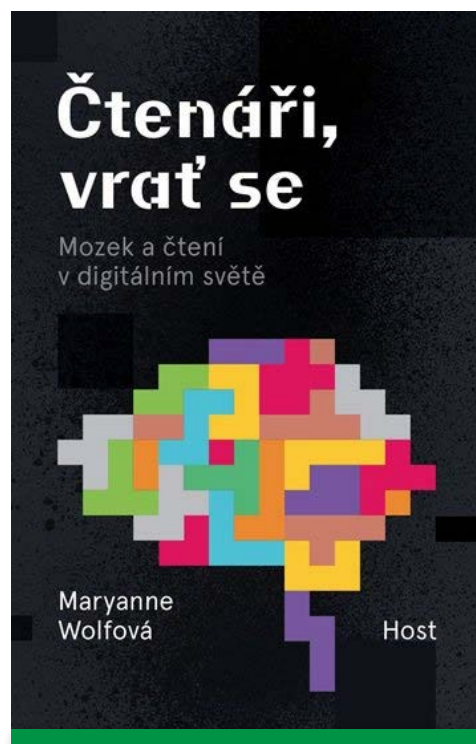
🌐 https://en.uj.edu.pl/en_GB

V snahe priblížiť čitateľom časopisu Knižnica čo najkomplexnejší prehľad knižnično-vednej a tematicky príbuznej literatúry z rozmanitých regiónov sveta koncentrujem pozornosť na určitý druh informácií. Občas sa však zamýšľam nad tým, či to, čo ponúkam, skutočne reprezentuje kvalitnú úroveň. Snažím sa ignorovať jednoznačne negatívne recenzie, hoci to nie je vždy možné. Koniec-koncov cieľom je priniesť prehľad tlače a noviniek zo zahraničnej publicistiky,

ale prevratné správy sa objavujú len zriedkavo. Teraz sa však musím priznať, že som niečo podstatné prehliadol, a tým sa zároveň aj znemožnil, pretože som si v pravý čas nevšimol vynikajúce dielo¹ americkej profesorky Maryanne Wolfovej. V roku 2020 vyšiel aj jeho český preklad pod názvom *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Publikované dielo nestratilo nič zo svojej kvality, ale príspevok má trojročný sklz.

K MÚDROSTI [*****]

WOLFOVÁ, Maryanne: *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*. Prel. Romana Hegedüsová. Brno : Host 2020. 264 s. ISBN 978-80-275-0011-6.

Americká profesorka neurológie Maryanne Wolfová, ktorá sa zaoberá čitateľskou gramotnosťou a problematikou dyslexie detí, sa v publikácii zamýšľa nad relevantnými rozdielmi medzi rečou a čítaním jedinca. V analyzovanej monografii uvádza, že zatiaľ čo reč patrí k prirodzenej ľudskej schopnosti, čítanie je umelá zručnosť, ktorú sa človek musí naučiť. Podľa autorky ide o produktívnu činnosť a úsilie vynaložené na túto aktivitu sa neskôr vráti. Spomínané činnosti umožňuje plasticita mozgu, ktorá sa dokáže prispôbiť nesmierne širokej škále rôznych zmyslových činností vďaka neurónom, rozširujúcim vrodenej schopnosti jedinca. Je nesmierne dôležité, aby sa so stimuláciou začalo čo najskôr. Podmienkou však je, aby išlo o kvalitné hĺbkové čítanie s porozumením, vychádzajúce zo zváženia a prípadného akceptovania pohľadu a názoru druhého človeka tak, aby v konečnom dôsledku dochádzalo k prenikaniu do vedomia druhých, k prekračovaniu hraníc vlastných vedomostí a tým aj k prehľbovaniu kritického uvažovania.

Mentálny rozvoj človeka sa odohráva v troch hlavných úrovniach (vizuálnej, verbálnej i poznávacej) a súčasne aj v dvoch menších – motorickej a emocionálnej. Podstatné je, že všetky uvedené úrovne sa aktivizujú práve čítaním. Technologická komunikácia však tento

proces decimuje natoľko, že sa znižuje orientácia na čítanie s porozumením, dochádza k znechuteniu jedinca čítať tlačené texty a uprednostňuje sa „plytké klikanie“. Dôsledkom je ústup čítania medzi deťmi a v prípade študentov pri dlhšom čítaní ide o stratu trpezlivosti. Autorka monografie upozorňuje na potrebu eliminovania hrozieb vyplývajúcich z existujúcich deštruktívnych vplyvov digitálnej komunikácie.

V publikácii sa hovorí aj o uvažovaní v tzv. kobyľkovom štýle, t. j. orientácii na plytké preskakovanie z jednej témy na druhú, pričom nevznikajú žiadne nové a usúvšažnené obsahy, ale upúšťa sa od súvislého a pozorného čítania, čo zároveň ovplyvňuje aj spôsob myslenia.

Čítaním nadobúdame vedomosti, dochádza k zážitkovosti a rozvíjaniu myslenia s viacsmerovým poznávaním. Digitálne médiá uvedené myslenie redukovujú, utlmujú v ňom empatiu a analytickosť, navyše v súčasnosti má výskyt empatie medzi mladými ľuďmi klesajúcu tendenciu. Pri klasickom čítaní – za predpokladu, že ide o hĺbkové čítanie – si čítajúci vyberá to najlepšie. A to je práve čítanie s porozumením, ktoré je najvyššou formou čítania.

V knihe autorka poukazuje aj na množiace sa riziká vyplývajúce z nadmernej expozície mladého človeka permanentnému digitálnemu rozptýleniu. Výdobytky techniky jednoznačne neodsudzuje, ale súčasne

hovorí o potrebe chrániť šírenie informácií prostredníctvom písomníctva, nenechať ho potápať sa v oceáne digitalizovaných informačných komunikátov. V tomto ohľade je dôležité pripomenúť skutočnosť, že knižnice takúto úlohu nemôžu zvládnuť bez vzájomnej spolupráce s domácnosťami. Avšak s čítaním je potrebné začať doma. Podstatný je fyzický kontakt s knihami od útleho veku, najmä deti vo veku 2 – 5 rokov by mali byť obklopené knihami. Nemali by im chýbať ani ďalšie vhodné umelecké a športové aktivity a v istej miere aj možnosť využívania digitálnej techniky s prihliadnutím na racionálnu vyváženosť. Vo všetkých uvedených oblastiach by knižnice mohli byť nápomocné.

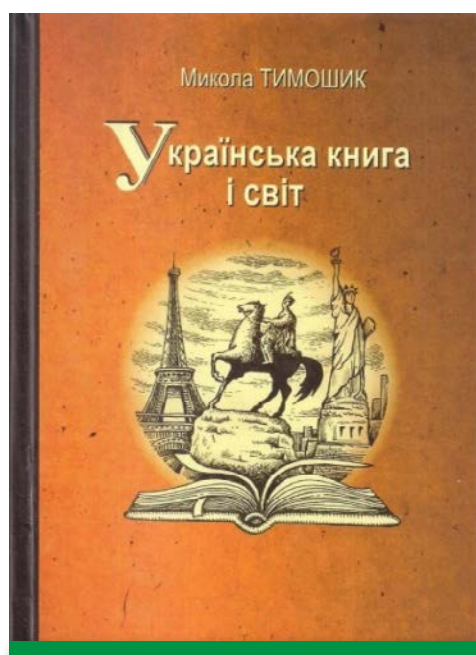
Profesorka Wolfová vyslovuje domnienku, že americké deti horšie zvládajú čítanie než ich rovesníci v ostatných západných krajinách. Neposkytuje však žiadny dôkaz podporujúci toto jej tvrdenie. Napriek tomu autorka rozhodne vystupuje proti predčasnému samostatnému osvojovaniu čítania a za optimálny čas považuje prvú triedu základnej školy. V skoršom veku by deťom mali čítať rodičia, starí rodičia alebo ktokoľvek iný. Autorka v diele ešte opisuje šesť štandardných modelov čítania, z ktorých dva sú podľa nej veľmi dobré a progresívne, jeden je priemerný a ostatné tri sú nedostatočné až fatálne.²

V publikácii sa autorka venuje aj takej závažnej problematike, akou je dyslexia. V súlade so svojou odbornou špecializáciou nabáda k čo najskoršiemu odsledovaniu prípadných príznakov tejto biologicky podmienenej poruchy. Symptómy a prejavy poruchového čítania sa totiž vyskytujú skôr, než sa vo väčšine prípadov domnievame, ale ich neskorým odhalením deti môžu nadobúdať presvedčenie, že sú v niečom horšie ako ich rovesníci. Dostatočne včasným diagnostikovaním je možné túto prekážku lepšie zvládnuť a kontrolovať.

Podľa Wolfovej bude myslenie budúcich generácií odlišné od myslenia súčasnej generácie, a preto by sa malo orientovať na využívanie všetkých možností komunikovania informácií, a to v písanej aj digitálnej podobe. Najmä v prvých piatich rokoch života by deti mali byť konfrontované s obidvoma druhmi médií, čím sa u nich formuje „dvojazyčný“ mozog dôležitý na rozvoj flexibilného vnímania. Určité pozitíva digitálnych technológií sú zrejmé, ale čítanie písaného textu je pri správnom vývine dieťaťa nenahraditeľné.

PERIPETIE UKRAJINSKEJ KNIŽNEJ KULTÚRY [*****]

TYMOŠYK, Mykola: *Ukrajinska knyha i svit. Chudožno-publicystyčna opovid*. Washington – Kyjiv : Ukrajinskij Universytet Washington/Kyjivskij Nacionalnyj Universytet Kul'tury i Mystectv 2018. 514 s. ISBN 979-966-7821-69-2.

Monografia profesora Mykola Tymošyka vydaná v ukrajinčine píše o ukrajinských spisoch, ktoré sa vyznačujú jednoznačným úsilím dištancovať sa od vnucovania ruských a sovietskych podmieneností a väzieb, ale zároveň neodmietajú ukrajinsko-nacionalistické smerovanie.³ Publikáciu zastrešujú dve univerzity – Ukrajinská univerzita vo Washingtone a Národná univerzita kultúry a umenia v Kyjeve. Monografia obsahuje štyri cudzojazyčné resumé v angličtine, nemčine, francúzštine a poľštine.

V úvode Volodymyr Ivanenko, profesor na Washingtonskej univerzite, opisuje analyzovanú monografiu ako mimoriadne významnú publikáciu, pretože v dôsledku zložitých dejín Ukrajiny je ukrajinisťika ako veda celkovo slabo rozvinutá. Vo východnej časti Európy sú dejiny kníh a písomníctva rovnako komplikované a dramatické, ako boli aj osudy tamojších národov. Postupom času sa po zbavení nánosu klamstiev dozvedáme pravdivejšie informácie, odlišné od tých, ktoré boli verejnosti podsúvané po mnohé desaťročia či dokonca stáročia. Početné premisy a vedecké poznatky sa menili v závislosti od režimu a tomu zodpovedala ich „pravdivá“ kognitívna hodnota,

pričom v jednotlivých krajinách bol rozmanitý prístup k relevantným informáciám a vedecké poznatky a ich hodnota sa časom menia.

Dejinné peripetie zapríčinili, že sa ukrajinské knihy vydávali v rozličných častiach sveta. Profesor Iva-
nenko v úvode zdôrazňuje, že ide o uvádzanie mnohých falošných údajov na pravú mieru. Ako príklad
spomenul, že prvotným vydavateľom ukrajinských kníh nebol ruský tlačiar Ivan Fjodorovič (mimochodom,
zaslúžilý vydavateľ), ale už 112 rokov pred ním žijúci Ukrajinec Stepan Dropan z Lvova.

Samotný autor monografie sa na začiatku svojej práce zamýšľal nad najstaršími odkazmi, počnúc otázkou kto a kedy začal tlačiť knihy – Rusi alebo Ukrajinci? Podľa neho v roku 1460 začal vydavateľskú činnosť Ukrajinec z Lvova Stepan Dropan, ktorý si osvojil tlačiarenské schopnosti a zručnosti v Nemecku, nie v Rusku. Išlo o podnikateľský zámer realizovaný o 112 rokov skôr, ako bolo podnikanie ruského vydavateľa Ivana Fjodoroviča narodeného v Poľsku, ktorý bol celé storočia predstavovaný ako zakladateľ ukrajinskej tlače. Faktom je, že Fjodorovič zastupoval aj ukrajinskú kultúru, preto cárské úrady neskôr tlačiareň nakoniec zavreli. Publikácia uvádza, že na Ukrajine vznikajú začiatky objektívnych bádateľských procesov zameraných na ukrajinskú diaspóru až v súčasnosti, ale výsledky tohto bádania sú pomerne skromné.

Tymošyk v diele skúmal pamiatky ukrajinského písomníctva, ako aj povahu jeho prvotín, pričom sa snažil zásadne redukovať doposiaľ uznávané proruské závislosti a súčasne vytvárať globálnu panorámu ukrajinskej literárnej tvorby a jej knižničnej nadstavby v období po 1. svetovej vojne. Treba však konštatovať, že táto panoráma nie je úplná, ani jednoznačná, a už vôbec nie komplexná. Zo všeobecného hľadiska by si koncepcie prikláňajúce sa k ruskému kultúrnemu etniku, rovnako ako tie, čo sa od neho odklňali, zaslúžili osobitné spracovanie. Absentuje v nich zohľadnenie ukrajinských textov, ktoré boli uverejňované na územiach Poľska, Česka a Slovenska, pritom táto problematika si sama osebe vyžaduje obozretnosť pri komentovaní a interpretovaní. Ukrajinskému písomníctvu by prospelo obmedziť preberanie informácií a formulovanie úsudkov odsunúť do úzadia už aj preto, keďže už pri čítaní monografie existujú na popisované udalosti diametrálne odlišné názory.

Autor monografie sa zhoduje s názorom mnohých Ukrajincov, že hlavnými nepriateľmi Ukrajincov sú Rusi a Nemci, o čosi menej Rumuni a Poliaci. Tymošyk sa usiluje preukázať, že zapísané a vhodne šírené texty v národnom jazyku pomáhajú udržiavať národnú súdržnosť v celosvetovom meradle proti rôznym politickým a nepriaznivým okolnostiam. Polemizovať s takýmto názorom nemá význam, i keď autor signalizuje, že uvedený problém je už čiastočne minulosťou.

Na Ukrajine nikdy nebola sloboda publikovania bez ohľadu na politické okolnosti. Osobitne však ukrajinskú literatúru potláčal cársky minister vnútra Peter Valujev. Počas celého obdobia ruskej nadvlády boli likvidované ukrajinské vedecké pracoviská, ústavy a knižnice. Len málo zainteresovaných vie o skutočnosti, že naposledy sa takýto incident udial v roku 2017 v Moskve.

V medzivojnovom období začali vznikať ukrajinské centrá a vydavateľstvá v Poľsku, Rakúsku, Československu, Nemecku a Taliansku, a po druhej svetovej vojne prevažne v Mníchove, kde začala pôsobiť Nezávislá ukrajinská univerzita s čoraz väčšou vydavateľskou produkciou. Významné úspechy zaznamenala aj Ukrajinská katolícka univerzita v Ríme, ktorá sa monografiami zameranými na ukrajinskú problematiku usilovala šíriť pravdivé názory o Ukrajine. Osobitné zásluhy Tymošyk pripisuje Jevgenijovi Onackému, ktorý v roku 1919 vycestoval na konferenciu do Paríža, odkiaľ sa už nemohol vrátiť do ZSSR. Neskôr sa stal profesorom na univerzite v Neapole, potom v Ríme, kde pripravil ukrajinsko-taliansky slovník, ktorým sa ukrajinjčina etablovala v medzinárodnom meradle. Neskôr spracoval antológiu vyslovene ukrajinskej prózy. Uvedené informácie naznačujú rozsah ťažkostí s vydavateľskou činnosťou v súčinnosti s národnostnými problémami, ktorým museli, ale naďalej aj musia čeliť Ukrajinci. Autor uznáva, že aj iné národy to mali ťažké, ale s utrpením ukrajinského národa je to neporovnateľné.

Svoje ďalšie úvahy rozčlenil Tymošyk podľa krajín, v ktorých predpokladal, že ukrajinská diaspora ako celok je, resp. bola aspoň relatívne, zjednotená. Ako príklad uvádza pôsobenie niekoľkých postpetľurovských vydavateľstiev a kníhkupectiev vo Francúzsku v medzivojnovom období. Išlo o vydávanie vlajkového časopisu *Tryzub*, ktorý vychádzal v rokoch 1923 – 1939. Tlačiareň *Ukrajinské slovo* bola počas okupácie zatvorená, aby nespolupracovala s Nemcami, následne ju opäť otvorili v roku 1949. Vo Francúzsku bola po 2. svetovej vojne vydaná *Encyklopédia ukrajinistiky*. Najskôr v rokoch 1949 – 1951 šlo o trojzväzkové a v rokoch 1955 – 1989 až o desaťzväzkové dielo.

Po skončení 2. svetovej vojny pôsobili na území Ukrajiny ilegálne vydavateľstvá *OUN* a *UPA*. Posledná brožúra *UPA* o banderovcoch vyšla v náklade 13 000 výtlačkov, ale po vražde Stepana Banderu v roku 1959 sa ukrajinské nezávislé vydavateľstvo presťahovalo do Anglicka, konkrétne do Londýna a do Nottinghamu. S ukrajinskou vydavateľskou činnosťou začali v roku 1955 aj v USA. V roku 1968 sa uskutočnil zjazd

OUN a do jeho vedenia zvolili Jaroslava Stečku, čím sa na istú dobu výrazne intenzifikovala vydavateľská produkcia. V Európe bola Ženeva najvýznamnejším centrom nezávislej ukrajinskej vydavateľskej činnosti.

Z poľských Ukrajincov vyzdvihuje Tymošyk predovšetkým Ivana Ogenka (1882 – 1972), ktorý v rokoch 1933 – 1937 prevádzkoval vo Varšave vydavateľstvo a knižný obchod *Naša kultura*. Počas pôsobenia v Poľsku sa pravdepodobne zapojil do banderovskej spolupráce s Nemcami, preto nemožno očakávať, že bol v Poľsku vítaný. Neskôr sa presťahoval do Švajčiarska (1945 – 1947), aby sa nakoniec usadil v Kanade. Ogenko sa zaslúžil o zhotovenie prekladu Biblie, ktorý dokončila jeho dcéra a bol vydaný až v roku 1962 v Londýne. Za najlepší sa považuje preklad od Ivana Chomienku, ktorý vydali o rok neskôr v Ríme. Mimochodom, obidva preklady Biblie boli v tom čase zakázané, a to nielen ruskou pravoslávnu cirkvou, ale aj sovietskymi úradmi. Z uvedeného je zrejmé, že autonómia ruskej cirkvi je len mýtus, ktorý nevedno z akého dôvodu žije a je udržiavaný dodnes.

Od medzivojnového obdobia na rôznych miestach a univerzitách po celom svete vznikali katedry ukrajistiky, strediská ukrajinskej kultúry, knižnice a združenia ukrajinských novinárov. Vždy však na to chýbali (ale i naďalej chýbajú) peniaze, štipendia a dobre vzdelaní zamestnanci. Autor tvrdí, že žiadna iná krajina neutrpela také intelektuálne straty ako Ukrajina. Treba dodať, že celistvosť a ukrajinský charakter pretrvávajú len vďaka spontánnym pravidlám *troch P: patriotizmus – slušnosť – profesionalita*, pričom sa možno domnievať, že spomenutá profesionalita stále absentuje.

Na záver je potrebné položiť si otázku, ako dlho môže pretrvávajúci uvedený stav. Emigrácia Ukrajincov (z Ukrajiny) v súčasnosti nastáva predovšetkým z ekonomických dôvodov, preto nevznikajú ani nové kultúrne centrá. Politické spory sú jediné, ktoré zaznamenávajú rozmach, čoho dôkazom bola aj aféra v tolerantnej Kanade v súvislosti s pomníkom *Ukrajinskej povstaleckej armády*, ktorý už dlhšie stojí v Oakville. Ďalším dôkazom je fakt, že miestna ukrajinská tlač prestala spájať členov ukrajinskej obce i napriek tomu, že tam pôsobí známe a uznávané vydavateľstvo *Tryzub*. Otázne je i ďalšie pôsobenie ukrajinských oddelení na Univerzite v Edmontone. Podobná situácia je aj v USA. Ukrajinský knižný obchod *Bazar* v New Yorku existoval len do roku 2015 a mnohé ukrajinské inštitúcie pôsobiace v Stanforde majú veľké existenčné problémy.

Tymošyk tvrdí, že v súčasnosti sa ukrajinskej literatúre najlepšie darí na Slovensku a v Kanade, v ostatných krajinách (Ukrajinu nevynímajúc) je ukrajinská literatúra v žalostnom stave.

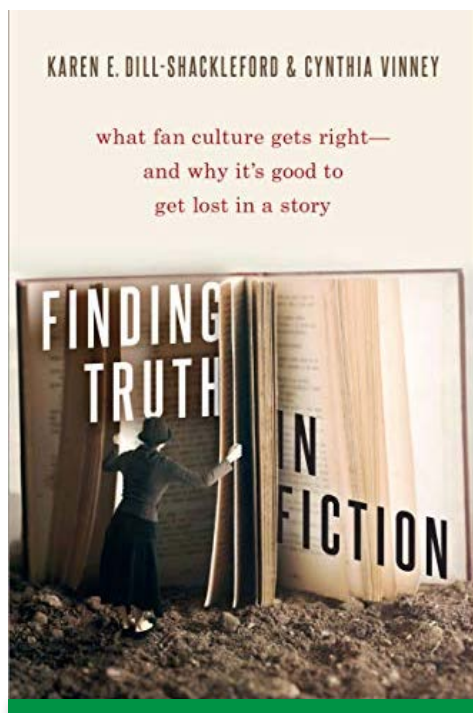
Podľa Tymoškyka takmer vždy o Ukrajine rozhodovali zločinci. Počas trvania ZSSR zažívala Ukrajina skazu, preto je obnovovanie normálnych pomerov dosť zložitým procesom. I napriek tomu, že od roku 2016 existuje *Ukrajinský knižný inštitút* zriadený podľa poľského modelu, o nejakých prevratných výsledkoch sa hovoriť nedá, keďže samotné zriadenie inštitúcie ešte nič neznamená, pokiaľ neplní svoju úlohu.

Ukrajinská literatúra urobila pre Ukrajinu všetko, čo urobiť mohla. Naopak, oveľa menej sa urobilo pre ukrajinskú literatúru, ale nikto sa za to, zdá sa, nehanbí.

STAROSTI S FIKCIOU [****]

DILL-SHACKLEFORD, Karen E. – VINNEY, Cynthia: *Finding Truth in Fiction*. Oxford : Oxford University Press 2020. 284 s. ISBN 9780190634607.

V ostatnom čase oblasť knihovníctva a literatúry ovládol paninformacionizmus, podľa ktorého by mali všetky informácie podliehať jedine digitálnemu spracovaniu informácií. V takomto prípade by jediným riešením pre knihovníkov bolo *zbaľiť si kufre a ísť kade ľahšie!* Skutočnosť je však iná, pretože nedochádza k ochudobňovaniu širokého spektra rozličných foriem komunikácie, resp. nie sú ani dôkazy, že sa literatúra skutočne ocitla v defenzíve voči digitálnym nosičom a elektronickým médiám. Zároveň si treba uvedomiť, že komunikácia sa nevzťahuje len na digitálny prenos informácií. Uvedieme pomerne jednoduchý príklad. Občas nastane situácia, že nepovieme celú pravdu, ale podsúvame iba neoverené výpovede. Masmédiá bežne uverejňujú práve tento druh informácií, a to vo veľkej miere, pretože ide o oblasť, ktorá v sebe zahŕňa prenos vymyslených, fiktívnych, ale aj špekulatívnych obsahov. A práve tu by mali započítať knižnice svoju mimoriadne dôležitú úlohu, ktorá spočíva v dôslednom overovaní informácií.

Doposiaľ sa o tejto problematike nehovorilo v dostatočnej miere a mlčky sa trpeli fiktívne správy tzv. odborníkov z oblasti informačnej vedy. Príliš zriedkavo sa na túto tému predostierajú kompetentné názory nielen zo strany knihovníkov, ale aj z iných vedných odborov.

Fiktívne príbehy spestrujú a obohacujú náš život, bez nich by bol pochmúrnejší, dávajú mu širší rozmer. V tejto súvislosti sa fikcia začala vnímať z viacerých rozmanitých hľadísk a ukázalo sa, že existujú aj fyziologické efekty fiktívnych príbehov. Veď predsa, ak sa chystáme na hudobný koncert alebo na operné predstavenie, tak neočakávame žiadne strohé informácie. (Napríklad údaje o Hamletovi poznám v 117 verziách, na futbalový či hokejový zápas nejdem kvôli tomu, aby som sa tam dozvedel len výsledok. Našťastie, život nie je iba kaskáda informácií.) V kontexte uvedeného upozorňujeme na jedinečný názor dvoch amerických autoriek, ktorý je o to vzácnejší, že sa nešpecializuje na literárnu vedu, ale na sociálnu psychológiu. Napriek tomu treba podotknúť, že kniha je napísaná vágne, s čím súvisí aj nejasné odčlenenie fikcie od pravdivých komunikátov, a teda nevystihuje podstatu problému, s ktorým sa stretávame v každodennej praxi. Navyše, v texte používaný termín *virtual reality* dodatočne

znižuje prehľadnosť pojmov, čo je na škodu veci. Fiktívne príbehy si žiadajú presné projektovanie v dimenziách fikcie, teda v nereálnych, vymyslených kategóriách, čo však neznamená, že ide o menej dôležité oblasti, a to najmä, keď ide o prenos obsahov – čo je proces, na ktorom sa zúčastňujú knižnice. V predmetnej monografii nachádzame práve k takejto činnosti povzbudenie, i keď nemôžeme s presnosťou určiť, či ide o účinné a primerane opodstatnené podnety.

Fiktívne príbehy (či už filmové, televízne, divadelné, ale predovšetkým literárne) povzbudzujú predstavivosť a podľa autoriek by sa bez nich nedalo žiť, ba dokonca sa nesmie stať, aby sa odčlenili od knižníc, pretože stimulujú emocionálnu stránku osobnosti. Získané podnety ovplyvňujú aj denné a nočné snívanie, čím sa v mysliach formujú originálne modely imaginárneho sveta a rôzne inšpirácie pre individuálne predstavy jednotlivca. Z fiktívnych príbehov je možné odvodzovať seriózne závery a na základe individuálnej empatie aj vybrať emóciu, pôžitok, reflexiu alebo aj všetky tieto faktory naraz. Fiktívne príbehy by mali obsahovať určité znaky, ako napríklad lineárnosť, konzistentnosť a naratívnosť, ktoré by sa mali dodržiavať a rešpektovať. Zároveň by sa tiež mali pridrižovať základných zásad pravdepodobnosti a logiky. Práve tieto dva atribúty v súčasnej naratívnej tvorbe najviac chýbajú.

Pozorovania ukazujú, že predvídateľné fiktívne príbehy vedú čitateľa k pozitívnemu uvažovaniu a mysleniu, zatiaľ čo prekvapujúce rozprávania vyúsťujú do negatívneho a emotívnejšieho zmyšľania. V prípade pozitívnych reflexií, odvodených z fiktívnych príbehov, ľahšie dochádza k akceptovaniu nimi ponúkaného obrazu sveta, než k jeho odmietaniu. K tomu sa ešte pridáva účinok činiteľov, akými sú miera konzistencie príbehu, úroveň jeho emotívnosti a zhoda kreovaného obrazu sveta s predstavami príjemcu.

Podľa autoriek sú spôsoby vnímania a prijímania fikcie rozličné. V texte uvádzané komentáre a vysvetlenia sú však príliš zjednodušené a nepresvedčivé, i keď – odhliadnuc od niektorých plytkých názorov – monografia obsahuje aj overené fakty, ako napríklad to, že dospelí si často zamieňajú fikciu s pravdou, ale markantnejšie to pozorujeme na deťoch. Mnohí autori súhlasia s tvrdením, že čitatelia sa stotožňujú s fiktívnymi postavami práve preto, aby dočasne unikli od seba samých. Prínosom je myšlienka, že fiktívny svet (literárny, filmový) nedokáže príjemcovi odpovedať na dôležité otázky, abscentuje však vysvetlenie, v ktorých prípadoch a kedy je nápomocný, a to do istej miery znižuje vedeckú hodnotu tohto textu.

Z analyzovanej monografie vzniká dojem, akoby uvedená publikácia uviazla na polceste. Žiadalo by sa do nej zaradiť rozsiahlejšie doplňujúce závery vypracované interdisciplinárnym kolektívom nielen z humanitných (literárnovedných), ale aj prírodných (oblasť neuropsychológie) vied.

Pre knihovníctvo je problematika fikcie veľmi prínosná, najmä z praktického hľadiska. Za žiadnych okolností by sa nemalo ustúpiť od kolektívneho komunikovania fiktívnych textov. Dôkazom toho je už existencia niektorých publikácií.

O PREDVÍDANÍ [*]

CLARKE, Rachel Ivy: *Design Thinking*. Chicago : American Library Association/Neal-Schuman, 2020, 59 s. ISBN 978-0-8389-1792-3.

Pri výbere kníh do rubriky Zo zahraničnej odbornej literatúry uplatňujem rozličné hľadiská, riadiac sa pritom pravidlom, že existuje množstvo kritérií, ktoré treba akceptovať, poprípade modifikovať tak, aby sa vytvorila a vznikla pestrá, podľa možností čo najširšia panoráma publikácií z knižničného odboru, ktorá by určovala a zároveň aj mohla posúdiť hodnotu, resp. kvalitu diel. Občas sa spolieham na odporúčania vydavateľov, avšak niekedy je to zavádzajúce, klamlivé, čo sa potvrdilo aj v nasledujúcom prípade.

Publikácia vydaná asociáciou ALA, navyše v spolupráci s dosiaľ solídnym vydavateľstvom Neal-Schuman, by ešte donedávna bola zárukou určitej kvality, ktorú by malo podporiť aj odporúčanie odborníčky ALA v oblasti prognózy a plánovania budúcnosti knižníc, zverejňované aj v kníhkupeckých oznamoch. Čo viac môže takejto knihe chybať? Moja odpoveď znie – všetko. Chýba vyššia kvalita, užšie prepojenie teórie s praxou a tiež obyčajná poctivosť. Ukazuje sa, že vydavateľstvo Neal-Schuman už neexistuje ako samostatný subjekt a nezávislý redaktor, ale sa spojilo s vydavateľstvom ALA do jednej spoločnosti, a preto sa už navzájom nekontrolujú. In-

formácie o tejto udalosti nie sú nikde dostupné, a tak sa táto dôležitá skutočnosť ukrýva pred čitateľskou verejnosťou. Otvorene povedané: asociácia knižníc nehovorí svojim členom celú pravdu, ale ráta i naďalej s platením poplatkov. Vyzerá to tak, že niečo nie je v poriadku. Knižovníctvo ako profesia malo lepšie aj horšie okamihy, avšak vždy patrilo do kategórie poctivých profesií. Lenže pri tomto pokuse o podvod v rámci redakčnej ponuky sa o čestnom konaní vôbec nedá hovoriť, pričom podvedení sú výlučne knihovníci. Všeobecná mienka o americkom knihovníctve nie je rovnaká. Jedným z dôvodov jeho negatívneho hodnotenia je neopodstatnene vysoká mienka o sebe samom, a práve takéto zakopnutie tomu len napomáha. Knižničná veda v zámorí má však aj svoje kvality, preto by bolo lepšie, aby nedochádzalo k podobným incidentom, pretože, ak niekto niečo vie a uverejní to, majú z toho úžitok všetci, bez ohľadu na to, kde sa nachádzajú. Teda ani nízka kvalita publikácie nemôže nikoho uspokojovať.

Všetko sa ale predvídať nedá. Až po prečítaní zakúpenej knihy som zistil, že ide o (literárny) brak. Preto je na mieste otázka, či má zmysel upozorňovať na nevydarené publikácie. Možno aj áno, ale len selektívne, pretože inak by mohol vzniknúť dojem, že v knižničnej oblasti vychádzajú len samé skvostné publikácie. Skutočnosť je však iná, či už v USA alebo kdekoľvek inde vo svete.

Rachel Ivy Clarke je profesorkou na *School of Information Studies* v Syrakúzach. V minulosti pracovala v knižnici, o ktorej tvrdí, že ide len o informačnú inštitúciu, preto by nebolo na škodu, keby si prečítala vyššie spomínanú knihu. Nemožno povedať, že v porovnaní s kvalitou európskych publikácií je publikácia *Design Thinking* na vyššej úrovni. Skôr naopak. Lenže v ostatnom čase sa musíme brániť pred intelektuálnou mizériou.

Referovať o detailoch obsahu tejto knihy je mi trochu proti srsti, keďže so všetkým, o čom kniha pojednáva, sa študenti na univerzitách oboznamovali už pred viac ako polstoročím počas totalitného režimu. Rozhodne nemožno očakávať, že poznatky z minulosti sa zachovali v nezmenenej podobe a že súčasná americká autorka ich bude spájať s poľskými odborníkmi. Ale predsa existuje svetová klasika teórie riadenia, o ktorej treba mať základné vedomosti, ak sa vstupuje do tejto problematiky. Zatiaľ to vyzerá tak, že práve klasikov z tejto disciplíny Rachel Clarkeová nepozná, resp. sa o nich vôbec nezmieňuje⁴, keďže v citáciách neuvádza známe mená, ale dominuje v nich meno samotnej autorky. Pripomína to návod, ako sa má prechádzať cez cestu alebo využívať bankomat. Avšak práve takéto všeobecné a samozrejmé postupy nemožno porovnávať s úvahami týkajúcimi sa knižníc a implementovať ich do problematiky organizácie a riadenia. Ak sa to deje,

potom kvalita odkazov na literatúru zvykne byť mizerná a nereprezentuje profesorskú úroveň, ale ani nepri-
náša nejaké pozoruhodné intelektuálne, koncepcné či praktické pôžitky.

Stručne povedané – autorka sa zameriava na referovanie o prednostiach anticipačného myslenia (progra-
movanie a plánovanie úloh knižníc), ale nejasne odkazuje na praxeologickú triádu (príprava – realizácia
– kontrola), v ktorej exponuje prvú zložku, ale bez užitočných rád a praktických návodov či postupov. Ide
hlavne o autorkino presvedčovanie, aby sa na základe vedeckých procesov uvažovalo o riešení budúcich
problémov a spracovávali sa len vhodné metodické odporúčania, ale sama ich nešpecifikuje, nekonkretizu-
je. V texte však opätovne chýbajú konkrétne rady, ak neberieme do úvahy poukázanie na význam empatie.
Prečo práve na ňu, v knihe nie je uvedená.

V publikácii sa taktiež objavujú návrhy na uplatňovanie prognostického myslenia, čiže na kreativitu, ino-
váciu a tvorivé riešenie problémov, ale len vo forme tzv. „sloganov“. Neurčuje bližšie, kto a do akej miery sa
má zaoberať prognostickým myslením, iba uvádza požiadavku, aby sa nečakalo na to, čo vymyslia ostatní.

Netvrdím, že sa autorka mylí, ale poskytuje všeobecné údaje, ktoré nemotivujú a neprinášajú žiadne zdô-
vodnenie a logické dôkazy. Obzvlášť odradzujúco pôsobia autorkine odkazy na triviálne pramene a do očí
bijúca agitácia. Ako keby niekto rozprával, že kruh by mal byť okrúhly a trojuholník trojuholníkový.

Kniha však naznačuje ešte jeden záver, ktorý je všeobecný a smutný. Knižovníctvo bolo kedysi pomerne
kvalitnou vednou disciplínou (v opačnom prípade by som sa jej nevenoval). Nie je však jednoduché prak-
tizovať ju, pretože si vyžadovala (a naďalej i vyžaduje) spojenie vedeckej reflexie s vedeckou didaktikou
a s praxou v odbore a realizácia je možná iba s najvyšším vypätím síl.

Likvidácia knižného odboru sa začala v minulosti zmenou názvu na bibliológiu (v podstate nič nezname-
najúci pojem v literárnovednom kontexte) a trvá dodnes prostredníctvom zatláčania do kúta predstaviteľmi
z oblasti informačnej vedy, a to aj napriek skutočnosti, že informačná veda je len fragmentom komunikačnej
vedy a nevyžaduje si usúvŕňaznenie s praxou. Možno aj preto si vo vysokoškolskom štúdiu nesporne získala
prevahu. Výsledkom je stav, ktorý všetci poznáme.

Ak by bola celková situácia v knihovníctve dobrá, bola by si vynútila omnoho vyššie vedecké a meritór-
ne požiadavky. A keby si recenzenti poctivo vykonávali svoju prácu, potom by nevyšla ani táto publikácia
a z pani Clarkeovej by sa možno ani nestala žiadna profesorka. Problém je však v tom, že nejde o ojedinelý či
výnimočný prípad. Preto sa zamyslíme nad významom a potrebou nekvalifikovaných explikácií, ktoré prak-
ticky nemožno použiť v praxi. Táto skutočnosť evokuje znepokojujúce myšlienky o knižničnej vede.

PO SUSEDISKY [***]

**Biblijatečny vesnik. Navukovy zbornik. Nr. 11. Minsk : Nacional-
naja Biblioteka Belarusi, 2019, 203 s. ISSN 2308-7315.**

Kvalitu publikácií ovplyvňuje množstvo faktorov, ako aj rozdielny
vedecký, profesijný, autorský a vydavateľský potenciál. Občas sa stretá-
vame so situáciou, že niektorí sa vzdávajú hneď, už v samom začiatku,
ďalší sa snažia dostať zo seba čo najviac. Takýto postoj si zaslúži pochva-
lu a rešpekt, aj v prípade, keď snaha prevláda nad praktickým využitím.

Bieloruská národná knižnica v Minsku sprístupnila čitateľskej verej-
nosti už jedenáste číslo svojej vedeckej ročenky s množstvom zaujíma-
vých, obstojných a sčasti slabých príspevkov. O predchádzajúcich ro-
čenkách sme referovali v časopise *Knižnica*, teraz sa pokúsime čitateľov
informovať o prínose tejto edície, pričom už jej samotné pokračovanie
je prínosom v knihovníckom odbore, avšak uvediem aj námietku,
s ktorou nemusia všetci súhlasiť – že v publikácii sa nachádza iba päť
príspevkov v bieloruskom jazyku, zvyšných šesť je v ruštine. O ob-
sahu a štruktúre však rozhoduje redakcia a redakčná rada.⁵

Posledné vydanie ročenky otvára jej ďalšie desaťročie, preto v nej nachádzame niekoľko sumarizácií o dovtedy publikovaných príspevkoch vo *Vesniku*, o stave bieloruského knihovníctva, ale aj o zaujímavej situácii tamojšieho knižnično-informatologického vzdelávania na vysokých školách II. a III. stupňa. Všeobecne vzaté, v ročenke prevládajú spravodajsko-informačné texty. Redakcia sa zjavne pokúšala o akúsi panorámu, ktorá sumarizovala minulé desaťročie. Kvalita týchto informatívnych textov je však veľmi nevyrovnaná a absentujú príspevky s hodnotiacimi syntézami.

Tvorenie príspevkov s historicko-hodnotiacim aspektom, predovšetkým vo východnej časti Európy, nie je vzhľadom na spoločenské udalosti jednoduchá záležitosť, najmä vtedy, ak sa týkajú prvopočiatkov národného písomníctva. Dobré výsledky v tejto oblasti dosahujú pobaltské krajiny, ale úspechy zaznamenávajú aj v Česku, Poľsku a na Slovensku, a to vďaka rozdielnym jazykom, odlišnostiam v abecede a rozmanitým náboženstvám. Na území Ukrajiny a Bieloruska stále existujú sťažené podmienky, ktoré do istej miery vyplývajú zo spoločenských udalostí a z pretrvávajúcej nadvlády Ruska. O týchto skutočnostiach sme sa zmienili aj v predchádzajúcom hodnotení *Peripetie ukrajinskej knižnej kultúry*, v ktorej sa Tymošk pokúsil očistiť začiatky písomníctva na Ukrajine od rusistického vplyvu. Podobný zámer mal aj Juryj Lavrik z Národného múzea v Minsku. Vo *Vesniku* však uviedol len publikácie, ktoré boli vydané na území dnešného Bieloruska, ale v ruskom jazyku, preto by bolo vhodnejšie uvádzať diela s neskorším vročením, ale s bieloruskou autenticitou.

Marina Rafejeva vo svojom príspevku informuje o veľmi rôznorodom, bohatom a zaujímavom knižnom fonde v Gomelskej regionálnej knižnici, ktorého pôvodným majiteľom bol generál Paskevič, známy aj korupčnou činnosťou, vďaka ktorej nadobudol bohatú zbierku. Z pôvodných 20 000 zväzkov sa zachovalo 6 300, ale aj tie podávajú dobový obraz o stave literatúry z vtedajšieho obdobia. Zachovaný zostatok zbierky je však potrebné usporiadať a spracovať, ale na taký komplexný projekt chýba finančný a ľudský kapitál. Ide o nepriamy, ale smutný signál o stave miestneho knihovníctva. Autorka síce informuje, že zachované dokumenty digitalizovali a pripravili putovnú výstavu, ale chýba spätná väzba.

Zaujímavú správu o osudoch obce Borek (90 kilometrov od Minska) v 19. storočí podáva Ludmila Komarovska (Bieloruská národná knižnica). V minulosti sa obec nazývala Žukov-Borek, pravdepodobne podľa šľachtica s priezviskom Žuk, ktorý ju vyhral v kartách a následne predal Radziwillovcom. Významná kniežacia rodina do obce značne investovala a postavila dôležité objekty, ako mlyn, most, krčmu a kostolík, ktoré sú súčasťou obce dodnes.

Lenže podstatnejšie sú literárne súvislosti. V druhej polovici 19. storočia knieža Radziwill dovolil, aby sa v obci usadilo niekoľko chudobných spisovateľských poľsko-bieloruských rodín, vrátane Ludwika Kondratowicza. Komorovska však neuviedla, že ide o autora, ktorý používal literárny pseudonym *Syrokomla* a zároveň je tvorcom populárnej ruskej básnickej skladby a piesne *Jamščik*.

V ďalšom príspevku Marina Pšibytková (Bieloruská národná knižnica) uvádza, že v Bielorusku je 7 200 verejných, 2 750 školských a 1 527 verejno-školských knižníc. Je však na škodu veci, že autorka neuviedla bližšie informácie o stave knižníc. Zo strohej enumeratívnej správy sa čitateľ nedozvie, či kvalita zodpovedá kvantite. Správa je doplnená o enigmatický dôvetok, že od roku 2016 sa rozširujú informačné služby a digitálny prístup ku knižniciam.

Ešte menej informácií sa dozvedáme z príspevku Natalie Ljuckovej (Bieloruská národná knižnica) o tamojších vysokoškolských knižniciach. V Bielorusku je 42 štátnych vysokých škôl a každá z nich má svoju knižnicu. V ostatnom čase prebiehala redukcia knižničných priestorov, pracovísk, služieb a počtu zamestnancov. Na druhej strane sa zlepšila informatizácia a poskytovanie dištančných služieb. Lenže nič sa neuvádza o štruktúre knižníc. Ide len o prázdne formulovanie viet s nízkou výpovednou hodnotou. Len z neucelených komentárov sa dozvedáme, že celková situácia nie je priaznivá.

V rovnakom štýle je písaný aj príspevok Iriny Chamčin charakterizujúci takmer 16 000 pedagogických a školských knižníc na Ukrajine. Opis služieb a činností knižníc vyzerá ako za najtemnejších sovietskych čias. Možno Tymoškovi, o ktorom sme sa už niekoľkokrát zmienili, predať len niečo uniklo. Je však možné aj to, že ide o dojem vyplývajúci zo zaostalého a skostnateného štýlu citovania v predmetných textoch.

V tomto kontexte sa ako opodstatnený jav príspevok Svetlany Volženej z knižnice v Jugroch (Rusko), ktorá sa sústreďuje na vzťah verejnosti ku knižniciam a ich dôveryhodnosť.

Autorka s odvolaním sa na prieskumy tvrdí, že najvyššiu dôveru verejnosti v Rusku má pravoslávna cirkev (ktorá vždy posluhovala každej moci). Nasleduje armáda, internet a ďalšie médiá. Knižnice sa

však v rebríčku nenachádzajú. Ak je to pravda, potom je skutočnosť naozaj katastrofálna. Jedným z dôvodov môže byť aj nadmerne vysoká mienka knižníc o sebe, k verejnosti sa správajú povýšenecky, preto sa dostávajú do izolácie. Ide o tzv. „postsovietsky syndróm“ separovania sa verejných a školských knižníc od mladej a najmladšej generácie. Na prekonanie tohto nepriaznivého stavu je potrebné vynaložiť veľa úsilia v priebehu 10 – 15 rokov, aby sa postoj mladých ľudí ku knižniciam stal prijateľnejší. Vo Volženinej príspevku je veľa pravdy.

Otázkam čitateľskej gramotnosti sa venuje Jelena Dolgopolová (Bieloruská národná knižnica), ktorá v solídnom príspevku, zaradenom na začiatok ročenky, zastáva názor, že mnohé sovietske analýzy o tamojších čitateľoch mohli byť prínosom, ale znehodnotil ich nános ideologizácie a prehnaná agitácia, že v ZSSR je všetko najlepšie. S jej výrokom súhlasíme, obdobne ako aj s tézou, že ich teoretický model čitateľa sa nijako nezhodoval a ani nezodpovedá s realitou. Pretože reálneho čitateľa nedokázali identifikovať a ani prezentácie čitateľov neboli imponujúce. Podľa autorky sa v Bielorusku už dlhšiu dobu usilujú analyzovať čítanie detí a mládeže, preto uskutočnili rozbor cirkulácie kníh bieloruských autorov. Nedostatkom je, že sa v texte neuvádzajú žiadne výsledky z tohto výskumu a absentuje aj zmienka o čítaní kníh od celosvetovo uznávaného prozaika Vasila Bykova, ktorý písal svoje úžasné poviedky a romány v bieloruskom a ruskom jazyku. Jediný konkrétny údaj v tomto príspevku je, že na základe prieskumu v istej komunite v meste Sluck zaznamenali pokles záujmu o odbornú literatúru.

Vzdelávaniu knihovníkov a knižničných vedcov sa v ročenke venuje niekoľko príspevkov. Zdá sa však, že bolonský systém vzdelávania neplatí pre všetky európske krajiny. Julia Galkovskaja (Moskovská štátna univerzita kultúry a umenia) uvádza, že knižničnovedné štúdium (aspirantské aj magisterské) existuje v Minsku už 75 rokov. Z jej príspevku jednoznačne vyplýva informačný profil štúdia, ale nespomenula jazyk, v ktorom sa na univerzite prednáša, preto nadobúdame dojem, že môže ísť o zásadné a veľmi škodlivé obmedzenie rozsahu vedomostí, ktoré sa týkajú inštitucionálnych procesov. V uvedenom kontexte taktiež nevidujeme racionálny profil absolventa tohto štúdia. Rozprávanie o praktickej orientácii na spoločnosť s cieľom relevantne vzdelávať je až neslušným frázovaním.

O systéme vzdelávania mladých knihovníkov a ich uplatnení na trhu práce v súvislosti s odbornou kvalifikáciou píše Jekaterina Zapoľskaja (Bieloruská národná knižnica), čím sa do istej miery potvrdzujú naše obavy o skutočnom prepojení vzdelania s praxou. Možno sme prehnané kritickí, keďže nevieme, ako to v skutočnosti vyzerá aj inde. V Bielorusku a v Rusku sa vedecký titul kandidát vied (v súčasnosti u nás doktor filozofie) v minulosti udeľoval len v Moskve a Leningrade. Takéto vedecké hodnosti existujú aj v odboroch knižničná veda a informačné štúdie, v súčasnosti ich môžu absolventi získať už aj v Minsku na Bieloruskej štátnej univerzite kultúry a umenia. O knižnično-informatologických úspechoch univerzity (výstupom je 20 kandidačných, 1 habilitačná – habilitoval Roman Motulsky a 3 profesorské práce) informovali Míkolaj Jacevič a Viera Kasap. Opäť išlo len o enumeratívne (navyše nepresné, pretože v zhrnutiach vzájomné porovnávanie nesedia) sumarizovanie záverečných prác.

Dokumentáciu vzájomnej spolupráce univerzity v Minsku so zahraničnými inštitúciami sa usiluje usporiadať a priblížiť Jelena Kozlenko, pričom sa zameriava na vedecké výsledky bieloruských a zahraničných vedcov. Ani z tejto správy nevyplýva žiadny panoramatický obraz o vedeckej činnosti univerzity.

Je to už 11 rokov, čo vychádza *Vesnik*, a preto sa redakcia rozhodla zhodnotiť desaťročné úspechy a úlohu zverila Natalii Bieriozkinovej z Bieloruskej štátnej univerzity kultúry a umenia. V príspevku je viditeľná snaha o objektívne posúdenie uplynulej dekády, avšak napriek tomu boli hodnotenia bezdôvodne vysoké (vzhľadom na úroveň predchádzajúcich ročníkov). Hoci uvedenej edícii prajem, myslím si, že ich kvalita nie je až taká dobrá, i keď niektoré príspevky sú vskutku pozoruhodné. Vo všeobecnosti sa všetci snažíme vytvárať dojem, že to, čo chceme povedať, je nadmieru dôležité, preto po tejto stránke bieloruský almanach nepredstavuje nič nezvyčajné.

Sama autorka otvorene priznáva, že indexy vedeckej hodnoty publikácií v tomto periodiku nepatria k najvyšším. Celkovo je v zborníku 189 textov, z toho 160 (85 %) z pera bieloruských autorov, hlavne z Bieloruskej národnej knižnice v Minsku. Neuvádza sa však, koľko z nich bolo v bieloruskom a koľko v ruskom jazyku, pretože ruština prevláda aj v textoch domácich autorov.

Po rusky píšu i zahraniční prispievatelia, hlavne z Ruska, Ukrajiny, Poľska a Azerbajdžanu. Medzi citovanými autormi prevládajú Bielorusi – R. Motulsky, T. Kuzmič, zo zahraničných práve Rusi – J. Stoljarov, S. Miatlina, J. Melentjeva. V tomto regióne ide o pomerne známe mená.

Podstatné je, že periodikum tohto druhu vôbec existuje a udržiava si celkom slušnú odbornú a vedeckú úroveň. Sústreďuje sa najmä na otázky bieloruského knihovníctva, lebo práve to je dôležité. Pozitívne je aj vydávanie príspevkov (i keď len čiastočne) v bieloruskom jazyku, ktorých, dúfajme, bude časom viac, pretože k národnému prebudeniu, pravdepodobne, dôjde.

Preložil Mgr. Tomasz Trancygier

POZNÁMKY

- ¹ Wolf, Maryanne: *Reader, come home*. New York : Harper Collins, 2018.
- ² Marianne Wolfová hovorí o týchto úrovniach čítania: 1. dobrá, 2. priemerná, 3. ľahko prekonateľné problémy, 4. objavujú sa väčšie problémy, 5. veľké ťažkosti a problémy, 6. dyslexia.
- ³ Domnievam sa, že všetko sa zjavne naraz odmietnuť nedá.
- ⁴ Napríklad H. Fayol (1844 – 1925) a funkcie riadenia, H. Le Chatelier (1850 – 1936) a cyklus organizovanej činnosti, L. von Mises (1881 – 1973) a praxeologický cyklus.
- ⁵ Riaditeľom redakcie je L. Kiruchina a redakčnú radu vedie prof. Dr. R. Matulski, riaditeľ Národnej knižnice v Bielorusku, ktorý ako mladý knihovník absolvoval študijnú cestu do poľských knižničných centier a výskumných knižníc.

ČITATEĽSKÉ AKTIVITY ŠKOLSKÝCH KNIŽNÍC V ROKU 2020

MGR. ROZÁLIA CENIGOVÁ

The author introduces school library activities which were organized in 2020 by the Slovak Pedagogical Library on the occasion of the International Month of School Libraries together with the International Day of School Libraries. The activities were held within the framework of three projects: the common Czech and Slovak project entitled *Bookmark Connects Schools*, and the Slovak projects *Bookmark Connects Slovak Schools* and *The Most Interesting School Library Event*.

Keywords: school libraries; international projects; national projects; Bookmark Connects Schools; Bookmark Connects Slovak Schools; The Most Interesting School Library Event

- rozalia.cenigova@spgk.sk
- Slovenská pedagogická knižnica
- <http://www.spgk.sk/>

Slovenská pedagogická knižnica v Bratislave s cieľom pomôcť slovenským a českým učiteľom, vychovávateľom a školským knihovníkom získať zábavnou a hravou formou žiakov pre čítanie, upevniť ich dobrý vzťah ku knihám a motivovať ich, aby sa rozprávali o prečítanom a navzájom si odporúčali knihy, zorganizovala v priebehu októbra 2020 tri projekty zamerané na podporu kreatívneho čítania, z toho dva projekty realizovala pri príležitosti októbra ako *Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2020* a jeden pri príležitosti *Medzinárodného dňa školských knižníc* (26. októbra 2020). Do projektov sa zapojilo **1 158 slovenských a českých škôl** s celkovým počtom **122 312 účastníkov**. Uvedené projekty sú súčasťou aktivít *Národnej stratégie zvyšovania úrovne a kontinuálneho rozvíjania čitateľskej gramotnosti*, ktorej garantom je *Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky*.

ČESKO-SLOVENSKÝ PROJEKT ZÁLOŽKA DO KNIHY SPÁJA ŠKOLY

Prvým medzinárodným projektom bol **11. ročník česko-slovenského projektu Záložka do knihy spája školy** na tému *Radosť z čítania ukrytá vo veršoch básní alebo v próze*. Slovenská pedagogická knižnica ho zorganizovala v spolupráci s **Knižnicou Jiřího Mahena v Brne** pre slovenské a české základné školy a osemročné gymnáziá pri príležitosti *Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2020*. Cieľom česko-slovenského projektu bolo predovšetkým nadviazať kontakty medzi prihlásenými školami a podporiť čítanie prostredníctvom výmeny záložiek do kníh, ktoré mohli žiaci vyrobiť ľubovoľnou technikou a vymeniť si ich s rovesníkmi z partnerskej školy z Českej republiky alebo Slovenskej republiky. Zobrazený motív na záložke mal zodpovedať vyhlásenej téme, t. j. súvisel s určitým literárnym textom alebo knižným hrdinom z prečítanej knihy na danú tému. Zámerom projektu bolo aj bližšie poznávanie českého a slovenského jazyka, literatúry, histórie, kultúry, regionálnych zvykov či života žiakov v Českej republike alebo v Slovenskej republike. Školy mohli využiť česko-slovenský projekt aj formou prierezovej témy v rámci Školského vzdelávacieho programu alebo ako súčasť školského projektu.

Do česko-slovenského projektu sa prihlásilo **940 škôl** s celkovým počtom **106 879 žiakov**, z toho bolo **246 českých škôl** s celkovým počtom **23 810 žiakov** a **694 slovenských škôl** s celkovým počtom **83 069 žiakov**.

Žiaci vyrábali záložky buď v rámci riadneho vyučovania v školách, alebo doma počas nariadenej dištančnej výučby. Najmladší žiaci poväčšine na záložkách stvárňovali obľúbené postavy z rozprávkových kníh alebo z príbehov o zvieratkách, ktoré si požičali zo svojej školskej knižnice alebo priniesli z domácej knihovničky. Starší žiaci a mladší gymnazisti sa zase inšpirovali motívmi z dobrodružných, vedecko-fantastických príbehov či dievčenských románov. Viacerí žiaci pracovali buď s jednotlivými básňami, alebo aj celými básnickými zbierkami. Mnohí z nich písali na zadnú stranu záložiek názov knihy, meno autora a často aj kontaktné údaje na sociálne siete, aby mohli vzniknuté priateľstvo medzi sebou prehľbovať.

Súčasťou výroby záložiek boli v októbri počas prezenčného vyučovania v základných školách napríklad hodiny hlasného čítania, literárne kvízy, recitačné alebo čitateľské súťaže, dramatizácie rozprávok, tvorba leporel podľa námetu z prečítaných príbehov, písanie vlastných príbehov alebo čitateľských denníkov, tvorba literárnych prezentácií či powerpointových prezentácií, ktoré zachytávali priebeh prípravy záložiek, prípadne žiacke besedy o obľúbených knihách. Mnohí školskí koordinátori v spolupráci s vyučujúcimi slovenského jazyka, anglického jazyka či českého jazyka pripravili vyučovacie hodiny, na ktorých sa snažili predstaviť svojim žiakom rodný jazyk pridelenej českej či, naopak, slovenskej partnerskej školy spolu s najznámejšími spisovateľmi a básnikmi.

Z celej širokej škály **originálnych, vtipných a inšpirujúcich aktivít**, ktoré zorganizovali školskí koordinátori v spolupráci so svojimi spolupracovníkmi v jednotlivých školách v **Českej republike**, môžeme spomenúť tieto:

- V **Materskej a Základnej škole pri Fakultnej nemocnici v Brne** výrobu záložiek sprevádzalo čítanie kníh, ktoré žiakov veľmi bavilo. Záložky vyrábali s láskou a mysleli pritom na radosť, ktorú ich záložka vyvolá u obdarovaného kamaráta zo slovenskej partnerskej školy. Zvlášť sa tešili na čítanie z dvoch darovaných slovenských kníh.
- V **Základnej škole Bouzov** sa do projektu zapojili všetci žiaci školy. Do ich výroby sa pustili

s veľkým nadšením a na záložky sa snažili nakresliť nejaký obrázok zo svojej najobľúbenejšej knihy. Pri ich tvorbe im učitelia čítali rozprávku v slovenskom jazyku.

- V **Základnej škole a Materskej škole Lánov** sa žiaci snažili na záložkách zachytiť motívy z krásnych básní obľúbeného českého spisovateľa Františka Hrubína, a tak priblížiť jeho literárnu tvorbu kamarátom zo Slovenska.
- V **Tyršovej základnej škole v Brne** sa na začiatku tvorby záložiek každý žiak zamyslel nad tým, ktorá kniha, príbeh či literárny hrdina mu urobil v minulosti radosť a následne si vybral námet, ktorý výtvarne stvárnil. Na druhú stranu záložky vždy uviedol názov knihy a jej autora. Na hodine českého jazyka žiaci ešte písali krátke listy, v ktorých sa stručne predstavili rovesníkom zo Slovenska a zároveň uviedli dôvody, prečo si vybrali danú knihu ako námet pre svoju záložku.
- V **Základnej škole pre telesne postihnutých v Opave** sa školská koordinátorka spolu s ostatnými učiteľmi snažila prispôbiť aktivity zamerané na podporu kreatívneho čítania zloženiu a mentálnym schopnostiam žiakov v jednotlivých triedach. Každý žiak sa mohol poradiť o svojom návrhu na záložku (v podobe najobľúbenejšej knihy alebo knižničného hrdinu) s učiteľkou. Partnerskú slovenskú školu najskôr spoznávali prostredníctvom spoločného pozerania jej webových stránok, potom s ňou udržiavali emailovú komunikáciu. Darované priateľské záložky vystavili v zborovni, aby si ich mohli pozrieť všetci vyučujúci, následne boli rozdane žiakom.
- Vo **Fakultnej základnej škole na ulici Medzi školami v Prahe** žiaci vyrábali záložky v tvorivej čitateľskej atmosfére. Druháci sa najskôr naučili básničku a potom na jej motívy vytvorili záložku. Tretiaci písali rýmované priania na záložku s tým, že slovenských kamarátov potešia a podporia ich radosť z čítania. Záložky vyrábali na hodinách výtvarnej výchovy, českého a anglického jazyka.
- V **Gymnáziu Humpolec** sa venovali žiaci výrobe záložiek spolu so svojimi učiteľmi počas vyučovacích hodín českého jazyka. Výrobu záložiek doplnili prácou s obľúbenými knihami a zbierkami básní, pričom na záložku sa snažili preniesť časť deja alebo aspoň hlavnú myšlienku z básne či prózy.

Priblížme si aj **originálny, tvorivý a inšpirujúci prístup** slovenských školských koordinátorov, pe-

dagógov a vychovávateľov na podporu kreatívneho čítania a vytvárania priateľstva s pridelenou českou partnerskou školou:

- Riaditeľka **Základnej školy v Janovciach** Daniela Maníková a zároveň aj školská koordinátorka česko-slovenského projektu začala spoločne so žiakmi na hodinách čítania čítať pôvodnú verziu (v českom jazyku) knihu *Psíček a mačička* od českého spisovateľa Josefa Čapka. Potom si na interaktívnej tabuli pozreli kreslenú rozprávku *Mach a Šebestová* v českom jazyku. Napokon so žiakmi diskutovala o podobnostiach a odlišnostiach slovenského a českého jazyka. Na vlastivednej mape si ukázali Českú republiku a zvlášť Ústecký kraj, v ktorom žijú ich kamaráti zo **Základnej školy a Materskej školy Chbany**. Do balíka so záložkami pribalili okrem knihy *Danka a Janka* od Márie Ďuríčkovej aj sladkosti a zaujímavé knihy o obci Janovce a blízkom regióne, ktoré daroval starosta obce.
- Školská koordinátorka Kamila Komarová zo **Základnej školy v Spišskom Podhradí** sa spolu so svojimi žiakmi najskôr venovala čítaniu básní od Sama Chalupku a Jána Smreka. Potom sa žiaci snažili vyrobiť záložky podľa svojich možností, schopností a zručností na motívy prečítaných básní *Turčín Poničan* a *Oči*. K záložkám, ktoré boli určené pre ich českých kamarátov z **Masarykovej základnej školy v Lanžhote**, pribalili aj magnetku so Spišským hradom, pohľadnice a prospekty o kultúrnych pamiatkach Spišského Podhradia, Spišskej Kapituly a Levoče.
- V **Základnej škole a Gymnáziu s vyučovacím jazykom maďarským v Bratislave** chystali záložky pre českých kamarátov zo **Základnej školy a Materskej školy v Roztokoch** štvrtáci spolu s piatakmi. Žiaci si vybrali motívy na záložky z kníh, ktoré si požičali zo školskej knižnice alebo si ich priniesli z domu. S radosťou čítali básne z detského ilustrovaného časopisu *Slniečko*, príbehy o zvieratkách a taktiež aj knihy, ako napríklad *Harry Potter*, *Lujza a Lotka*, *Eliáš a babička z vajíčka*. Jednotlivé triedy si zároveň pripravili prezentáciu obľúbených kníh. Piataci, keďže koncom októbra museli prejsť na dištančnú formu vzdelávania, urobili prezentáciu kníh online formou, ktorú si zároveň mohli pozrieť a vypočuť aj niektorí rodičia.
- Riaditeľka **Základnej školy v Osuskom** Dana Jamrichová, súčasne aj školská koordinátorka

česko-slovenského projektu na podporu kreatívneho čítania žiakov, vybrala knihu *Magdalénka a škriatkovia* od českej spisovateľky Libuše Friedovej. Dielo si spoločne prečítali počas vyučovania, pričom každý žiak dostal za úlohu prečítať určitú časť textu. Nasledovala živá diskusia o jednotlivých príbehoch a žiaci začali na záložkách maľovať vybrané motívy z prečítanej knihy. Do balíka so záložkami pre českých kamarátov zo **Základnej školy a Materskej školy v Žďari nad Sázavou** vložili aj fotografie, ktoré vznikli počas výroby záložiek, pohľadnice obce, sprievodný list spolu s knihou *Magdalénka a škriatkovia* v slovenskom preklade.

- V **Základnej škole s materskou školou v Bohdanovciach nad Trnavou** si učiteľky v jednotlivých triedach vopred vybrali rozprávky a básne a žiaci ich po prečítaní zobrazovali na záložkách určených pre českých kamarátov zo **Základnej školy a Materskej školy v Radoniciach**. Napríklad žiaci z 1. A si spoločne prečítali rozprávku *Medovníkový domček*. Žiaci z 1. B si s učiteľkou prečítali *Rozprávky štrbavej opičky* od Jany Šrámovej a *Ako išlo vajce na vandrovkú* od Pavla Dobšinského. Druháci si prečítali báseň *Topánky* od Márie Rázusovej-Martákovej. Tretiaci čítali rozprávky *O kozliatkach* a *Červená Čiapočka* a dokonca si zahrali aj krátke divadielko na motívy prečítaných rozprávok. Štvrtáci si v školskej knižnici prečítali básne *Žabiatko* a *Čin-Čin* od Ludmily Podjavorinskej.
- V **Základnej škole v Mučíne** sa na začiatku realizácie česko-slovenského projektu snažili získať čo najviac informácií o pridelenej **Základnej škole Pravlov** z Českej republiky, preto si spoločne pozreli webové stránky školy a obce. Potom sa zúčastnili besedy o živote a tvorbe Ludmily Podjavorinskej a následne si v školskej knižnici prečítali zveršované príbehy *Žabiatko*, *Čin-Čin* a *Do školy*. Mladší žiaci sa dokonca zúčastnili súťaže v prednese básní a starší žiaci zase nacvičili divadelné predstavenie *Žabiatko*. Českým kamarátom vyrobili záložky s tematikou ich obľúbených príbehových postáv zo spomínanej tvorby Ludmily Podjavorinskej. Záložky poslali spoločne so sprievodným listom i s knihou o regióne Novohrad a obci Mučín.
- Školská knihovnička Ľubomíra Valasová a zároveň aj školská koordinátorka česko-slovenského projektu zo **Základnej školy sv. Cyrila a Metoda v Spišskej Novej Vsi** najskôr pripra-

vila powerpointovú prezentáciu patronátneho mesta Moravský Krumlov, ktorú si následne pozreli všetci žiaci spolu s triednymi učiteľmi. A aby prezentácia nebola samoučelná, ukryla v nej otázku, ktorú mohli žiaci zodpovedať a dostať sa do žrebovania o vecné ceny. Okrem mnohých zaujímavostí o spomínanom meste sa dozvedeli, ako vyzerá ich partnerská **Základná škola na Kláštornom námestí v Moravskom Krumlove**, koľko žiakov ju navštevuje a do akých zaujímavých aktivít sa zapájajú. V rámci 1. stupňa si žiaci rozdelili knihy požičané zo školskej knižnice. Napríklad prvákom učiteľka čítala knihu *Gulko Bombulko*, ktorý bol inšpiráciou pri zhotovovaní záložky. Ich spolužiaci z paralelnej triedy si po prečítaní rozprávky *Drevený zámoček* zahrali aj divadielko podľa prečítaného príbehu. Druháci si prečítali knihu od Ludmily Podjavorinskej *Čin-Čin*,

11. ročník česko-slovenského projektu Záložka do knihy spája školy: *Radosť z čítania ukrytá vo veršoch básní alebo v próze* (Základná škola v Mučíne)

11. ročník česko-slovenského projektu Záložka do knihy spája školy: *Radosť z čítania ukrytá vo veršoch básní alebo v próze* (Základná škola s materskou školou v Lazanoch)

pričom nezbedného Čina sa snažili pomocou perokresby znázorniť na záložkách. Tretiaci si po prečítaní viacerých kníh od Daniela Heviera vybrali niektoré vtipné príbehy na záložky, aby ich kamaráti z Moravského Krumlova spoznali krásnu slovenčinu. Štvrtáci najprv pred spolužiakmi odprezentovali knihu, ktorá ich v poslednom čase oslovila, potom sa ju snažili vyobraziť na záložke.

Takmer všetky školy pribalili k záložkám informačné brožúrky a propagačné materiály o škole alebo obci či meste, obrazové publikácie zo svojich regiónov, rozprávkové knihy, odborné publikácie, edukačné pexesá, cédečka s ľudovými rozprávkami, školské časopisy, detské časopisy (napr. *Včielka*, *Slniečko*), rôzne darčkové predmety, sprievodné priateľské listy a fotografie žiakov z priebehu tvorby záložiek alebo už s vyrobenými záložkami. Väčšina školských koordinátorov priateľské záložky odprezentovala pred členmi školskej komunity vo forme

výstaviiek alebo násteniek v jednotlivých triedach, na chodbách škôl či v priestoroch školských knižníc. Taktiež aj na webových sídlach škôl uverejňovali fotografie a krátke správy o priebehu realizácie česko-slovenského projektu. Niektorí podporili kreatívne čítanie vo svojej škole vo forme článkov (vrátane fotografií záložiek), ktoré boli uverejnené v školských časopisoch a dokonca aj v regionálnych novinách (napr. *Topolčianske noviny*, *MY Kysucké noviny*, *MY Horehronie*, *MY Trenčín*).

Školskí koordinátori partnerských škôl sa zhodli na tom, že po skončení česko-slovenského projektu by i naďalej radi prehlbovali vytvorené priateľstvo medzi školami, a to realizáciou rôznych aktivít. Napríklad česká školská koordinátorka Jaroslava Hrušovská z **Materskej školy a Základnej školy Žihobce** navrhla slovenskej kolegyni z **Gymnázia Ladislava Dúbravu v Dunajskej Strede**, aby si občas vymenili obrázky od žiakov, napísali zopár riadkov, aby sa žiaci priebežne zoznamovali s oboma jazykmi. Dokonca navrhla, aby si v budúcom roční-

ku česko-slovenského projektu opäť vymenili navzájom záložky, a tak by nemuseli striedať školy. Iní školskí koordinátori zase proponovali partnerským školám spoločnú návštevu školského výletu alebo vzájomného výmenného pobytu slovenských žiakov do Česka, či naopak, českých žiakov na Slovensko, keď sa skončí pandémia.

Celkové hodnotenie i výber z dobrovoľného hodnotenia projektu v 347 českých a slovenských školách spolu s fotografiami z priebehu výroby záložiek a s fotografiami s najkrajšími záložkami je dostupný na webovej stránke Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave (www.spgk.sk) v časti Školské knižnice, link Česko-slovenský projekt Záložka do knihy spája školy.

CELOSLOVENSKÝ PROJEKT ZÁLOŽKA DO KNIHY SPÁJA SLOVENSKÉ ŠKOLY

Druhým čitateľským projektom, ktorý zorganizovala Slovenská pedagogická knižnica pri príležitosti októbra ako *Medzinárodného mesiaca školských knižníc 2020*, bol 9. ročník celoslovenského projektu *Záložka do knihy spája slovenské školy* na tému *Osobnosti a diela slovenskej dramatickej tvorby*. Cieľom bolo nadviazať priateľské kontakty medzi slovenskými strednými školami a podporiť čítanie prostredníctvom výmeny záložiek do kníh. Žiaci pri ich výrobe využili rozmanité výtvarné techniky, pričom vyhlásenú tému mohli rozšíriť aj o 100. výročie založenia Slovenského národného divadla a 190. výročie prvého ochotníckeho predstavenia na Slovensku.

Do projektu sa prihlásilo **162 stredných škôl s celkovým počtom 8 431 žiakov**.

Výroba záložiek bola rozšírená a neskôr obohatená o rôzne čitateľské aktivity, ako napríklad žiacke besedy o prečítaných knihách, prezentácie o najznámejších divadelných osobnostiach, krátke referáty, slohové práce alebo powerpointové prezentácie, vyučovacie hodiny zamerané na zoznamovanie sa s inscenačnou tvorbou profesionálneho divadelníctva na Slovensku, inscenácie, osobnosti divadiel, podujatia a festivaly alebo ochotnícke predstavenia v jednotlivých kútoch Slovenska.

Originálne, kreatívne, inšpiratívne aktivity, úžasný prístup školských koordinátoriek i koordinátorov a realizovanie zmysluplného a šlachetného poslania celoslovenského projektu približujú tieto príklady:

- Školská koordinátorka Mária Lenartová z **Obchodnej akadémie v Humennom** s kolegami motivovala žiakov na hodinách slovenského jazyka a iných humanitných predmetov (spoločenská komunikácia, dejepis, cudzie jazyky) k čítaniu krásnej a odbornej literatúry, ktorá bola zameraná na významné výročia v slovenskom divadelníctve v roku 2020. Možno spomenúť 170. výročie vzniku 1. ochotníckeho divadla v Liptovskom Mikuláši, 100. výročie založenia Slovenského národného divadla či 75. výročie vzniku Štátneho divadla v Košiciach. Žiaci si pripravili prezentáciu o obľúbenej významnej osobnosti slovenského divadelníctva (napr. o Andrejovi Bagarovi, Jankovi Borodáčovi, Hane Meličkovej, Jozefovi Krónerovi, Karlovi Machatovi, Martinovi Hubovi, Jankovi Koleníkovi, Robertovi Rothovi a i.) a predstavili ju rovesníkom počas vyučovacej hodiny. Žiaci taktiež čítali diela slovenských dramatikov (napr. od Jozefa Gregora Tajovského, Ivana Bukovčana, Jána Palárika, Júliusa Satinského), ktoré si vypožičali zo školskej knižnice. Záložky si vymenili s kamarátmi z **Obchodnej akadémie Dušana Metoda Janotu v Čadci**. Do balíka im pribalili aj propagačné materiály o škole, meste a prírodných krásach Hornozemplínskeho regiónu, drobné upomienkové predmety, perá a tašky.
- Školská koordinátorka Lucia Szentesi zo **Súkromnej obchodnej akadémie z Prešova** ešte počas prezenčného štúdia zrealizovala na podporu kreatívneho čítania hodinový čitateľský piknik s heslom „*Kniha a dobré jedlo, no čo viac človek potrebuje*“. Každý žiak si priniesol knihu, ktorú aktuálne čítal alebo ktorá patrila medzi jeho najobľúbenejšie. Žiaci počas dištančného vzdelávania mali vytvoriť záložku na vyhlásenú tému pomocou bezplatnej webovej platformy Canva, ktorá je určená na tvorbu grafického materiálu. Školská koordinátorka odporučila, aby pri tvorbe využívali elektronickú literatúru sprístupnenú Literárnym informačným centrom a posielali jej online návrhy záložiek, ktoré neskôr vytlačila a poslala kamarátom do **Obchodnej akadémie v Trebišove**.
- Školská koordinátorka Katarína Goodspeed zo **Strednej odbornej školy pedagogickej v Lučenci** sa so žiakmi z 1. ročníka dohodla, že v rámci celo-

slovenského projektu sa budú venovať len jednej osobnosti dramatického umenia z ich Novohradskej župy, a to Júliusovi Pántikovi. Najskôr si pozreli niekoľko častí československého rodinného televízneho seriálu *Bambulkiné dobrodružstvá* z roku 1982, potom sa zoznámili s Bambulkou aj prostredníctvom knižnej publikácie, ktorú napísal Peter Guldan. Formou dramatického čítania si „vyrozprávali“ jednu z Bambulkiných príhod a podrobnejšie sa porozprávali o pôsobení Júliusa Pántika na scéne činohry Slovenského národného divadla.

- Školská koordinátorka Lucia Danková zo **Súkromnej strednej odbornej školy pedagogickej v Topoľčanoch** počas prezenčného vyučovania inšpirovala žiakov najmä ochotníckym naivným divadlom. Žiaci sa sústredili predovšetkým na tvorbu *Radošinského naivného divadla* a jeho zakladateľa Stanislava Štepku. Na záložkách sa usilovali znázorniť názvy najznámejších hier originálneho autorského divadla, ako boli napríklad *Jááánošítik*, *Človečina*, *Slovenské tango*, *Ženské oddelenie*. Pre dištančné vzdelávanie poslali záložky kamarátom zo **Strednej odbornej školy hotelovej v Hornom Smokovci** v náhradnom termíne začiatkom roka 2021.
- Pre školskú koordinátorku Henrietu Mandákovú z **Gymnázia arm. gen. L. Svobodu v Humennom** a jej žiakov sa stal uvedený celoslovenský projekt už tradíciou, pretože sa doň každoročne zapájajú. Pri tvorbe záložiek sa tentoraz inšpirovali mnohými známymi osobnosťami z ich domáceho prostredia, ako aj z činnosti slovenského divadelníctva. Na hodinách dejepisu, slovenského jazyka a literatúry či umenia a kultúry si spoločne pripomenuli významné osobnosti, ktoré prispeli k rozvoju slovenského divadelníctva. Následne žiaci na záložkách stvárňovali tváre Jozefa Gregora Tajovského, Ivana Stodolu či Jána Palárika. Záložky si vymenili s rovesníkmi z **Gymnázia Karola Štúra v Modre**. Celoslovenský projekt bol podporený aj ich školskou knižnicou, v ktorej mohli žiaci počas prezenčného vzdelávania získavať informácie o významných osobnostiach a dielach slovenskej dramatickej tvorby.
- Školská koordinátorka a zároveň aj školská knihovníčka Margita Košútová zo **Strednej odbornej školy v Pruskom** podnietila žiakov k čítaniu krásnej a odbornej literatúry, ktorá sa týkala tvorby najvýznamnejších slovenských dramatikov. Na záložky žiaci kreslili nielen našich známych

autorov divadelných hier, ale aj najznámejšie divadelné postavy. Rovnako sa snažili zachytiť prostredie, v ktorom sa odohrával dej jednotlivých hier, prípadne zobrazovali rekvizity, bez ktorých by divadelné hry neboli úplné a dokonalé. Kamarátom zo **Strednej odbornej školy agrotechnických a gastronomických služieb z Pribenika** poslali spolu so záložkami aj propagačné materiály o študijných odboroch školy, brožúru, ktorá bola venovaná 70. výročiu jej založenia a drobné upomienkové predmety.

- Školská koordinátorka Janka Petříková zo **Strednej odbornej školy obchodu a služieb v Martine** pri prihlasovaní do celoslovenského projektu mala pripravené mnohé aktivity na podporu kreatívneho čítania a poznávania osobností a diel slovenskej dramatickej tvorby, ale v obmedzenom režime dištančného vzdelávania sa jej podarilo v spolupráci so žiakmi zrealizovať len niektoré z nich. V septembri 2020 absolvovali návštevu Slovenského komorného divadla v Martine, kde si pozreli divadelné predstavenie *Spalovač mŕtvol*, a urobili veľkú nástenku k 100. výročiu založenia Slovenského národného divadla, inštalovanú v priestoroch hlavnej chodby školy, aby si ju mohli pozrieť všetci členovia školskej komunity. Na vyučovacích

9. ročník celoslovenského projektu Záložka do knihy spája slovenské školy: *Osobnosti a diela slovenskej dramatickej tvorby* (Gymnázium J. M. Hurbana v Čadci)

9. ročník celoslovenského projektu Záložka do knihy spája slovenské školy: *Osobnosti a diela slovenskej dramatickej tvorby* (Obchodná akadémia v Michalovciach)

hodinách sa oboznámili s dramatickou tvorbou slovenských autorov (napr. Jozefa Gregora Tajovského, Jána Chalupku, Jána Palárika, Ivana Bukovčana, Ivana Stodolu). Ich najznámejšie divadelné hry žiaci predstavili v krátkych powerpointových prezentáciách. Do balíka so záložkami, ktoré venovali najmä 100. výročiu založenia Slovenského národného divadla, pribalili ešte výrobky žiakov z jednotlivých študijných odborov (operátor tlače, polygraf – knihár, grafik tlačových médií), školské reklamné predmety, zápisníky, perá, vianočné pohľadnice a šperkovnicu. Pri balení zásielky pre rovesníkov zo **Súkromnej spojenej školy EDURAM z Krompách** pomáhali aj žiaci zo študijného odboru obchodný pracovník.

Slovenská pedagogická knižnica poslala 16. decembra 2020 zúčastneným stredným školám pokyn, aby si všetky školy, ktorým sa dovtedy nepodarilo vymeniť záložky s priradenou partnerskou školou, dohodli nový termín výmeny záložiek, a to až po návrate z dištančného vzdelávania do škôl v priebehu roka 2021. Celoslovenský projekt majú naďalej vnímať ako priateľský projekt, ktorého cieľom je podpora kreatívneho čítania, nadväzovanie nových priateľstiev a čestné plnenie si záväzkov, ktoré z neho vyplývajú. Celkové hodnotenie i výber z 83 dobrovoľných hodnotení celoslovenského projektu strednými školami spolu s fotografiami z priebehu výroby záložiek

a s fotografiami najkrajších záložiek je dostupný na webovej stránke Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave (www.spgk.sk) v časti Školské knižnice, link Celoslovenský projekt Záložka do knihy spája slovenské školy.

CELOSLOVENSKÝ PROJEKT NAJZAUJÍMAVEJŠIE PODUJATIE ŠKOLSKEJ KNIŽNICE

Pri príležitosti *Medzinárodného dňa školských knižníc* (26. októbra 2020) zorganizovala Slovenská pedagogická knižnica 16. ročník celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* na tému *Radosť ukrytá v podpore čítania a vzdelávania školskou knižnicou*. Záštitu nad ním prevzalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Cieľom projektu bolo zábavnými formami práce s knihou podporiť u žiakov dobrý a trvalý vzťah ku knihe, školskej knižnici, k čítaniu a poznávaniu nového. Do celoslovenského projektu, ktorý propagovali aj vyššie územné celky, školské úrady a okresné úrady v sídle kraja – odbory školstva, informačný portál Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a knižničný portál *InfoLib*, sa do 21. októbra 2020 prihlásilo **129 školských knižníc** zo základných a stredných škôl. Keďže na základe vyhlásenia vlády Slovenskej republiky museli prejsť z dôvodu zhoršenej epidemickej situácie v súvislosti s ochorením Covid-19 stredné školy a 2. stupeň základných škôl na dištančnú výučbu, nemohlo mnoho prihlásených školských knižníc zorganizovať pripravené podujatia. Oslavu *Medzinárodného dňa školských knižníc* reálne zorganizovalo **56 školských knižníc** v základných a stredných školách s celkovým počtom **7 002 účastníkov podujatí**.

Odborná komisia hodnotila každé podujatie v troch kategóriách, a to **súlad podujatia s vyhlásenou témou, originalitu a vtipnosť realizovaného podujatia a úroveň opisu podujatia z formálnej stránky** – úplnosť povinných údajov. Po sčítaní bodov bolo určené výsledné poradie zúčastnených školských knižníc. Prvým siedmim oceneným školským knižniciam darovala Slovenská pedagogická knižnica

knižné publikácie v celkovej sume 2 000 € podľa ich vlastného výberu. Ďalším piatim oceneným školským knižniciam darovali partneri celoslovenského projektu knižné publikácie v celkovej sume 610 €.

Z prvého miesta sa radovala **Školská knižnica Základnej školy v Nesvadoch**, ktorá zorganizovala podujatie *Kufřík plný radosti*. Jej cieľom bolo podporiť kreatívne čítanie a interaktívnu prácu s rozprávkovými knihami. Hlavnými aktérkami množstva rôznych vtipných a originálnych aktivít boli rozprávkové bytosti ježibaba, trpaslík a Červená čiapočka, ktoré účastníkov preniesli do čarovného sveta rozprávok. Žiaci vyhľadávali názvy kníh, mená spisovateľov, prekladateľov a ilustrátorov, prekladali české slová do slovenčiny, čítali úryvky z rozprávkových kníh, odpovedali na otázky súvisiace s prečítaným textom a písali list dobrej princeznej Arabele. Taktiež riešili rozmanité slovné hlavolamy a vedomostné literárne kvízy. Tvorivé a zábavné úlohy ukončili slávnostnou módnou prehliadkou v kostýmoch rozprávkových bytostí, maľovaním obrázkov a písaním prianí pre svoju školskú knižnicu. Nakoniec všetky obrázky a listy vložili do kufříka radosti. Štvrtáčka Natália o podujatí napísala: „*Bol to super deň. Hrali sme sa. A dokonca sme si z kníh urobili studničku múdrosti.*“

Druhému miestu sa potešila **Školská knižnica Základnej školy v Loku**, ktorá zorganizovala podujatie *Čítame, tvoríme, hráme sa a učíme*. Žiaci najskôr vytvárali papierovú knihu z listov, ktoré vypracovali buď samostatne, alebo skupinovo v triedach, pričom zábavné úlohy na jednej strane zodpovedali ich čitateľským zručnostiam a na druhej strane súviseli s príbehmi z knihy *Mimi a Líza*. Žiaci z 1. ročníka vyfarbovali rozprávkové postavy, ktoré vystupovali v uvedenom príbehu. Žiaci z 2. ročníka doplňovali vynechané slová z úryvku knihy a navrhovali jej nový obal. Zaujímavá bola spoločná aktivita žiakov z 3. a 4. ročníka s cieľom napísať blahoželanía k narodeninám jednej z hlavných postáv príbehu a odpovedať na kvízové otázky zo spomínanej knihy. Z najlepšie vypracovaných úloh a kresieb bola napokon vytvorená papierová knižka. Najlepší recitátori z 2. a 4. ročníka nahlas čítali úryvky z knihy *Mimi a Líza*. Učitelia ich čítanie nahráli a zvukový záznam priložili k odfoteným obrázkom z papierovej knižky. Interaktívne podujatie bolo ukončené spoločným pozeraním vytvorenej papierovej knižky a vypočutím audioknižky. Tretiačka Vierka o podujatí povedala: „*Dnes bol zábavný deň. Veľmi som si*

ho užila. Najskôr sme čítali rozprávku o Mimi a Líze. A potom som tvorila obrázok k rozprávke a hrala sa. Bola by som rada, keby sme sa aj inokedy hrali rôzne hry. Vždy by som si spomenula na tento deň.“

Z tretieho miesta sa tešila **Školská knižnica Spojenej školy internátnej v Bytči**, ktorá zorganizovala podujatie *V krajine rozprávok*. Akcia pozostávala z rôznych originálnych, vtipných a inšpirujúcich aktivít, ktoré boli zamerané na podporu kreatívneho čítania a na prácu s knihou. Na začiatku si žiaci spoločne prečítali rozprávku *O drevenom zámočku* a potom si v kostýmoch zvieratiek zahráli celý rozprávkový príbeh. Žiakov prípravného a 1. ročníka navštívil rozprávkový trpaslík Hugo, ktorý si spolu s nimi zahrál rozprávku *O kohútikovi a sliepočke*. Pri hre využili papierové bábky a spoločne sa rozprávali aj o význame čítania, o obľúbených rozprávkach a o dôležitosti fungovania ich školskej knižnice. Žiaci 2. a 3. ročníka si prečítali *Rozprávku o veľkej repe*, vypočuli si jej audio nahrávku a skúsili si aj jej dramatizáciu. Štvrtáci si spoločne zahráli rozprávku *O Červenom hrebienku*. Z jej ilustrácií vytvorili leporelo o chránených zvieratkách. Žiak Peťko na margo uvedených aktivít vo svojom hodnotení napísal: „*Dnes sa mi v škole veľmi páčilo. Čítali sme si krásnu rozprávku. Pri čítaní sme sa striedali. Kreslili sme aj obrázok kohútika. A zahráli sme sa, ako kohútik urobil pirôžky na smotane. Bolo to fajn.*“

Na štvrtom mieste sa umiestnila **Školská knižnica Špeciálnej základnej školy v Trstíne**. Školská knižnička na začiatku podujatia *S knihou je deň krajší* porozprávala žiakom o histórii osláv *Medzinárodného dňa školských knižníc* a aj o živote slovenského básnika a predstaviteľa romantizmu Andreja Sládkoviča. Z powerpointovej prezentácie sa žiaci dozvedeli o najdôležitejších udalostiach jeho života a najznámejších literárnych dielach (*Detvan, Marína, Nehaňte ľud môj*). Riaditeľ školy recitoval verše z básnickej skladby *Marína* a po prednese nasledovala diskusia o Sládkovičovej tvorbe, ktorá bola ukončená pozeraním videa so zrapovanými básnickými veršami z *Maríny*, ako aj tvorbou vlastnej knihy o živote, láskach a tvorbe Sládkoviča. Dvanásť žiakov taktiež súťažilo v recitácii poézie a prózy. Podujatie po vyhodnotení súťaže ukončili žiačky 2. a 3. ročníka divadelným predstavením *Snehulienka a sedem trpaslíkov*. Žiačka Barbora hodnotila oslavu *Medzinárodného dňa školských knižníc* týmito slovami: „*Dnes bol krásny deň. V školskej*

knížnici sme recitovali, čítali sme si a spievali slovenské, rómske i ruské piesne. Videla som aj úžasné divadelné predstavenie. Všetko sa mi páčilo.“

Piate miesto obsadila **Školská knižnica Základnej školy na Májovom námestí v Prešove**. Podujatie *Hovoríť striebro, čítať zlato* pozostávalo z čítania kníh rôznych žánrov, dramatizácie príbehov a plnenia rozmanitých a vtipných zábavných úloh žiakmi z jednotlivých ročníkov podľa vopred pripraveného scenára. Žiaci z 1. a 2. ročníka najskôr hrali hru na slovnú reťaz, potom si prečítali rozprávku *Rukavička*, ktorú ilustrovali a zdramatizovali. Niektorí žiaci pred spolužiakmi odprezentovali svoju obľúbenú knihu. Žiaci z 3. ročníka pracovali so slovenskými príslovia-mi a porekadlami. Snažili sa zistiť ich pôvod a zároveň aj uplatnenie v súčasnosti. Žiaci zo 4. ročníka začali školskú oslavu čítaním textov o Veľkomoravskej ríši. Pokračovali tvorbou vedomostného kvízu k uvedenej literárnej téme a pokúsili sa nakresliť šperky a obydlia z čias Veľkej Moravy. Celé podujatie sprevádzala takzvaná zlatá reťaz, ktorá visela na hlavnej chodbe školy. Tvorili ju napísané príslovia, porekadla, pranos-tiky, veršovanky a hádanky na výkresoch. Zámerom jej tvorcov bolo umocniť v žiakoch radosť z kreatívneho čítania a vzdelávania zábavnou formou škol-skou knižnicou. Žiačka Júlia zo 4. ročníka ich prácu takto pozitívne ohodnotila: „*Veľmi sa mi páčila reťaz na chodbe. Bolo zábavné čítať poučné a vtipné vety na papieroch, ktoré sa pohybovali vo vzduchu.*“

Na šiestom mieste sa umiestnila **Školská knižnica Základnej školy s materskou školou v Krasňanoch**, ktorá zorganizovala podujatie *Pod lupou starých det-ských kníh – návrat do minulosti*. Uvedené podujatie tvorilo množstvo vtipných a originálnych aktivít za-meraných na podporu kreatívneho čítania a zábav-ného vzdelávania žiakov v jednotlivých ročníkoch. Napríklad žiaci z 1. ročníka sa fiktívnym spôsobom túlili po literárnej mape Európy. Svoju takzvanú lite-rárnu prechádzku začali v Prahe. V hlavnom meste Českej republiky sa zoznámili s tamojším spisovate-ľom Josefom Čapkovičom a jeho krásnymi rozprávkami. Potom sa vydali do Varšavy. V Poľskej republike objavili domácich spisovateľov Alexandra a Danielu Mizielinských a ich zaujímavé diela. Následne sa vydali do Budapešti, kde sa v hlavnom meste Maďar-skej republiky zoznámili s tvorbou spisovateľky Evy Janikovszkej. Literárne potulky ukončili vo Viedni. V hlavnom meste Rakúska sa stretli so spisovateľkou detských kníh Christine Nöstinger. Prváci sa nielen

zoznamovali s významnými spisovateľmi na európ-skej literárnej mape, ale aj objavovali najznámejšie rozprávkové bytosti v jednotlivých štátoch Európy. Dokonca vyrábali štátne vlajky fiktívne navštívených krajín. Žiaci z 2. ročníka si zahrli dramatizáciu vo-pred naštudovaného diela *Jano* od Fraňa Kráľa. Žiaci z 3. a 4. ročníka taktiež tvorivým spôsobom praco-vali s vopred vybranými literárnymi textami a podľa pokynov školskej knihovníčky plnili rozličné zábav-né úlohy. Tretiačka Lea na margo týchto tvorivých úloh povedala: „*Mne sa veľmi páčilo, ako sme písali list kamarátovi a zanechali ten odkaz v knihe.*“

Siedme miesto bolo pridelené **Školskej knižnici Základnej školy na Lipovej v Spišskej Novej Vsi**, ktorá zorganizovala podujatie *Zrodila sa kniha*. Predstave-nie začalo powerpointovou prezentáciou *Ako vzniká kniha*, pomocou ktorej školská knihovníčka priblížila žiakom prácu spisovateľa, ilustrátora, prekladateľa, vydavateľa, kníhkupca a takisto i svoju prácu v škol-skej knižnici. Nasledovala živá diskusia. Po nej sa žiaci odobrli do tried, v ktorých začali podľa vopred pripraveného scenára plniť rôzne zábavné úlohy. Prváci vytvárali takzvanú knihu v kocke. Najskôr nakreslili ilustráciu na motívy prečítanej rozprávky, potom pozbierali výkresy s ilustráciami a nalepili ich na strany kociek. Druháci si mali podľa pravidiel hry domino zahrať hru domino kniha. Úlohou tretiačkov bolo maľovať na papierové tašky rozprávkové posta-vičky. Štvrtáci vytvárali vlastný rozprávkový kalendár na školský rok 2020/2021. Pri jeho tvorbe využili buď motívy z jednej rozprávky, alebo na každú stranu ka-lendára nakreslili inú rozprávku. Stelka, žiačka z 3. A, vo svojom hodnotení uviedla: „*Veľmi sa mi páčilo, keď sme maľovali na tašky rozprávkové postavičky. Veľmi pekná bola aj prezentácia o výrobe kníhy. Bol to super deň a už teraz sa teším na podobné prezentácie, že sa naučím niečo nové.*“

V rámci udelenia zvláštnych cien celoslovenského projektu **Klub mladých čitateľov Albatros** (www.kmc.sk) venoval **Školskej knižnici Základnej školy na Tribečskej v Topoľčanoch**, ktorá sa umiestni-la ako prvá základná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 150 €. Školská knižnica zorgani-zovala podujatie *Objavujeme poklady v našej školskej knižnici*, ktoré začalo plnením rôznych zábavných, hravých a vtipných úloh zameraných na kreatívnu prácu s knihami. Prváci si zahrli rozprávku *Dedko repku zasadil*. Druháci čítali príbehy z knihy *Marína a povalači* a potom spoločne vytvorili krátku básň

16. ročník celoslovenského projektu *Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice* k Medzinárodnému dňu školských knižníc 26. októbra 2020 – Základná škola v Nesvadoch (absolútny víťaz projektu)

o kamarátstve. Tretiaci pracovali s knihou *Matilda*, z ktorej si najskôr čítali a následne sa snažili nakresliť hlavné a vedľajšie postavy. Štvrtáci pracovali s knihou *Slávnosť u Pipi Dlhej Pančuchy*. Začali spoločným čítaním príbehu a pokračovali prácou v skupinách. Súťažili v literárnom kvíze, skladali puzzle a ilustrovali prečítaný príbeh. Podujatie ukončili v školskej knižnici, v ktorej druháci predviedli zážitkové čítanie z knihy *Dobrá deň, opica Škorica* a štvrtáci dramatizáciu príbehu *Betky Bábikovej* z knihy *Analfabeta Negramotná*. Štvrták Samuel divadelné vystúpenie komentoval týmito slovami: „*Bol som rád, že budem vystupovať. Mal som aj menšiu trému, no dúfal som, že sa to divákovi zapáči. Nakoniec sa mi vystupovanie veľmi páčilo. Diváci sa zabavili a veľmi tlieskali.*“

Druhú zvláštnu cenu udelilo **Vydavateľstvo Tatran** (www.slovtatran.sk) **Školskej knižnici Základnej školy s materskou školou Jána Bakossa v Banskej Bystrici**, ktorá sa umiestnila ako druhá základná škola mimo poradia víťazov a získala knihy v hodnote 150 €. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Potteriáda*. Realizovala ho počas vyučovacích hodín, pričom na každej žiaci plnili rozmanité interaktívne úlohy zamerané na zábavné a hravé zoznamovanie sa so zaujímavými knihami a ich literárnymi hrdinami. Triedy boli pomenované podľa fakúlt z čarodejníckej školy v Rokforte z čarodejníckej ságy *Harry Potter*. Napríklad na fakulte *Biflomor* žiaci dostali za úlohu vyhľadať vybrané slová z rôznych pridelených kníh.

Na fakulte *Bystrohlav* zase žiaci mali lúštiť hlavolamy, šifry a literárne tajničky. Na fakulte *Chrabromil* pracovali žiaci s knihami so športovou tematikou. Chlapci čítali knihu *Peter Sagan – Môj svet* a o tomto slovenskom cyklistovi si ešte dohľadali ďalšie informácie na internete. Dievčatá sa venovali čítaniu knihy *Tenis je môj život*, ktorú napísala Dominika Cibulková a Andrea Coddington. Druhák Jaroslav po skončení podujatia povedal: „*Som šťastný. Všetky aktivity sa mi veľmi páčili. A tolko kníh v našej triede som ešte nevidel. Už som si aj niektoré na čítanie vybral. Takto by sme sa mali učiť každý deň.*“

Akciová spoločnosť **ŠEVT** (www.sevt.sk/firstnews) venovala **Školskej knižnici Súkromnej spojenej školy na Starozagorskej v Košiciach**, ktorá sa umiestnila ako prvá stredná škola mimo poradia víťazov, 50 výtlačkov anglických novín *First News* z Veľkej Británie z ročníka 2019/2020 v hodnote 150 €. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Knižní bádatelia*, ktoré tvorilo množstvo inšpirujúcich aktivít zameraných na podporu kreatívneho čítania. Žiaci z 1. ročníka v rámci aktivity *Leporelo* najskôr nakreslili ľubovoľnú ilustráciu na vybraný motív z obľúbenej rozprávky. Potom výkres ukázali svojim spolužiakom a tí hádali názov rozprávky. Po ukončení aktivity zozbierala školská knihovnička výkresy a vytvorila z nich leporelo. V druhej aktivite *Kto som?* žiaci z 2. ročníka hravým spôsobom priblížili rovesníkom postavu z obľúbeného knižného príbehu, ktorí ju mali za úlo-

hu uhádnuť. V rámci tretej aktivity *Môj knižný hrdina* žiaci z 3. a 4. ročníka spolužiakom v krátkosti predstavili svojho najobľúbenejšieho literárneho hrdinu. Druháčka Bibiána aktivitu na podujatí komentovala takto: „*Rada riešim hádanky a rébusy, pretože rada čítam knihy o záhadách. Sú pekné a zaujímavé.*“

Štvrtú zvláštnu cenu udelila **Knižná edícia pre malých čitateľov Stonožka** (www.stonozka.sk) a venovala **Školskej knižnici Spojenej školy v Lendaku**, ktorá sa umiestnila ako tretia základná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 80 €. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Maľovanou cestou k spisovateľom* formou dištančného vzdelávania pre žiakov 2. stupňa. Triedni učitelia sa spojili so svojimi triedami prostredníctvom webovej platformy MS Teams a v priebehu dňa postupne umiestňovali na webovom sídle školy štyri vytvorené videá, ktoré obsahovali úlohy zamerané na podporu kreatívneho čítania. Žiaci počas dňa posielali vyučujúcim spätnú väzbu na obsah jednotlivých videí. Po pozretí prvého videa, v ktorom sa žiakom prihovorili oslovení súčasní detskí spisovatelia a rôzne mediálne osobnosti, zdôrazňujúce dôležitosť čítania, si žiaci spoločne s triednymi učiteľmi prečítali úryvky z vopred vybraných kníh. V rámci ďalšieho videa žiaci riešili interaktívny kvíz, ktorého cieľom bolo zistiť vzťah žiakov, pedagógov i nepedagogických zamestnancov k čítaniu, ku knihám a k školskej knižnici. Anna Mária, žiačka z 8. B, vo svojom hodnotení projektového dňa napísala: „*Najviac sa mi páčilo, že som mohla spoznať dnešných spisovateľov a ich tvorbu. Páčilo sa mi, že sa nám prihovorili aj televízne osobnosti a hovorili, že čítanie je veľmi dobrá vec, ktorá nám pomôže nielen v škole, ale aj k splneniu našich snov. A určite odteraz začnem čítať viac kníh.*“

Piatu zvláštnu cenu udelila **Knižná edícia pre mladých čitateľov YOLI** (www.yoli.sk) a venovala **Školskej knižnici Spojenej škole internátnej na Námestí Štefana Kluberta v Levoči**, ktorá sa umiestnila ako druhá stredná škola mimo poradia víťazov, knihy v hodnote 80 €. Školská knižnica zorganizovala podujatie *Čítareň* v spolupráci s učiteľmi počas prezenčného vyučovania. Na začiatku učitelia navštívili školskú knižnicu a vybrali pre svoju triedu knihu na spoločné čítanie. Vyučovaciu hodinu začali živou diskusiou o poslaní a úlohách školskej knižnice a význame čítania v živote každého človeka. Nato si spoločne čítali úryvky z prinesenej knihy. Na záver vypísali záznamový hárok o prečítanej knihe a zároveň každý z účastníkov napísal, čo zaujímavé sa

z knihy dozvedel. Žiak Kevin v hodnotení uviedol: „*Podujatím sme dokázali, že aj prostredníctvom kníh môžeme prežiť veľké dobrodružstvo a získať množstvo zaujímavých informácií.*“

Hodnotenie celoslovenského projektu je dostupné na webovej stránke Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave (www.spgk.sk) v časti Školské knižnice, link Celoslovenský projekt Najzaujímavejšie podujatie školskej knižnice.

ZÁVER

Slovenská pedagogická knižnica vyjadruje hlbokú vďačnosť, veľký obdiv i úprimnú úctu všetkým slovenským a českým riaditeľom základných a stredných škôl, učiteľom, školským knihovníkom i vychovávateľom za originálny, inšpiratívny a kreatívny prístup k príprave, propagácii, realizácii a hodnoteniu jedného česko-slovenského a dvoch celoslovenských projektov. Poďakovanie im patrí aj za ich usilovnosť, vytrvalosť a šľachetnosť, ktoré prejavili pri naplňovaní poslania jednotlivých projektov a pri čestnom plnení záväzkov vyplývajúcich z komplikovaných podmienok, ktoré spôsobila pandémia koronavírusu. Špeciálne poďakovanie patrí všetkým zúčastneným žiakom za to, že sa opäť stali nezvyčajnými posolmi priateľstva a dobrosrdečnosti medzi jednotlivými školami a využili svoje nadšenie, zručnosti a nadanie na ušľachtilý cieľ, ktorým je sebazvdelávanie a neformálne vzdelávanie druhých. Rovnako im patrí veľké poďakovanie za to, že radostným a živým spôsobom naplňovali poslanstvo všetkých troch projektov zameraných na podporu kreatívneho čítania, ktoré by sme mohli vyjadriť pomocou jednoduchého hesla „*Inšpirujem ostatných a zároveň sa nechávam inšpirovať*“. Dôkazom toho sú aj slová českej školskej koordinátorky Ilony Zapletalovej zo Základnej školy Kunratice, ktorá na margo česko-slovenského projektu povedala: „*Celá myšlienka projektu prepojiť žiakov zo Slovenskej republiky a z Českej republiky je úžasná a prináša žiakom pocit, že netvorí nič len tak, ale pre kamarátov, ktorým chcú aj na dialku urobiť radosť. A tešiť sa na záložku, ktorá prejde veľkú dialku a urobí radosť zase iným. Vidíme v projekte veľký zmysel a poslanie, prepojenie rôznych svetov, osobných skúseností a prístupov. Vedie žiakov nielen k ďalšiemu vzťahu k čítaniu, ale tiež aj myslieť na druhých a robiť im radosť.*“

Zdroj foto Slovenská pedagogická knižnica

ZO ŽIVOTA POPOL

KAROL JAROŇ – ČESKOSLOVENSKÝ VYDAVATEĽ, TYPOGRAF, BIBLIOFIL A ORGANIZÁTOR

PHDR. HELENA BERÁNKOVÁ
PROF. PHDR. MARTA BOTIKOVÁ, CSC.

Karol Jaroň was a notable typographer of the 1930s and 1940s in Slovakia and a founding figure in the development of Slovak typography. His professional life was an expression of the cooperation of two nations united in the newly formed Czechoslovak Republic and, in its entirety and in many partial aspects, it was typical of the Central European milieu of the first half of the 20th century. The authors follow the successfully built career of a talented man, corresponding to the democratic spirit of interwar Czechoslovakia, which went through – and was consolidated – by mishaps in his private life, but finally, after 1950, definitively brought to its knees and destroyed by the communist regime. The text is based on family archives and documents as well as autobiographical memories of Jaroň's daughter Dagmar Bílková and is supplemented by photographic documentation of the life stages of Karol Jaroň's family from the family's private archive.

Keywords: Karol Jaroň; Czech-Slovak relations; interwar Czechoslovakia; typography; bibliophilia; oral history

- hberankova@mzm.cz
- Etnografický ústav Moravského zemského muzea
- <http://www.mzm.cz>
- marta.botikova@uniba.sk
- Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta
Katedra etnológie a muzeológie
- <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/katedra-etnologie-a-muzeologie/>

ÚVOD

Československý profesijný i súkromný príbeh významného medzivojnového typografa a vydavateľa Karola Jaroňa (1895 – 1972) je v predkladanej štúdii predstavený na základe rodinných archiválií, fotografií a ďalších dokumentov zo súkromného archívu, ale aj na základe **autobiografického rozprávania Jaroňovej dcéry Dagmar, vydatej Bílkovej** (nar. 1934). Prepojenie publikovaných dokumentov, súkromného archívu a orálnej histórie poskytuje plastickejší obraz aj hlbší pohľad do jednotlivých etáp osudu celej rodiny, na ktorý mali zásadný vplyv udalosti „veľkých dejín“.

Hoci bol Karol Jaroň významnou a určitým spôsobom aj zakladateľskou osobnosťou medzivojnovej slovenskej typografie, s výnimkou ojedinelých súdobých správ (Kühn, 1934), jeho prínos bol v tomto odbore prvýkrát zhodnotený v texte Marianny Minárikovej (1987, s. 125 – 128), ale vzhľadom na rok vydania sa z textu úplne vytratili skutočnosti o perzekúcii zo strany komunistického režimu, ktorej bol Karol Jaroň vystavený.

Karol Jaroň – portrét z 30. rokov 20. storočia

Perzekúciu a jej devastačný dopad na etablovaný a aj za hranicami Československa známy podnik, a tým aj na život rodiny Karla Jaroňa, výstižne zhrnula dcéra Dagmar Bílková tromi slovami: „... zo života popol“. Až po roku 1989 bol Karol Jaroň docenený v prácach Ľubomíra Longauera (Longauer, 2012, 2014).

Súkromný, ale aj profesionálny život Karola Jaroňa reflektoval spoluprácu dvoch národov spojených v novovzniknutej Československej republike a vo svojom celku a v mnohých aspektoch je typický pre stredoeurópske prostredie prvej polovice 20. storočia. Spočiatku úspešne budovaná kariéra talentovaného muža, zodpovedajúca demokratickému duchu medzivojnového Československa, bola nakoniec, po roku 1950, definitívne zrazená na kolená a zničená komunistickým režimom.

KORENE

Karol Jaroň bol príkladom človeka, ktorý sa vypracoval vlastnou usilovnosťou. Narodil sa v roku 1895 v Řepčíně¹ v rodine cukrovarníckeho robotníka. Zo štyroch súrodencov dokončil stredoškolské i vysokoškolské štúdiá iba Karolov brat Albín. Karol pre zlú ekonomickú situáciu v rodine – i napriek výborným výsledkom v škole – gymnázium nedokončil. Jaroňova dcéra Dagmar Bílková uviedla, že zrejme to bola matka Karola Jaroňa „... tá moja babička, starenka“ (ako ju oslovovala), ktorá sa dozvedela o uvoľnenom učňovskom mieste v olomouckej tlačiarne a Karola prihlásila do učenia za sadzača. V zhoršenej ekonomickej situácii v prvom desaťročí 20. storočia boli robotníci z tlačiarne prepúšťaní a medzi nimi predovšetkým tí najmladší, preto musel Karol Jaroň odísť pracovať do cukrovaru. V tom čase mu zomrel otec a na Karola padla ťarcha pomôcť matke zabezpečiť obživu pre celú rodinu, vrátane podpory študujúceho brata. Po narukovaní do armády a následnom vojnovom zranení bol uznaný invalidom a pokračoval v prerušenom učení v tlačiarne v Brne. Práve tu sa naučil pracovať s riadkovým sadzacím strojom *Linotype*² a získal kvalifikáciu strojného sadzača. Už v roku 1920 dostal pozvanie zo *Slovenskej kníhtlačiarne*³, aby vyučil prvých tlačiarov v tejto špecializácii.

Karol Jaroň ako korektor a dielenský faktor v Rolníckej tiskárne (okolo roku 1920)

MEDZIVOJNOVÝ ROZKVET PODNIKANIA

V roku 1925 sa Karol Jaroň, ešte len ako tridsaťročný, stal riaditeľom *Slovenskej Grafie*⁴. Jaroňova dcéra spomína, že „išlo o to, aby tie knihy sa mohli rovnať vizážou, papierom, písmom krásnej knihe⁵ a vlastne sa snažil otec, aby Slovensko nezaostávalo tak veľmi za zemiami českými a moravskými, kde toto bola už veľká tradícia“⁶.

Stretnutie typografov a bibliofilov (miesto a čas sa nepodarilo zistiť)

Svojou odbornou spôsobilosťou a osobnou zainteresovanosťou sa Karol Jaroň vypracoval na vedúcu osobnosť slovenskej typografie. Stal sa starostom *Grémia kníhtlačiarov* na Slovensku a zakladateľom

Spolku slovenských bibliofilov (Longauer, 2014, s. 327 – 338), predsedom *Tlače*, svojpomocného družstva tlačiarov v Bratislave, aj nakladateľstva EOS. Angažoval sa tiež na odborárskej platforme, keď vypracoval návrh sociálneho programu, v ktorom v rámci kolektívnej zmluvy vytvoril pre slovenských typografických robotníkov v celoeurópskom kontexte výnimočné pracovné podmienky (Jaroň, n. d.). Nedokončené formálne vzdelanie dokončil v Brne a neskôr, popri zamestnaní, absolvoval rôzne kurzy, rozširujúce jeho odborné i organizačné schopnosti.

Dagmar Bílková spomína: „...a prišiel rok 1926. Otec oboslal prvý a jediný za Slovensko výstavu v Barcelone, kde dostal za *Grémium slovenských kníhtlačiarov zlatú cenu*⁷, potom v Brne, v Lipsku vystavoval, v Štokholme vystavoval, v Taliansku, ale to už vystavoval za Slovensko, to bola slovenská produkcia. Aj tu na Slovensku v roku 1934 dostal *Krajinskú cenu Štefánikovu* za svoje diela. Za úpravu knihy *Lásky Štúrove* a zbierku *drevorytcov Ferdiša Dušu Dolu Váhom*“⁸.

Karol Jaroň sa v roku 1929 zaslúžil aj o nový časopis *Slovenská grafia*, venovaný povzneseniu kníhtlače a propagácii krásnej tlače, ktorý spolueditoval s Antonínom Hořejším. Longauer (2012, s. 43 – 58) ďalej uvádza, že Jaroň ako jeden z rešpektovaných špecialistov stál aj pri začiatkoch odborného vzdelávania typografov v *Učňovskej grafickej škole* v Bratislave. „Konzervativizmus a habkanie nahradila modernosť a veľkorysosť [...]. Profesionalita a kvalitné remeslo, to bol modernizmus“ (Longauer, 2012, s. 19). Toto hodnotenie možno aplikovať aj na vydavateľské aktivity Karola Jaroňa.

V spomienkovom rozprávaní Dagmar Bílkovej silne rezonujú osobné priateľské vzťahy Karola Jaroňa s literátmi a výtvarnými umelcami ako Jozefom Gregorom Tajovským, Martinom Rázusom, Andrejom Žarnovom či Ivanom Stodolom. „Jedno mi je jasné, keď sa prehrabávam v otcových bibliofiliách, ktoré graficky upravoval alebo tlačil, že tie dvadsiate roky, títo ľudia v tej atmosfére, ktorá prevládala, [bola] nejaká otvorenosť svetu, európanstvu.“

Súpis tlačí, ktoré Karol Jaroň vydal a z ktorých tiež väčšinu aj sám graficky upravil, tvorí 119 položiek⁹. Na poli typografie a bibliofilských vydaní sa zapojil do tvorby krásnych kníh, pri ktorých vzniku sa stretávali českí a slovenskí spisovatelia, básnici, ilustrátori, typografi, tlačiarri a kníhviazači. Taktiež spolupracoval so spisovateľskou aj výtvarnou avantgardou, vydával i súkromné výtlačky a príležitostné výtlačky k zasadnutiam spolku bibliofilov alebo

k spoločným schôdzkam českého a slovenského spolku. Popri vysokých umeleckých kritériách, v podtexte jeho vydavateľských aktivít, bola výrazná snaha o reprezentáciu novovzniknutých samostatných štátotvorných národov, o reprezentáciu na úrovni porovnateľnej s ostatnou Európou, predovšetkým Anglickom a Francúzskom (Pospíšilová, 2014), a zároveň o prezentáciu národného ideálu, ale bez nacionalistických tendencií (Mazáč, 1998, s. 126). Dialo sa tak predovšetkým prostredníctvom domácej literárnej tvorby (navyše so silným vzťahom k ľudovej kultúre) a domácej výtvarnej scény. „*Išlo o to, Čechoslovákov nejako zviditeľniť v Európe, aj to boli nové vlny,*“ spomína Dagmar Bílková.

Školenie typografov a bibliofilov v Martine, hromadná fotografia pred druhou budovou Matice slovenskej

Počas prestávky na školení v Martine, koniec 30. rokov 20. storočia

MODRÉ Z NEBA

Karol Jaroň miloval nielen svoju prácu, ale i svoju rodinu – manželku Máriu, rodenú Putnovú, syna Svätopluka a dcéru Dagmar – a usiloval sa im dopriať nadštandardný život. „*Modré z neba som mohla mať. Ale príbeh jeho manželstva bol veľmi búrlivý a komplikovaný: Maminkin otec, dedo Putna, bol správca pálfyovských veľkostatkov. Maminka, tá vyrastala na veľkostatku pri Trnave. Pochádzala z troch detí, ona bola najmladšia. Bola veselá, prirodzená, spoločenská, len vždy hovorila, že ľutovala, že ju jej otec nenechal študovať, že ju zobral v šestnástich zo školy, že však sa vydá... Takže mala zhruba sedemnášť rokov, keď sa tu v Bratislave zoznámili [s Karolom Jaroňom] v Redute na čaji o piatej... Tak, keď sa s maminkou zobrali, tak zo začiatku bývali u deda Putnu, ktorý si tuná, na Ladovej ulici, keď už nebol správcom, ale bol na dôchodku, postavil rodinný dom. Ale otecko si začal stavať svoju vlastnú vilku, v rekordnom čase. Dal si ju postaviť známym architektom Balánom,*“¹⁰ spomína dcéra Dagmar Bílková. Funkcionalistický vzhľad vily ocenili mnohé súdobé svetové katalógy, ale aj súčasná literatúra, venovaná modernej architektúre (Berka, Bahna, 2013, s. 19, s. 486). Vila bola koncom tridsiatych rokov nielen nadštandardným rodinným sídlom, ale aj centrom pracovných i priateľských stretnutí bratislavskej intelektuálnej a umeleckej elity.

Dagmar Bílková uvádza, že „*v roku 1927 sa [rodičia] presťahovali na Uhrovu ulicu, to už mal môj brat Svätopluk dva roky. Je úsmevné, že môj otec v tej atmosfére, ktorá tuto proste tak nadšenecky pôsobila, on pokrstil deti Svätopluk a Dagmar*“. Manželstvo Karla a Márie Jaroňovcov sa rozpadlo, ale deti zostali s otcom. Neľahké chvíle pomáhala Karolovi Jaroňovi prekonávať jeho disciplinovanosť, zodpovednosť i prísna životospráva. Pomocnica v domácnosti, ktorá sa starala o deti, nemohla nahradiť rodičovskú výchovu. „*Otec každý deň chodil na obed a večer skontrolovať, či je všetko v poriadku... a s nami jesť. Otec nás neuveriteľne prísne viedol, ale od nikoho som nedostala tolko lásky ako od neho. Malé dieťa som bola, dvojročné. Veľmi často som bola chorá. To boli noci, čo ma prenosil na rukách... Na jednej strane tá prísna výchova, akurátna..., ale žili sme v absolútnom dostatku. Na druhej strane sme si to všetko museli zaslúžiť... Otec, keď ma kúpal ráno, chcel ma otužovať. Pustil na mňa studenú sprchu. Urobil to raz a poslednýkrát. Ja som zmodrala, som nemohla dýchať... A česal ma. To mi uviazalo mašľu tak, aby mi to celý deň vydržalo. Tak napevno, že tá mašľa aj praskla. A potom*

mi ju večer nemohol rozsukovať. Ja som sa narodila už na Sendleinovej, teda na Uhrovej. A o dva roky sa naši rozišli. A blížilo sa k roku 1938. To boli už veľmi napnuté pomery. Slovensko získalo autonómiu, a to veľmi robilo také nálady protičeské... a otecko povedal, či tu vôbec bude môcť zostať“, spomína Dagmar Bílková a dodáva, že „z Linografie sa musela stať Slovenská ľudová kníhtlačiareň, no ale mohli sme tu zostať. Tieto časy tlačiareň ťažko prežívala... Na konci druhej svetovej vojny bola rodinná vila na Uhrovej ulici obsadená sovietskou armádou a Karol Jaroň sa aj s deťmi odsťahoval do tlačiarne. To bol jeho chlieb“. V roku 1946 sa Jaroňova manželka Mária vrátila k manželovi a deťom. „Ku mne bola maminka úžasná, zlatá veľmi... Ale bolo tu aj to napätie, tie starosti, čo otec mal už v tom štyridsiatom siedmom, to bolo cítiť v lufte. Maminka bola taká, že viac-menej

Karol Jaroň pracoval aj počas dovolenky v Luhačoviaciach

bohémka, to bol diametrálny rozdiel od úžasnej zodpovednosti otcovej. Pred komunistickým prevratom mohla ešte rodina nadviazať na predvojnové pobyty v kúpeľoch Luhačovice, ako dokumentujú rodinné fotografie. Pobytu v Luhačoviciach, kúpeľoch s tradíciou česko-slovenských stretnutí a s povestou mondénneho miesta, boli nielen zasluženým odpočinkom, ale aj potvrdením spoločenského statusu rodiny.“ A pre Karola Jaroňa znamenali aj rozširovanie spoločenských, a teda aj obchodných kontaktov. Manželka aj dcéra kúpeľný štýl a módnym imperatív s chuťou rešpektovali a životný štandard svojej spoločenskej triedy úspešne reprezentovali – manželka Mária na začiatku 30. rokov (1930 – 1934) a spolu s dcérou v niekoľkých málo povojnových rokoch (v roku 1947 boli Jaroňovci v Luhačoviciach naposledy). Každoročne mali na kúpeľnú sezónu novoušitý šatník sledujúci módné trendy – nie výstredný, ale aj vzdialený akejkolvek šedivosti. Vo výbave nesmeli chýbať ani šaty hlásiace sa k inšpirácii ľudovým odevom. Pamiatkou na toto obdobie, šťastné vo vzťahoch aj materiálne, sú fotografie zhotovené niektorým zamestnancom z profesionálneho luhačovického fotoateliéru, ktorý vlastnil a prevádzkoval Július Motal.¹¹

VY STE TEN JAROŇ?

Tesne po skončení vojny sa v Jaroňovej tlačiarňi tlačili potravinové lístky, ktoré boli predmetom záujmu nielen policajného dozoru, ale aj priekupníkov a špekulantov. Najhoršie časy pre Jaroňov podnik a rodinu však mali ešte len prísť. Osudy podnikateľa Karola Jaroňa po komunistickom puči boli podobné osudom stoviek stredostavovských rodín vo vtedajšom Československu. Nový režim sa so svojim triednym nepriateľom, a teda aj so strednou triedou systematicky vyrovnával. Z majiteľa Karola Jaroňa sa v znárodnenom podniku stal na prechodný čas národný správca, neskôr vedúci výroby a v roku 1952 bol definitívne prepustený. V rámci protiprávnej Akcie B bol aj s rodinou vysťahovaný z vlastnej vily. Akcia B bol krycí názov pre centrálné organizované násilné vysídľovanie ľudí – ktorí boli z nejakého dôvodu komunistickému režimu nepohodlní – a to na vidiek, často do pohraničných oblastí a do obydľí, ktoré boli na bývanie nespôsobilé. Akcia prebiehala v rokoch 1952 – 1953 a postihnuté boli tisíce rodín, predovšetkým z Prahy, Bratislavy a Plzne.¹² Dagmar Bílková na toto obdobie spomína slovami: „...mala som nádherné, bezstarostné detstvo. Až v roku 1948 začali tie najhoršie represálie,

a to už som veľmi vnímala, hlavne to, že otec bol ustarostený, bremeno bral na svoje plecia za každého člena rodiny. V priebehu troch dní musela rodina vyprázdniť dom a v nákladnom vagóne, dobytčáku, odsťahovať najpotrebnejšie veci. Niektoré kusy nábytku, koberce a cennosti boli zabavené z titulu údajných daňových nedoplatkov, čo sa neskôr dokonca ani súdne nepreukázalo. A z domu urobili okrskok Štátnej bezpečnosti... z rodičov boli zrazu ozajstní bezdomovci. I toto je život. Rodinu vystaňovali do absolútne neprijateľných podmienok hospodárskeho prístrešku, ...kurník to bol, v mestečku Tisovec“.¹³ Dcéra Dagmar, v tom čase ešte len osemnásťročná študentka, mala nastúpiť na nútené práce. Východiskom bolo rýchle zasnúbenie a svadba, pretože zmena priezviska mohla aspoň čiastočne odvrátiť sústredenú perzekúciu. S novým menom stihla absolvovať maturitný ročník obchodnej akadémie a aj úspešne zmaturovať.¹⁴ Keď za rodičmi prišla prvýkrát, z letnej brigády na Trati mládeže, „otec bol biely ako papier, ale predou mnou sa [rodičia] držali statočne“.

Tisovec bol nakoniec len prechodnou stanicou a rodina sa mohla neskôr presťahovať do Starej Boleslavi, kde mala Jaroňova manželka Mária dedičský nárok na podkrovnú časť staršieho rodinného domu. Medzinárodne oceňovaný typograf Karol Jaroň pracoval v kameňolome a všemožne, trebárs aj chovom angorských králikov, sa snažil zmierniť materiálny nedostatok, v ktorom sa rodina ocitla.

Až v závere profesionálnej kariéry Karol Jaroň zakotvil v pražskom Štátnom pedagogickom nakladateľstve, kde ho ktorýsi z osvietenejších nadriadených privítal slovami: „Vy ste ten Jaroň, ktorý mal v Bratislave Linografu? Víťame Vás s otvorenou náručou...“ Povedomie o jeho práci a vplyve na slovenskú, ako aj českú typografiu stále pretrvávalo. Celý Jaroňov život bol úzko prepojený nielen s ľudovými tradíciami, ale aj s formovaním štátneho útvaru. Nebola to náhoda, že budovanie identity nového štátu sa u nás, rovnako ako aj inde, dialo práve prostredníctvom použitia prvkov ľudovej kultúry. Aj výtvarní umelci moderných prúdov sa opierali o formálne znaky ľudového umenia, nachádzali v ňom nielen inšpiráciu, ale aj sebavyjadrenie. Podobne sa to dialo v Jaroňovej typografickej práci – od výberu diel až po ich formálnu úpravu.

Osobnosť Karola Jaroňa považujeme za výnimočnú aj vzhľadom na jeho vzťah k ľudovej kultúre. Robil knihy, ktoré boli svetové, ale zároveň usadené v domácej tradícii.

Karol Jaroň so spolupracovníkmi zo Štátného pedagogického nakladateľstvá v Prahe v roku 1968

ZÁVER

Karol Jaroň bol človek pracovitý a disciplinovaný, svojím spôsobom asketický sám k sebe, ale na vlastnej rodine nešetril. Mohol jej dopriať život v architektonicky výnimočnej vile i každoročné nákladné pobyty v známych a pre československé vzťahy symbolických Luhačoviciach. Karol Jaroň bol úspešný v práci, odvážny, ale rozumný investor, v živote čelil mnohým ťažkostiam: v ranej mladosti to bola strata otca, skoré pracovné povinnosti, rozpad mladého manželstva a neskôr synova emigrácia¹⁵, osobné perzekúcie zo strany povojnového komunistického režimu, nútený odchod z prestížneho zamestnania aj zhabanie majetku. Až ku koncu kariéry sa konečne dožil akejsi satisfakcie v podobe kvalifikovanej a rešpektovanej práce. Zásluhy a obdiv striedali nezmyselné a zlomyselné tresty, v ktorých obstál vďaka obdivuhodnej osobnej a osobnostnej integrite.

Záverom citujeme z kondolenčného listu Jaroňových spolupracovníkov. Z listu, ktorý si už sám Karol Jaroň prečítať nemohol: „Prepletal sa cez bodlače a trnie odkázaný sám na seba, na svoju vitalitu, pilnosť, um i ruky a vieru v seba samého. Úsilie a energiu zameral na obrodu a povznesenie kníhtlačiarstva na Slovensku. Umelecký vkus, typografická precíznosť, náročnosť na kvalitu. A napriek osudovej nepriazni cválajúcich dní a rokov – v myslí a srdciach slovenských i českých kolegov – ostáva len to čisté a trváce – výsledky jeho statočnej a dobre vykonanej práce, ostáva trvalá spomienka.“

Použitie fotografie pochádzajú zo súkromného archívu Dagmar Bílkovej.

**Text štúdie vznikol ako výstup riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0225/17
Od ekotypu rodiny k sociotypu v regionálnej perspektíve.**

POZNÁMKY

- ¹ Řepčín – predtým samostatná obec, teraz mestská časť a katastrálne územie na severozápade mesta Olomouc.
- ² V roku 1896 skonštruoval nemecký hodinár Ottmar Mergenthaler v Baltimore prakticky použiteľný riadkový sádzací stroj *Linotype*. Na ňom sa pomocou klávesnice „vsadili“ negatívne matrice a až hotový riadok sa vcelku odliad. Každá matrica mala svoj zámok (zuby ako patentný kľúč), takže sa po použití automaticky rozmietla do správnej priehradky. Riadkové sádzacie stroje (všeobecne nazývané „linotypky“ podľa značky prvého výrobcu) sa neustále zdokonaľovali a vyrábali viac ako 90 rokov. Viac na <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sazba> [cit. 2021-01-25].
- ³ *Slovenská kníhtlačiareň v Bratislave* (nečitateľný podpis) poslala Karolovi Jaroňovi osobné pozvanie 19. 2. 1920. Súkromný archív.
- ⁴ „*Slovenská Grafia je pôvodný názov tlačiarne, ktorej vznik sa datuje od roku 1921 a je najstaršou pôvodnou tlačiarňou na Slovensku. Spoluzakladateľom a predsedom správnej rady bol Dr. Milan Hodža, prvý slovenský predseda vlády 1. Československej republiky. Z tlačových strojov tu v roku 1935 vyšla prvá farebná publikácia vyrobená pre Maticu slovenskú (bez uvedenia titulu). V roku 1936 bola zavedená hĺbkotlačová a o dva roky neskôr ofsetová technika.*“ Profil spoločnosti – História, citované podľa <http://www.grafia.sk/o-nas/profil-spolocnosti/> [cit. 2019-04-23].
- ⁵ Krásna kniha v zmysle knihy, v ktorej sa snúbi jednota textu, ilustrácie, grafickej úpravy, typografie, papiera a väzby. Krásne knihy vychádzali v malom náklade a v časti výtlačkov býval aj podpis autora grafickej úpravy.
- ⁶ Okrem iných spomeňme tlačiareň *Kryl & Scotti* z Nového Jičína (neskôr pôsobiacu v Kroměříži), zameranú na tlač bibliofilii a spolupracujúcu so zadávateľmi ako boli Jakub Deml, Josef Čapek, Otakar Štorch-Marien (Aventinum), neskôr Bohuslav Reynek, Bedřich Beneš Buchlovan a ďalší. Z produkcie tlačiarne bol historicky významný rad prác pre Slovensko, kde bolo vydávanie bibliofilských výtlačkov v úplných začiatkoch.
- ⁷ Jaroň získal cenu za vydanie etnografickej monografie Antonína Václavíka *Podunajská dedina v Československu*.
- ⁸ Štefánikova krajinárska cena bola udeľovaná za vynikajúce dielo v rôznych oblastiach umenia a udeľovala sa vo výročný deň Štefánikovej tragickej smrti, prvýkrát v roku 1933. Pozri aj Kühn, Ivan: Tohoroční laureáti Slovenskej krajiny. In *Slovenčina denník*. 1934, číslo 102, s. 2.
- ⁹ Súpis, ktorý uvádzame v prílohe, i napriek našej snahe a komparácii so zdrojmi súkromného archívu, knihovníckych a bibliofilských databáz, nie je úplný.
- ¹⁰ Alois Balan (1891 Valašské Meziříčí – 1960 Zlín) – architekt, vyštudoval drevársku školu vo Valašskom Meziříčí, v roku 1914 absolvoval pražskú techniku. Po vzniku Československa odišiel za prácou do Bratislavy, kde bol v rokoch 1922 – 1927 profesorom na stavebnej priemyslovke a potom pracoval ako úradník referátu Verejných prác. Neskôr založili s Jiřím Grossmannom architektonický ateliér a spoločne vytvorili rad návrhov, ktoré výrazne ovplyvnili podobu Bratislavy, napr. budovy YMCA, Rádiožurnálu, Zemskej poisťovne a Umeleckej besedy. Bol spoluautorom regulačného plánu Bratislavy, Púchova, Malaciek a Lučenca. Po vzniku Slovenského štátu sa vrátil do Valašského Meziříčí, kde našiel miesto učiteľa na drevárskej škole realizoval budovu sporiteľne a domy pre lekárov pri nemocnici. Do roku 1948 tu pôsobil ako mestský architekt, potom pracoval na oddelení územného plánovania Krajského národného výboru Gottwaldov (dnešný Zlín).
- ¹¹ **Julius Motal starší**, narodený v obci Dřínov, okr. Kroměříž 16. 1. 1864. Do Luhačovic prišiel v 90. rokoch 19. storočia a pôsobil ako fotograf. Oženil sa s Máriou Blažkovou. V roku 1898 založil prvý závod na svetlotlač (lichtdruck) na Morave. Okrem toho prevádzkoval na začiatku 20. storočia v dome číslo 7 obchod so „střížním“ tovarom a galantériou. Ešte v roku 1922 sa zaoberal továrenskou výrobou upomienkového („pamiatkového“) tovaru v dome číslo 189 (Vila Nataša). Zomrel 24. 11. 1935. Jeho vdova prevádzkovala živnosť až do roku 1942. Júliusov syn, **Július Motal mladší**, narodený v Luhačoviciach v roku 1894, pôsobil ako fotograf. Vo vile Nataša č. p. 189 prevádzkoval za prvej republiky obchod s galantérnym a upomienkovými tovarom (koncesia z roku 1926, archív Uherské Hradiště). Pravdepodobne Július Motal mal za prvej republiky aj firmu v Brne na Jánské ulici č. 4 (a) – fotoateliér, ktorý pravdepodobne neskôr vyhorel. Július ml. mal dve deti (Júliusa, nar. 1940, a Vlastu), ktoré v čase letnej sezóny v luhačovických kúpeľoch pózovali v kroji pre fotografie kúpeľných hostí. Po vojne emigrovali do Ameriky a žili v New Yorku, kde otvorili fotografický ateliér. Aj právnik Július je fotografom. Juliusov druhý syn **Otto Motal**, narodený v Luhačoviciach v roku 1895, pôsobil ako fotograf. Oženil sa v roku 1923 s Jozefou Primusovou. Ako fotograf pôsobil v kúpeľoch v období prvej Československej republiky.
- ¹² Jednotlivo k tejto mimosúdnej perzekúcii dochádzalo už od júla 1948, keď nadobudol účinnosť zákon umožňujúci štátne nespôhlivým osobám zrušiť nájom a s okamžitou platnosťou zobrať právo na pobyt. Pozri tiež Veselská, 2000, Oravcová, 2020.

- ¹³ Tisovec, nem. Theissholz, maď. Tiszolc, okres Rimavská Sobota, Banskobystrický kraj.
- ¹⁴ Aj s novým priezviskom Bílková zastihli Dagmar mnohé represálie politického režimu: po rokoch reálneho blahobytu, keď mohla mať aj *modré z neba*, jej režim v záujme prevýchovy buržoázných kádrov vnútil aj tzv. „R“ (erko), robotnícku profesiu. Zažívala sledovanie a ťažkosti s hľadáním pracovného miesta po narodení dcér. Až v polovici 60. rokov, s otvorenejšou politickou atmosférou, mohla nastúpiť do adekvátnejšieho zamestnania, ako sekretárka a knihovníčka v Ústave štátu a práva Slovenskej akadémie vied. Ďalšia etapa konfrontácie s kádrovou šikanou nasledovala po emigrácii staršej dcéry. Ako sama so smiechom dodala: „... ja som žena s minulosťou“.
- ¹⁵ V roku 1947 zmaturoval syn Svätopluk, ktorý spolu s maturitou získal výučný list typografa. Otec ho po maturite poslal na prax do Švajčiarska, Bernu i do tlačiarne Halvack. Po roku praxe a zmenách, ktoré v roku 1948 nastali v Československu, sa syn nevrátil, zostal v emigrácii.

Súpis publikácií,

na ktorých sa vydavateľsky podieľal Karol Jaroň (grafická, typografická úprava, náklad, dozor a i.), sú usporiadané chronologicky podľa roku vydania a potom abecedne podľa autora, resp. názvu diela.

1925

1
Podunajská dedina / Antonín Václavík. Nákladom Vydavateľského družstva v Bratislave. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1925.

2
Slovenská grafia. Časopis venovaný povzneseniu kníhtlače a propagácii krásnej tlače na Slovensku, 1925.

1926

3
Výročná správa Odbornej školy grafickej pokračovacej v Bratislave, 1926 – 27.

1927

4
Bosorka / Zuzka Zguriška ; ilustroval Jaroslav Jareš, úprava Karol Jaroň. 50 číslovaných výtlačkov ako novoročnú gratuláciu vydala Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1927.

1928

5
Dar / Mária Haľamová. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1928.

6
Buditelia v župe Bratislavskej / Ludvík Kühn ; grafická úprava a väzba Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1928.

7
Naše Vianoce 1918. Ako tridsiatnici obsadzovali Východné Slovensko / Ludvík Kühn ; úprava Karol Jaroň. 100 číslovaných nepredajných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1928.

8
City srdca / Martin Orgoník-Kunovský; výber a úvod Ludvík Kühn ; obálka Jaroslav Jareš. 100 číslovaných exemplárov.

Vytlačila pre svojich priaznivcov Slovenská Grafia, Bratislava, 1928.

9
Obrozenská Bratislava. Prejavy československého národného povedomia v bratislavskej minulosti / Albert Pražák ; úvodná báseň Michal Miloslav Hodža; úprava Karol Jaroň. Bibliofilské číslované vydanie. Vydala a vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1928.

10
Malá Haná / Jaroslav Votruba ; 12 drevorezov ; predhovor František Wenzl. Vydalo Svobodné učení selské na Moravě pri príležitosti Výstavy súdobej kultúry v Československu v Brne v roku 1928. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, za priamej účasti autora, ktorý každý list podpísal.

1929

11
Slovenská grafia. Časopis venovaný povzneseniu kníhtlače a propagácii krásnej tlače na Slovensku, 1929.

12
Strieborný prach / Ivan Horváth ; ručne kolorovaný frontispis Ludovít Fulla ; typografická úprava Karol Jaroň. 250 číslovaných výtlačkov s podpisom autora v tiráži. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929.

13
Jindřich Tomec [1863 – 1928] ; Úprava Karol Jaroň. 600 číslovaných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929.

14
Kalendár Slovenskej ligy na Slovensku na rok 1930. Vydala Slovenská liga, vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929.

15
Moje tretí rota / Ludvík Kühn ; ručne kolorované ilustrácie Otakar Ondráček; typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929. Súkromná tlač.

16
City srdca / Martin Orgoník-Kunovský ; výber Ludvík Kühn;

úvod Štefan Janšák; obálka Jaroslav Jareš; grafická úprava Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha, 1. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929.

17

Sokolstvo v boji s Maďarmi 1919; úvodná báseň Vladimír Roy; text Věnceslav Havlíček; ilustroval Otakar Ondráček. Grafická úprava a obálka Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1929.

1930

18

Básně a písně československé / J. Miloslav Hurban; typografia Karol Jaroň. Venované účastníkom Spolku českých bibliofilov v Prahe roku 1930. 250 číslovaných výtlačkov vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

19

Tatuškovi T. G. Masarykovi / Alois Kolísek (ed.). Kniha vďaky a blahoželaní slovenských detí k 80. narodeninám TGM. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

20

Nox et Solitudo / Ivan Krasko; ilustrácie František Hlavica; grafická úprava Karol Jaroň. Pre členov ako prvú prémii vydal Spolok bibliofilov na Slovensku. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

21

Drahokamy. Výber z prejavov T. G. Masaryka počas pobytu v Bratislave 1930 / Ludvík Kühn (ed.); ilustrácia Adolf Petříček; grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

22

Čičmanská pohádka / Jozef Pospíšil – František Volf; pôvodné drevoryty Jožko Kubíček. 170 číslovaných exemplárov pre členov a účastníkov I. schôdzky Spolku bibliofilov na Slovensku v Bratislave [výtlačok č. 115 venovaný Márii Jaroňovej]. Vydala a vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

23

Spolok bibliofilov na Slovensku v Bratislave. Zakladajúca listina. 140 číslovaných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

24

Živé slová o slovenskom sokolstve / príhovory P. O. Hviezdoslav, Vavro Šrobár, Metod Bella, Milan Ivanka; grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1930.

1931

25

Lístky z malých kartotéky / Bedřich Beneš Buchlovan; ilustrácia Mikuláš Galanda. 260 číslovaných výtlačkov venovaných VII. bibliofilskému večeru v Prahe 31. 10. 1931. Tlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1931.

26

Na besede u Bratislavských bibliofilů / Bedřich Beneš Buchlovan; Frontispice od K. Štiku. K valnej hromade v roku 1931 vydal Spolok bibliofilov na Slovensku v Bratislave 200 číslovaných a výtvarníkom a autorom podpísaných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1931.

27

Zakliata hora / Tido J. Gašpar; typografická úprava Karol Jaroň. 300 výtlačkov venovaných k Vianocam priaznivcom Slovenskej Grafie. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava 1931.

28

Múdrost vína / Omar Chajjám; preklad Emil Boleslav Lukáč; frontispis Karol Štika. Edícia Krásna kniha, 5. zväzok. 260 nepredajných číslovaných exemplárov pre účastníkov VII. bibliofilského večera v Prahe 31. októbra 1931. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1931.

29

Jak se rodil Spolok bibliofilov Slovenska. Príspevok k histórii spolku / Úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1931. Súkromná tlač.

30

Albergo Sole. Italské verše / L. N. Zvěřina; frontispis Karel Štika; typografická úprava Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha, 3. zväzok. 100 číslovaných, autorom a umelcom podpísaných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1931.

1932

31

Básně / Endre Ady; kresba a grafická úprava Otakar Ondráček. Mladá edícia, 2. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

32

Severská balada (Putování za Kajou) / Josef Dvořák; frontispis Mikuláš Galanda; typografia Karol Jaroň. 150 číslovaných výtlačkov. V tiráži podpis autora a grafika. Vydala a vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

33

Balada o ohnivě smrti / Josef Dvořák; kresba Otakar Ondráček; typografická úprava Karol Jaroň. Mladá edícia, 1. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

34

Žena s košelou / Mikuláš Galanda; text Beneš Bedřich Buchlovan, obálka Zdeněk Rossman, typografia Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha, 5. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

35

Zo života / Jozef Gašparík-Leštinský; typografická úprava Karol Jaroň. Vydal Spolok bibliofilov na Slovensku ako spomienku na J. G. Leštinského a vzácného českého maliara Mikoláša Aleša. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

36

Bratia bratom. Sokolu Brno I. účastníkom slávnostnej akademie poriadanej 6. marca 1932 k oslave 82. narodenín prezidenta T. G. Masaryka v Slovenskom národnom divadle / Věnceslav Havlíček; grafická úprava Karol Jaroň. Vydala Telocvičná jednota Sokol Bratislava, vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

37

Matej Jančo, vodca morhistov vo svojich dopisoch s Prahou. Z príležitosti sjazdu slovenskej mládeže v Trenčianskych

Tepliciach dňa 25. júna 1932 / Věnceslav Havlíček. Vydala Sokolská župa Bratislavská Masarykova. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

38

Černý závoj / Josef Hora ; ilustrace a obálka Otakar Ondráček; typografická úprava Karol Jaroň. 200 číslovaných a podpísaných výtlačkov. Mladá edice, 3. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

39

Lásky J. Wolfganga Goetha / Ludvík Kühn ; grafická úprava Karol Jaroň. 100 výtlačkov, edícia Krásna kniha, 6. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava 1932. [Kniha reprezentovala Slovensko na knižnom veľtrhu v Lipsku 1932.]

40

Štúrova láska a smrť. Ako miloval a skonol veľký vlastenec / Ludvík Kühn. 262 číslovaných výtlačkov s podpisom autora a úpravcu v tiráži. Venované účastníkom VIII. bibliofilského večera 29. 10. 1932 v Prahe. Typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

41

Maliarovi Ferdišovi Dušovi. Niekoľko reprodukcí z diela Dolu Váhom k 2. valnému zhromaždeniu Spolku bibliofilov na Slovensku dňa 16. apríla 1932 vydalo riaditeľstvo Slovenskej Grafie v Bratislave. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

42

Kruh osudu / Josef Sekera ; frontispis Karel Štika; grafická úprava Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha, 9. zväzok. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

43

Z básní Pavla Štefánika / Pavel Štefánik ; životopisný nástin Vladimír Polívka; grafická úprava Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha, 7. zväzok. 270 číslovaných exemplárov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

44

Výber z básní Janka Jesenského; grafická úprava Karol Jaroň. Edícia Krásna kniha. 800 číslovaných výtlačkov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

45

Pangart / Zuzka Zguriška ; ilustrácie Luda Rambouská; typografická úprava Karol Jaroň. Pri príležitosti 2. riadneho valného zhromaždenia Spolku bibliofilov na Slovensku v Bratislave konaného dňa 16. apríla 1932 vydali slovenskí bibliofiliovia R. Ambrovič, Eduard Figura, Karol Jaroň, Ludovít Kočiš, Jozef Kučera, Jaroslav Manšinger a Jožo Pospíšil. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1932.

1933

46

Dolu Váhom / Ferdiš Duša. 6 celostránkových drevorezov, priložený preklad textu Viliama Rittera: Román slovenskej rieky [pôvodne publikované in: *Gazette de Lausanne*, 4. 3. 1928]. Grafická úprava Karol Jaroň. Pre účastníkov bibliofilského večera 4. nov. 1933 v Prahe. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1933.

47

Dolu Váhom / Ferdiš Duša. Dvojdielny cyklus drevorytov. Text Rudolf Kratochvíl; typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava 1933/34.

48

Povídky o Číně / Kael ; typografia Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1933. Súkromná tlač.

49

Rozchod se Stanislavem Klegou / Jindřich Květ. Předneseno 3. X. 1932 v Bratislavě při vzpomínkovém večeru na Stanislava Klegu. Úprava Karol Jaroň. 170 číslovaných výtlačkov. Vydal Spolok bibliofilov na Slovensku, Bratislava, 1933.

50

Pod bratislavskými viechami / Zdeněk V. Příbík ; ilustrácie Adolf Petříček; typografická úprava Karol Jaroň. 200 exemplárov vytlačila a vydala Slovenská Grafia, Bratislava, 1933.

51

Umklé chvíle / Janko Senický. Vydané z príležitosti III. valného zhromaždenia Spolku bibliofilov na Slovensku konaného dňa 17. júna 1933. 100 číslovaných a autorom podpísaných exemplárov s oceľotlačovou prílohou (sign. Ondráček). Grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1933.

1934

52

Janko Alexy. Predmluva J. C. Hronský. Série Slovenskí umelci, 1. zväzok. Vydalo Učiteľské nakladateľstvo slovenské U nás. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1934.

53

Pamätný spis Bratislavy, hlavného mesta Slovenska. 1919 – 1934. K 15. výročiu príchodu čl. vlády do Bratislavy / Ovidius Faust (ed.) ; grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

54

Vánoce ve Važci / Jan Hála ; text a kresby Jan Hála. Vydal Spolok bibliofilov na Slovensku ako prémium pre svojich členov. 150 číslovaných výtlačkov. Grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

55

M. R. Štefánik / Maurice Janin ; preklad Maria Černá. Priložené rozkladacie faksimile dopisu T. G. Masaryka R. Štefánikovi, uloženého v Štefánikovom hrobe. Vydala Nezávislá jednota čs. legionárov a Kruh priateľov. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1934.

56

Lovci hlinených perál. Šest essayí o cestách za archeologickými výskumami / Štefan Janšák ; ilustrácie a obálka Mikuláš Galanda; grafická úprava Karol Jaroň. Edícia Slovenské ráno, 1. zväzok. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

57

Hej, Slováci! K 100. výročiu našej hymny / Ludvík Kühn ; typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1934.

58

Janko Jesenský. Zdravica básnikovi / Emil Boleslav Lukáč (ed.). Vydal Spolok slovenských spisovateľov. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

59

Mladosť / Mária Halamová, Ján Smrek, Andrej Žarnov, Emil B. Lukáč, Valentin Beniak, Milan Pišut ; signovaný frontispis Mikuláš Galanda. Súkromná tlač pre účastníkov valného zhromaždenia Spolku bibliofilov na Slovensku 18. 6. 1934. Typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

60

M. R. Štefánik v mém deníku / Ferdinand Písecký. Nakladateľstvo EOS Bratislava. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

61

Za Jindrou Vaníčkem! / Zdeněk V. Přibík. Nakladateľstvo EOS K. Jaroň a J. Brabec venovali túto bibliofíliu X. bibliofilskému večeru v roku 1934. 240 číslovaných výtlačkov. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

62

Liber amicorum / Jozef Gregor-Tajovský, zostavil E. B. Lukáč k príležitosti jeho 60. narodenín. 17. októbra 1934, grafická úprava Ludovít Fulla. Vydal Spolok slovenských spisovateľov. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1934.

1935

63

Odmľčaný básnik Ivan Gall / Rudolf Brtáň ; úprava Karol Jaroň. Vydal EOS. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1935.

64

Vyhaslé plamene / Július Gašperik ; ilustrácie Jan Hála; úprava Karol Jaroň. Edícia Slovenské ráno, 4. zväzok. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1935.

65

T. G. Masaryk na Slovensku. Spomienky a prejavy. K 85. narodeninám / Ján Halla. Vydal EOS. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1935.

66

O bratislavskom vinařství / Richard Horna ; grafická úprava Zdeněk Rossmann. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1935.

67

Anima vivificans / Peter Monoman ; grafická úprava Karol Jaroň. Bratislava, 1935.

68

Vianočná povesť / Janko Oravský ; ilustrácie Jožo Iľečko, typografická úprava Karol Jaroň. Vytlačené priaznivcom a priateľom Linografie k Novému roku 1936. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1935.

69

Spolok bibliofilov na Slovensku T. G. Masarykovi. Perokresba Mikuláš Galanda ; grafická úprava Karol Jaroň. Vydal Spolok bibliofilov na Slovensku. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1935.

70

Nad polským mořem. Nad slovanským Baltem. Malířovy dojmy / Jaroslav Votruba ; polskou předmluvu napsal Stanislaw Kwásniewski ; přeložil ji do slovenčiny Jaroslav Votruba ; francouzský výklad napsal francouzsky umělecký kritik v Melide ve Švýcarsku William Ritte ; přeložil do slovenčiny Štefan Janšák. Edícia Slovenské ráno, 5. zväzok. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1935.

1936

71

Spod šindľovej strechy / Ferdinand Gabaj. Vydal EOS. Bratislava, 1936.

72

Štúrova družina na Devíne. K storočnej pamiatke slovenského národného obrodzenia / Jozef Miloslav Hurban. Vydané pri príležitosti desiateho výročia založenia Spolku faktorov kníhtlačiarňí v Bratislave. Bratislava, 1936.

73

Nadžmedjerska Dolina Smrti / Risto Kovijanić ; predmluva Vojvode Bojović; grafická úprava Karol Jaroň. Vydala Česlovačko-jugoslavska liga. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1936.

74

Dary Jadranu / Ludvík Kühn ; titulný drevoryt Josef M. Černovický; grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1936.

75

In memoriam Vladimír Roy / Emil Boleslav Lukáč. Túto knižočku pri smútočnej príležitosti smrti básnika V. Roya vydal Spolok slovenských spisovateľov, členom ktorého bol. Nákladom EOSu vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1936.

76

Bratislavské povesti. Diel I. / Janko Oravský a Karol Benyovszky. Vydal EOS v Bratislave, vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1936.

77

Bratislavské povesti. Diel II. / Janko Oravský a Karol Benyovszky, Vydal EOS – knižnica slovenskej mládeže, zv. 2. v Bratislave, vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1937.

78

Pohľadnice / Fraňo Kráľ ; grafická úprava, obálka a väzba Ludovít Fulla. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol. v Bratislave, 1936.

79

Columbus in der Slovaei / Leopold Wolfgang Rochowski. Vydal EOS Verlag. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1936.

80

Tradície ľudovej drevorezby. Príspevky k vecnej i k ornamentálnej genezi slovenských pracíh a valkáčih pístov / Antonín Václavík ; perokresby a autotypy podľa autorových fotografií; obálka Mikuláš Galanda; typografická úprava Karol Jaroň. 1000 výtlačkov vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1936.

1937

81

Juhoslovanská štátna myšlienka. Slávnostná reč prednesená dňa 1. decembra 1937 v SND v Bratislave pri oslave juhoslovanského štátneho sviatku / Risto Kovijanić ; grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň, Bratislava, 1937. Súkromná tlač.

82

Ján Nepomuk Hummel / Janko Oravský. Vydal EOS Bratislava. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1937.

83

Pieseň o Štachelšvajnovi. V počte 30 nepredajných výtlačkov vytlačila Linografia v Bratislave, 1937. Súkromná tlač.

84

Klenotnice Jugoslávie / Jaroslav Votruba ; drevorezy, kresby a iniciály Jaroslav Votruba, grafická úprava Karol Jaroň. Venované XVI. valnému zhromaždeniu Československo-juhoslovanskej ligy, odboru v Bratislave, dňa 15. februára 1937. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1937.

1938

85

Ja svätý František / Rudolf Dilong ; obálka Lea Mrázová. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1938.

86

Pro patria bene meritis. Tri reči: M. R. Štefánik, T. G. Masaryk, P. O. Hviezdoslav / Ján Halla. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1938.

87

Slovenské matky / Andrej Kostolný. Vydal Orbis Praha a EOS Bratislava. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1938.

88

Šachovnica / Andrej Kostolný ; grafická úprava Karol Jaroň. Bibliofilská edícia Slovenské ráno, 9. zväzok. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1938.

89

Milan Hodža i Jugoslaveni / Risto Kovijanić ; ilustrácie Jaroslav Votruba, grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1938.

1939

90

Monumenta historica Bratislavensia. 1. súpis zemianskych erbových listín / Ovidius Faust. Vydalo Mesto Bratislava. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1939.

1940

91

Môj rok / Ján Štefan Bálent ; kresba na obálke Štefan Bednár. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1940.

92

Išli oni k tej jasnosti. Vianočná povesť z Oravy / Janko Oravský. Vydala a vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1940.

93

Sv. Štefan v Podvlku / Janko Oravský ; ilustroval Laco Kubačka. Vydala a vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1940.

94

Reisen in die Slowakei ; kresby Jan Hála, Ludovít Fulla; fotografie Karol Plicka a archív Matice slovenskej. Grafická úprava Karol Jaroň. Vytlačil K. Jaroň, Bratislava, 1940.

1941

95

Vianoce. Úryvok z básne a faksimile Hviezdoslavovho rukopisu / Pavol Országh Hviezdoslav ; vydal a graficky upravil Karol Jaroň. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1941. Súkromná tlač.

1942

96

Dejiny Slovákov v Amerike. Diel I. / Konštantín Čulen. Vydala Slovenská liga. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1942.

97

Duma slovenská / Janko Kráľ ; Úvod Rudolf Brtáň, kresby Martin Benka, grafická úprava Karol Jaroň. Vydal Spolok bibliofilov na Slovensku pri príležitosti osláv 80. výročia Memoranda 1861. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň na Vianoce 1942. 60 číslovaných výtlačkov.

1943

98

Srdce / Edmondo de Amicis ; obálka a ilustrácie Vincent Hložník. Vydala Slovenská liga. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1943.

99

Pozdravy / Marie Magdaléna Virsíková. Vydalo nakladateľstvo EOS. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1943.

100

Svadba / Zuzka Zguriška ; obálka a ilustrácie Ján Mudroch. Edícia Krásne knihy, 3. zväzok, red. Rudolf Klačko. Vydal Ján Horáček. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1943.

1944

101

Pod prapory! Nejsme sami! / Valentin Erben ; Báseň po prvé vysielaná dňa 3. októbra 1944 slobodným slovenským vysielaním v Banskej Bystrici. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1944.

102

Ozývam sa / Eva Horská. Vydala a vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1944. Súkromná tlač.

103

Kráľ Lear / William Shakespeare ; obálka Ernest Zmeták. Edícia mladej generácie pri nakladateľstve EOS v Bratislave,

4. zväzok. Vytlačila Slovenská ľudová kníhtlačiareň, Bratislava, 1944.

1945

104

Návrat víťaza. Uvítací prejav na slávnostnom koncerte v Národnom divadle v Bratislave dňa 9. mája 1945 / **Ján Jesenský.** 150 číslovaných exemplárov s pripojeným faksimile rukopisu J. Jesenského. Vydala a vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1945.

105

Svojej žene a deťom / Martin Erik Martinček. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1945. Súkromná tlač.

106

Rovina / Marián Ján Milov ; grafická úprava Karol Jaroň. Vydalo nakladateľstvo EOS ako prvú básnicku zbierku v obnovenej ČSR. 500 číslovaných exemplárov. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1945.

107

Prezident opäť medzi nami. Úvodné slovo Dr. Jozef Lettrich, predseda SNR. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1945.

1947

108

Lízočkino šťastie / Lidija Aleksejevna Čárska ; obálka Aurel Kajlich. Vydal Karol Müller, vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1947.

109

Hudba a hudobnosť v spoločnosti / Jozef Šamko. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1947.

110

Chválospev na piešťanské kúpele z roku 1642 / Adam Trajan ; z latinského originálu preložil Valentín Beniak; štúdiu napísal J. E. Zaťko-Bor; ilustroval Aurel Kajlich. Vydalo Riaditeľstvo štátnych kúpeľov v Piešťanoch. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1943.

111

Na Nový rok / Pavol Országh Hviezdoslav. Vydala a vytlačila Linografia, k Novému roku 1947, Bratislava, 1947. Súkromná tlač.

112

Láska a priateľstvo / André Maurois ; obálka Aurel Kajlich. Vytlačila Linografia, Bratislava, 1947.

113

Spomienky na vlastenca kníhtlačiaru / Janko Oravský. Účastníkom kalkulačného kurzu kníhtlačiarov v dňoch 3. – 9. septembra 1947 v Piešťanoch venoval Karol Jaroň, starosta Gremia kníhtlačiarov na Slovensku (podpis). Číslované výtlačky v obmedzenom náklade. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1947.

1948

114

Bratru Josefu Zezulovi k sedemdesiatinám. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, 1948.

115

O kníhtlačiarstve. Faksimile kázne / Ján Kollár ; úvodný text Boris Bálint; typografia Dušan Šulc. 1000 číslovaných výtlačkov. Pri príležitosti pracovného zjazdu faktorov kníhtlačiarň a závodov na Slovensku a výstavy slovenskej kníhtlače na jeseň 1948 vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, 1948.

116

Na zdravie. Na pamiatku I. pracovného zjazdu v 1000 výtlačkoch vydala pre vzácných hostí Skupina faktorov kníhtlačiarň v Bratislave v septembri 1948. Štvorfarebnú obálku ofsetom vytlačila a venovala kníhtlačiareň Slovenská Grafia v Bratislave. Bratislava, 1948.

117

Partizán Pepo / Janko Oravský. Vydala a vytlačila Linografia, Bratislava, 1948.

Bez dátumu vydania:

118

SBS / Ján Kollár. Nepredajná súkromná tlač členom Spolku bibliofilov na Slovensku. 70 výtlačkov podpísaných Karolom Jaroňom. Vytlačila Slovenská Grafia, Bratislava, (n. d.).

119

Záhorácké piesničky / Janko Blaho. Vytlačila Linografia K. Jaroň a spol., Bratislava, (n. d.).

PREKLADOVÁ SLOVENSKO-MAĎARSKÁ A MAĎARSKO-SLOVENSKÁ TVORBA V LITERÁRNOM ARCHÍVE SNK PO ROKU 1918

MGR. EVA PÁSTOROVÁ

There are several translations of poetry, prose and drama from Slovak into Hungarian and from Hungarian into Slovak dating from after 1918 in the SNL Literary Archive. The collection is supplemented by the correspondence related to the above translation activities. The article presents some lesser-known, but also the most notable Slovak translators of that period – namely E. B. Lukáč, V. Beniak and J. Smrek. It also provides a list of Hungarian authors who have been translated the most into Slovak.

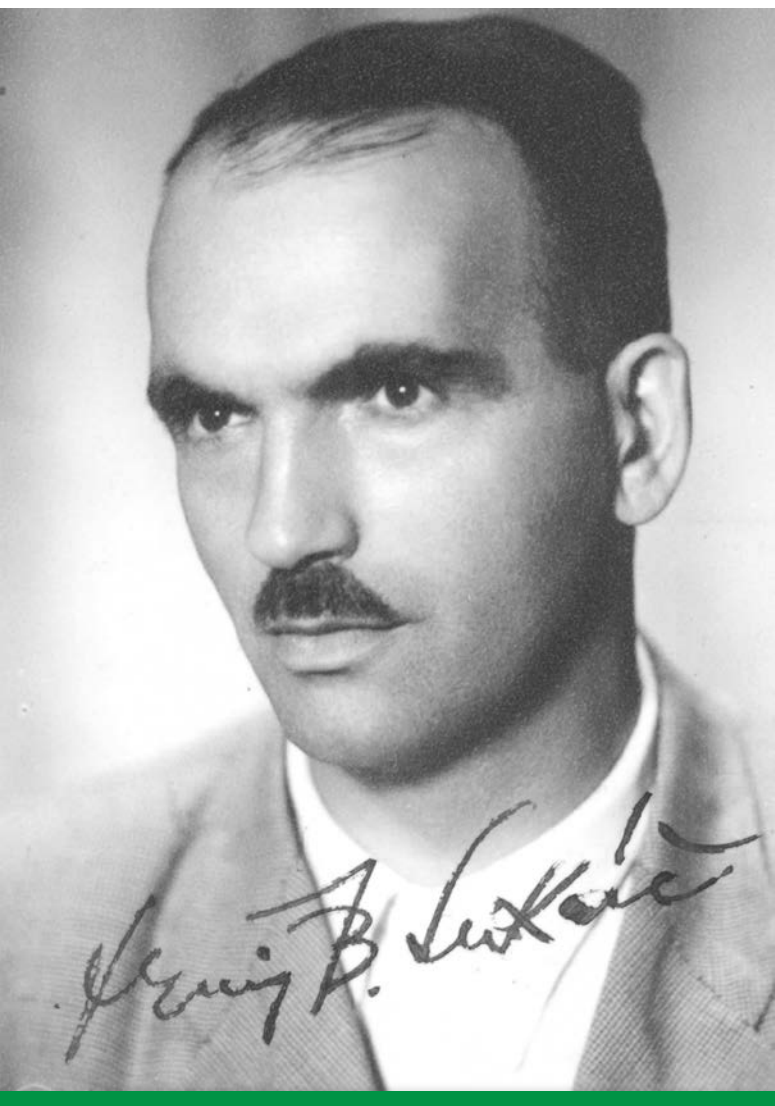
Keywords: Literary Archive of the Slovak National Library; translations; Slovak-Hungarian translations; Hungarian-Slovak translations; Emil Boleslav Lukáč; Valentín Beniak; Ján Smrek

V zbierkach a fondoch Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) sa zachovalo niekoľko archívnych dokumentov týkajúcich sa prekladovej tvorby zo slovenčiny do maďarčiny a z maďarčiny do slovenčiny. Niektoré vznikli ešte v časoch habsburskej monarchie, iné neskôr. V tomto príspevku sme sa zamerali na preklady viažuce sa k obdobiu pred vznikom Československej republiky a po roku 1918. Pre ponuku naj dôveryhodnejších informácií sme skúmali korešpondenciu slovenských a maďarských básnikov, spisovateľov a literárnych vedcov žijúcich nepretržite na území dnešného Maďarska, ale aj pochádzajúcich z územia dnešného Slovenska, žijúcich na Slovensku najmä pred druhou svetovou a po nej v Maďarsku, a tiež korešpondenciu s maďarskými kultúrnymi a vzdelávacími inštitúciami a vydavateľstvami. V Literárnom archíve SNK sú zachované ich práce, či už v rukopisnej, strojopisnej alebo tlačenej podobe. Početné zastúpenie majú hlavne vo fondoch **Emil Boleslav Lukáč**, **Ján Smrek** a **Valentín Beniak**. Práve

títo traja slovenskí básnici sa venovali nielen tvorbe v rodnom jazyku, ale aj prekladu diel z rôznych európskych literatúr, okrem iných aj z maďarskej. V príspevku sme upriamili pozornosť nielen na uvedené osobnosti, ale všimli sme si aj ďalších autorov, ktorých tvorba súvisí s danou témou, či už sú to spisovatelia, básnici alebo dramatici, známi i menej známi slovenskému čitateľovi alebo bádateľovi.

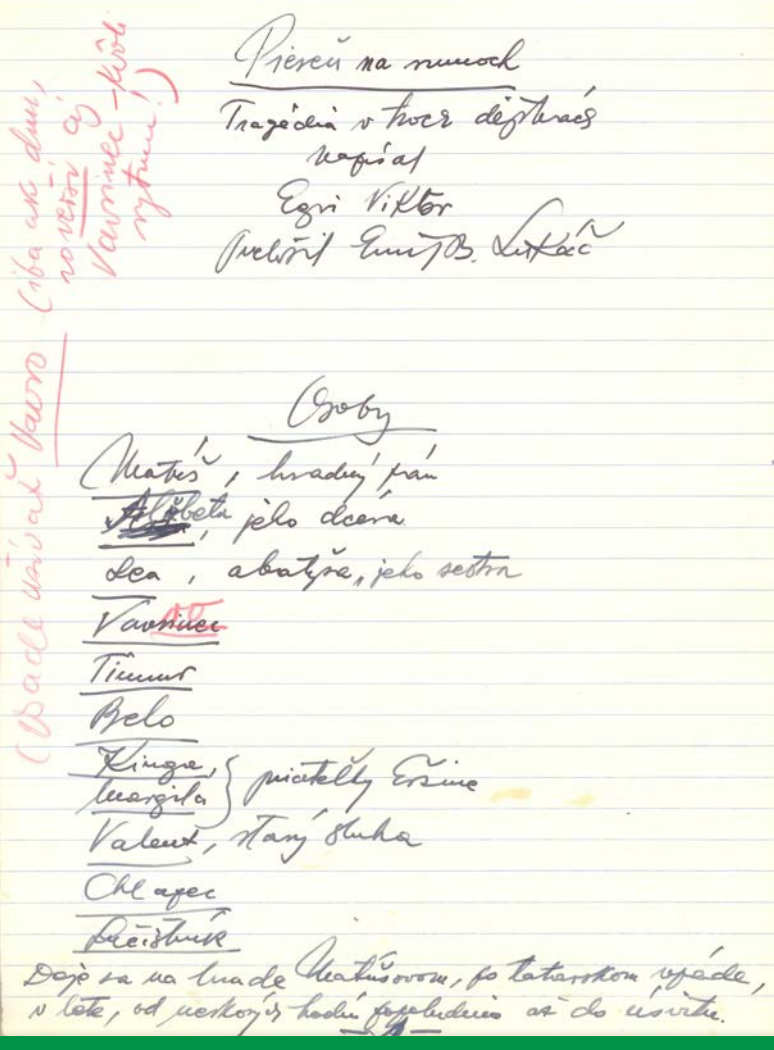
EMIL BOLESLAV LUKÁČ (1900 – 1979) narodený v Banskej Hodruši vyrastal v trojjazyčnom prostredí a už od detstva si budoval vzťah nielen k slovenskej, ale aj maďarskej a nemeckej literatúre. Keďže v rokoch 1910 – 1918 študoval na maďarskom evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici, dôkladne sa oboznámil s maďarskou literatúrou, z ktorej ho najviac zaujali básne Endreho Adyho a Sándora Petőfiho. Hoci pokračoval v štúdiu na Evanjelickej teologickej vysokej škole a súčasne na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, neskôr na Sorbonne v Paríži a na Evanjelickej teologickej fakulte v Lipsku, viac ako kaplánskej a pedagogickej práci sa venoval literárnej činnosti. Okrem bohatej básnickej tvorby v slovenčine sa zachovali jeho preklady najmä z francúzskej a maďarskej literatúry. S tým súvisia aj Lukáčove kontakty s predstaviteľmi maďarskej literatúry žijúcimi v Maďarsku i na Slovensku.

V korešpondencii fondu Emil Boleslav Lukáč sa zachovali listy, pohľadnice a pozdravy v maďarskom jazyku, ktorých pisateľmi sú hlavne básnici, ale tiež prozaici, dramatici a prekladatelia maďarského pôvodu žijúci v Maďarsku, ako József Berda, István Csukás, László Németh, Erzsébet Palotai, György Somlyó, István Sótér, Lőrincz Szabó, György Timár, György Végh, Sándor Weöres, literárni historici a kritici, ako Pál Fehér, Miklós Szabolcsi a iní. Nemalú skupinu tvoria prisťahovalci zo Slovenska, ako György Dénes, István Garai, Endre Illés, Aladár Komlós, László Sziklay, Ida Urr, Dezső Vozári a predovšetkým Rezső Szalatnai, od ktorého pochádza 57 jednotiek korešpondencie adresovanej Emilovi Boleslavovi Lukáčovi. Početná je aj korešpondencia s autormi maďarského pôvodu žijúcimi na Slovensku. Medzi nich patria Károly Csáky, Zoltán Fábry, Pál Fehér, Lajos Géczy, Oliver Rác, György Szekeres a György Urr. Obsah korešpondencie sa týka hlavne poézie a jej prekladu, či už ide o Lukáčove preklady maďarských autorov do slovenčiny (György Dénes, György Timár), alebo naopak, preklady básní Emila Boleslava Lukáča do maďarčiny (István Gémes, Dezső Vozári). Listy od Istvána Farkasa, Pála Fehéra, Lászlóa Sziklaya či Rezsóa Szalatnaia sú o slo-

Emil Boleslav Lukáč (sign. SL 17/144)

vensko-maďarských literárnych a kultúrnych vzťahoch a s Rezső Szalatnaiom si Emil Boleslav Lukáč vymieňal názory aj na literatúru autorov maďarskej národnosti žijúcich na Slovensku a pisanú v maďarskom jazyku. Ešte možno spomenúť listy od György Beliu, literárneho historika, prekladateľa a vedúceho oddelenia klasickej literatúry vo vydavateľstve Szépirodalmi Könyvkiadó v Budapešti a evanjelického kňaza a prekladateľa Sándora Pusztu. Početná je úradná korešpondencia z rôznych redakcií (*Irodalomtörténet* v Budapešti, *Lobogó* v Budapešti, *Kortárs* v Budapešti, *Magyar Csillag* v Budapešti, *Nagyvilág* v Budapešti, *Napjaink* v Miškolci, *Népszabadság* v Budapešti, *Palócföld* v Salgótarjáne), vydavateľstiev (*Corvina Kiadó* v Budapešti, *Európa Könyvkiadó* v Budapešti), zo Zväzu maďarských spisovateľov, z Maďarskej televízie v Budapešti, z *Petőfi Irodalmi Múzeum* (Petőfiho literárne múzeum) v Budapešti a iné.

Rukopis Emila Boleslava Lukáča. Tragédia Egriho Písné na rumoch v preklade E. B. Lukáča, titulná strana rukopisu (LA SNK, sign. 126 AM 1)

V Lukáčovom fonde je zachovaná poézia niektorých maďarských autorov v strojopise (István Garai, Ákos Miklós Tordon), niekedy doplnená rukopisným venovaním (napr. súbor pätnástich básní Tamása Vékeya, ku ktorému je pripojený tiež jeho životopis).

Preklady vo fonde môžeme rozdeliť na dve skupiny, a to preklady Emila Boleslava Lukáča z maďarskej poézie do slovenčiny a preklady poézie Emila Boleslava Lukáča maďarskými autormi do maďarčiny. Medzi najvýznamnejších predstaviteľov maďarskej poézie, ktorých preklady sa zachovali vo fonde, patria Endre Ady, Attila József, Mihály Vörösmarty, Dezső György, István Garai a ďalší. Lukáčove básne do maďarčiny prekladali napríklad Tibor Simkó, Dezső Vozári, László Sziklay. Osobitnú skupinu tvoria rôzne príspevky (štúdie, články, recenzie a interview s Emilom Boleslavom Lukáčom) o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch a prekladovej tvorbe písané v slovenskom i maďarskom jazyku. Týkajú sa najmä Endreho Adyho, Attilu Józsefa a Imreho Madácha. Prednášky, prejavy a príhovory boli odprezentované na rôznych konferenciách, seminároch, kultúrnych a spoločenských podujatiach na Slovensku i v Maďarsku. Zaujímavé je interview s Emilom Boleslavom Lukáčom, v ktorom odpovedá na otázky o vzťahu k maďarskej literatúre, o prekladoch z maďarčiny a o tom, ako sa prvý raz dostal do styku s maďarskou literatúrou. Okrem rukopisov sa vo fonde nachádza množstvo výstrižkov z maďarskej tlače s prekladmi poézie Emila Boleslava Lukáča do maďarčiny, jeho vlastnými odbornými článkami a príspevkami maďarských autorov o Lukáčovi a jeho tvorbe.

Ďalším slovenským básnikom, ktorý prekladal z maďarskej literatúry do slovenčiny a súčasne prekladal svoju vlastnú poéziu do maďarského jazyka, bol **VALENTÍN BENIAK** (1894 – 1973) pochádzajúci z Chynorian v okrese Topoľčany. Vyrástol v slovenskom prostredí, ale ako sám uviedol: „My, čisto slovenské deti, naučili sme sa už v ľudovej škole skoro perfektne maďarsky, s výslovnosťou ,tótosan’, slovenskou. S literatúrou, počnúc kuruckou, ma zásobovali pani učiteľky i potom, keď už som roky bol chorý a nemohol ísť do gymnázia. My sme o našom slovenskom národe nič nevedeli, len tolko, že Svätopluk predal krajinu a červený kantár a bieleho koňa. Nič som nevedel ani o Hollom, ani o Kollárovi, Bernolákovi a jeho gramatike, ale veľa som vedel o Zrínyim, Petőfim, Vörösmartym, Aranyovi, a teda aj moje

Valentín Beniák (LA SNK, sign. SB 18/4)

prvosienky boli maďarské.“ Beniákovu prvú báseň uverejnili v budapeštianskom študentskom časopise *A mi zászlók* v roku 1912 a ako sám autor povedal, na prvý odkaz redakcie bol hrdý celý život: „*Plno farieb, formy a myšlienky, ale toto všetko v jednom klbe. Chlap bude z teba, Valentín, len napred po tejto ceste.*“ Gymnázium navštevoval v Nitre, neskôr (v roku 1916) začal študovať právo v Budapešti, ktoré však nedokončil. V rokoch 1916 –1917 absolvoval notársky náukobeh v Košiciach.

Beniakovým vzorom v maďarskej literatúre bol, podobne ako pre Emila Boleslava Lukáča, básnik Endre Ady, ktorého život a dielo sa stali aj témou jeho maturitnej skúšky. Hoci sa neskôr venoval predovšetkým písaniu slovenskej poézie, výrazné úspechy dosiahol aj v prekladateľskej práci z maďarskej literatúry (prispel do antológií prekladov modernej maďarskej poézie *Na brehu čiernych vôd* a *Večerná blýskavica*, preložil *Tragédiu človeka* Imreho Madácha, zbierku básní Gyulu Juhásza *Aká bola*, hru Mihálya Vörösmartyho v piatich dejstvách *Csongor a víla* a iné diela). V jednom z interview, ktoré odznelo v slovenskom rozhlase po vydaní jeho

básnickej zbierky *Bukvica* (1939), sa okrem iného vyjadril k aktuálnym kultúrnym a literárnym vzťahom s Maďarmi: „*Treba nadviazať korektné kultúrne styky s Maďarskom, zdôrazňujem korektné obapolne a čisto kultúrne, bez politickej príchute a podozrenia. Tak ako tu kedysi chodil Moric Zsigmond a iní maďarskí spisovatelia, tak ako sú sem pripustené a budú pripustené knihy maďarských autorov, tak isto želáme si aj my ochutnať reč našich dolnozemských bratov a priniesť im svoje slovo, umožniť im, položiť si na stôl slovenskú knihu. Nie jatrať rany, ale ich hojiť, nie buntošiť, ale šíriť krásu slovenskej reči i srdca tak, ako ona vyviera zpod Tatier a ako ono bije v našej hrudi. Kultúrne sblíženie je naším cieľom, lebo veríme, že je toto najlepší začiatok dobrého, priateľského susedstva. Je už na čase, aby medzi národami na jednom priestore na seba odkázanými nastal pokoj a spolupráca.*“

Ady Paraszcai
Kétszer voltam aszárul fanyul
de lélek, arany korszak veszés
gyellolui alól rossz kláru
börbörbe veszesatárul kurvulással
Időem szíval vaditok, a szoruyes aranyat
fórtok létkyiba dnydram, a kezies
Gorbókem hágy kem a halom sevates
s meit revolucioaranyis kess vanyul
Jaj, foleül utáim vallas eddig
vabot folejies kothad a gyovencin
Héms mákveraggal bevoldtam, a szurba
es a száms folejies fanyul udorgellam,
ahol meglamadtok az álmal, melyek
es a nyájarat a fanyulul's folejies hágytal
fanyulverines folejies a szoruyes vcharosam
vanyulvona miy felt ad a fanyulset

Rukopis prekladu vlastnej básne Valentína Beniáka Ady v Paríži do maďarčiny (LA SNK, sign. 131 Y 6)

Vo fonde Valentín Beniak, na rozdiel od fondu Emil Boleslav Lukáč alebo Ján Smrek, sa nezachovala takmer žiadna korešpondencia s predstaviteľmi maďarskej literatúry. S literárnou tematikou je len jeden list od redakcie časopisu *Kortárs* v Budapešti z roku 1972 a korešpondencia s maďarským PEN klubom (*Magyar PEN Club*) z roku 1970, pozostávajúca z troch listov.

Najpočetnejšiu skupinu Beniakových prekladov z maďarčiny tvorí poézia Endreho Adyho, Attilu Józsefa a Gyulu Juhásza, pričom k výberu z poézie Gyulu Juhásza je pripojená aj štúdia a poznámkový materiál. Z prekladov vlastnej poézie sa vo fonde nachádza pätnásť básní s rôznou tematikou, napríklad *Balalajka*, *Ady Pariszban* (*Ady v Paríži*), *Dauphin*, *Az ördög koledája* (*Čertova koleda*), *Beata* a ďalšie. Beniakové básne do maďarčiny prekladali okrem samotného autora tiež Rezső Szalatnai, Elek Fügedi

Ján Smrek (LA SNK, sign. K 16/3)

a Tibor Simkó. Niektoré z týchto prekladov nájdeme práve v spomínanom fonde. V rukopisnej podobe je tu uložený aj Beniakov preklad drámy Mihálya Vörösmartyho *Čongor a víla*.

Jedným z mála slovenských básnikov, ktorí prekladali z maďarčiny do slovenčiny bol **JÁN SMREK** (1898 – 1982). Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch autorov však bola jeho cesta k prekladateľskej tvorbe odlišná. Narodil sa v Zemianskom Lieskovom neďaleko Nového Mesta nad Váhom. V roku 1907, po smrti otca, ho vychovávali v evanjelickom sirotinci v Modre, kde mal na neho veľký vplyv jeho správca, evanjelický kňaz Samuel Zoch. Súčasne sa učil sadzačskému remeslu v kníhtlačiarňi Šimona Roháčka. V rokoch 1913 – 1917 pracoval ako učeň v obchode Jozefa Godru v Petrovci, ale v roku 1917 sa vrátil späť na Slovensko, kde sa zamestnal v obchode Fedora Houdka v Ružomberku. Tu sa stretol so Štefanom Krčmerym, ktorý si všimol jeho záujem o literatúru a básnický talent. V tom čase totiž začal Smrek písať svoje prvé básne. Krčmery mu pomáhal v jeho umeleckom raste a priblížil mu významné osobnosti svetovej literatúry, najmä francúzskej (François Villon) a maďarskej (Endre Ady). Čoskoro však musel narukovať a ako vojak rakúsko-uhorskej armády sa ocitol až v Palestíne, kde ochorel na maláriu. Po strastiplnej ceste sa dostal v roku 1919 opäť na Slovensko a pokračoval v štúdiách, najprv na učiteľskom ústave v Modre (1919 – 1921) a následne na Evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave (1921 – 1924), ktorú však nedokončil.

Vďaka Štefanovi Krčmerymu pracoval v období prázdnin v redakcii *Národných novín*. Táto práca ho zaujala a pokračoval v nej aj neskôr. Krátko pôsobil i v redakcii *Slovenského denníka*, neskôr sa opäť vrátil do redakcie *Národných novín* a následne v Mazáčovom nakladateľstve v Prahe redigoval edíciu mladých slovenských autorov (EMSA) a začal vydávať časopis *Elán*. Po vypuknutí druhej svetovej vojny sa vrátil do Bratislavy, kde sa redakcia *Elánu* presťahovala.

Okrem redigovania písal aj básne. Po roku 1948, keď „bol novému režimu nepohodlný“, sa preorientoval na preklady z rôznych literatúr. Vzhľadom na jazykové znalosti (čeština, ruština, maďarčina, francúzština) sa venoval hlavne prekladom z francúzskej, maďarskej, ruskej a českej literatúry. Ako sme už spomínali, z maďarskej literatúry to bol – podobne ako u Lukáča či Beniaka – predovšet-

kým Endre Ady, ku ktorého poézii si vytvoril vzťah už v mladosti. Z ďalších maďarských básnikov ho zaujali napríklad Sándor Petőfi a Mihály Vörösmarty, prekladal však aj poéziu autorov z obdobia prvej polovice 20. storočia.

S mnohými prekladmi Jána Smreka z maďarčiny sme sa stretli v jeho fonde, ktorý je uložený v LA SNK pod signatúrou 181. Fond obsahuje k prekladateľskej tvorbe korešpondenciu i samotné práce. Početná je vzájomná korešpondencia Jána Smreka s Rezsőm Szalatnaiom a Lászlóm Sziklayom. Týka sa nielen prekladov, ale aj literárnych a kultúrnych vzťahov oboch národov, ktoré sa spomínajú aj v listoch maďarského PEN klubu (Magyar PEN Club) a Spolku maďarských spisovateľov (Magyar Írók Szövetsége).

Vo fonde sa medzi mnohými prácami nachádzajú aj Smrekove preklady z maďarskej poézie, z nich niektoré sú vo viacerých variantoch. Ide o básne Endreho Adyho, Józsefa Attilu, Sándora Petőfiho i Bálinta Balassu (Valentína Balašu). Osobitnú skupinu tvoria preklady maďarskej poézie od slovenských autorov, ktoré boli zaslané redakcii *Elánu*. Ide napríklad o Beniakové preklady básní Endreho Adyho, Attilu Józsefa, Dezsóa Kosztolányiho, Gyulu Illyésu, Gyulu Juhászu, Lukáčove preklady Endreho Adyho, Lajosa Ápriliho, Gyulu Juhászu, Dezsóa Kosztolányiho, Józsefa Erdélyiho, Strmeňove preklady básní Endreho Adyho, Attilu Józsefa, Dezsóa Kosztolányiho, Tibora Dériho a iných. Početnú skupinu tvoria básne poetky Ilony Moyzes v maďarskom origináli, niektoré aj v slovenskom preklade.

Z prác odborného charakteru sa k prekladateľskej činnosti viaže napríklad článok Jána Smreka *Básnické preklady a ich tajomstvá*, venovaný pamiatke Attilu Józsefa a napísaný pre časopis *Kortárs*, článok o poetke Erzsébet Ásgúthy *Na čo sú dobré básnické obrazy*, štúdiá Matúša Kosa v preklade Györgya Lukácsa *Ady, veľký bard maďarskej tragédie* i príhovor Jána Smreka v maďarskom rozhlase týkajúci sa poznania maďarskej literatúry na Slovensku, a naopak, slovenskej v Maďarsku prostredníctvom prekladov, vzájomných stretnutí spisovateľov oboch národov a uctievanie si predstaviteľov oboch literatúr (1966).

Smrekove preklady maďarskej poézie boli skutočne vynikajúce. Veľmi pozitívne ich ohodnotili maďarskí i slovenskí literárni vedci, čo si Ján Smrek vysoko cenil. Dôkazom je spomínaný článok *Básnické*

Magyar jacobinuss falá, 169

Spev maďarského jacobína

V hracoch prostov nám šibe tm,
 keď uahma sa vame tá z trávy,
 ty Hungóvia opalá:
 si este vôbec? a sme my?

Či možno v niečo lepsie dávať?
 Prar i duch zmucený je hrou
 carania, či raz treba ríť
 Babel stúžebajel národov.

1 Z päťdesiat tisícich túh prečo
 nie je raz vôľa jediná?
 Vot Maďar, Rumun, Slovan v žilách
 jedno má, jedna rovina.

2 Z tisícich žižľach túh tá prečo
 neváha vôľa jediná?
 Vot Maďar, Rumun, Slovan v žilách
 jedno má, jedna rovina.

1 Vot pohana a toprot naša
 už tisíc rokov jediná je.
 Či, zvíčreun, sa nestatneme (?
 na bariádach išeje?
 Vot na toprot a povirzenie
 spáročné máme spomienky.
 Et sazar v te húbte vstretneme
 na bariádach myslieuky?

Dunaj a Dól ti jedno hradí, ^{stráž}
 miholný hlas do vstupu náš:
 Vo vlasti Arpa sa faj tomer,
 čo nie je pán a nechrý chlap.
 čo nie pán a nie nechrý chlap.

Báseň E. Adyho *Spev maďarského jacobína*, preklad J. Smreka do slovenčiny, rukopis (LA SNK, sign. 181 BY 4)

preklady a ich tajomstvá, v ktorom uvádza, že mnohí považujú Endreho Adyho a Attilu Józsefa za „nepreložiteľných“ a údajne si už viacerí „na nich polámali zuby“. A čo sa týka Attilu Józsefa, o autorovi a jeho básňach, preložených Jánom Smrekom, literárni odborníci tvrdia: „... áno, si to ty a ja ťa poznávam, cítim ťa, že žiješ, aj keď hovoríš inou rečou!“ Sám Smrek sa však vyjadril, že Attila József „nebol pre neho ľahký oriešok“ a ako spomínal: „dupkom mi vstávali vlasy, keď som sa ocitnul zoči-voči s básňou: *Förgeteg, feketé vadoziüst... Moja znalosť maďarčiny tu zlyhávala. Musel som si prizvať na pomoc nie slovník, ale ľudí, rodených a filologicky vzdelaných Maďarov, aby mi overili moje interpretácie Józsefových slov, stavbu jeho viet, symbolov, metafor, básnických obrazov*“. V mnohých básňach sa slovami Jána Smreka „ako mohutné oblaky prevažujú básnické obrazy, podobné šifrovaným telegramom, pri čítaní ktorých musíš ovládať dešifrovací estetický kľúč“. Aj podľa neho sú však niektoré Józsefove básne „ozaj nepreložiteľné“. Ide o tie, ktoré „sa zrodili na základe čisto fonetickom“. Na druhej strane, má aj básne „dojímavé jednoduché, pôsobiace nie metaforami, ale jasným žeravým slovom, ktorého citová dynamika je taká veľká, že neznesie artizmus“. Pri týchto „som si priamo hovel, oddychoval, neunavili ma a keď som ich prekladal do tretej hodiny v noci, stačila mi ešte energia odísť k obloku, vykloniť sa z neho, nadýchať sa ranného vzduchu a písať potom ešte do piatej, teda do bieleho rána aj svoje vlastné básne“. Pri prekladaní básní sa držal zásady „nech sú aj pekné ako originál, aj verné, a to verné bez použitia násilia“. Snažil sa, aby bolo „cítiť aj ich krvný obeh, ich pulz, a konečne aj ich chuť a arómu“, čo znamenalo v prípade maďarčiny „chuť červenej papriky“. O svojom vzťahu k Attilovi Józsefovi sa vyjadruje: „Vábi ma, aby som sa s ním o jeho poézii dosýta porozprával. Ale takýto rozhovor medzi nami nebol a nemohol byť.“

JÁN SKALKA (1900 – 1982), ktorého fond je uložený v LA SNK pod signatúrou 186, je známy predovšetkým ako dramatik a dramaturg Československého rozhlasu v Košiciach (1945 – 1956) a vedúci literárno-dramatického vysielania Československej televízie v Bratislave (1956 – 1961). Dramatizoval hry významných slovenských autorov (Martin Kukučín, Jozef Gregor Tajovský, Ivan Stodola, Július Barč-Ivan) i autorov z ruskej literatúry, napríklad Maxima Gorkého. Písal rozhlasové scény, dramatické pásma a kratšie hry, ale venoval sa aj prekla-

dom z maďarčiny. Keďže objektom jeho záujmu boli dramatické útvary, ide najmä o preklady rozhlasových hier a scénok (Péter Bokor: *Prvý deň prvého roku*, Lajos Mesterházi: *Endokrinopathia*), divadelných hier (Endre Vészi: *Štatistika*), ale aj krátkej prózy (Imre Sarkadi: *Hanba, Na Hortobádi*).

Podobne ako Ján Skalka, tak aj **LADISLAV KISS-JÁNSKY** (1914 – 1989) sa venoval dramatickej tvorbe a jej prekladu. Rodák z Kútov neďaleko Bratislavy vyštudoval slovenčinu a poľštinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Po jej absolvovaní začal pracovať ako učiteľ na stredných školách, ale neskôr pôsobil hlavne ako redaktor v rôznych vydavateľstvách, z toho v rokoch 1962 – 1974 ako vedúci redaktor vydavateľského sektora Slovenskej literárnej agentúry. Bol jedným z prvých autorov, ktorí sa venovali rozhlasovej literárno-dramatickej tvorbe. Začínal dramatisaciami pôvodnej slovenskej literatúry a inonárodných literatúr, medzi nimi aj maďarskej. Prózu a drámu z češtiny, poľštiny a maďarčiny prekladal najmä po roku 1945. Z maďarských autorov to boli napríklad Andor Gábor, László Gyurkó, Tibor Gyurkovics, Miklós Hubay, Kálmán Mikszáth, Ferenc Molnár, Zsigmond Móricz, László Tabi. V autorovom osobnom fonde sa pod signatúrou 251 nachádza preklad tragikomédie Tibora Gyurkovicsa *Veľká vizita*, divadelnej hry Miklósa Hubaya *Vrhači nožov*, rozhlasová dramatisácia románu Kálmána Mikszátha *Čierne mesto*, preklad hudobnej ľudovej hry Józsefa Hunyadyho *Malovaný krčah* a niekoľko prekladov poviedok rôznych maďarských autorov.

VIKTOR ŠIPOŠ (1904 – 1973) patrí k ďalším uznávaným prekladateľom zo slovenčiny, ale aj z iných európskych jazykov a literatúr do maďarčiny.

LA SNK uchováva jeho fond pod signatúrou 211. Hoci absolvoval Prírodovedeckú fakultu Karlovej univerzity v Prahe a pracoval ako lekárnik, vo voľnom čase sa venoval prekladateľskej činnosti. Zo Šipošových najznámejších prekladov do maďarčiny sa v LA SNK nachádzajú preklady poézie Kristy Bendovej, Valentína Beniaka, Eleny Čepčekovej, Maše Haľamovej, Pavla Országha Hviezdoslava, Janka Jesenského, Jána Kostru, Janka Kráľa, Emila Boleslava Lukáča, Vojtecha Mihálíka, Ladislava Novomeského, Andreja Plávku, Martina Rázusa, Márie Rázusovej-Martákovej, Vladimíra Roya, Andreja Sládkoviča, Jána Smreka, Svetozára Hurbana

Vajanského, Andreja Žarnova, prózy Jána Bodeneka, Fraňa Kráľa, Martina Kukučina, Luda Ondrejova, Dominika Tatarku. Osobitnú skupinu tvoria preklady slovenských ľudových piesní s rôznou tematikou, ktoré zahŕňajú viac ako sto jednotiek a sú uložené takmer v dvoch škatuliach. Preložil aj niekoľko piesní zo zbierky Jána Kollára *Národné zpievanky* (43 jednotiek) a terchovských ľudových piesní (165 jednotiek), aby ich priblížil maďarskému národu.

ZÁVER

Okrem uvedených prekladateľov zo slovenčiny do maďarčiny či z maďarčiny do slovenčiny sa vo fondoch a zbierkach LA SNK nachádzajú aj archívne dokumenty ďalších autorov, ktorých prekladová tvorba je však zastúpená v menšej miere. Ide napríklad o **PAVLA GAŠPAROVIČA HLBINU**, **VLADIMÍRA ROYA**, **VILIAMA RIESA** (zamerali sa najmä na Petőfiho a Adyho) a **LUDA ZELIENKU**, prekladajúceho napríklad poéziu Adyho, ale hlavne prózu a drámu viacerých maďarských autorov (Mór Jókai, Jenő Heltai, Ferenc Molnár, László Tabi a iní).

V príspevku sme sústredili pozornosť na prekladovú tvorbu a s ňou súvisiacu korešpondenciu, s dôrazom na medzivojnové obdobie a obdobie niekoľkých rokov po druhej svetovej vojne, ktorá je vo fondoch a zbierkach LA SNK zastúpená v pomerne veľkom počte. Chceli sme poukázať na to, že po roku 1918 sa vzťahy medzi dvoma národmi, ktoré žili kedysi v jednom štáte – niekedy až vo vyhrotenej politickej atmosfére, začali v literárnej oblasti pomaly rozvíjať a utužovať, čomu napomáhali mnohí slovenskí i maďarskí spisovatelia, básnici a literárni vedci.

PRAMENE:

Slovenská národná knižnica – Literárny archív:
fond Emil Boleslav Lukáč
fond Valentín Beniak
fond Ján Smrek
fond Viktor Šipoš
fond Ján Skalka
fond Ladislav Kiss-Jánsky

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Biografický lexikón Slovenska 1.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. 638 s. ISBN 80-89023-16-9.
- Biografický lexikón Slovenska 4.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2010. 587 s. ISBN 978-80-89301-57-7.
- Biografický lexikón Slovenska 5.* Martin : Slovenská národná knižnica, 2013. 852 s. ISBN 978-80-8149-011-8.
- HABAJ, Michal: *Básnik v čase: Smrek – Lukáč – Novomeský – Poničan.* Bratislava : Literárne informačné centrum, 2016. 201 s. ISBN 978-80-8119-098-8.
- Magyar költők, írók listája.* [online]. [cit. 2021-04-20]. Dostupné na internete: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_költők,_írók_listája
- MAŤOVČÍK, Augustín a kol. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia.* Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Martin : Slovenská národná knižnica, 2001. 527 s. ISBN 80-89023-08-8.
- Slovenský biografický slovník 5.* Martin : Matica slovenská, 1992. 599 s. ISBN 80-7090-216-7.
- VICELOVÁ, Eva, ed. *Valentín Beniak: Personálna bibliografia.* Topoľčany : Okresná knižnica, 1996. 67 s. ISBN 80-88761-05-0.

TICHÉ KNIHY

MGR. EVA BARNIŠINOVÁ

The author introduces the so-called silent books – the visual narrations that can interpret emotions and pull the reader into the fantasy world, but, at the same time, convey facts and provide verifiable information. Silent books can be used universally as they do not require translation or knowledge of the cultural background. The article, written in cooperation with PhDr. Hana Ondrejičková (BIBIANA, the International House of Art for Children), describes the brief history of silent books. By comparison with the classic books, it looks into their purpose and who they are meant for. The article also deals with the position of silent books in libraries in Slovakia, where these titles are often categorized among board books, picture books, and comic books.

Keywords: children's literature; silent books; illustrations; wordless picture books

 eva.barnisinova@snk.sk
 Slovenská národná knižnica
 www.snk.sk

V knižniciach aj na pulloch kníhkupectiev neustále pribúdajú knihy bez textu – s dôrazom na výpočtovú silu ilustrácií, a preto bolo potrebné tento novovznikajúci typ publikácií pomenovať. V čitateľských kruhoch sa rozšírilo pomenovanie tiché knihy. *„Vizuálnou formou rozprávajú príbehy, tlmočia emócie, uvádzajú čitateľa do sveta snov a fantázie, ale dokážu sprostredkovať aj fakty a realie. Tiché knihy sú univerzálne použiteľné – pre všetkých, bez rozdielu jazykových znalostí a kultúrneho prostredia,“* približuje **PhDr. Hana Ondrejičková**, vedúca Oddelenia informatiky, dokumentácie a knižnice z Medzinárodného domu umenia pre deti BIBIANA.

KEDY ZAČALI VZNIKAŤ TICHÉ KNIHY?

Za predchodcov tichých kníh možno považovať grafické romány z 20. a 30. rokov minulého storočia. Mimoriadne populárne boli v Nemecku, Belgicku či USA a súviseli najmä s umeleckým hnutím expresionizmu a érou nemého filmu. *„Použitím grafických techník, predovšetkým drevorezby, umelci tvorili sociálne romány reflektujúce frustráciu z ekonomickej a spoločenskej krízy tej doby (Frans Masereel, Otto Nücker, Lynd Ward). Záujem o beztextové romány ožil v 60. rokoch s nástupom komiksov a vyústil do výnimočných kníh so sociálnymi a futuristickými motívami, postavenými na slede expresívnych obrazov, ako boli Flood (Eric Drooker), The System (Peter Kuper) a pod. Čiže tiché knihy ako také do veľkej miery ovplyvnili grafické romány a komiksy (zamerané okrem dejovej zložky aj na vizuálne vnímanie knižného diela), ale najmä celkový rozmach detskej literatúry a knižného priemyslu v západnej kultúre v posledných dekádach 20. storočia, ktoré dopomohli k rozvoju tvorby obrázkových kníh, vrátane špecifického segmentu tichých kníh,“* vysvetľuje Ondrejičková a dodáva, že dnes vznikajú tiché knihy v najmä v krajinách *„so silnou tradíciou vo vydávaní kníh na vysokej výtvarnej, grafickej a polygrafickej úrovni a v celkovo veľkorysom ponímaní knižného diela pre detského čitateľa“*. A to obzvlášť v USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Taliansku, Španielsku, Nemecku a Holandsku. *„V posledných dekádach sa rastúca ekonomika východoázijských krajín, ako Čína alebo Kórea, prejavila okrem iného aj v masívnom podporovaní detskej a umeleckej literatúry a priniesla aj v tomto regióne mnoho zaujímavých kníh bez textu pre deti a mládež.“*

ČO SÚ TICHÉ KNIHY?

Tiché knihy sú knihy bez slov a viet – bez textu. Na ich označenie sa používa viacero výrazov. Možno spomenúť tzv. silent books, wordless picture books, stories without text alebo textless books. Tiché knihy radí Ondrejičková medzi pomerne nové literárne žánre, ktoré sú určené prevažne pre deti a mládež. *„Sú to viac-menej obrazové príbehy, v ktorých absen-tuje verbálna zložka knižného diela a celý obsah je vyjadrený výtvarnými prostriedkami. Ilustrácie ‚poti-chu‘, čiže bez slov, podávajú príbehy, tlmočia emócie, popisujú realitu, ba dokážu zachytiť aj zložité dejové línie. Vedú čitateľa, aby si sám interpretoval videný obsah – či už vo svojej myslí, alebo sa ho pokúsil nahlas verbalizovať.“*

Ondrejičková dodáva, že základný rozdiel medzi tichými a klasickými knihami je v procese percepcie diela a nárokov na čitateľa: *„Vodiacim prvkom k pochopeniu a interpretácii obsahu pri bežných detských knihách je prečítaný alebo vypočutý text. Ilustrácie až sekundárne ovplyvňujú, dopĺňajú a spresňujú čitateľovu predstavu a umocňujú estetický zážitok. Na druhej strane, pri tichých knihách deti samy ‚čítajú‘, čo vidia na obrázku – používajú vlastné slová, zapájajú fantáziu a vytvárajú si vlastnú verziu príbehu – adekvátne ich mentálnej úrovni, veku, kultúrnemu prostrediu či miere vnímavosti. Farby, symboly, gestá, mimika, detaily – to všetko vplýva na predstavivosť a ovplyvňuje vnímanie zobrazeného obsahu. Dá sa povedať, že tiché knihy si vyžadujú vyššiu mieru sústredenia a vyhovujú skôr tvorivým typom čitateľov, ktorí radi hľadajú, objavujú a vymýšľajú.“*

Tiché knihy predstavujú široké rozpätie viacerých žánrov literatúry pre deti a mládež (leporelá, pop-py, jednoduché rozprávky, bájky), ale aj dobrodružné príbehy, komiksy i sociálne, historické a futuristické romány „bez slov“ pre dospievajúcich a dospelých. *„Medzi tichými knihami prevládajú príbehové obrázkové knihy bez slov pre predškolákov a mladší školský vek. Tematicky sú zamerané na priateľstvo rodinu, zvieratá či život v prírode. Častými motívami je cestovanie krajinami (imaginárnymi i reálnymi) aj cestovanie v čase, snoch a predstavách, či motív obrazových cestových sprievodcov. V tomto žánri však existuje celý rad príkladov zložitejších epických diel, najmä dobrodružných príbehov pre mládež. Napríklad majstrovské obrazové prerozprávanie Robinsona Crusoa od španielskeho ilustrátora Alberta Ajubela je ozajstnou pastvou pre oči pri zachovaní*

sujetu a celej dramatickosti pôvodného príbehu. Azda najznámejší titul medzi tichými knihami – slávny grafický román *The Arrival* (Príchod) od medzinárodne uznávaného austrálskeho umelca Shauna Tana – predstavuje univerzálny príbeh o imigrácii zasa- dený do fantastických svetov. Na osudoch viacerých osobných príbehov podáva rozsiahlu grafickú epopeju o dejinách ľudstva v 20. storočí,“ odporúča Ondrej- kovičová zopár knižných titulov.

veľké formáty kníh, ktoré poskytujú dostatok priestoru vyznieť ilustráciám,“ opisuje Ondrejčková obrázkové knihy a zdôrazňuje, že pri tichých knihách je nosite- lom deja a myšlienok výlučne obraz.

TICHÉ KNIHY VS. KLASICKÉ KNIHY

Je zrejmé, že tiché knihy zahŕňajú množstvo formá- tov, literárnych žánrov a autorských prístupov, a teda aj zvolených výtvarných štýlov a použitých ilustrá- torských techník. „Prvotná je snaha autora pretl- močiť ideu alebo celý príbeh vizuálnymi prostriedka- mi a pretaviť ho touto formou do výsledného knižného produktu,“ konštatuje Ondrejčková.

Tvorcami tichých kníh sú zväčša ilustrátori „bež- ných“ kníh pochádzajúcich z pera iných autorov. Podľa Ondrejčkovej títo ilustrátori chcú vo svojej tichej kni- he zrealizovať vlastný nápad bez vonkajších vplyvov, „a to od tvorby koncepcie, vymyslenia príbehu, návrhu makety knihy (niekedy až na úroveň storyboardu), až po samotnú realizáciu ilustrácií. Zatiaľ čo sa na tvorbe klasickej knihy podieľa rozmanitý tím profesionálov rôznych profesií (napríklad spisovateľ, redaktor, ilustrá- tor, grafický upravovateľ a i.), tichá kniha je výsledkom tvorivej činnosti jedného človeka. Často je to časovo ná- ročný proces, ktorý, samozrejme, závisí od rozsahu knihy a použitej výtvarnej techniky. Nehovoriac o úsilí autora nájsť vhodného vydavateľa, ktorý sa podujme na vyda- nie knižného diela s neistým komerčným úspechom“.

Ondrejčková podotýka, že mnoho tichých titu- lov vytvorili umelci z iných žánrov – „predovšetkým maliari, grafici, ale aj tvorcovia animovaných filmov, architekti, výtvarníci v reklame, ktorí si, obrazne povedané, odbehli od svojej bežnej práce k tvorbe ex- perimentálneho knižného diela.

V ňom sa pochopiteľne odzrkadľuje a zachováva rukopis ich primárnej tvorby, napr. v ilustráciách švajčiarskeho autora Daniela Bossharta ku knihe *Alberto*, ktorá je plná dynamických perspektív, sa nezaprie autorovo povolanie architekta. Moderné urbánne prostredie hlavného mesta, v ktorom sa stre- távajú osudy niekoľkých postáv, podal v knihe *Nada aquí* mexický autor Emmanuel Peña, pôvodne gra- fický dizajnér. Niektoré tituly sú dokonca pendantom paralelného diela vytvoreného v inom žánri, napr. ko- miksový dobrodružný príbeh *Les mots* z dielne fran- cúzskej animátorskej dvojice Nicolas Bianco-Levrin a Julie Rembauville má knižnú aj filmovú podobu“.

Ajubel Robinson Crusoe

UNA NOVELA EN IMÁGENES INSPIRADA EN LA OBRA DE DANIEL DEFOE

Tiché knihy sú teda tvorené iba z obrázkov – ce- lostranových ilustrácií. „Jediným verbálnym prvkom, ktorý môže dopomôcť čitateľovi k uchopeniu tematiky, je názov knihy. Výnimočne v tichej knihe možno nájsť aj minimum textu (citoslovcia, názvy kapitol, krátky text v bubline komiksu, motto, citát a podobne). Väčši- na z nich vychádza z konceptu tzv. obrázkových kníh (picture books), v ktorých sú dominantnou zložkou celostranové ilustrácie a výrazná grafika. Textová časť (často vytvorená samotným ilustrátorom) je akoby len komentárom k obrázkom. Rozsah takýchto publikácií sa pohybuje v rozmedzí 32 až 48 strán, pričom prevládajú

Daniel Bosshart

ALBERTO

edition moderne

TICHÉ KNIHY NIELEN PRE DETI

Tiché knihy sú populárne predovšetkým u detských čitateľov – predškôľakov, keďže tí ešte nevedia čítať. Ondrejičková vyzdvihuje, že tiché knihy sa úspešne používajú aj pri výchove detí s rôznymi druhmi hendikepov, obzvlášť u detí s oneskoreným mentálnym vývojom. „Pre všetkých detských čitateľov nezávisle od veku však platí, že skúsenosť z dotyku s tichou knihou pomáha rozvíjať fantáziu, cibriť vyjadrovacie schopnosti, zároveň posilňuje sebadôveru i pohotové reagovanie a prispieva k budovaniu budúceho vzťahu ku knihe. Tiché knihy dávajú obrovský priestor k spoločným zážitkom z čítania dospelého s dieťaťom, pričom vklad dospelého spoločníka je v tomto procese čítania kľúčový. Knihovníkom a pedagógom ponúkajú veľké možnosti pre tvorivé dielne založené na princípoch experimentu a rozprávačstva (storytelling).“ Ďalšou veľkou výhodou tichých kníh je (okrem motivačného potenciálu) aj ich jazyková a kultúrna univerzálnosť. Ondrejičková vysvetľuje, že tú istú

tichú knihu môže „čítať“ dieťa na Slovensku, v Anglicku, USA, Brazílii, Austrálii, Rusku, Japonsku či Iráne. „Aj preto sa v posledných rokoch tento žáner dostal do povedomia ako prostriedok na preklenutie bariér pri práci s deťmi prisťahovalcov. V roku 2012 zostavila Medzinárodná únia pre detskú knihu (IBBY) po prvý raz kolekciu tichých kníh z celého sveta a poskytla ju deťom v utečeneckom tábore na talianskom ostrove Lampedusa. Odvtedy pravidelne pripravuje zbierky nových tichých kníh, distribuuje ich tým, ktorí to potrebujú a organizuje putovné výstavy kníh po svete.“

TICHÉ KNIHY NA SLOVENSKU

Ondrejičková priznáva, že na Slovensku zatiaľ nemáme veľa titulov, ktoré by mohli byť označené ako tiché knihy – s výnimkou niekoľkých leporel a knižných hračiek. Jednu z možných príčin vidí v tom, že medzi slovenskou verejnosťou, ale aj medzi výtvarníkmi a samotnými tvorcami, je povedomie o existencii tohto žánru zatiaľ veľmi malé. Avšak teší ju, že „slovenské vydavateľstvá už prekonali obavu z kúpyschopnosti obyvateľstva a v poslednom období sa objavuje stále viac obrázkových kníh s výpravným výtvarným a grafickým prevedením. Takže je nádej, že by sa postupne mohol vytvoriť priestor aj na vydávanie tichých kníh. V ponuke našich kníhkupectiev, najmä tých, ktoré sú zamerané na umeleckú a kvalitnú literatúru, možno nájsť niekoľko titulov bez textu, umiestnených zväčša v kategórii leporel, obrázkových kníh alebo komiksov, ako napr. Mária Nerádová: Bratislava; Aleksandra a Daniel Mizielinski: Městečko Mamoko; leporelá Rotraut Susanne Bernerovej; trilógia Aarona Beckera; Jihyeon Lee: Pool atd. Cez internetové kníhkupectvá sú, samozrejme dostupné aj ďalšie tituly – Alessandro Sanna: Řeka; Shaun Tan: Nový svět; Sydney Smith: Kytičky z ulice alebo Pavel Čech: Dědečkové“.

TICHÉ KNIHY V SLOVENSKÝCH KNIŽNICIACH

Je zřejmé, že z dôvodu minimálnej dostupnosti tichých kníh na slovenskom trhu sú tieto publikácie v malej miere zastúpené aj v knižniciach. „Tých

VÝSTAVA O TICHÝCH KNIHÁCH AJ PRE VAŠU KNIŽNICU

Na jeseň v roku 2020 zorganizoval Medzinárodný dom pre deti BIBIANA interaktívnu výstavu *Tiché putovanie*. Prezentovala výber 130 tichých kníh z fondov tamojšej knižnice, ktoré boli vytvorené ilustrátormi z 35 krajín sveta. Súčasťou výstavy bolo množstvo hier a úloh (príbehové kocky, tieňové divadlo, twister, kufre osudu, útulňa, cestovný denník a pod.), ktoré iniciujú detského návštevníka k objavovaniu a spoznávaniu vystavených kníh. Pre návštevníkov, ktorí si ju minulý rok nestihli pozrieť pre pandemickú situáciu, je výstava opätovne prístupná v priestoroch BIBIANY v dňoch 22. 7. – 3. 10. 2021.

Výstava je putovná a je k dispozícii aj pre knižnice, ktoré majú záujem o spoluprácu a reінštaláciu.

V prípade záujmu kontaktujte PhDr. Hanu Ondrejčkovú (tel. + 421 2 2046 7181 alebo e-mailom kniznica@bibiana.sk, hana.ondrejckova@bibiana.sk).

niekoľko titulov, ktoré knižnice získajú, sú knihovníkmi radené a katalogizované spravidla v rámci žánru detských kníh, príp. presnejšie v rámci obrázkových kníh, leporiel a komiksov. Naša knižnica v BIBIANE má to šťastie, že disponuje rozsiahlym fondom zahraničných kníh pre deti a mládež z Bienále ilustrácií Bratislava (BIB) a prestížnou kolekciou kníh zaradených na Čestnú listinu IBBY (Medzinárodná únia pre detskú knihu). Obe kolekcie predstavujú širokú vzorku ilustrovaných detských kníh z celého sveta, medzi ktorými sa nájdu aj tituly bez textu,“ odporúča Ondrejčková a zdôrazňuje, že „tiché knihy predstavujú u nás, ale i vo svete menšinový žáner a sú vnímané ako knižné umelecké diela určené pre náročných, vnímavých a tvorivých čitateľov, knižných fajnšmekrov aj milovníkov umenia“.

KNIŽNIČNÉ PUBLIKÁCIE Z PRODUKCIE ŠTÁTNEJ VEDECKEJ KNIŽNICE V BANSKEJ BYSTRICI VYDANÉ V ROKU 2020

ING. IVANA POLÁKOVÁ, PHD.

Among the key missions of the State Scientific Library in Banská Bystrica is publishing research outputs through a number of scholarly and more general interest titles. The article seeks to provide a general review of the publishing activities of the State Scientific Library in Banská Bystrica which were published in 2020.

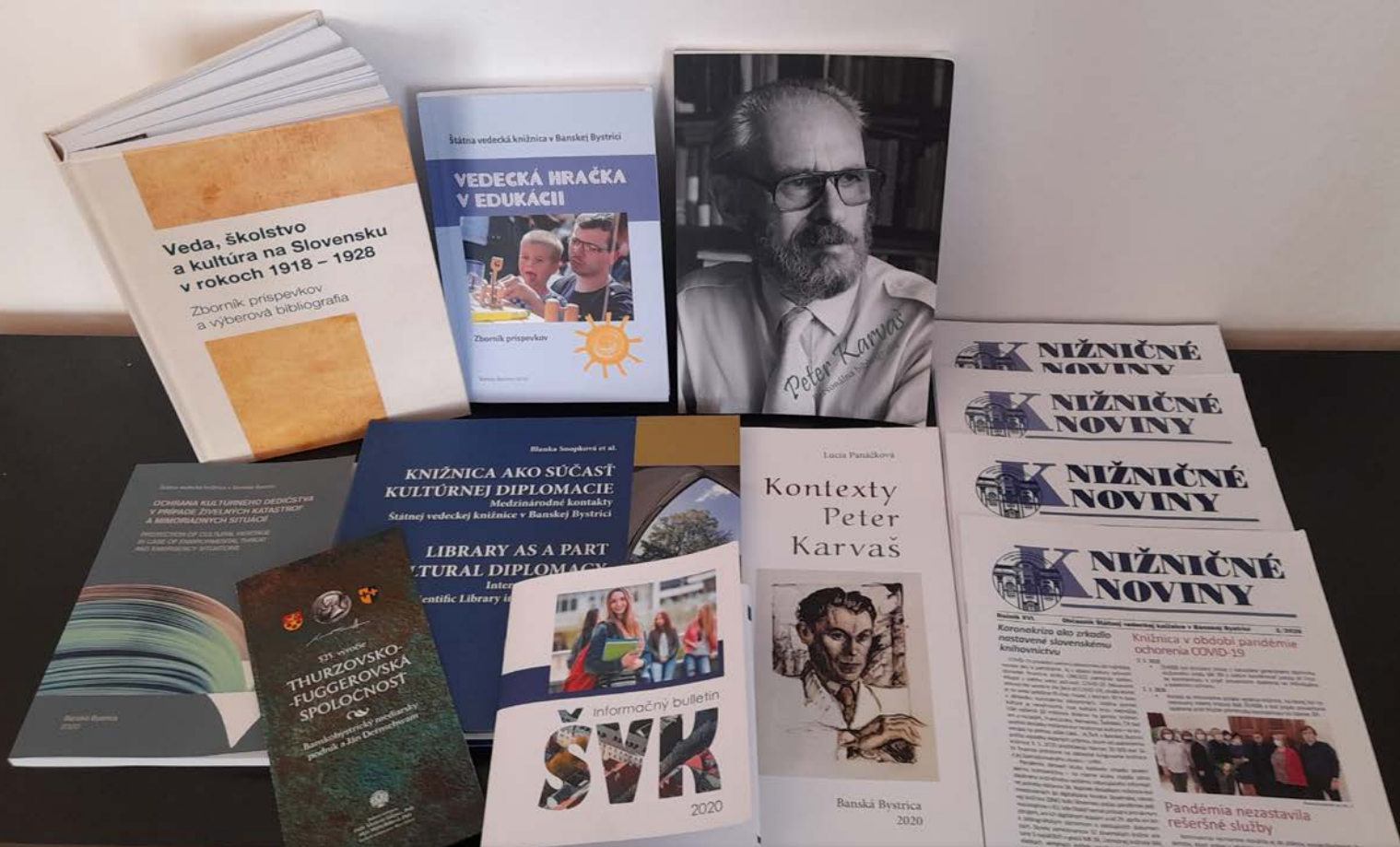
Keywords: State Scientific Library in Banská Bystrica; publishing programme; library literature

 ivanapolakovatarcal@gmail.com

 Štátna vedecká knižnica
v Banskej Bystrici
Oddelenie výskumu
a bibliografie

 Odbor knižnično-informačných
činností

<https://www.svkbb.eu>

Edičná činnosť ŠVK. Foto autorka

Rozvoj súčasnej spoločnosti predstavuje viacroz-
merný fenomén, podmienený okrem iného
aj osvojovaním a šírením vedeckých, odborných,
ekonomických, kultúrnych, sociálnych a politic-
kých poznatkov a skúseností. Výmena informácií
a výsledkov výskumu poukazuje na potrebu zve-
rejšovania dosiahnutých výsledkov, ktoré pomôžu
posunúť ďalej naše poznatky a vedomosti v danej
oblasti.

Štátna vedecká knižnica (ŠVK) v Banskej Bystrici
vykonáva výskumnú činnosť na základe *Osvedčenia
o spôsobilosti pracoviska vykonávať výskum a vývoj*,
ktoré jej bolo udelené v roku 2016 Ministerstvom
školy, vedy, výskumu a športu SR. Na výskume sa
podieľajú zamestnanci Oddelenia výskumu a bib-
liografie (OVaB) a Literárneho a hudobného múzea
(LHM), ktorí sa v roku 2020 zamerali na riešenie
13 výskumných úloh. Zamestnanci oboch pracovísk
autorsky zabezpečovali tvorbu diel z oblasti knižnič-
ného výskumu, múzejníctva, literárnej vedy, muzi-
kológie, vedno-odborovej, personálnej a regionálnej
bibliografie a biografistiky.

OVaB plnilo výskumné úlohy v nasledujúcich
oblastiach:

1. **Biografický a bibliografický výskum osobností s väzbou na banskobystrický región.**
2. **Bibliografický systém národného odboja a SNP.**
3. **Program regionálnej retrospektívnej bibliografie.**
4. **Dejiny knižnej kultúry.**
5. **Knižničná a informačná veda (sociálne súvislosti).**

Rok 2020 bol magický zložením čísl a nezvyčajný
aj mimoriadny pre pandémiu infekčného ochorenia
Covid-19 a súvisiacim núdzovým stavom ekono-
miky, kultúry, športu aj bežného života každého člove-
ka. Bol to však tiež *Rok slovenského divadla* – storoč-
nice založenia Slovenského národného divadla a rok
významných divadelných osobností, ako scénografa
Ladislava Vychodila, hercov Viliama Záborského
i Ctibora Filčíka, ale aj slovenského dramatika, pro-
zaika a teatrologa Petra Karvaša.

Jubileum banskobystrického rodáka Petra Kar-
vaša (1920 – 1999) bolo výnimočnou príležitosťou
pripomenúť si jeho dielo a uvedomiť si aj význam
a prínos jeho osobnosti pre súčasníkov i ďalšie
generácie. Z tohto dôvodu sme sa rozhodli vydať

ako jubilejný 20. zväzok edície *Osobnosti* personálnu bibliografiu **Petra Karvaša**¹ (v rámci prvej výskumnej oblasti). Bibliografickú časť publikácie tvorí 1 865 bibliografických záznamov, ktoré sú členené do jedenástich tematických oblastí, ako pôvodná próza, dráma, publicistika, preklady, knižné vydania, texty v periodikách a pod. Textovú časť personálnej bibliografie utvára dvojica teoretických štúdií. Autorkou prvej štúdie o prozaickej tvorbe Petra Karvaša je Kristína Krnová. Druhú štúdiu o Karvašovej tvorbe v kontexte pôvodnej filmovej a televíznej tvorby napísal Peter Cabadaj. Nechýba kalendárium najvýznamnejších životných údajov a tvorivých faktov o Petrovi Karvašovi, ako aj súhrnný menný register autorov, prekladateľov, redaktorov a režisérov, ale i obrazová príloha. Karvašova bibliografia manifestuje umenie, ktorým bol „poničený, ale nezničený život“ (Stanislav Vrbka) a tvorbu samotného autora, ktorá „odkrýva skryté v človeku“ (E. B.), autora ako „strážcu mravného zdravia spoločnosti“ (Stanislav Vrbka), ale aj „autora s noblesou“ (Helena Dvořáková).²

Sté výročie narodenia Petra Karvaša bolo pre pracovníkov LHM aj podnetom na vytvorenie a sprístupnenie výstavy s názvom *Kontexty. Peter Karvaš* spolu so sprievodným katalógom.³

V rámci oblasti **Dejín knižnej kultúry** boli riešené štyri čiastkové úlohy. Vydaním recenzovaného zborníka⁴ dvadsiatich príspevkov a výberovej bibliografie na rovnakú tému bola ukončená čiastková úloha *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918 – 1928*. Publikácia obsahuje úvodný príhovor *Zamyslenie sa nad storočným jubileom prof. Dušana Škvarnu*, odborného garanta vedeckej konferencie *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918 – 1928*, uskutočnenej v dňoch 10. – 11. októbra 2018 v spolupráci s Katedrou histórie Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Prednášky boli rozdelené do piatich oblastí, a to Veda, Školstvo, Osveta, Záujmové organizácie a spolky a Umenie, a priblížili viaceré bádateľské výsledky a nové poznatky zo skúmanej problematiky.

Zborník je obohatený o výberovú bibliografiu, obsahujúcu 2 706 bibliografických záznamov o monografiách, štúdiách, článkoch a správach v slovenskom a českom jazyku, týkajúcich sa inštitúcií a spolkov v oblasti vedy, umenia, osvety, múzejníctva, masovej kultúry a kultúry národnostných menšín.

525. výročie **Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti** sme si pripomenuli výstavou, na ktorej sme sa zamerali na Banskobystrický mediarsky podnik a humanistického vzdelanca **Jána Dernschwama**. Výstava je momentálne verejnosti dostupná na webovej stránke ŠVK v Banskej Bystrici⁵ a finančne ju podporil Banskobystrický samosprávny kraj v spolupráci so Štátnym archívom v Banskej Bystrici a nadáciou Fürstlich und Gräfllich Fuggersche Stiftungen. Panelová výstava poskytuje záujemcom nové informácie o baniach v Španej Doline a Starých Horách, o hutách v Tajove, Moštenici, Starých Horách a Dolnom Harmanci, Medenom hámri v Banskej Bystrici a baníckej histórii obcí v okolí Banskej Bystrice – Podlavíc, Riečke, Uľanke a ďalších. Na pätnástich paneloch sa dozviete, že Thurzovsko-Fuggerovská spoločnosť Ungarischer Handel vznikla 16. marca 1495 ako spoločná investícia **Jána Thurzu** zo Spiša a **Jakuba Fuggera** z Augsburgu. Okrem iného sa dočítate, že veľmi vplyvným obchodným zástupcom Fuggerovcov bol Ján Dernschwam. Ako vynikajúci znalec vtedajšej banskej techniky, hutníckej technológie a banskej ekonómie, ale aj obdivovateľ antiky, zberateľ pamiatok, bibliofil a cestovateľ patril k pozoruhodným renesančným osobnostiam 16. storočia. Vďaka jedinečnej knižnici sa stal jednou z vedúcich osobností kultúrneho humanistického života na Slovensku a zaslúžil sa tak aj o vedecké a kultúrne povznesenie Banskej Bystrice. Knižnica bola svojou rozsiahlosťou druhá najbohatšia na Slovensku. Výstava má k dispozícii aj **Informačný bulletin**.⁶

V rámci oblasti **Knižničná a informačná veda** bol výskum zameraný na *Ochranu kultúrneho dedičstva v prípade živelných katastrof a mimoriadnych situácií*. Výstupom je zborník,⁷ obsahujúci deväť príspevkov slovenských odborníkov a štyri od zahraničných prispievateľov (Poľsko, USA, Česká republika). Ďalším výstupom mal byť odborný seminár s medzinárodnou účasťou, ale vzhľadom na pandemickú situáciu sa neuskutočnil ani v druhom náhradnom jesennom termíne. Pri výbere hlavnej témy seminára organizačný výbor ani netušil, aká bude aktuálna. Riziko ohrozenia prírodnými katastrofami či inými mimoriadnymi situáciami sa knižniciam nevyhýba. Krízové situácie spôsobené prírodnými katastrofami, človekom, nehodami a zlyhaniami sú hrozby, o ktorých je ťažké a nepríjemné premýšľať v priaznivom období, avšak prevencia je dôležitým kľúčom k úspechu.

Príspevky v zborníku venované hlavnej téme sú rozdelené do troch kategórií:

- Knižnice a preventívne opatrenia pred možnými katastrofami – tvorba metodických materiálov, plánov krízových opatrení, školenia zamestnancov knižníc.
- Knižnice postihnuté katastrofami – skúsenosti knižníc postihnutých živelnou pohromou a riešenie situácie.
- Náprava, odstraňovanie škôd, záchranné a reštaurátorské práce.

Súčasťou zborníka sú aj príspevky zo sekcie *Knižničný inkubátor* – fórum mladých knižnično-informačných špecialistov na tému *Ekoknižnice – ekologické aktivity knižníc*. Autori v tejto časti publikácie prezentujú spojenie ekológie a knižníc z hľadiska architektonicko-technologického riešenia budov, bežnej prevádzky knižníc, ponuky služieb a realizácie rôznych vzdelávacích, osvetových a komunitných aktivít.

Veríme, že zborník posluží pracovníkom knižníc ako dobrý informačný zdroj pri vyhľadávaní relevantných informácií týkajúcich sa ochrany kultúrneho dedičstva či inšpirácií, ako sa môžeme v knižniciach správať ekologicky.

Tlačeným výstupom z konferencie s medzinárodnou účasťou *Vedecká hračka v edukácii* je zborník⁸ s rovnakým názvom. Konferenciu v dňoch 18. a 19. novembra 2019 v priestoroch knižnice usporiadalo občianske združenie *Vedecká hračka* pri príležitosti 25. výročia svojho vzniku. Zborník obsahuje dvadsaťtri príspevkov, ktoré predstavujú význam poznávania hrou s využitím vedeckej hračky v celoživotnom vzdelávaní. Ponúka prístupy, metódy a formy praxou overenej edukácie v rozličných podmienkach a na rôznych miestach od škôl, cez školské a mimoškolské kluby a krúžky, tábory, vedecké show, múzeá, výstavy, súťaže až po domáce učenie. Zámer konferencie bol priblížiť význam, spôsoby a možnosti uplatňovania hračiek a hrania v rozvoji vedeckého myslenia a vedeckých zručností žiakov, študentov, učiteľov, ale aj vzdelávacích prístupov a postupov smerujúcich ku skvalitneniu vzdelávania. Adresátmi boli súčasní a budúci učitelia, pedagógovia, múzejníci, knihovníci i rodičia, ktorí sa venujú hre a hračke. Mimoriadne aktívnu úvodnú časť konferencie tvorilo päť rôznych workshopov, ktoré sú v zborníku zdokumentované prostredníctvom fotografií.

Rok 2020 bol pre ŠVK v Banskej Bystrici jubilejný. Pripomenuli sme si 50. výročie štatútu vedeckej

knižnice, ktorý vstúpil do platnosti 1. marca 1970. Žiaľ, pandemická situácia neumožnila zrealizovať slávnostné stretnutie so zahraničnými partnermi a spolupracovníkmi zo Slovenska na počesť transformácie *Krajskej ľudovej knižnice na Štátnu vedeckú knižnicu*. Pri tejto príležitosti ŠVK uviedla do života publikáciu *Knižnica ako súčasť kultúrnej diplomacie*,⁹ ktorá je prezentáciou bohatých rokov jej činnosti v oblasti medzinárodnej spolupráce. Podrobne mapuje veľké množstvo aktivít knižnice s takmer storočnou tradíciou, ale hlavne je preukázateľným dôkazom medzinárodných kontaktov, ktoré prispeli (aj vďaka usilovnej práci konzultantov jazykových centier) k rozvoju odbornej činnosti knižnice. Mnohé osobné a tvorivé snahy jej zamestnancov viedli k realizácii viacerých významných projektov, ktoré sa uskutočnili v priestoroch knižnice alebo za hranicami Slovenska.

Obdobie získania štatútu vedeckej knižnice a začiatky 70. rokov minulého storočia symbolizujú mnohé snahy o zahraničné kontakty a záujem spolupracovať s partnerskými organizáciami, najmä knižnicami. Po roku 2000 sa v ŠVK v Banskej Bystrici vytvorila sieť jazykových centier, ktorých existencia opodstatnila medzinárodnú spoluprácu a priniesla predovšetkým podporu používateľov knižnice pri získavaní informácií o štúdiu cudzích jazykov a pri spoznávaní reálií blízkyh i vzdialených krajín. Obohatil sa nielen fond cudzojazyčnej literatúry, ale aj kultúrny život knižnice, mesta Banskej Bystrice a celého regiónu. Zrealizovalo sa mnoho prezentácií Slovenska a slovenskej kultúry v zahraničí. Mnohé z nich vďaka podpore Ministerstva kultúry Slovenskej republiky zviditeľnili Slovensko a jeho tradičnú i modernú kultúru. Pri vytváraní kontaktov medzinárodnej spolupráce sú významnými nositeľmi spolupráce veľvyslanectvá krajín pôsobiacich na Slovensku. Je potešujúce, že v úvode publikácie si našli miesto aj slová niekoľkých predstaviteľov zahraničných veľvyslanectiev. Publikácia tiež poukazuje na skutočnosť, že ŠVK je jediná svojho druhu na Slovensku, ktorá cielene poskytuje podporu vzdelávania v cudzích jazykoch a práve v tejto oblasti má ambíciu naďalej sa rozvíjať a vytvárať komfort pre štúdium a používateľskú verejnosť. Publikácia je doplnená menným registrom.

Pre lepšiu orientáciu čitateľov v priestore ŠVK bol vydaný koncom roka *Informačný bulletin Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici*.¹⁰ Samozrejme,

o všetkých uvedených odborných podujatiach a edičných počinoch informoval občasník ŠVK – *Knižničné noviny*,¹¹ ktorý vychádza pravidelne už šesťnásť rokov a je dostupný na webovej stránke knižnice.¹²

ŠVK v Banskej Bystrici patrí medzi významné inštitúcie, ktorá už dlho publikuje výsledky výskumu vo svojich vydávaných publikáciách. Sprostredkované informácie a poznatky dozaista prispievajú k ďalšiemu rozvoju vedomostnej bázy odbornej verejnosti.

Všetky spomínané knižné tituly je možné objednať prostredníctvom webovej stránky knižnice <https://www.svkbb.eu/edicne-tituly> alebo na: eshop@svkbb.eu.

POZNÁMKY

- ¹ Peter Karvaš: *personálna bibliografia* / zost. Ivan Očenáš; štúdie nap. Kristína Krnová a Peter Cabadaj; obálka Pavel Kastl – Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2020. 162 s. ISBN 978-80-89388-95-0. (Osobnosti; zv. 20).
- ² Bližšie pozri *Odkrýva skryté v človeku: Peter Karvaš sedemdesiatročný* / (E. B.). In *Slovenský denník: noviny Kresťanskodemokratického hnutia*. – Roč. 1, č. 9 (25. 4. 1990), s. 4.
- ³ *Kontexty. Peter Karvaš* / Lucia Panáčková; zodp. red. Soňa Šváčková; obálka a grafická úprava DALI-BB. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2020 (Tajov : Biela hlina). 32 s. ISBN 978-80-89388-96-7.
- ⁴ *Veda, školstvo a kultúra na Slovensku v rokoch 1918 – 1928: zborník príspevkov a výberová bibliografia* / zost. Mária Bôbová, Monika Danková; red. Dušan Škvarna; autori Miroslav Bobřík, Mária Bôbová, Marcela Domenová, Mária Ďurkovská, Marta Germušková, Michal Glevaňák, Mária Hešková, Ján Hučko, Luboš Kačírek, Ľubica Kázmerová, Miroslav Kmeť, Jana Laslavíková, Július Lomenčík, Lucia Němcová, Gabriela Olšavská, Slávka Otčenášová, Peter Podolan, Andrea Sivaničová, Daniela Škulová, Dušan Škvarna, Zlata Troligová, Svetlana Vašíčková. Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2020. 558 s. ISBN 978-80-89388-81-3.
- ⁵ <https://www.svkbb.eu/podujatia/vystava-thurzovsko-fuggerovska-spolocnost/>
- ⁶ 525. výročie Thurzovsko-Fuggerovská spoločnosť: Banskobystrický mediarsky podnik a Ján Dernschwam: Informačný bulletin k výstave / Mária Bôbová, Vladimír Sklenka. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2020. 1 zložený list.
- ⁷ *Ochrana kultúrneho dedičstva v prípade živelných katastrof a mimoriadnych situácií: zborník príspevkov Protection of cultural heritage in case of environmental threat and emergency situations: conference proceedings* / zost. Barbora Skubachová; zodp. red. Blanka Snopková; rec. Martina Bajzíkova, Vladimír Bukovský; preklady Róbert Címer, Martina Jesenská. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2020. 146 s. Text v slovenčine a abstrakty v angličtine. Bibliografické odkazy. Pozn. Stručné biografie autorov. ISBN 978-80-89388-99-8.
- ⁸ *Vedecká hračka v edukácii: zborník príspevkov z odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou, ktorá sa konala dňa 18. – 19. 11. 2019 v Štátnej vedeckej knižnici v Banskej Bystrici pri príležitosti 25. výročia založenia občianskeho združenia Vedecká hračka* / zost. Beata Puobišová; zodp. red. Blanka Snopková; rec. Miroslav Tuma; výkonná red. Barbora Skubachová. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2020. 304 s. ISBN 978-80-89388-94-3.
- ⁹ *Knižnica ako súčasť kultúrnej diplomacie: medzinárodné kontakty Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici/Library as a part of cultural diplomacy: international contacts of the State Scientific Library in Banská Bystrica* / zost. Oľga Doktorová, Barbora Skubachová, Veronika Uhríková; autori textov Ivana Bičanosková, Róbert Címer, Oľga Doktorová, Katarína Filová, Branislava Gajdošová, Zuzana Kopčanová, Michal Majer, Blanka Snopková, Katarína Šmelková, Natália Turčinová, Veronika Uhríková; jaz. korektúry Ivan Očenáš; preklad textov do angl. jazyka Róbert Címer, Zuzana Hušlová, Rastislav Udžan; fotogr. Archív ŠVK v Banskej Bystrici, súkromný archív Milana Olerínyho. 1. vyd. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici, 2020. 160 s. ISBN 978-80-89388-97-4.
- ¹⁰ *Informačný bulletin. Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici* / Jana Vranová. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2020. 28 s. ISBN 978-80-8227-004-7.
- ¹¹ *Knižničné noviny: občasník Štátnej vedeckej knižnice v Banskej Bystrici*. Roč. XVI. Č. 1, 4/2020. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2020. ISSN 1335-6917.
- ¹² https://issuu.com/svkbb/docs/kn_2020-01_web

NA TRASE HUMENNÉ
– PRAHA – TEL AVIV
PROZAIK
LADISLAV GROSMAN

MGR. PETER CABADAJ

100 years ago, the Slovak novelist and screenwriter Ladislav Grosman was born, who immigrated to Israel in 1968. In 1965, Grosman published his novella *Obchod na korze* (The Shop on Main Street), which became the basis for his subsequently published screenplay of the film of the same name. *Obchod na korze* directed by Ján Kadár and Elmar Klos was the first Czechoslovak production to receive an Oscar (1966).

Keywords: Ladislav Grosman; The Shop on Main Street; Jews; aryanization; stock trading; Czechoslovak emigration

„Chcel by som písať o tom, čo sa stalo. Bojím sa však pátosu tragédie. A to je snáď dôvod – ak to tak smiem nazvať – môjho tragikomického nazerania. Zodpovedá to tiež povahe postáv, ktoré ma zaujímajú, ich životnému optimizmu, v ktorých je dosť miesta pre všetko, čo je ľudské.“

Tieto slová napísal pred vyše polstoročím prozaik, prekladateľ, scenárista, redaktor a pedagóg Ladislav Grosman (4. 2. 1921 Humenné – 25. 1. 1981 Tel Aviv, Izrael). Staršie ročníky ho registrujú najmä ako autora literárnej predlohy a spoluscenáristu legendárneho filmu *Obchod na korze*, ktorý dostal ako prvý československý dlhometrážny titul slávneho Oscara. Mladšie generácie už o ňom vedia pomerne málo. Februárová storočnica narodenia ponúka vzácnu možnosť vrátiť sa k spisovateľovmu hodnotnému dielu a bližšie spoznať strhujúci životný príbeh plný zvrátov, osudových rozhodnutí, márných nádejí i trpkých sklamaní.

„HLAVNÉ MESTO SVETA HUMENNÉ“

Ladislav Grosman pochádzal z východoslovenskej židovskej rodiny. Otec, garbiar, bol majiteľom malého obchodu s kožami. Rodičov a dvoch z piatich súrodencov stratil v priebehu nemeckého bombardovania vlaku s transportom na železničnej stanici v Ružomberku (1944). Štvortriednu štátnu ľudovú školu vychodil v Humennom. Študoval na reálnom gymnáziu v Michalovciach (1931 – 1939, v dôsledku schválených protižidovských zákonov mohol zmaturovať až v roku 1945), potom na Vysokej škole politickej a sociálnej (1945 – 1949), neskôr diaľkovo absolvoval psychológiu a pedagogiku na Vysokej škole pedagogickej v Prahe (1953 – 1958). Titul PhDr. získal v roku 1967 za prácu *Psychologické a pedagogické aspekty knižnej reklamy*.

Počas Slovenského štátu pracoval dva roky v telehni v Humennom (1939 – 1941), potom narukoval do povinnej služby ako vojak bez zbrane. Dôsledkom nevydareného útoku (1941) bola internácia v tábore nútených prác neďaleko Banskej Bystrice, kde do vypuknutia Povstania koncom augusta 1944 lopotil na výkopoch s krompáčom a lopatou, ako i na tabakových poliach. Mimoriadne ťažké chvíle po vojenskej porážke ozbrojenej protifašistickej rezistencie prežil v hlbokjej ilegalite ako rasovo prenasledovaný človek v neustálom strachu o holú existenciu.

Ladislav Grosman. Zdroj foto ALU SNK

Prvé mesiace po oslobodení strávil v rodnom Humennom, ktoré bolo preňho, povedané slovami manželky Edity Grosmanovej, „hlavným mestom sveta“. Maturitnou skúškou ukončil gymnaziálne štúdium a v septembri 1945 odišiel natrvalo žiť do Prahy. Postupne pracoval ako redaktor knižnej propagácie v slovenskom nakladateľstve *Pravda* (1950 – 1953), redaktor knižných noviniek v *Slovenskej knihe* (1953 – 1959), redaktor *Združenia československého nakladateľstva* (1960 – 1963), vedúci redaktor časopisu *Učebné pomôcky v škole a osvete* (1964) a scenárista *Československého štátneho filmu* na Barrandove (1965 – 1968).

Krátko po invázii vojsk Varšavskej zmluvy na územie našej vlasti emigroval s rodinou v septembri 1968 do Izraela a zakotvil v Tel Avive.

Od januára 1969 až do konca života pôsobil sprvu ako docent, od roku 1975 ako profesor dejín slovanských literatúr na Univerzite Bar-Ilan, kde vyučoval aj tvorivé písanie. Zároveň od roku 1979 prednášal scenáristiku na univerzite v Tel Avive.

SVEDECTVO ARNOŠTA LUSTIGA

Odpoveď na otázku, prečo Grosmana upútala Praha, možno nájsť aj vo svedectve renomovaného českého spisovateľa a blízkeho priateľa Arnošta Lustiga. „Počas vojny žil v ilegalite, odkázaný na pomoc dobrých a statočných ľudí, čo sa odrazilo aj v jeho duši. Nikdy

nevedel hádzať všetkých do jedného vreca. Vedel, čo riskovali ľudia, ktorí ho skrývali, dávali mu najesť a poskytli útulok. Hovorili sme spolu často. O okolnostiach, za ktorých sa v ľuďoch prejavilo to nízke, a naopak, keď činmi presiahnu sami seba... Očarovala ho Praha a po štúdiách sa na Slovensko už nevrátil. Bolo preňho pohrebiskom otca, matky, dvoch súrodencov, dejiskom škaredých vecí za Tisa. Nemohol preniesť cez srdce, že slovenskí fašisti boli rasovo ešte ohavnejší ako nacisti a odovzdávali svojich Židov Nemcom za päťsto ríšskych mariek za jedného s podmienkou, že sa ani jeden z nich z Auschwitzu či z ďalších koncentračných táborov nevráti.“

NAJRADŠEJ MAL NEVESTU

Existenciálne ladené novely a poviedky Ladislava Grosmana reflektujú zložité osudy Židov na východnom Slovensku – najmä ich rasové perzekúcie za druhej svetovej vojny. Prozaické texty, odrážajúce tiež vplyvy chasidského folklóru a sionizmu, uverejňoval od roku 1955 v mnohých českých a slovenských literárnych a kultúrnych časopisoch (*Host do domu, Impuls, Kulturní tvorba, Kulturný život, Divadlo, Mladý svět, Plamen, Slovenské pohľady, Svět v obrazech, Židovský věstník* a i.). Spočiatku publikoval v slovenskom jazyku, od roku 1958 prevažne v češtine. Rozsahom nevelkým dielom sa začlenil do literárneho prúdu, ktorý od konca päťdesiatych rokov tematicky aktualizoval židovskú látku a jej univerzálny humanistický význam a odkaz (A. Lustig, L. Fuks a ďalší).

Drvivá väčšina Grosmanových próz čerpá z dôvernej znalosti histórie a zvykoslovia rodného kraja pod Vihorlatom, ako i vycibrenej schopnosti kreatívne uplatniť v textoch nielen špecifický jazyk, spôsob myslenia a ritualizované konanie židovského etnika, ale i situačný a slovný humor, grotesknosť a tragikomiku. Autentické sprítomnenie ťaživého vojnového údeltu Židov a epicky plastické zobrazenie osudov írečitých ľudských typov a zväčša bizarných konfliktných situácií dosiahli umelecký vrchol v novele *Obchod na korze* (1965) a titulnej poviedke zbierky *Nevěsta* (*Nevesta*, 1969). Obidve diela z vojnových čias rozvíjajú v dobových kulisách provinčného východoslovenského mes-tečka príbehy o zásadnom rozpore medzi túžbami, snami a ilúziami bezbranných pochabých ľudí a nemilosrdne vyčíňajúcou realitou. Novela *Obchod*

na korze je priamočiarym, groteskno-tragickým rozprávaním o nehrdinskej (i nevýraznej) postave stolára a židovskej stareny, ktorá vôbec nevníma všadeprítomné dôsledky vojnovej kataklizmy. Autor na pozadí ich vyhrotených osudov umelecky presvedčivo zobrazil bezmocnosť nerozhodných a nevedomých obetí totalitného ľudáckeho režimu. V knihe siedmich poviedok *Nevesta* uplatnil Grosman časovo chronologický rozmer naračnej línie. Funkčne pri tom využil realistickú drobnokresbu, ako i bohatú tradíciu verbálneho šírenia príbehov z pitoreskného židovského mikrosveta. Osobitne treba vyzdvihnúť ústrednú novelu zbierky. Rozprávanie o starnúcej židovskej žene a jej nenaplnenej túžby po šťastí vyúsťuje do univerzálneho podobstva o svete plnom ilúzií a celkovej skľučujúcej reality.

Zostaňme ešte chvíľu pri poviedkovom súbore *Nevesta*. Čoskoro po vydaní bolo dielo direktívne stiahnuté z trhu a zvyšný nepredaný náklad bez milosti zošrotovaný. Uplynulo niekoľko mesiacov a kniha vyšla na jeseň 1969 v Izraeli (po hebrejsky), o rok neskôr v New Yorku (po anglicky) a v roku 1972 ju vydal *Index – Spoločnosť pre československú literatúru v zahraničí* so sídlom v Kolíne nad Rýnom (po česky). Medzinárodne rešpektovaný izraelský režisér Nadav Levitan nakrútil podľa titulnej poviedky televízny film *The seventeenth Bride* (1985). Mimochodom, Grosman, ktorého vlastný scenár *Nevesty* nebol sfilmovaný, o svojej knihe v jednom interview uviedol: „... *Zo všetkého, čo som kedy napísal, mám najradšej Nevěstu, aj keď sa o nej ani zďaleka nehovorilo a nenapísalo tolko, ako o Obchode na korze.*“ Paradoxom je, že hoci sa dej všetkých poviedok odohráva v slovenských končinách, v našom jazyku vyšla zbierka vďaka SNM – Múzeu židovskej kultúry až v roku 2017.

SVETOZNÁMY FILM

Vedno s úspešným režisérskym tandemom Ján Kadár & Elmar Klos napísal Grosman podľa svojej novely *Obchod na korze* scenár k úspešnej rovnomennej 128-minútovej dlhometrážnej snímke. Akadémia filmových vied a umení v USA jej udelila najprestížnejšie ocenenie svetovej kinematografie. Dodnes ide o jediný celovečerný opus so slovenskými reáliami, ktorý získal Oscara. Stalo sa tak pred 55 rokmi, 18. apríla 1966. Dielo bolo zaradené do rebríčka

1001 filmov Stevena Schneidera, ktoré by ste mali vidieť pred smrťou. Titulné úlohy majstrovsky stvárnil poľská herečka – vtedy riaditeľka Židovského divadla vo Varšave – Ida Kamińska (Rozália Lautmannová) a Jozef Kroner (Tóno Brtko). Realizačnému tímu sa podarilo hodnoverne zobrazovať atmosféru a kolorit vojnového malomesta, ako i charakterovú premenu jeho obyvateľov v súvislosti s arizáciou židovského majetku. Ako výstižne píše erudovaný český filmový historik Jan Žalman: „*morálno-filozofická téma kompromisu vyústila v Obchode na korze do plného a myšlienkovo i umelecky vyzretého tvaru. S neomylným citom pre vyváženú naivitu i vypočítavosť, smiešnosť aj podliacť, súcitu a krutosť posunuli autori Obchodu na korze Brtkov krátky sen o lepšom živote do tragikomédie. Vtlačili tejto tragickej groteske zo zapadnutého kúta Európy univerzálne platný rozmer... Príbeh nepatrného slovenského človečička stvárnil s prostotou hodnou Chaplina, jazykom vyhýbajúcim sa umelému dramatizovaniu, a napriek tomu hlboko dramatickému v zmysle, ako v ňom komédia osudovo gradovala do tragédie. Dosiahnuť maximum vnútorného účinku s minimom vonkajších prostriedkov – to bolo odjakživa znakom pravého umenia*“ (1993). Vďaka bravúrnym kreáciám hlavných aktérov deja vyžaruje z filmu nielen prenikavý ľudský rozmer, ale i pozoruhodná expresívna sila. Ide o jasný dôkaz, že klasicky stvárnené realistické herectvo nestratilo ani v príboji moderných vyjadrovacích foriem nič z vlastnej pôsobivosti. Súveká kritika zaregistrovala, že *Obchod na korze* pripomína diela vtedajších brazílskych filmárov a ich obľudne groteskný obraz „*malých diktatúr*“. V prípade titulu zo slovenského prostredia však dôraz nespočíval v akcentovaní politického fenoménu. Tvorcov viac zaujímalo, ako sa tento fenomén korumpuje, rozkladá a v konečnom dôsledku neľútostne likviduje mravnú i fyzickú podstatu človeka. Skvostný nezabudnuteľný film bol čoskoro po Grosmanovej a Kadárovej emigrácii (1968) zakázaný a odložený na dvadsať rokov do trezoru. Zaslúženú satisfakciu a uznanie získal doma až po Nežnej revolúcii.

Z PEKLA ŠŤASTIE

Korešpondencia medzi Ladislavom Grosmanom a niekoľkými osobnosťami československej kultúry prezrádza, že spočiatku v emigrácii vyvíjal snahu udržať kontakty s domovom. Žiaľ, nijaký z jeho

literárnych či scenáristicko-filmových plánov sa už po nástupe normalizačnej mašinérie nerealizoval.

Exilovou tvorbou spisovateľ rozšíril svoje literárne dielo o nové motívy, situácie, postavy i prostredia, kde zasadil dej rozprávania. Umelecky i ľudsky najpôsobivejšie opätovne vyznievajú poviedky a črty zrkadliace tragický židovský vojnový údol. Dominuje v nich zobrazenie archaického sveta, mysteriózna atmosféra a dojemné lyrické reminiscencie na zážitky z detských liet, prežité v milieu rázovitej židovskej komunity na východnom Slovensku. Konkrétne máme na mysli zbierku poviedok *Hlavou proti zdi (Hlavou proti múru, 1976)* i ďalšie kratšie prozaické útvary, ktoré z rukopisu pripravil na vydanie Jiří Opelík. Prvýkrát uzreli svetlo sveta v druhom zväzku *Grosmanových Spisov*, ktorý vydalo pražské nakladateľstvo *Akropolis* (2018).

Detského hrdinu v hlavnej úlohe má tiež Grosmanova najrozsiahlejšia, posmrtno vydaná kniha *Z pekla šťastia (Z pekla šťastie, 1994)*. Román stvárňuje vzrušujúci príbeh malého židovského chlapca, ktorý svoju cestu za existenčným prežitím vníma optikou poklesnutej literatúry – s iluzórnym pocitom veľkého dobrodružstva.

Získanú izraelskú životnú empiriu, a to nielen v rovine reflexie ľudskej každodennosti, ale i vo vyhrotených hraničných situáciách spojených s ozbrojeným konfliktom (*Jomkipurská vojna*), najvýraznejšie odrážajú texty zhrnuté do štvrtého zväzku *Grosmanových Spisov* (2019). Nazvaný je podľa ťažiskovej časti diela – konvolútu autobiograficky ladených literárnych *Dopisů Mileně (Listy Milene)*, adresovaných rodinnej priateľke Milene Královej.

Viacero kratších prozaických opusov uverejnil tvorca v českých exilových zborníkoch, periodikách *Listy (Rím)*, *Zpravodaj (Zürich)* a izraelských časopisoch a novinách (*Jerusalem Post, Maariv, Jediot Achronot, Új kelet*). Rozhlasové stanice v Izraeli, západnom Nemecku a Kanade odvysielali v 70. rokoch formou čítania, respektíve dramatizácie niekoľko jeho beletristických textov.

Príležitostne sa Grosman v emigrácii vrátil aj k predošlej scenáristickej činnosti. Podľa poviedky *Rendez vous strýce Dávida (Rande strýka Dávida)* napísal v roku 1972 televízny scenár *Dod David holejch lirot kala*. Film sa mal v českej verzii pôvodne nakrúcať s Janom Werichom v hlavnej úlohe. Nevyšlo to. Snímka bola nakoniec zrealizovaná až po Grosmanovom úmrtí v roku 2000. Hlavnú úlohu v nej excelentne stvárnil Vlastimil Brodský.

ČESKO-SLOVENSKÝ KONTEXT

Keď spisovateľ v januári 1981 vo veku šesťdesiatpäť rokov zomrel (40. výročie), jeho odchod na večnosť formou dôstojného nekrológu reflektoval len časopis Čechov a Slovákov vo Švajčiarsku *Zpravodaj*. Domáce literárne a kultúrne periodiká o skone autora celosvetovo známeho *Obchodu na korze* buď povinne mlčali, alebo to ani nezaregistrovali.

Venovať bližší interes Grosmanovmu dielu nevyhnutne znamená zaoberať sa hlbšie aj otázkami česko-slovenského literárneho a kultúrneho kontextu. Rodák z Humenného je totiž bezpochyby tak slovenským, ako i českým tvorcom. Fundovaný znalec látky Radoslav Passia k uvedenému pripája ešte jeden „dominantný rámeček, tentoraz kultúrno-priestorový, spojený s multikultúrnym teritóriom na hraniciach východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi, odkiaľ spisovateľ pochádza a kde leží predobraz jeho literárneho malomesta – Humenné“. Všeobecne platí tvrdenie, že tento úchvatný priestor dlhodo- bo odzrkadľovala najmä česká umelecká spisba, pričom v medzivojnovom čase išlo o „vyslovene konjunkturálnu, módnú tému, ktorá sa na úrovni príbehu zvyčajne realizovala ako zrážka modernej západnej civilizácie s archetypálnym hodnotovým systémom karpatských Slovákov, Rusínov a predovšetkým ortodoxných Židov (Ivan Olbracht, Karel Čapek, neskôr Ivan Klíma, Josef Topol a iní)“. Zatiaľ čo vo filme *Obchod na korze* je naznačená topografická línia skôr potláčaná, v Grosmanových prozaických textoch, hlavne zo zbierky *Nevesta*, je duch miesta zreteľne obnažený. Možno len súhlasiť s konštatáciou, že kým Čapek a Olbracht – každý

optikou vlastného zorného uhla vnímania – predpovedajú skorý definitívny koniec magického židovského sveta východných Karpát, Grosman zachytáva jeho posledné okamihy, nezvratnú skazu.

PLAKAL, KEĎ PÍŠAL

Hoci záujem slovenskej strany o Grosmanove literárne opusy nemožno porovnávať s českým kultúrnym milieu (zo štyroch zväzkov súborného diela zatiaľ vyšli v pražskom *Akropolise* dva), evidujeme niekoľko záslužných aktivít. O slovenskom vydaní poviedkovej knihy *Nevesta* z roku 2017 už bola reč na inom mieste. Časopis *Romboid* publikoval fragmenty z románu *Adam, syn človeka*, ktorý sa zachoval v niekoľkých rukopisných verziách (2015). Divadlo Jonáša Záborského v Prešove uviedlo v réžii Mariána Pecka činohernú adaptáciu novely *Obchod na korze* (2014), bratislavská *Nová scéna* ju v tom istom roku naštudovala ako muzikálový titul.

Zásluhou Mariána a Anny Šimkuličovcov vyšla v Humennom precízne spracovaná kniha s bohatou obrazovou dokumentáciou *Zvečnené v slzách a pote tváre: Návrat rodáka Ladislava Grosmana* (ADIN, s. r. o., 2016, 167 s.). Objavíme v nej i tieto slová tvorcovej manželky Edity: „Aj keď bol kdekoľvek, bol vlastne v Humennom. Často som ho pristihla, že plakal, keď písal. Bolo mu ťažko za tým, čo bolo. Viete, nie fyzicky, ale inak nútené odišiel z Humenného. Ale v duši ho nikdy neopustil.“ Priliehavejšia bodka za týmto medailónom hádam ani byť nemôže.

RUDO MORIC

MAL NA ZRETELI NAJMLADŠÍCH ČITATEĽOV

MGR. PETER CABADAJ

Rudo Moric was one of the most read and translated Slovak authors of literature for children and youth. In 40 years of his active literary life, Moric wrote a huge number of prose and journalistic works. They are characterized by the realistic approach, an emphasis on the plot dynamics, and a genre diversity.

Keywords: Rudo Moric; literature for children and youth; realism; prose; family tales

 petercabadaj5@gmail.com

Rudo Mórica. Zdroj foto ALU SNK

MAL NA ZRETELI NAJMLADŠÍCH ČITATEĽOV

Štyri decéniá bol tvorivo aj organizačne aktívny vo sfére literatúry pre deti a mládež. Patril k najplodnejším, najčítanejším i najprekladanejším slovenským autorom. Knihy mu vyšli v angličtine, nemčine, ruštine (i v jazykoch ostatných národov vtedajšieho Sovietskeho zväzu), dánčine, gréčtine, holandčine, japončine a i. Celkovo boli jeho diela preložené do devätnástich rečí. Koncom marca 2021 uplynulo sto rokov od narodenia spisovateľa, ktorého meno figuruje na mimoriadnej čestnej listine H. Ch. Andersena. Hovoriť budeme o prozaikovi, autorovi literatúry pre deti a mládež a publicistovi Rudovi Moricovi (27. 3. 1921 Sučany – 26. 11. 1985 Bratislava).

CURRICULUM VITAE

Na tento svet prišiel do železničarskej rodiny v turčianskej obci Sučany. Základné vzdelanie získal

na ľudovej škole v rodnej dedine (1927 – 1933), študoval na gymnáziu v Martine (1933 – 1937) a učiteľskom ústave v Bánovciach nad Bebravou, kde zmaturoval (1941). Popri zamestnaní absolvoval štúdium na Pedagogickej fakulte UK v Trnave, na ktorej získal aj doktorát z filozofie (1970). Učil v Belej (1941 – 1943) a Stupave (1948 – 1950), kde redigoval a vydával časopis pre deti *Okienko Záhoria* (1946 – 1948), neskôr bol osvetovým dôstojníkom a začas redaktorom kultúrnej rubriky novín *Obrana ľudu* (1945 – 1946), pedagogickým referentom a dramaturgom *Školfilmu* (1948 – 1950), vedúcim oddelenia literatúry pre mládež vo *Výskumnom ústave pedagogickom* (1950 – 1959), tajomníkom *Zväzu slovenských spisovateľov* (1959) a riaditeľom vydavateľstva *Mladé letá* v Bratislave (1959 – 1985). Bol exponovaným členom *Komunistickej strany Československa* (od roku 1948), pracoval v mierovom hnutí, dlhý čas zastával funkciu predsedu výboru *Slovenského literárneho fondu*, získal titul zaslúžilý (1975) a národný umelec (1984).

Prakticky od svojich literárnych začiatkov sa programovo venoval širokospektrálnej tvorbe pre deti a mládež. Od roku 1945 aktívne publikoval v mnohých časopisoch (*Priateľ dietok*, *Okienko Záhoria*, *Slniečko*, *Naše rozprávky*, *Ohník*, *Zornička*, *Pionierske noviny*, *Zlatý máj*, neskôr aj v *Živote*, *Slovenských pohľadoch*, *Mladej tvorbe*, *Kultúrnom živote* a i.). Bohaté dielo Ruda Morica charakterizuje realistická línia, akcent na dynamiku deja, žánrová pestrosť (rozprávka, poviedka, novela, román, povesť, črta, reportáž, cestopis), kombinácia detského a dospelého zreteľa.

EXPLÓZIA

Literárna história zaraďuje Ruda Morica medzi spolutvorcov sociálnej spisby pre deti a mládež. Prvé knižky (*Lyžiar Martin*, 1947; *Žofka*, 1948; *Družina z Dlhej ulice*, 1949) rozvíjajú tradičný realistický prúd didakticko-zábavne orientovanej literatúry tejto proveniencie, ktorou chcel výchovne pôsobiť na najmladšiu kategóriu čitateľov. Knižnou poviedkou *Miško hrdina* (1949) sa usiloval odpútať od tohto konvenčného modelu príklonom k protifašistickej tematike. Zaujal citom pre púťavosť deja, ktorý uplatnil aj v beletrizovanej náučnej knižke *Pozor, filmujeme!* (1950). Nasledujúce prózy, ktoré oboha-

tili tematický rozmer žánru, charakterizuje funkčná aplikácia vlastných skúseností a zážitkov. Platí to najmä o románe *Explózia* (1951, 1954, 1961) z čias SNP. Dôležité je v tejto súvislosti uviesť, že Rudo Moric ako príslušník I. československej armády na Slovensku bojoval v Povstaní (pri Strečne a Vrútkach), utrpel zranenie a v novembri 1944 bol zajatý a internovaný v nemeckých zaisťovacích táboroch (Keisersteinbruck, Krems an der Donau a St. Georgen v Rakúsku).

Román *Explózia*, podľa ktorého nakrútil režisér Anton Majerčík rovnomenný televízny film (1982), znamenal vo vývine spisovateľovej tvorby nový kvalitatívny posun. V pútavom a miestami dramaticky napätom deji zúročil zmysel pre stvárnenie a pointovanie detských hier a huncútstiev. Koncentroval sa hlavne na najmladších hrdinov, na ich spontánny interes aktívne participovať na udalostiach, ktorých dejinný význam ešte nechápu, ale z pozorovania každodenného života si postupne začínajú uvedomovať ich spoločenský zmysel a dosah. Nesporným prínosom je, že sujet autor nepostavil na zveličenom heroizme detských činov, ale že mu išlo o celistvý obraz protifašistického zápasu. Dominantným aspektom románu je realistický princíp, vďaka ktorému Moric pretransponoval dej rozprávania do estetickú štruktúru literárneho diela, a tak vytvoril jeho umelecké zrkadlenie. Ideologické kliše a tendencnosť boli povinne odvedenou daňou času, v ktorom *Explózia* vznikla.

Z POĽOVNÍCKEJ KAPSY

Snaha o efektívne myšlienkové umocnenie a vyznenie tvorby nadobudla ráz charakteristickej črty Moricovej ďalšej literárnej činnosti. Objektívne treba konštatovať, že niektoré tituly z prvej polovice 50. rokov boli zjavne poznačené doktrínou socialistického realizmu, budovateľským nadšením a schematicizmom. Prozaik sa v nich odklonil od autopsie, čo vyústilo do umelecky neplnohodnotného tvaru – najmä v románoch zo sveta učňovskej mládeže *Tri roky* (1951) a *Prvý z dvorov* (1953). Zjednodušeným vnímaním edukačného aspektu v nich reagoval na zásadné spoločenské zmeny, ktoré nastali po komunistickom prevrate vo februári 1948. Tieto slová platia bezpochyby aj o neskorších dielach. Lineárny výchovný rozmer síce ustúpil, avšak namiesto hlbšieho prieniku do mysle a pocitov dieťaťa zostal

tvorca len pri ich vonkajškových záznamoch. Akčnosť, dynamická línia a zdolávanie rôznych prekážok tvoria elementárny stavebný kameň Moricovej najhodnotnejšej i najúspešnejšej knihy – zbierky poviedok *Z poľovníckej kapsy* (1955). Tematicky je dielo len zdanlivým súhrnom poľovníckych epizód a historiek, v skutočnosti ide o umelecký koncept prírodnej reality, jej nevyčerpatelnej premenlivosti, ako i vzájomných korelácií s človekom, ktorý prírodu pozná a hlavne chápe. Horár Bohdan, stelesňujúci tento typ človeka, je nositeľom „*emotívno-etického plánu knihy, ktorým programovo rozšíril jej základný, vecno-dokumentárny plán. Umelecká symbióza týchto rovín predstavuje základný faktor jej vývinového vkladu i čitateľského zážitku*“. Empatický autor funkčne prenikol a zobrazil tie prírodné javy a zákonitosti, ktoré sú postihnuteľné len citovým a zážitkovým poznávaním prostredníctvom odhalovania vzťahov medzi človekom a prírodou, pričom aj aktivity nimróda majú humánne jadro. Pripomenieme, že v jednotlivých rozprávačských celkoch je iba minimum polovačiek. Ďalekohľad pušky človeka, znalca a milovníka prírodného sveta, výstižne odкрýva charakteristické črty zvierat a dramatické epizódy z ich života. Kniha je kompozične riešená ako spisovateľom vyprovokované reprodukovanie zážitkov a reminiscencií starého horára z Kysúc, rámcované vstupnou a záverečnou „*autorskou*“ kapitolou. Dej očividne sleduje aj poznávací zreteľ, na ktorý kladie tvorca značný akcent. Podáva ho však tak, aby nebola eliminovaná harmónia kognitívnej a estetickej funkcie opusu.

TRIKRÁT SOM UŠIEL

Tematická objavnosť a žánrová pestrosť bola silnou dimenziou Moricovho literárneho diela. V kooperácii s biológom Imrichom Vaňom sa pokúsil o vedeko-fantastický román so špionážnou linkou (*Prípad „Tubercilín“*, 1957) s málo výrazným kaleidoskopom aktérov a dejových zápletiiek. Spomenutý román „*už v čase vzniku diskvalifikovala literárskosť a schematickosť*“.

Hľadanie novátorských formálnych aspektov aj obsahovej podoby cestopisného žánru pre deti ilustruje kniha *Pri zakliatej rieke* (1958), a to o spisovateľovej návšteve Vietnamu. Interessantná je v pasážach, kde Moric uplatnil náročnejší prístup k zobrazeniu krajiny a spôsobu života, a to formou

stvárania osudov jednoduchých domorodcov. Úsilie o nové rozprávačské postupy možno registrovať v niektorých textoch zo zbierky krátkych próz o deťoch z viacerých štátov *Našiel som vám kamarátov* (1960).

V žiadnom prípade nemožno obísť atypický – prvý svojho druhu v slovenskej literatúre – detský román *Trikrát som ušiel* (1961). Hlavným aktérom je vnímavé rómske chlapča, ktoré rozpráva v prvej osobe príbeh o svojich útekoch z domu do detského domova a naopak. Nekonvenčná sujetová línia hodnoverne vykresľuje vnútorné rozpoloženie, ako sa u ústredného protagonistu deja v zmenených podmienkach a pod vplyvom rôznych okolností a prostredí – rómskej osady (v knihe cigánskej kolónie) a detského domova – formuje psychická odolnosť, nový vzťah k svetu a kamarátom. Zreteľne už v románe cítiť ústup od napínavosti a gradácie príbehu.

Autorský zámer tmiť dramatickosť a eskaláciu narácie identifikujeme aj v knihe *Oktávia ide stovkou* (1964), kde je dôraz kladený na zobrazenie vzťahov „socialistických tínedžerov“.

ROZPRÁVKY Z LESA

Ako plynul čas, Rudo Moric zintenzívňoval hľadanie nových štylistických možností prózy pre najmladších čitateľov. Začal sa viac prikláňať k poviedkovej tvorbe, črte a rozprávke. Prírodnú tematiku reprezentuje séria antropomorfovaných zvieracích rozprávok, v ktorých dominuje lyrický podtext a analógia medzi svetom prírody a životom, správaním i konaním ľudí. Detského čitateľa nimi literát uviedol do kolobehu života, do jeho základných etických a sociálnych vzťahov (*O divej kačičke*, 1962; *Kukučia rozprávka*, 1965; *Srnček Parožtek*, 1966; *Srnka s červenými hviezdčkami*, 1967; *Ako vretenica Kľukatá o chvost prišla*, 1969; *O muške Svetluške*, 1972; *O Haríkovi a Billovi, dvoch kamarátoch*, 1973 a iné). Uvedené prozaické texty majú okrem niekoľkých spoločných znakov aj isté odlišnosti. Napríklad pri posledne spomenutom titule autor efektívne využil realistické postupy, vďaka ktorým navodil atmosféru dneška, respektíve „zaktualnil zvieraciu rozprávku ľudským civilizačným faktorom“.

Sumárne možno konštatovať, že knihy tohto žánrového okruhu reprezentujú produktívny typ literatúry s bohatými možnosťami variácií významových rovín a štylistických nuáns. Názorne to demonštrujú

knížne výbery s tematikou prírodného sveta a silným lyricko-emočným výrazom (*Rozprávky z lesa*, 1971; *Po lesných chodníkoch*, 1977). Časť literárnych teoretikov dokonca považuje súbor *Rozprávky z lesa* za vrchol Moricovej tvorby.

AKO SOM KRSTIL MEDVEĎA

Neodmysliteľnou zložkou spisovateľovho bohatého a tematicky rozmanitého literárneho diela je spracovanie atraktívnych povestových, rozprávkových a folklórnych látok. Prioritne mu išlo o umelecké zobrazenie vzťahu k duchovnému a kultúrnemu dedičstvu, ktoré si naši predkovia uchovali v povestiach, legendách, bájkach, ľudových piesňach, obyčajach a pod. Zbierkou povestí *O Blažejovi, čo sa nebál* (1975) vzdal hold rodnému Turcu a zároveň konfrontoval dnešok so životom predošlých generácií.

Folklórna tematika zaujala Morica počas pracovnej návštevy na Kube. Rezultátom boli knihy *Svetlo náčelníka Hatueya* (1975) a *Rozprávky z ostrova orchideí* (1976). Prvý titul možno charakterizovať ako žáner aktualizujúci hrdinskú povesť – legendu. Druhá knižka vznikla na motívy rozprávok pôvodných obyvateľov Kuby – Indiánov.

Systematický interes o povestové látky dokladuje zbierka bratislavských povestí *Zvon lumpov* (1979), ktoré zozbierali Igor a Dušan Janotovci, a *Podivuhodné príbehy Adama Brezulu* (1980). Napriek skutočnosti, že druhý menovaný opus ladiť autor humorne, nedokázal sa v ňom štýlovo identifikovať s komikou ľudového bežára. Vo finálnom tvare vyznel humoristický sujetový plán štylizovane, umelo. Prírodzenejší žartovný efekt dosiahol zbierkou poviedkových miniatúr *Ako som krstil medveďa* (1976). Hoci bol Moric takmer vždy vážnym literátom, tentoraz dokonca sám seba vystavil do pozície komického hrdinu, a tak nadviazal spontánny kontakt s detským čitateľom.

TVORBA PRE DOSPELÝCH

Vôbec prvá kniha pred dospelé „auditóriom“, súbor poviedok *Taký je svet* (1964), tematizuje život dobovej dediny a jej spoločenského diania. Verne stvárnene prostredie a dobre odpozorované príbehy z reálneho života však nevhodne ruší zbytočný mo-

ralizátorsky pátos. Námetom k cyklu krátkych próz *Smrť tridsaťsedmičky* (1977) bol osud skupiny vojakov (obsluhy kanóna 37) v SNP. Knihou autor len kvantitatívne rozšíril frekventovanú tému o záznam mikrosveta povstaleckého bojovníka. Ťažiskovou líniou rozprávania je odpatetizovaný príbeh, ktorý napriek tragickým situáciám vyznieva miestami aj humorne.

Zaujímavým obohatením žánrovo-tematického registra Moricovho diela je biograficko-historický román *Teraz ho súdia nepriatelja* (1967) o sučianskom rodákovi Ďurkovi Langsfeldovi. Pokúsil sa o umeleckú rekonštrukciu boja za národnú slobodu v búrlivých revolučných rokoch 1848 – 1849. Prozaik lokálne situoval dej rozprávania do Turca (čiasťočne i na Oravu), do čias zimnej dobrovoľníckej výpravy. Tragický osud hlavného hrdinu zosobňuje ideály štúrovského hnutia, národný a mravný pátos tejto jedinečnej generácie. Oceniť treba aj lapidárne, respektíve hodnoverné vykreslenie hektickej dobovej atmosféry.

Vojnová minulosť rezonuje v knihe krátkych autobiografických próz *Sen o chlebe* (1969). Literát v nej zúročil osobné skúsenosti z nemeckého zajatia po potlačení SNP. Dramatické epizódy rozpráva bez patetického tónu, pričom s nádychom úsmevnosti stvárnil aj „*drobné úlomky šťastia, ktorého sa mu kedy dostalo v krutých podmienkach zajateckého tábora*“.

SEN ZNAČKY PELÉ

Evidentný dôraz na atraktívnosť príbehu deja, jeho akčnosť a dynamickosť, kládol tvorca v knihách so športovou tematikou. Pri jej zobrazovaní často vychádzal z konkrétnej skutočnosti. Potvrzuje to napríklad zbeletrizovaný životopis olympijského víťaza v boxe Jana Zacharu *Majster pästiarskych rukavíc* (1954), reportážny román *Cez šesťdesiatjeden končiarov* (1956) o zimnom prechode slovenských horolezcov hrebeňmi Vysokých Tatier či zbierka športových poviedok *Smutný Suarez* (1962). Prvé dva spomínané tituly možno zaradiť do žánru literatúry faktu, pričom registrujeme zjavný posun od faktografickej dimenzie k umeleckej línii. Poviedkový súbor *Smutný Suarez* sa však prostredníctvom športového diania usiluje nastoliť aj závažné etické konflikty a otázky, ktoré majú univerzálnejšiu výpovednú platnosť.

Záverečná etapa Moricovej tvorby bola v znamení literárneho reflektovania mikrosveta súčasného dieťaťa. Sklon k didaktizovaniu a realistickej deskripcii, príznačný pre takmer celé jeho dielo, mu nedovolil prekonať vlastné limity a dospieť k náročnejšej rekonoskácii dieťaťa žijúceho v 70. a 80. rokoch minulého storočia. Posmrtno vydaným románom *Sen značky Pelé* (1987), situovanom do brazílskeho športového a sociálneho milieua, jednoznačne potvrdil svoju tvorivú špecifickosť založenú na akcentovaní vonkajškovej príbehovosti a edukačného rozmeru.

Ako publicista sa Rudo Moric systematicky zaoberal praktickými aj teoretickými otázkami literatúry pre deti a mládež, písal recenzie, iniciatívne pôsobil v organizačno-vydavateľskej sfére. Výber z publicistickej tvorby *Detstvo tohto času* vyšiel knižne až po jeho smrti (1986).

Spisovateľova dcéra Miroslava Kováčiková uvádza, že „*príčinou otcovho náhleho úmrtia bola pracovná vyťaženosť a fajčenie. Veď z roboty domov načas chodil iba vtedy, keď vodieval do školy vnučku, čiže svoju dcéru. Predtým i potom bol v týždni prakticky neustále v práci. V kancelárii mal naskladaných niekoľko košiel, lebo nikdy nevedel, kedy kde pôjde a kedy sa vráti. Fajčiť prestal až dva roky pred smrťou, keď dostal počas služobnej cesty v zahraničí infarkt. To už mal po šesťdesiatke*“. Životný príbeh mimoriadne plodného literárneho tvorca Ruda Morica s definitívnou platnosťou ukončil druhý infarkt.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- VISKUPOVÁ, Etela. *Rudo Moric*. Bratislava : Mladé letá, 1981, 485 s.
- MIKOVIČ, Fedor. *Slovo dalo slovo*. Martin : Osveta, 1985, s. 121-134.
- KOPÁL, Ján. Nad dielom Ruda Morica. In *Slovenské pohľady*, 1986, roč. 102, č. 3, s. 91-95.
- KLÁTIK, Zlatko. Človek a príroda v próze Ruda Morica. In *Zlatý máj*, 1988, roč. 32, č. 3, s. 138-146, 201-206.
- HORECKÝ, Michal. Mohol mať dobrodružný životopis. In *Literárny týždenník*, 2017, roč. XXX, č. 21 – 22, s. 14.
- Život. 2009. *Potomkovia slávnych: Zamyslený rozpravkar Rudo Moric*. [online]. [cit. 2021-04-19]. Dostupné na internete: <https://zivot.pluska.sk/pribehy/potomkovia-slavných-zamysleny-rozpravkar-rudo-moric>

HELSINSKÁ KNIŽNICA OODI – ÓDA NA VZDELANIE

PAEDDR. DARINA OBUŠEKOVÁ, PHD.

The article introduces Oodi, the famous public library situated in Helsinki. The building has three floors, each with its own atmosphere. It consists almost entirely of public space and offers a wide selection of services. Besides the library, café and restaurant, the Oodi is also home to “Helsinki Info” – the City of Helsinki’s information centre, “Europe Experience” – the centre for EU-related information, Kino Regina – the National Audiovisual Institute’s cinema, as well as a playground Loru.

Keywords: Helsinki Central Library Oodi; library architecture; library services

 darina.obusekova@ku.sk
 Rektorát – Univerzitná knižnica
Katólickej univerzity
v Ružomberku

 www.ku.sk

„Oodi je jednou z najprístupnejších budov v Helsinkách alebo dokonca v severských krajinách. Je to miesto vzdelávania a napredovania pre tých, ktorí žijú v Helsinkách alebo ich navštevujú.“

Antti Nousjoki, ALA Architects

Súčasný svet poznania sa ubera vpred mílovými krokmi a tento trend udržiavajú aj inštitúcie, ktoré sa donedávna nemuseli natolko zaoberať digitalizáciou, informatizáciou či elektronickými zdrojmi, ako napríklad prírodné vedy a technika. Trend zrýchľovania toku dát zasiahol knižnice naplno, čo sa prejavuje nielen na ich vnútornom vybavení a službách, ale i na architektúre stavby ako takej.

Moderným architektonickým skvostom je aj verejná knižnica Oodi v Helsinkách, slúžiaca ako magnet i most medzi vonkajším chaosom, dezinformáciami a svetom poriadku, katalogizácie a relevantných informácií. Návrh je dielom fínskeho architektonického štúdia ALA ARCHITECTS¹.

ARCHITEKTÚRA KNIŽNICE OODI: TRI POSCHODIA – TRI ATMOSFÉRY

Budova knižnice v centre Helsínk pozostáva takmer výlučne z verejného priestoru a ponúka široký výber služieb. Knižnica je nielen ústredným bodom siete verejných knižníc v meste, ale stáva sa i centrom poznania, miestom stretnutí, relaxu, voľného času, zábavy a kultúry. Tento koncept bol vyvinutý do oblúkovej podoby, ktorá ako brána pozýva a víta čitateľov, aby využívali priestory a služby v najväčšej možnej miere.² Okrem knižnice, kaviarne a reštaurácie slúži Oodi aj ako informačné centrum mesta a centrum informácií súvisiacich s Európskou úniou – *Europa Experience*. Nájde tu aj kino *Regina*, *Filmové divadlo Národného audiovizuálneho inštitútu* a detské ihrisko *Loru*.³

Už na prvý pohľad je jasné, že knižnica má severskú architektúru zvonku. Okrem najvyššieho preskleného podlažia je obložená výlučne smrekovým drevom, ktoré ju zjemňuje. Každé podlažie je naprojektované na iný typ činností. Prízemie knižnice Oodi možno charakterizovať ako rýchlo sa meniaci priestor. Priestranná vstupná hala, verejné zariadenia a miesta konania akcií, knižničné služby, výpožičný pult i kaviareň vytvárajú útulnú atmosféru, človek sa cíti ako doma. A práve o to ide.

Od rušného prízemia sa eskalátormi presunieme na druhé poschodie, ktoré je venované práci, aktivitám, učeniu, interakcii a tráveniu času s priateľmi a rodinou. K dispozícii sú miestnosti zodpovedajúce rôznorodým potrebám užívateľov, ale aj tzv. flexibilné miestnosti. Na tomto poschodí nájdeme zákutia slúžiace ako tiché študovne či nahrávacie alebo strihové štúdiá priehradkovo oddelené nosníkmi mostnej konštrukcie, pracovný a konferenčný priestor, mestskú dielňu *Urban Workshop* so zariadeniami ako 3D tlačiarne, laserové rezač-

ky, zošívачky, spájkovačky a zariadenia pre kurzy a interakciu pre všetky vekové kategórie.⁴ Knižnica Oodi má pohodlné otvorené pracovné prostredie. K dispozícii sú počítače, tlačiarne, kopírovacie stroje a skenery a, samozrejme, neobmedzené Wi-Fi pokrytie.⁵

ESKALÁTOROM DO KNIŽNÉHO NEBA

Tretie poschodie sa nazýva *knižné nebo*, a to nielen pre svoj interiér presvetlený denným svetlom či zvlnený strop evokujúci oblaky so svetlovodmi. Atmosféra tradičnej knižnice v spojení teplého interiéru, drevenej podlahy a pohodlných sedacích súprav medzi čisto pôsobiacimi regálmi plnými kníh človeka pohltí, upokojí a preniesie do sveta kníh, fantázie, umenia, vedomostí a mora kreativity. Spôsobí, že si človek oddýchne, vypne, zrelaxuje. Je

to čitateľský raj so širokým výberom kníh v takmer 20 jazykoch. Návštevník môže relaxovať na pohovkách pod stromami, čítať knihy a časopisy v jednej zo siedmich čitateľských oáz alebo hrať spoločenské hry s priateľmi.⁶

Zvonku knižnica pripomína kryštál priesračného ľadu. Skutočne, cez deň preniká denné svetlo do veľkej čítárne, v noci zas príjemným osvetlením čítareň komunikuje svoju silu navonok, a tak pozýva načerpať doposiaľ nepoznané. Benefitom, ktorý nemožno opomenúť, je vysunutá terasa. V lete ponúka *Citizen's Balcony* nádherný výhľad na park *Töölönlahti* a centrum mesta.⁷

Všetky súčasti sú spolu prepojené, tvoria celok, ktorý nikoho nevyklučuje, ale, naopak, všetkých spája. Rovnako ako óda spája slová a tóny do jedného umeleckého výtvoru, Oodi spája pracovníkov, čitateľov, bádateľov, deti i návštevníkov, ktorí si prišli so záujmom pozrieť trblietajúci sa kryštál poznania.

AKO FUNGUJÚ VÝPOŽIČNE SLUŽBY?

Za účelom maximalizovania otvorenosti a prístupnosti knižnice nenájdeme na verejných poschodiach takmer žiadne kancelárske priestory. Administratíva a sklad zostali totiž v hlavnej knižnici v okrese Pasila. Vyšperkovaný servis spočíva najmä v zosieťovaní a spolupráci. Pri výmene kníh sa využíva *HelMet* – elektronická služba helsinských metropolitných

knižníc s 3,5 miliónmi diel, ktoré je možné rezervovať online a vyzdvihnúť či vrátiť do hociktorej zo 63 verejných knižníc alebo 6 kníhkupectiev. Pre knihovníkov sú veľkou pomocou automatické roboty, ktoré triedia a rozvážajú vrátené knihy na správne miesto.⁸

„Oodi je to, čo chcete. Požičiavajte si knihy, čítajte časopisy, užívajte si obed, pracujte, flákajte sa, pozerajte film, študujte, organizujte stretnutia, organizujte podujatia, vychutnávajte si pohár vína, spoznávajte aktivity EÚ, tvorte hudbu, stretávajte sa s priateľmi, šite závesy, hrajte sa s deťmi alebo hrajte spoločenské hry. Oodi je toto všetko a ešte viac.“⁹

Zdroj foto www.ala.fi

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BALÁŠKOVÁ, Karolína. Centrálna knižnica Oodi. In *ASB*, 2020, roč. 27, č. 212.

INTERNETOVÉ ODKAZY

<https://archello.com/project/oodi-helsinki-central-library>

<https://www.oodihelsinki.fi/en/services-and-facilities/services/>

<http://ala.fi/>

<https://www.oodihelsinki.fi/en/what-is-oodi/architecture/>

POZNÁMKY

¹ Viac o projektoch ateliéru ALA ARCHITECTS sa môžete dozvedieť na internetovej stránke <http://ala.fi/>.

² <https://www.oodihelsinki.fi/en/what-is-oodi/architecture/>

³ BALÁŠKOVÁ, Karolína. Centrálna knižnica Oodi. In *ASB*, 2020, roč. 27, č. 212, s. 34.

⁴ BALÁŠKOVÁ, Karolína. Centrálna knižnica Oodi. In *ASB*, 2020, roč. 27, č. 212, s. 35.

⁵ <https://www.oodihelsinki.fi/en/services-and-facilities/services/>

⁶ <https://www.oodihelsinki.fi/en/services-and-facilities/services/>

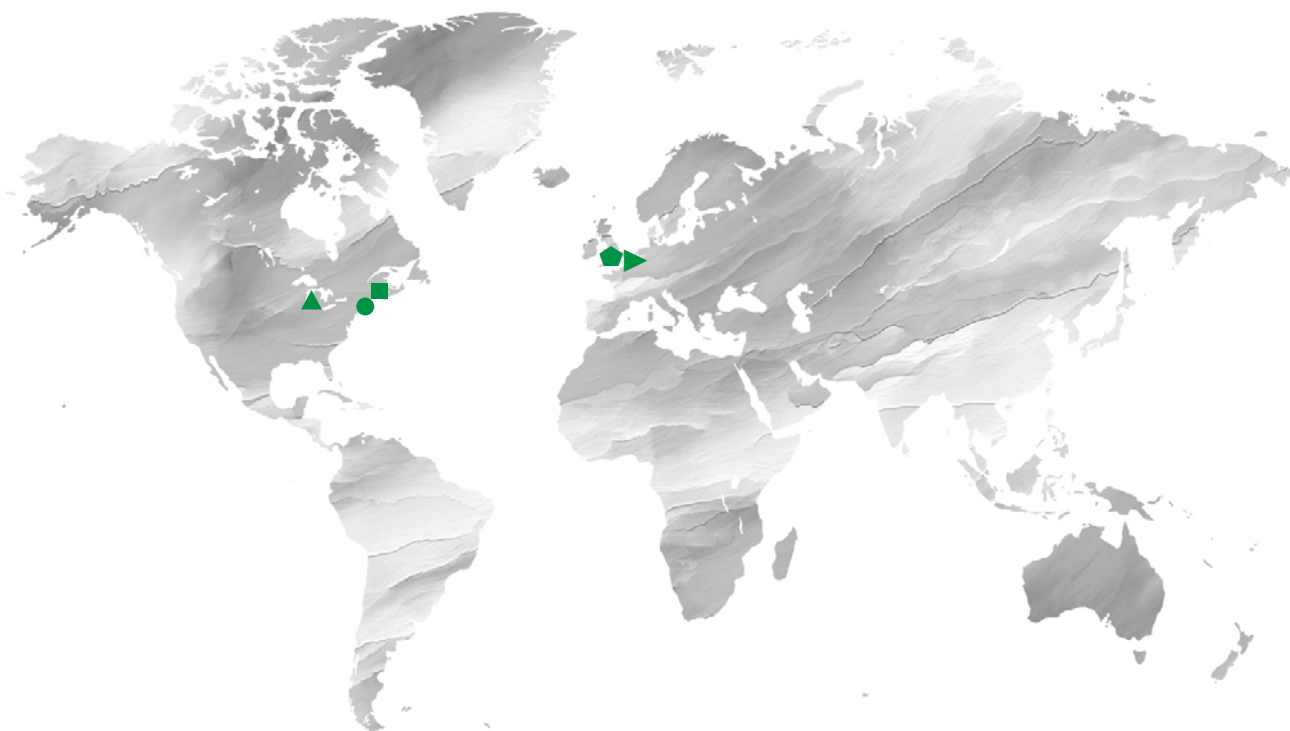
⁷ <https://www.oodihelsinki.fi/en/services-and-facilities/services/>

⁸ BALÁŠKOVÁ, Karolína. Centrálna knižnica Oodi. In *ASB*, 2020, roč. 27, č. 212, s. 35.

⁹ <https://www.oodihelsinki.fi/en/services-and-facilities/services/>

ZAÚJÍMAVOSTI ZO SVETOVÝCH KNIŽNÍC

Rubriku pripravila PhDr. Renáta Šmidová (projekt@svkpo.gov.sk)
zo Štátnej vedeckej knižnice v Prešove.

● KNIŽNICA PRE KÚZELNÍKOV VO VÝSKUMNOM CENTRE KÚZELNÍCKEHO UMENIA

V centre Manhattanu sa nachádza nenápadná budova, ktorá ukrýva pozoruhodnú knižnicu pre kúzelníkov. Znie to dosť fantasticky, ale nezisková organizácia *Výskumné centrum kúzelníckeho umenia (Conjuring Arts Research Center)*, založená v roku 2003, je jednou z najväčších zbierok kníh na svete, zameraných na „klamlivé umenie“. Centrum funguje predovšetkým ako vedecká knižnica s tisíckami titulov kníh a časopisov s cieľom uchovávať interpretáciu mágie, kúziel a príbuzných umení. Za zakladateľa možno považovať Williama Kalusha, ktorý premenil lásku ku kartovej mágii na lásku k zbieraniu kúzelníckych kníh.

Nadšenie z mágie získal William Kalush z kartových trikov, ktoré ho naučil jeho otec. Postupne

začal zbierať kúzelnícke knihy a tie sú dodnes súčasťou knižničnej zbierky. Niektoré z nich sú staršie viac ako 600 rokov a mnohé nenájdete nikde inde na svete (napríklad knihu napísanú vo Florencii v roku 1491 obsahujúcu návody na čítanie ľudských myšlienok). V zbierke sa nachádzajú knihy v rôznych jazykoch z rozmanitých kúzelníckych predstavení, knihy s kartovými a inými kúzelníckymi trikmi, tituly o mentalizme, hazardných hrách, hypnóze, bruchovravectve, žonglovaní či histórii mágie. Skutočné poklady ležia v uzamknutej miestnosti bez okien, kde sa nachádzajú vzácne staroeurópske texty viazané do pergamenu a obsahujúce ranú históriu mágie. Knižnica uchováva aj pamflety s magickými tajomstvami, ktoré sa v minulosti predávali na ulici.

Centrum sa zaoberá získavaním, uchovávaním a sprístupňovaním knižných pokladov kúzelníkom a učencom, a tak pripomína bežnú knižnicu, kde sa každodenne pracuje na archivácii, konzervovaní a digitalizácii rozsiahlej zbierky.

Knižnica pomocou vyhľadávača *Ask Alexander* ponúka databázu online zdrojov súvisiacich s mágiou. Vyhľadávač bol pomenovaný podľa populárneho mentalistu zo začiatku 20. storočia Clauda Alexandra Conlina, označovaného aj ako „*Muž, ktorý vie*“, a preto i vyhľadávač vie a odpovie na všetky kúzelné otázky. Okrem iného obsahuje i také artefakty ako staršie kópie časopisu *Conjuror's Monthly*, ktorého vydávanie odštartoval Harry Houdini v septembri 1906, časopisy *Illusions and Mechanical Effects for Theatres*, vysvetľujúce staré triky z kariet, ako aj pútavé reklamy na dávno zabudnuté detektívne agentúry.

Výskumné materiály a rôzne vzácne kúzelnícke starožitnosti nachádzajúce sa v centre poskytujú príležitosť hlbšie porozumieť histórii a zložitosti jednej z najstarších profesií na svete v kontexte súčasného života. Spomínaná knižnica je len jednou z úloh, ktoré dané centrum má. Okrem poskytovania fondov a online databázy totiž vydáva aj časopis a realizuje predstavenia verejnosti, čím sa snaží zachovať bohatú históriu a tradície starodávneho umenia. Vyplňuje tak priepasť medzi súkromnými zbierkami z histórie mágie a informáciami súvisiacimi s mágiou a verejnosťou.

Centrum je elektronicky dostupné po celom svete, ale v prípade fyzickej návštevy je nutné objednať sa vopred.

Zdroj:

<https://www.atlasobscura.com/articles/conjuring-arts-research-center>
<https://conjuringarts.org/about/>

▲ ONLINE HRY POMÁHAJÚ DEŤOM NAUČIŤ SA NARÁBAŤ S PENIAZMI UŽ OD SKORÉHO VEKU

Americká asociácia knižníc (The American Library Association – ALA) sa spojila s organizáciou FINRA Investor Education Foundation, aby spoločne vytvorili bezplatné online hry pre deti o zarábaní, sporení a míňaní peňazí. Hry pomáhajú deťom zábavnou formou osvojiť si a zároveň rozvíjať finančné zručnosti a dôvtip už v ranom veku, ideálne sú pre deti a mládež od 7 do 11 rokov. Súčasťou série s názvom „*Thinking Money for Kids*“ je napríklad aj časť „*Earning It*“, ktorá sleduje rozmanité skupiny postáv pri

pretavovaní svojich záujmov z detstva do úspešnej kariéry. „*Balance My Budget*“ prináša tipy, ako si stanoviť priority medzi základnými potrebami, luxusom a sporením. „*Money Trail*“ umožňuje deťom precvičovať ťažké rozhodnutia medzi výdavkami a príjmami a „*Let's Deal*“ skúma nákup a predaj v rámci trhu farmárov a poľnohospodárov. Tieto hry dopĺňa putovná výstava „*Thinking Money for Kids traveling exhibition*“. Ide o interaktívny zážitok pre deti a rodiny vo verejných knižniciach.

Nové interaktívne hry umožňujú knižniciam priniesť vzdelávanie zamerané na financie priamo do domácností, a to spôsobom primeraným a vhodným pre detského používateľa. Na zvrátenie trendu poklesu finančnej gramotnosti u dospelých je dôležité, aby sa s finančným vzdelávaním začalo čo najskôr. Ak sa nájde takýto pútavý spôsob, v ktorom môžu pomôcť aj knižnice, je to o to lepšie.

Zdroj:

<http://www.ilovelibraries.org/article/these-online-games-help-kids-learn-money-skills-early>

■ WALKEROVA KNIŽNICA HISTÓRIE ĽUDSKEJ PREDSTAVIVOSTI

Walkerova knižnica histórie ľudskej predstavivosti (Walker Library) v Stamforde v Connecticute je venovaná zázrakom ľudskej mysle. Nádherná súkromná knižnica Jaya Scotta Walkera, zakladateľa Walker Digital research and development facility, bola postavená v roku 2002 na oslavu intelektuálneho a emocionálneho dobrodružstva ľudstva v oblasti objavovania, učenia a kreativity. V súčasnosti obsahuje tisíce vzácných kníh, umeleckých diel, máp a rukopisov, ako aj moderných i starovekých artefaktov.

Knižnica je umiestnená vo Walkerovom dome s rozlohou 3 600 štvorcových stôp (334,5 m²), má asi 50 000 zväzkov a obsahuje pozoruhodný výber vzácných diel a predmetov vrátane jednej z dvoch známych anastatických faksimilií originálu *Deklarácie nezávislosti* z roku 1776, atlas z roku 1699, ktorý zobrazuje Slnko v strede slnečnej sústavy, originálny ruský *Sputnik* z roku 1957, prvý vesmírny satelit na svete (jedna z niekoľkých záloh postavených v ZSSR) a americký satelit *Vanguard*, vyrobený z častí amerického satelitu, ktorý vybuchol na odpaľovacej rampe. Walkerova knižnica má neobvyklý viacúrovňový

dizajn so sklenenými podlahami a hranatým schodiskom, plávajúcimi platformami, presklenými mostami, ktoré spoločne s dynamickým osvetlením, hudbou a špeciálnymi umeleckými dielami oslavujú významné úspechy v histórii ľudských nápadov. Knižnica nie je prístupná verejnosti, navštíviť ju môžu len pozvaní hostia, napríklad žiaci, riadiaci pracovníci, vládni úradníci, vedci a knihovníci z celého sveta.

Zdroj:

<https://www.atlasobscura.com/places/walker-library-of-the-history-of-human-imagination>

http://www.walkerdigital.com/the-walker-library_welcome.html

► ROZDELENIE BELGICKEJ KNIŽNICE V LEUVENE

V Leuvene sídli belgická univerzitná knižnica, na ktorú nemecká armáda zaútočila dvakrát. Prvý raz sa tak udialo už počas prvej svetovej vojny, keď ju dokonca podpálila. Ďalší útok sa uskutočnil počas druhej svetovej vojny, avšak jej historickú zbierku rozdelil až konflikt v 60. rokoch medzi holandsky a francúzsky hovoriacimi študentmi. *Université catholique de Louvain* (vo francúzštine), resp. *Katholieke Universiteit te Leuven* (v holandčine), už v tom čase nebola životaschopná i napriek svojmu bohatému odkazu a národnej symbolickej hodnote. Univerzita sa síce nachádzala vo Flámsku, teda v holandsky hovoriacej oblasti, ale spravovali ju francúzski hovoriaci, známi ako Valóni, ktorí mali v inštitúcii osobitné postavenie. Flámski študenti preto žiadali, aby univerzita uprednostnila holandsky hovoriacu väčšinu. V 70. rokoch začala výstavba novej valónskej *Université catholique de Louvain* v Louvain-la-Neuve, čím zároveň došlo aj k rozdeleniu pôvodnej knižnice.

Keď episkopát v roku 1834 po založení Belgického kráľovstva prevzal kontrolu nad univerzitou v Leuven (založenou v roku 1425), tak výučba aj administratíva prebiehali takmer výlučne vo francúzštine. Kurzy holandčiny boli pridané až v roku 1911 a do roku 1936 bola univerzita rozšírená o holandský sektor. Flámski študenti však boli naďalej znevýhodňovaní, čo v 60. rokoch vyúsťovalo do častých protestov, preto sa rozhodlo, že každá skupina (t. j. francúzska aj holandská), bude mať samostatnú inštitúciu. Zatiaľ čo Valóni

čakali na dokončenie svojej novej knižnice, v pôvodnej historickej budove univerzity sa dočasne nachádzali dve knižnice slúžiace dvom inštitúciám – jedna pre každú jazykovú komunitu. Ako spomína Charles-Henri Nyns, hlavný knihovník *Université catholique de Louvain*, študujúci v Leuven v 70. rokoch, „študenti, pedagogickí pracovníci a zamestnanci pracovali na rovnakom mieste, ale nie spoločne“. Podľa jeho slov dostali zamestnanci pokyny pomáhať študentom iba v jednom jazyku a neodpovedať študentom, ktorí sa na nich obrátili v „nesprávnom“ jazyku. Pri rozdelení knižnice sa zápasilo o majetok a cenné zbierky. Mark Derez, archivár flámskej inštitúcie *Katholieke Universiteit Leuven*, spomína na kolegu, ktorý v spálni ukrýval vzácnu modlitebnú knihu z 15. storočia, aby ju Valóni nemohli vziať na nové miesto. Správcovia sa nakoniec rozhodli pre niektoré základné pravidlá pri rozdelení knižnice, ktoré sa za daných okolností javili ako najférovejšie. Ak bolo možné kontaktovať darcu diela, tak ten si mohol zvoliť, kam jeho dielo poputuje. Ak existovala viac ako jedna verzia toho istého diela, tak do každej inštitúcie dali jednu kópiu. Väčšina diel bola rozdelená iba podľa značiek na policiach – časť zostala v Leuvene a časť išla Louvain-la-Neuve. Dnes tieto dve inštitúcie udržiavajú tzv. „mierový vzťah“, občas sa schádzajú v rámci ceremónií a pravidelne spolupracujú na výskume. Napríklad študenti práva často trávia šesť mesiacov na jednej a neskôr na druhej univerzite, pretože sa očakáva, že budú dvojjazyční. Aj napriek tomu musia Valóni a Flámovia často komunikovať medzi sebou dokonca v angličtine.

Zdroj:

<https://americanlibrariesmagazine.org/latest-links/leuven-university-library-split-two/>

<https://bib.kuleuven.be/english/about/history-tourism>

<https://www.kuleuven.be/english/about-kuleuven/>
<https://www.atlasobscura.com/articles/when-was-the-leuven-library-divided>

◆ DEDIČSTVO AUTORIEK Z BRITSKÝCH OSTROVOV V CHAWTON HOUSE

Fascinujúca knižnica ženskej literatúry a diel skorých ženských autoriek z Britských ostrovov sa nachádza v Chawton House, ktorý je ako *Great House* spomínaný už v listoch Jane Austenovej.

Na tomto mieste je možné relaxovať v krásnych záhradách a nachádzať inšpiráciu v životoch a dielach ženských autoriek.

Chawton House založila americká podnikateľka a filantropka Sandy Lernerová v roku 1993 s cieľom obnoviť dôležité dedičstvo ženských spisovateľiek. Dom, ktorý postavila rodina Knightovcov v 80. rokoch 16. storočia, zostal tejto rodine až do 20. storočia. Na začiatku 19. storočia bol jeho majiteľom Edward Austen, brat Jane Austenovej, ktorého si adoptovala rodina Knightovcov. Usadlosť zdedil Richard Knight, ale v roku 1987 bol nútený dom predať, ktorý bol prerobený na luxusný hotel a golfové ihrisko. Avšak spoločnosť, ktorá ho vlastnila, sa dostala do likvidácie a nechala dom chátrať. Sandy Lernerová sa rozhodla zakročiť a naplánovala jeho renováciu, po ktorej nasledoval rozsiahly program obnovy od roku 1996 do roku 2003, kedy bol Chawton House otvorený.

Knižnica nachádzajúca sa v tomto dome obsahuje prvé vydania diel autoriek (väčšinou v angličtine) z obdobia rokov 1600 – 1830. Mnohé z týchto titulov sú vzácne a jedinečné, ako napríklad diela Penelopy Aubinovej, Aphry Behnovej, Frances Burneyovej, Marie Edgeworthovej, Elizy Haywoodovej, Charlotty

Lennoxovej, Hannah Morovej, Sydney Owensonovej, Ann Radcliffovej, Mary Robinsonovej, Mary Shelleyovej, Frances Sheridanovej, Charlotty Smithovej a Mary Wollstonecraftovej. V zbierke knižnice sa nachádzajú romány, poézia, dráma, publikované listy, spomienky a písomnosti z histórie, cestovania, medicíny, botaniky či kuchárstva. Ženy vo vtedajšom období zohrávali dôležitú úlohu v debatách o vzdelávaní žien, a preto zbierka obsahuje aj vzdelávacie práce, poradenské príručky a detskú literatúru.

Výskum, ktorý sa v knižnici realizuje, pomáha vrátiť tieto knihy a ich autorov späť na intelektuálnu mapu. Jedinečná zbierka ženských písomností je prístupná každému. Historické prostredie oživuje kontext, v ktorom spomínané spisovateľky žili a pracovali. V *Chawton House* sa realizujú mnohé podujatia, ako večerné prednášky, hudobné recitály a medzinárodné konferencie a tiež školský program v spolupráci s múzeom Jane Austenovej (*Jane Austen's House Museum*).

Zdroj:

<https://chawtonhouse.org/about-us/what-we-do/>

<https://www.independentlibraries.co.uk/chawton-house-library>

8. júl – 31. august 2021
Literárne múzeum SNK*
Martin

SNK

Miro Vladár

Spomienky a návraty

výstava venovaná martinskému
predstaviteľovi modernej insitnej tvorby

* Slovenská
národná
knížnica

